Baron W. Wratislaw

ANILAR

"16. Yüzyıl
Osmanlı İmparatorluğu'ndan
Çizgiler"

Karacan
YAYINLARI

Baron Wratislaw

ANILAR

KARACAN YAYINLARI/49
Dizi Dışı

Birinci Baskı : Haziran 1981
Dizgi - Baskı Kent Basımevi

Baron Wenceslaw WRATISLAW

ANILAR

Türkçesi : M. Süreyya DİLMEN

Karacan
YAYINLARI

ÖNSÖZ

1597 yılında Linz'de Latince olarak yayımlanan, Baron Wenceslaw Wratislaw'ın anıları 16. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet düzeni, toplum yaşamı, Türk - Alman ilişkileri üstüne yazılmış çok ilginç tarihsel belgelerden biridir.

1591 yılında Alman - Avusturya İmparatoru II. Rudolf, Türklerle barışı 8 yıl daha uzatmak ve yüklümlü olduğu yıllık vergiyi ödemek üzere, Viyana'dan İstanbul'a olağanüstü bir elçilik heyeti gönderir. Anıların yazarı Wratislaw, bu elçilik heyetinin en genç üyesidir. Tuna nehrinden başlayan, sonra karadan devam eden uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a varırlar, Çemberlitaş'taki Elçilik Konağına yerleşirler.

Genç Wratislaw çok iyi bir gözlemcidir, ayrıntılara dikkat eder. Bir özelliği de, ilerde başına gelecek bütün felâketlere karşın, kendini duygusallığa kaptırmadan değer yargılarını çarpıtmadan olayları ve kişileri nesnel olarak anlatmasıdır.

İstanbul'da geçirdiği ilk yıl süresince yazar yaşamından pek memnundur. Başkentin görülmeye değer yerlerini, anıtlarını ziyaret ederler, sarayda yemek yerler, Galata'nın renkli Hıristiyan dünyasını keşfederler, burada geçirdikleri bir işret gecesi yüzünden kırk değnek yerse de keyfi bozulmaz, 16. yüzyıl İstanbul'unun tatlı yaşamını sürdürür. Padişah'ın atlarından sokakta halkın beslediği kedilere köpeklere atmacalara, Avrat Pazarı'nda satılan insanlardan, Türklerin kadın erkek ilişkilerine, evlenme törenlerine değin ilgilenmediği konu yoktur. Türk gençlerinin At Meydanındaki cirit oyunlarını, binicilik yarışmalarını övgüyle anlatır. Bu oyunları kendi ülkesindeki eğlencelerle şöyle karşılaştırır:

«Türklerin bu yiğitçe eğlenceleriyle bizim eğlencelerimizi şöyle bir ölçmeye kalkışacak olursak aleyhimize büyük bir fark ortaya çıkar. Çünkü biz dostlarımızla karşılaştığımız vakit birbirimizle içki ve oburluk yarışmasına girişmekten, birbirimizin boğazına zorla yiyecek ve içecek tıkmaktan içimizden birisi kafayı taşıyamayacak derecede tütsüleyip de merdivenlerden aşağı yuvarlanınca onunla alay etmekten başka bir şey yapmayız. Bir arkadaşımız bardağını ötekilerle birlikte doldurmaktan çekinirse, bizler hemen onunla kavgaya tutuşur, zorlar, kabadayılık ederiz, ya da Tanrı yasaklarına aykırı davranışlarda bulunarak mahkemelere düşeriz!... ...Yüce Tanrı bizleri kurtuluş yoluna yöneltsin!»

Elçinin satın aldığı güzel atlarla, o da bu tür eğlencelere katılır, bir yemeğine Türklerle at yarıştırırlar.

Bu hareketli yaşam genç Wratislaw'ı öylesine sarar ki İstantanbul'dan ayrılmak istemez. Anılarının bir yerinde şöyle der:

«Bu güzel koşullar içinde yaşamak bize kendi ana yurdumuzu âdeta unutturur olmuştu ve oraya dönmek arzularımızı gidermişti. Yaşamımızın hep böyle zevk ve sefa içinde geçeceğini umarak, ölünceye dek burada kalmayı gönlümüzden geçirir olmuştuk.»

Ancak, ikinci yıl bu zevkli yaşamları altüst olur. Sınır boylarındaki yeni çatışmalar yüzünden Türk-Alman barışı tehlikeye girer. Telli Hasan Paşa'nın Hırvatistan içlerine akın edip oraları yağmalaması üzerine Viyana yıllık vergiyi göndermez. Bu günlerde büyük Hıristiyan düşmanı olan Koca Sinan Paşa yeniden Sadrazam olur. Hiç çekemediği Telli Hasan Paşa'yı bu kez Kulpa çayında Şişka kasabasında 40.000 kişilik bir Alman ordusu karşısında yapayalnız bırakır, Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa'nın kuvvetleri 10.000 kişidir. 20 Haziran 1593 günü büyük bozgunda 7.000 Türk askeri şehit olur, Telli Hasan Paşa ile birlikte. İşte yaşlı Sinan Paşa böyle bir adamdır, bir ev meselesi yüzünden kin duyduğu Telli Hasan Paşa'yı harcamak için bu bozguna göz yummuştur. Kısa bir süre sonra da 25 yıldan beri süren Türk-Alman barışı temelinden bozulur.

Türklerin yeni bir savaş hazırlığı içinde olduklarını gören Elçi Von Kregwitz, rüşvet karşılığında saraydan, yüksek rütbeli devlet memurlarından bilgiler sızdırır, bunları kendi İmparatoruna ulaştırmaya çalışır. Ordunun gücü, savaş planları, ilk hedefler gibi devlet sırlarını Elçiye ulaştıranların arasında III. Meh-

met'in annesi Safiye Sultan da vardır. Bizim tarihlerimiz bu ihaneti yazmıyor, yazma olanağı da yok çünkü Sinan Paşa, anılarda okuyacağınız biçimde bu belgeleri ele geçirdikten sonra, olayı örtbas eder. Safiye Sultanı ve sarayı karşısına almaktan korkar da ondan.

Anıların bu bölümlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün hastalıklarının elle tutulur biçimde yüzeye çıktığını görüyoruz: Asker, egemen sınıfların çıkarları için savaşa sürülmekte, aynı kişilerce, ek kazanç uğruna, düşmana satılmaktadır. Hiç söz hakkı olmayan, köleleştirilmiş halk ise Padişahın kıvancıyla kıvranır, Diyarı Küffarın fethi düşleriyle uyutulur. Hele Viyana fethedilsin her şey tamamdır. Bu talan savaşlarından kazançlı çıkan yalnız Sinan Paşa gibi soyguncular ve saray çevresidir. Beş kez Sadrazamlığa gelmesini beceren (dört kez de azledilen) Sinan Paşa uzun yaşamı boyunca akıllara sığmaz bir servet yığar.

İşte böyle bir adamın düşmanlığını kazanan Elçilik heyeti önce konaklarında enterne edilir. Elçilik kâhyasının din değiştirip, eski efendisini Sinan Paşa'ya gammazlaması ile Elçinin gizli haber alma çalışmaları ortaya çıkar. Hepsi tersane zindanına atılırlar.

Wratislaw ve arkadaşlarının üç yıl kadar sürecek olan acılı günleri başlamıştır.

Bir süre tersane zindanında kaldıktan sonra forsa olarak bir Türk kadırgasında kürek çeker. Baştan beri sürdürdüğü dikkatli gözlemciliğiyle forsa yaşamını ayrıntıları ile anlatır. Sinan Paşa Elçi Von Kregwitz'i Almanya seferine beraberinde götürmüştür. Elçi orada hapiste ölür.

Sinan Paşa'nın yıldızı bir parlayıp bir söner, savaştaki başarısızlıkları üzerine azledilir ama III. Murat'ın yerine geçen III. Mehmet'e ve annesi Safiye Sultana büyük armağanlar göndererek beşinci kez Sadrazamlığa gelmesini becerir. Bu arada Wratislaw ve arkadaşlarını Rumelihisarında Sarıca Paşa kulesine hapsettirir. Tutuklular buraya Kara Kule derler. Tersane zindanındakinden beter bir yaşam başlar. Wratislaw gözlemlerini burada da sürdürür, kendilerinden önce burada yatan Rum korsanların çok zekice tasarlanmış, cüretli bir planla kuleden nasıl kaçtıklarını anlatır. Kendileri için böyle bir umut yoktur. Böyle bir girişimi olanaksız kılmak için bütün önlemler alınmıştır.

Tutuklular Kara Kule'de iki yıldan fazla kalırlar. Sinan Pa-

şa'nın ölümünden sonra Sadrazam olan Damat İbrahim Paşa'nın aracılığı ve III. Mehmed'in iradesiyle özgürlüklerine kavuşurlar.

Tutsaklardan bir kısmı, adlarını zindanın duvarındaki bir taşa kazımışlar. Bunların arasında Wenceslaw Wratislaw ve Elçilik heyetinin eczacısı Seidel'in adlarını da görüyoruz. Wratislaw'ın anıları yurduna döndükten çok kısa bir süre sonra yayınlanmış. Aslı Latince olan anılar 19. yüzyıl sonunda İngilizceye çevrilip yayınlanmış. (Wratislaw'ın arkadaşı Eczacı Seidel de anılarını yazmış. 1711 de Kerliç'te yayımlanmış.)*

M. Süreyya Dilmen

* Adventures of Baron Wenceslaw Wratislaw.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK HEYETİNE KATILIŞIM

Bu satırları yazan ben, Mitrowitz'li WENCESLAW WRATISLAW, Viyana'da Roma İmparatorluğu tacını taşıyan Haşmetli II. Rudolf'un çok zengin armağanlarla, İstanbul'da Osmanlı Padişahı III. Murat katına özel elçi olarak gönderdiği Frederic Kregwitzin maiytine verilmiş, ailemce Elçiye emanet edilmiştim. Aile büyüklerimin bu geziye katılmamı arzu etmelerinin başlıca nedeni, doğu ülkelerini görmem, bilgilerimi arttırıp genişletmem ve tecrübe kazanmamdı.

1591 yılının büyük bölümünü Viyana'da, Elçimizin gerek Osmanlı Hakanı'na gerekse onun paşalarına ve başka büyük kişilerine sunacağı mücevherlerin, saatlerin ve buna benzer çeşitli armağanların Augsburg'tan bize ulaştırılmasını beklemekle geçirdik.

Bu bekleme süresi içinde Elçi cenapları boş durmamış, bizi Osmanlı sınırı başındaki Komorn kentçiğine götürecek olan gemileri hazırlayıp denetlemek ve bu yolculukta gerekecek kumanya ve araçları sağlamakla vaktini değerlendirmişti.

İstanbul'da sona erecek nehir ve kara yolculuğumuzun bütün araç ve gereçleri hazırdı. Beklenen armağanların hemen hepsinin gelmeleri üzerine Herr von Kregwitz, Haşmetli İmparator Hazretleri ve Arşidük Ernest tarafından son bir kabul töreniyle onurlandırıldı.

YOLCULUK

1591 yılı Eylülünün ikinci günü Majeste İmparator'un elini öpüp, aile ve dostlarımızı Ulu Tanrı'ya emanet ederek, bizim için

hazırlanan gemilere bindik. Viyana'dan dört Alman mili uzaktaki Wissamund kentine ve büyük Tuna nehrinin aktığı doğuya doğru yolculuğumuza başladık.

Wissamund'a ulaştığımızda Unverzagt adında bir Avusturyalı soylunun bizi beklemekte olduğunu gördük. Bu zat bizi doğru kendi şatosuna götürerek iki gün güzelce ağırladı. Konukluğumuzun iki gün sürmesi, kimi mektuplarla, Osmanlı diyarında sunacağımız ikinci ve üçüncü derecedeki armağanların henüz bize ulaşmamış olmasından ileri geliyordu.

Bunlar da elimize geçince, Eylülün dördüncü günü, Komorn'a doğru Tuna'daki akışımıza devam ettik. Komorn'a gelince Osmanlı sınırları içinde bulunan Gran* beyi Mehmet Beye bizi korumak üzere yollayacağı askeri mümkün olduğu kadar çabuk ulaştırmasını dileyen bir yazı gönderildi ve Elçilik heyetinin Komorn'a ulaştığı bildirildi. Bu ara Elçilik görevlileri Komorn Belediye Başkanı Erasmus Braun'un konuğu olmuşlardı. Yemekten sonra kasabanın görülmeye değer yerlerini ve kalesini gezdik.

Burada yedi gün kaldık ve son gün Türklerin bizi, ötedenberi karşılamayı adet edindikleri yerde —ki burası gerçekten içaçıcı bir ova idi— beklediklerini haber aldık ve Komorn'dan ayrıldık. Bir yüzbaşının komutasında bizi korumakla görevli ve yalnız yan silahlarını yani kılıçlarını taşıyan üçyüz piyade ile kadar süvari karadan yürüyor. Tuna üzerinde de her birinde üçer top, uzun tüfekler ve uçlarında flamalar dalgalanan harbelerle silahlandırılmış yirmi beşer Macar askeri bulunan onbeş gemi yelken açmış bulunuyordu İşte biz böylece, Tunanın aktığı yönde saatlerce yol aldıktan sonra Türk gemilerini gördük, bunlar on parçaydı.

Osmanlı nehir filotillasının bir bölümü olan bu gemiler bizim gemilerin biçimindeydi. Göze çarpan ayrılık, bizimkilerin üçer toplu, onların birer toplu olmalarıydı. Karadan da yüz kadar genç ve yakışıklı Türk atlısı bize doğru geliyordu. Bizim yaklaştığımızı görünce atlarını mahmuzlayarak nehrin kıyısına indiler. Bunun üzerine Elçi efendimiz gemilerin demir atmaları emrini verdi.

Gemiler demirleyince biz de karaya çıktık ve Türk dostlarımız tarafından sıcak ve içten duygularla karşılandık; biraz sonra da hep birlikte gemilerde yemek yedik.

---

* *Gran : Estergon Kalesi.*

Şurasını özel olarak belirteyim ki, Türklerin güzel atlarını uçlarında flamalar uçuşan mızraklarını, altın kakmalı ve değerli taşlarla bezenmiş kılıçlarını, mavi, kırmızı renkli gözalıcı giysilerini, atlarının altın yaldızlı binek takımlarını görmek, daha önceleri böyle bir gezide bulunmamış, görgüsü bilgisi az bir kişiyi şaşkına döndürüyordu. Bana kalırsa, Türklerin böyle donatılmış olmaları bize karşı bir gösteri yapmak arzusundan ileri geliyordu.

Elçi efendimizin Türk büyükleriyle yemekte bulunduğu sırada her iki tarafın atlıları, Tuna nehri kıyısındaki düzlükte dostça konuşarak geziyorlardı, atlara da yamaklar bakıyordu. İşte bu dostça gezintiler bir aralık bizden biriyle bir Türk atlısı arasında mızrak kırma tartışmasına yol açmıştı. Oysa, ne Türk ne de Macar subaylarının böyle bir davranışa izin vermeyecekleri besbelliydi; kanla sonuçlanabilecek olan böyle bir çarpışmanın ancak bir savaş alanına uygun düşeceğini söyleyerek bu işi öyle bir zamana erteliyorlardı. Gerçekten bu iki asker birbirinin gücünü ve mızrak kullanmaktaki ustalığını sınamaya ne kadar istekli görünüyorsa biz de böyle bir düelloyu görmeyi o denli arzu ediyorduk ama böyle bir yarışmaya göz yumulamazdı ve yumulmadı da.

Öğle yemeğinden sonra Hıristiyan dostlarımızla vedalaştık, kendimizi Türklerin korumasına bıraktık. Türkler gemilerimizi kendi gemilerinin yedeğine alarak Tuna nehri kıyısındaki Gran kasabasına kadar çektiler. Burada sancak beyi Mehmet beyin bizi korumak için özel olarak yolladığı üç yeniçeri ile karşılaştık.

YENİÇERİLİLER

Kapıkulu denilen ve Osmanlı Hakanının Hassa Askeri olan Yeniçerilere Osmanlı eyaletlerinde pek büyük değer ve önem verilir. Bunlar kara savaşçıları olup 12000 kişiye ulaşan büyük bir bölümü Hünkarın kişisel koruyucusu olarak İmparatorluğun başkentinde yani İstanbul'da bulunur. Hakanın çok geniş ülkesinin her yönüne özellikle önemli sınır boylarına dağıtılmış yeniçeri kuvvetleri vardır. Sınır boylarına gönderilen yeniçeriler oralarda kulelere yerleştirilir, düşmana karşı başlıca garnizonları meydana getirirler. Padişahın reaya denilen Yahudi ve Hıristiyan uyruklarını ayaktakımının yolsuz davranışlarına karşı korumak görevi de bunlara düşer.

Bu askerler, topuklarına kadar uzanan çuhadan bir şalvar giyerler. Üzerlerinde ipekli hiç birşey bulunmaz. Başlarında şapka veya kasket yerine bir çeşit külah* vardır.

Bu külahın her iki ucu birbirinden farklı genişliktedir. Geniş uç başa geçer, öteki ucu ise enseyi örterek askerin sırtına kadar sarkar. Külahın ön tarafında tam alın hizasında gümüşlü, yaldızlı ya da aşağı değerde taşlarla tutturulmuş ince bir borucuk vardır. Savaş zamanında bu borucuğun içine tüy sokulur.

Bu yeniçeri denilen erler, ya genç yaşta düşman illerinde tutsak edilen ya da Müslüman dininden olmayan köylülerden devşirme yoluyla toplanan çocuklardan yetiştirilir. Padişahın buyruğu altında bulunan geniş ülkedeki Hıristiyan köylerinden yüzlerce adam —her üç yılda bir— bir yere toplanır, birlikte getirdikleri sekiz on yaşlarındaki erkek çocuklarda gördükleri zekâ ve kabiliyete göre, ilerde üzerlerine almaları uygun görevin ne olabileceği hakkında bir yargıya varırlar. Bu seçimde en çok göze çarpanlar, Padişahın özel hizmetlerine ayrılırlar, ikinci sınıfa ayrılanlar da paşaların ve başka yüksek devlet adamlarının hizmetlerine verilirler, geriye kalanlar, yani kafa bakımından aşağı düzeyde bulunanlar ise Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde her biri birer duka altını karşılığında, isteyenlere geçici olarak satılır. Bu çocuklar verildikleri ya da satıldıkları kişilerin elinde belirli bir zamana, yani onsekiz yaşına kadar kalırlar ve sıcağa, soğuğa, açlığa dayanacak biçimde yetiştirilirler. Genel olarak köpeklere yapılan muameleden biraz daha iyisini görürler. Yalnız bunları ellerinde bulunduran kişiler, vakti gelince, onları Padişah sarayına getirip teslim ederler Ölenler varsa, sahipleri bulundukları yerin kadısına ya da en büyük devlet memuruna ölüm olayını rapor ederler. Kadılar ya da herhangi bir bölgenin yöneticileri, bu gibi devşirme ya da tutsak çocuklara ait bir sicil kütüğü tutarlar, gidiş geliş ve ölüm olaylarını bu kütüğe işlerler. Yaşları yirmiye varan

---

* *Yeniçeri erlerinin giydikleri bu külahlara börk denilirdi. Beyaz çuha ya da keçeden yapılıp alt yanı şerit biçiminde sırma ile çevrili önünde yazarın belirttiği gibi, bir borucuk vardır. Bu sarı tenekeden olup, kaşıklık denilirdi. Yeniçeriler Bektaşiliğin simgesi kaşık yoldaşlığının önemine inandıkları için borucuğun içine birer tahta kaşık koyarlardı; bunu adet edinmişlerdi. Yeniçeriler börkü genel olarak alaylarda, yani törenlerde kullanır, başka günlerde ve savaşlarda ise kavuk giyerlerdi.*

gençler, güneşten esmerleşmiş, her türlü işe alışmış oldukları halde, İstanbul'a getirilirler. Acemioğlan bölüklerine ve usta yeniçeriler hizmetine verilerek, tüfek, sapan, kılıç kullanma, siper üzerinden atlama, duvar aşma, kısaca savaşta bir askerin bilmesi goreken işleri öğrenme yoluna girmiş olurlar.

Bu gençler, kendilerine yaşlı yeniçeriler tarafından verilen direktife göre davranmak zorundadırlar. Acemiler eski askerlerin yiyeceklerini hazırlarlar, odun keserler ve barış süresi içinde gerekli bütün işleri görürler. İmparatorluğun sınır boylarında ya da herhangi bir düşmana karşı savaş haline geçildiği zaman bu genç askerler, bağlı bulundukları bölüklerde gene de ustalarının buyruğu altında çadır kurmak, erzak taşıyan deve ve katırlara bakmak gibi hizmetleri yapmaya devam ederler. Savaş başlayınca ya da keşif gerekince bunlar, kendi değerlerini göstermek için birbirleriyle yarışa girişirler. Bu yiğitlik örneği göstermedikçe de asıl yeniçeri bölüklerine alınmazlar. Savaş alanında gösterilen yiğitlikten sonra, eski askerler arasına katılan gençler, eskilere verilmiş bütün ayrıcalıklardan yararlanırlar. Böylelikle onların da bütün işlerini gören acemioğlanlar bulunur. İşte bu erlerden, bugün Türklerin ellerinde bulundurdukları en dayanıklı en yiğit savaşçılar meydana gelmiştir. Osmanlı hakanı da salt onlara güvenmektedir.

Yeniçeriler üstüne daha anılarımın başında bu kadar uzunca söz etmiş olmam, bu konuda böyle bir fırsat çıkmış olmasından ileri geliyor. Ben bu askerleri ilk kez Elçi efendimizin elini öpüp kendilerini tanıttıkları zaman görmüş, sonraları İstanbul'da bunların ne koşullar altında yetiştirildiklerini, zorluklar içinde nasıl pişirildiklerini ve bu eğitimle nasıl yenilmez savaşçılar olarak ortaya çıktıklarını görüp incelemek olanaklarını elde etmiştim.

Bugün vaktin geç olmasından ötürü Sancak beyi ile Haşmetlu İmparatorumuz adına bir karşılama töreni yapılamadı. Yalnız bey, bize yeterince et, şarap, mersinbalığı ve tavuk gibi yiyeceklerin verilmesini emretti.

Burada kuş tüyünden yataklarımız olmadığı için ilk kez halılar ve kilimler üzerinde yatmak zorunda kaldık. Herkes kendine mümkün olduğu kadar iyi bir yer bulma kaygısına düştü.

Eylülün sekizinci günü sabahı, erkenden Sancak beyi gemilere son derece güzel onbeş at göndermişti. Bunların bütün binek takımları gümüş, inci ve başka değerli taşlarla süslü, göz kamaştırıcı bir nitelikteydi.

Bey tarafından yollanan bu atlara Elçiliğin ileri gelen kişileri bindiler ve Sancak beyinin konağına yönelerek yürüyüşe geçtiler. Elçi efendimizi ve maiyetini Sancak beyine sunulacak armağanları taşıyan hizmetkârlar yaya olarak ve ikişer ikişer izliyorlardı. Rütbe sahibi dört çocuk, Elçinin önü sıra birer silah taşıyordu. Bu çocuklardan biri demiri gümüş kakmalı ve yaldızlı, kılıfı ise değerli taşlarla süslü ve inci işlemeli bir kılıç, ikincisi buzigan denilen ve gene gümüş yaldızlı, inci ve başka taşlarla işlenmiş bir gürz, üçüncüsü güzel taşlarla süslü bir Macar savaş baltası, dördüncüsü ise ötekiler gibi gene değerli taşlarla bezenmiş ve her yanı yaldızlı bir Macar gürzünü taşıyordu. Elçi efendimiz, eğer takımı son derece değerli, kar gibi beyaz bir ata binmiş, onların arkasından geliyor, kâhyası da onu izliyordu.

Bu tertip üzere bir süre gidildikte, Sancak beyinin konağı göründü. Bu konak gösterişsiz, özelliği olmayan bir evdi. Konağa varılınca Elçi efendimiz hemen yukarı alındı ve bizler de onun arkasından beyin huzuruna girdik Burada bey, Elçi efendimizi saygı ile karşılayıp tam karşısındaki sandalyeye oturmasını işaret etti. Beyin sağ ve sol yanacında Sancağın Yönetim Kurulu Üyeleri, ardında da subayları bulunuyordu. Bizler ise Elçinin hemen arkasında yer almıştık.

Elçi Majestelerinin mektubunu Sancak beyine sunduğu zaman, bey onu büyük bir saygı gösterisiyle almış ve yerinden kalkmıştı. Bundan sonra Elçi, Majeste İmparatorumuz tarafından gönderilen 300 altın sikke, bir gümüş yaldızlı tas, gümüş yaldızlı leğen ve ibrikten ibaret olan hediyeleri sundu.

ESTERGON KALESİ

Bu karşılaşma töreninin sonunda bize, bir vakitler Piskoposların oturdukları Gran şatosunu gezip görmek izni verildi: Burada, şimdi Türklerin ibadet ettikleri kiliseye girdiğimizde mermer içine oyulmuş güzel bir mihrap, bunun içinde birkaç çeşit mermerden yapılmış Meryem ananın sembolünü gördük. Buradan yüksek br merdivenle yukarı çıkarak Hıristiyanlığın kutsal kişilerini temsil eden resimlerle süslü özel bir tapınak odasına girdik. Bu tapınağın bitişiğinde eski Macar kralların resimleri

bulunan güzel bir saray*, sarayın tam karşısında boş bir galeri vardı. Bunun her yönü mermer kolonlarla süslü olup buradan, tarlalar, ovalar, Tuna'ya inen arazi görünüyordu. Galerinin altında, sert bir kayadan oyularak yapılmış çok derin bir kuyu vardır. Kuyu o kadar derindir ki içine taş atıldığı zaman taşın sesi neden sonra duyulur. Kuyunun suyu büyük masraflarla Tuna'dan basınç yoluyla gelmektedir. O kadar güzel olan bu kuyu, vaktiyle burada oturan Macar Piskoposuna binlerce duka altınına mal olmuş olsa gerektir.

Burada görebileceklerimizi gördükten sonra gemilerimize döndük Yemekten sonra —gelirken olduğu gibi— gemilerimiz on parçadan ibaret olan Türk gemilerinin yedeğinde çekilerek Tuna yoluyla harekete geçtik ve yüksek bir yerde bulunan Vizegrad kalesini geçerek akşam üzeri gene eskiden bir despotun oturduğu Waitzen kasabasına ulaştık.

Şimdi bu kentte Piskopos oturmamakla beraber kendisine ait olan malların gelirini düzenli almakta olduğunu öğrendik.

BUDİN

Eylülün dokuzuncu günü sabah erkenden filomuz akışına başladı ve üç saat sonra da Budin şehrini gördük. Buraya yarım mil kadar yaklaşınca Berlerbeyinin yolladığı gemiler tarafından karşılandık. Gemiler ondokuz parça olup hepsi alay bayraklarıyla donanmıştı. Bize doğru gelirken büyük küçük bütün toplarıyla bizi selâmlamakta, bu selâma bizim gemilerimiz de aynı biçimde karşılık vermekteydiler. Bu selâmlaşma bir hayli sürdü Bir bölümü yukarıdan ve bir bölümü de aşağıdan gelerek karşılaşmış ve yüzlerce bayrak, flama v.b. ile donanmış ve süslenmiş olan,

---

* *Avusturya savaşları tekrar başlayınca sınırda olan ve Osmanlı tarihlerinde (Usturgon) diye yazılan bu Kale gene Avusturyalıların istilâsına uğramış ve yazarın kısaca değindiği eserler yağma edilmiştir. Ünlü tarih yazarı Hammer, Osmanlılar hakkında yazdığı tarihin 7. cildinin 206. sayfasında şöyle diyor: 'Türkler bu beldeyi ellerinde bulundurdukları sürece antikalara hatta şehrin tablolarına saygı göstermişlerdi. Onların el sürmeksizin muhafaza ettikleri Kale, galibin kaba barbarlığından kurtulamadı.'* *(Çeviren)*

böylece bir lale tarlasını andıran yirmidokuz geminin bu halini görmek insanda hayranlık uyandırıyordu. Gemilerde yedi yüz insan bulunmakta, gözlerimiz bu manzaradan alışılmadık bir zevk duymaktaydı. Budin kalesine iyice yaklaşınca tekrar top atışlarıyla kıyıya yanaştılar.

Budin Beylerbeyi olan Paşa, burada bizim yiyecek ve içecek bakımından bütün eksikliklerimizin giderilmesi emrini vermiş, korunmamız için bir yeniçeri birliği de o göndermişti.

Ertesi gün —yani 10 Eylül— sabahı bize ağır ve süslü takımlarla donanmış onaltı at gönderdi, Elçi efendimiz ile şövalye rütbesinde olan maiyyeti binmişler, Gran'da olduğu gibi Beylerbeyinin konağına yönelmişlerdi, yolun her iki yanında askerler saf bağlayarak büyük bir saygı duruşuna geçmişlerdi. Heyetimiz bu saflar arasından geçerek, paşa konağına ulaştığında, iki yüz kadar Yeniçerinin giriş ile merdiven arasında yer almış ve böylece bir çeşit koruma gücü kurmuş olduklarını gördük. Kabul salonuna girdiğimizde, Beylerbeyinin çok değerli halılarla kaplı büyük bir divanın tam ortasında sağ ve solunda da büyük rütbeli subay ve memurlarının oturmuş ve bir kısmının da ayakta olduklarını gördük. Paşanın tam karşısında kırmızı kadifeli boş bir sandalyeye oturdu ve onbeş kişiden ibaret olan bizler de Elçinin arkasında ayakta durduk. Muhteşem salonun döşemesi, duvarları nefis halılarla süslüydü.

Herr von Kregwitz, Haşmetlu İmparatorumuzun mektubunu Beylerbeyine verdiği zaman Paşa hemen yerinden kalkmış ve mektubu büyük bir saygı jesti ile öperek alnına, kavuğuna değdirmiş, sağ elinde tutmuştu. Bundan sonra, Elçi efendimiz üç yüz altın, iki tane büyük altın tas, iki tane büyük hilal biçiminde gümüş su kabı, gümüş yaldızlı leğen ve ibrik, gayet değerli bir çalar duvar saatinden ibaret olan armağanları sundu. Armağanların sunulmasından sonra Elçi ile Paşa arasında uzunca bir konuşma oldu ve bu arada Elçi, gelirken bazı yolsuz davranışları görülen askerleri şikayet etti ve ilerde bu gibi davranışların tekrarlanmamasını rica etti. Bunlardan başka Elçimiz Paşa'ya, Arşidük Ernest'in mektubunu da verdi. Bu mektup Paşa tarafından büyük bir nezaketle alınmakla beraber, İmparatorun yazısına karşı gösterilmesi gereken saygı gösterilmiş değildi.

İki büyük devletin temsilcilerinin karşılaşması, armağanların sunulması ve dostça görüşmeler tam üç saat sürmüştü. Paşa bu

sırada Elçi efendimize altın işlemeli bir kaftan verdi. Elçi de bunu hemen giydi. Gemilere böylece döndük.

Vardığımızda, yoldaşlarımızdan birinin, Girit adasının Kandiye şehri yerlilerinden Nikolas de Bello adında bir İtalyanın Müslüman dinine geçtiğini üzüntü ile öğrendik. Bu adamın yalvarmalarına dayanamayan Elçi efendimiz onun da kafilemize katılmasında bir sakınca görmemişti. Adamın bize anlattığına göre, bir kardeşi Türklerin elinde tutsakmış. İstanbula gitmek istemesinin amacı, kurtuluş akçası vererek kardeşini tutsaklıktan kurtarmak ve deniz yoluyla onu yurduna götürmekmiş. Biz Beylerbeyi konağında tanışma törenindeyken, herif geldiği gemiden çıkmış, çadırlarını Tuna kıyısındaki bir tepeciğe kurmuş olan korunmamızla görevli Yeniçerilerin yanına gitmiş, bunlarla dostluğu ilerleterek içki sofralarına oturmuş ve çakıştırmaya koyulmuş. Bir aralık kendisinin İslam dinine geçmek istediğini anlatmış, başından şapkasını, boynundan yakalığını çıkarıp ayaklar altında çiğnedikten sonra hakaretle Tuna ırmağına fırlatıp atmıştı Bunun üzerine askerler kendisine bir Türk kavuğu giydirmişler ve herifi alıp şehre götürmüşlerdi.

Bu alçak İtalyan, yola koyulduğumuzun ilk günleri bize çok sadık görünüyor, vakit vakit kardeşinin başına gelen felaketi düşünerek içini çekiyor, gözlerinden yaşlar akıtıyordu. Şimdi ise alçak, ruhunun selâmetini unutarak dönmüş, İslam dinine geçmişti. Oysa bu kaltaban, Tuna ırmağı üzerindeki yolculuğumuzun başlamasından bir gün önce kilisede düzenlediği özel bir törenle günah çıkarmış, tövbekâr olmuştu!

Aynı gün Beylerbeyi Elçi efendimize güzel bir sandal göndermiş, kendisini özel olarak kabul etmişti. Elçi yanına aldığı beş kişiyle bu özel çağrıya uymuş ve konağa gitmiş, bu arada Arşidük Ernest'in armağanları olan değeri yüksek bir tüfekle bir İngiliz köpeğini Paşa'ya sunmuştu.

KAPLICALAR

Beylerbeyi ile Elçi efendimizin ikinci karşılaşmaları sırasında gemilerimizden pek uzak olmayan bir kaplıcaya giderek sıcak su ile yıkanıp arındık. Yerden doğal olarak fışkırıp akıp giden bu suyun sıcaklığına insan zor dayanabilir, su öyle sıcak.

Türklerin bize anlattıklarına göre, bu kaplıca suyunun doğal olarak böyle yerden fışkırması, onda insan sağlığına yarayan yüksek bir özellik bulunduğuna kanıtmış.

Bu kaplıcanın arıklığına çok önem veriyor, bu yolda çok titiz davranıyorlar Yıkanmaya gelenlerin her türlü istirahatları yüksek olmayan bir ücret karşılığında sağlanmakta, kendilerine hizmet edilmektedir. Kaplıcanın tam karşısında bir salon var, dört yanı geniş sedirlerle çevrilmiştir. Yıkanmaya gelenler bu sedirlerin üstünde soyunurlar ve giysilerini burada bırakırlar. Salonun ortasında geniş mermer bir havuz vardır, bunun yanından geçilerek asıl arınağa gidilir. Burası bir yıkanma yerinden çok, daire biçiminde bir tapınağı andırmakta, gerek duvarları, gerek döşemesi çeşitli mermer taşlarıyla süslü, dışardan üstü kurşun levhalarla örtülmüştür. Hamamın içinde kırküç adım çevreli bir havuz var ki sular bunun içine giren orta boylu bir adamın çenesine çıkacak kadar derindir. Bu kadar derin suda kalmak istemeyenler havuzun içindeki iki mermer banktan yararlanabilirler. Bunlardan biri ötekinden yüksekçe; böylece birisine oturulunca su, omuzlara, ötekisinde ise insanın göğsüne kadar yükseliyor. Üçüncü bank ise havuzun kenarıdır ki burada su ancak insanın dizine çıkıyor. Havuzda yüzmek, eğlenmek isterseniz bu da mümkün. Bundan başka her birinde ikişer tane mermer yalak bulunan dokuz odacık daha var, bu odacıklar değirmi biçimde; her yalağa bitişik duvarda iki musluk var, arzunuza göre bu musluklardan sıcak ya da soğuk su akıtabilirsiniz, yalağı boşaltmak için de ayrıca bir tertip var. Bu konuda sözü daha çok uzatmayarak belirtmek isterim ki, Osmanlı ülkesinde daha buna benzer nice güzel ve eğlenceli arınma evleri —ki bunlara hamam deniyor— görmüş ve bunlardan çok yararlanmıştık.

Bu kaplıcanın iki yanında, gene değirmi biçimde iki kaplıca daha vardı ki —anlatıldığına göre— bunlardan yoksul ve hastalar faydalanıyordu. Havuzun suyu her akşam boşaltılır, büyük bir titizlikle her yanı temizlenir ve sabaha doğru arı su ile doldurulurmuş. Buna Türkler çok önem veriyorlar. Eğer kaplıcayı kiralayan kişi onu gereği gibi temiz tutmaz, hele havuzun suyunu her gece boşaltmaz, ya da bu yolda en küçük bir ihmali görülürse çok ağır cezalara çarptırılır. Bir hamam işleticisine uygulanan cezayı ben kendim İstanbul'da gözlerimle gördüm.

Oturduğumuz konağın karşısında, Padişaha ait olduğu söylenen hamamın işleticisi tarafından, yıkanmaya gelenlere kirli si-

lecek verildiği kanısı uyanması üzerine hamamcıya Kaymakam Paşa ya da İstanbul Kadısı tarafından bin değnek cezası verilmişti. Bu bin sopadan iki yüzü arkaya, üç yüzü ayak tabanlarına, iki yüzü baldırlara ve üç yüzü de karnına vurulmuştu. Bu ceza böylece uygulanınca, adamcağız yumurtadan yeni çıkmış bir güvercin yavrusu gibi şişmişti. Bu korkunç cezadan sonra kendisini görenler bunun bir insan mı yoksa başka bir yaratık mı olduğunu güçlükle ayırt edebilmişler.

Şimdi bu yazılarımı okuyanlar muhakkak ki, böyle bir olayın geçtiğine ihtimal vermezler. Fakat ben, bunu kendi gözlerimle gördüğüm için bu olay bir gerçektir. İlerde sırası gelince, anlatacağım —gene gözlerimle gördüğüm— gerçek bir olay daha vardır ki, o da biz İstanbul'un tersane zindanındayken bir Alman tutsağına bin sopa atılmış olmasıdır.

Yukarda güzellikleri, temizlikleri üstüne yeteri kadar bilgi verdiğimi sandığım bu gibi anıtma evleri Sırbistan, Trakya ve bütün öteki Osmanlı eyaletlerinde pek çoktur. Çünkü yaşayışlarını Kutsal Kitapları olan Kuran'ın buyruklarına ya da yasaklarına göre düzenleyen Türkler hergün yıkanmak zorunluğundadırlar. Gerçekten, evli Türk kadınları bu yıkanma yerlerinden daha da çok faydalanırlar. Erkekler de karılarının —ölüm tehlikesini göze almadıkça— hiçbir erkeğin giremeyeceği hamamlara gitmelerini önlemeyeceklerini evlenirken verdikleri sözle önceden sağlamış olurlar Kadınlar bu ayrıcalığı, Muhammet'in bu konudaki bir hadisine dayanarak elde etmişlerdir. Aslında kendilerinde de temizliğe karşı tutku derecesinde bir eğilim vardır.

Ekim ayının* on birinci günü Cuma'ya rastlıyor ki bugün, Türklerin bizim Pazarımız gibi tatil günüdür. O gün Beylerbeyinin namaz için görkemli bir alayla camiye gidişini gördük: Alayın başında üç yüz atlı Yeniçeri, birçok çavuşlar ve bunların arkasından birkaç yüz Sipahi gidiyordu.** Sipahilerin ardından altın sırmalı giysiler içinde ve güzel bir at üstünde Paşa geliyor ve kendisini üst düzeydeki Eyalet görevlileri izliyordu. Bunlar camide iki saat kaldılar ve çıkışlarında ayni törenle konağa döndüler.

Yemekten sonra kaleyi ve sağ yanından geçen Tuna ırmağının kıyısında bir tepe üzerine kondurulmuş kenti gezmeye gittik.

---

* *Burada birdenbire Eylül ayından Ekim ayına geçilmiş.*

** *Yeniçeriler yaya, Sipahiler atlı birlikler olduğuna göre yazarın bir yanıltısı.*

Burada hâlâ bazı eski Macar konutları görülüyor. Bu kent üstüne çok şey yazmakla okuyucuyu sıkmak istemem. Gördüklerimi şöyle kısaca anlatacağım:

Budin kenti çok güzel, içaçıcı bir yerde; çok verimli ve meyvesi bol bir bölgede, bir yönü üzüm bağlarıyla kaplı, öbür yönü ise Tuna ırmağına bakan kayalı bir tepe üzerine kurulmuş. Irmağın öbür yakasında da Peşte kenti görünmektedir.

Budinin arkasında ve yanlarında geniş Macar ovaları uzanıp gitmektedir. Bu ovanın bir yerinde vaktiyle Macar krallarının seçimi için halkın toplandığı özel bir yer vardır.

Kentin kenarında, önceleri Macar krallarının ya da soylularının oturdukları büyük konutlar varmış ama bugün bunların çoğu yıkılmış, bazıları ise kalın direklerle desteklenmiş ve Türk askerlerine kışla diye ayrılmış. Askerler günlük yiyecek ve içeceklerini ancak karşılayabilecek kadar ödenek aldıklarından konakladıkları yerleri onarmayı akıllarına bile getirmezler. Yağmurlu havalarda bu evlerin damları akarsa, içindekiler buna pek aldırış etmezler Gerek atlarını gerekse kendi yataklarını akmayan ve damlamayan bir köşeye çekerler ve bu kadarını yeterli sayarlar. Bundan dolayıdır ki, —bazı büyük kentler dışında— Osmanlı diyarının her bucağında böyle eski konak ve saraylar pek güçlükle bulunabilir. Büyük ve belli başlı kentlerde görülenler ise paşalara veya yüksek rütbeli devlet adamlarına aittir. Bu gibi kişilerin ise gerçekten çok güzel ve gösterişli ev ve konakları vardır. Halk alelâde evlerde, daha fakirler kulübelerde oturur. Büyük devlet adamları yani paşalar ve zengin kişiler bahçelere, hamamlara, güzel kadınlara ve giysilere çok para harcarlar; buyruk altları da kendi rahatları için, görev düzeyleriyle oranlı evler yaptırırlar.

Kentte gezerken, tekke denilen bir Türk tapınağının önünden geçtik: İçerde on kadar adam, ortada duran birini, elele vererek çevirmişler, onun çevresinde başlarını sağa sola çevirerek ve Allah hu... diyerek dönüyorlar. Türklerin bize açıkladıklarına göre. bu biçimdeki ibadet sırasında bu adamlardan biri kendinden geçerek uyuklar ve bu uyuklama süresinde bir düş görürse, bu düş günün birinde gerçekleşirmiş.

Gene bu gezmelerden birinde, bir Hıristiyan kilisesini de ziyaret ettik Burada daimi bir rahip yerine kalvinistik bir vaiz bulunmaktadır. Kilisenin yüz elli basamakla çıkılan yüksek bir çan kulesi ve kulenin de bir çalar saati vardır ki, Osmanlı ülkesinde gördüğüm ilk ve son çalar saat budur. Çünkü bu ülkenin

başka köy ya da kentinde büyük çalar saat yoktur. Yalnız bazı Türk büyüklerinin evlerinde Hıristiyan dostları tarafından armağan olarak yollanmış duvar saatleri bulunur. Bazıları bunları kullanmasını bile bilmezler. Halkın çoğu, vakitlerini gündüzün güneşe, geceleri aya ya da yıldızların hareketlerine bakarak anlar. Hele küçük kentlerde müezzin denen ve cami hizmetinde bulunan adamlar, saatten gayri araçlarla ve ölçülerle vakitlerini kestirir ve ibadet zamanlarını ayırarak, camilerin dışında silindir biçiminde, minare denilen yüksek kulelere çıkarak yüksek sesle halkı Tanrıya ibadet etmeye çağırırlar. Bu çağrının ilki sabaha karşı, tan yeri ağarmak üzereyken, ikincisi günün doruğunda, öğleyin, üçüncüsü akşam üzeri, dördüncüsü güneşin batışı sırasında, sonuncusu da yatma zamanından biraz önce yapılır. Bu tapınma çağrısı için minareye çıkan müezzin, en yüksek perdeden, kulaklarını elleriyle kapayarak bağırır. İstanbul'da olduğu gibi, yaşayışları barış içinde geçenler, günde beş defa Tanrıya ibadete çağrılırlar. Bu çağrılara herkes değilse bile memurlar, işsiz kimseler, yüksek rütbeli kişiler, tüccarlar uyarlar. İş güç sahibi kimseler, esnaf ya da herhangi bir nedenle camiye gidemeyenler, istedikleri zaman, istedikleri yerde evde, tarlada ya da işlerinin başında ya da müezzinin sesinin kendilerine eriştiği yerde Tanrıya ibadet ödevlerini yerine getirebilirler. Demek istiyorum ki, bu dinsel görevin yerine getirilmesinde, Müslüman için camiye gitmek zorunluğu yoktur.

Ertesi gün kentteki gezilerimize devam ettik. Gemilerimize döndüğümüzde, Türkler tarafına geçen İtalyanın bir alayla kente götürülmekte olduğunu gördük: Önde, uzun tüfeklerle silahlı, üç yüze yakın yaya asker yürüyor, bunları komutanlar ve subayları olduğu anlaşılan atlılar izliyordu. Subaylardan sonra kırmızı bayraklar taşıyan beş asker, bunların ardından çeşitli müzik aletleri taşıyan bando geliyordu. Bandonun arkasında ve rütbe sahibi iki Türk atlısının arasında çok süslü bir ata bindirilmiş, sırtına koyu kırmızı bir giysi, başına da çeşitli turna tüyleriyle süslenmiş bir kavuk giydirilmiş olduğu halde bizim eski yoldaş, bahtsız İtalyan geliyordu. Alçak, bir elinde yay tutuyordu, bir parmağını da ileriye uzatmıştı Bu davranışıyla İslam dinini kabullendiğini belirtmiş oluyordu. Dönme İtalyanın ardından sürekli olarak borularını öttüren bir takım geliyor, bunları da vaşak derisinden

yapılma benekli giysiler giymiş üç yüze yakın Türk Sipahisi izliyordu.

Bütün bunlar kâh haykırıyor, kâh eğerleri üzerinde sıçrayarak büyük sevinç gösterileri yapıyorlardı. Bu alay kent kapısına geldiği zaman kısa bir duraklama yaptı, üç defa Lâ İlâhe... diye bağırdıktan sonra üç el de ateş etti. Ondan sonra kapıdan girerek ayni düzenle yürüyüşlerine devam ettiler. Gemilerimizin önünden geçerken, kuşkusuz, bizi üzmek için, yüksek sesle bağırdılar.

Aslen Augsburg'lu bir Alman olup bir kaç yıl önce din değiştirerek Türkler tarafına geçen çavuşumuzun söylediğine göre, paşa bu İtalyana güzel bir at armağan etmiş ve günde yirmi akçe ödenek bağlatacağına söz vermiş!.. Ama paşanın, bu herife bu kadar çok ödenek verilmesi için buyruk çıkartmış olduğunu hiç sanmıyorum!.. Çünkü en eski Yeniçerilerin bile gündelikleri bu denli yüksek değildir. Öte yandan, başkalarının bize açıkladıklarına göre, aradan bir yıl geçmeden bu adamın bir dilim ekmeğe muhtaç bir duruma geleceği beklenebilirmiş!.. Bize lehte propaganda niteliğinde demeçte bulunan çavuşun amacı, içimizden birkaçının daha Türkler tarafına geçmesini sağlamak olduğu açıkça anlaşılıyordu. Tanrıya şükür olsun ki, bu dönek Almanın arzusu yerine gelmedi!

Yemekten sonra, Budin şatosunu görmeye gittik: Nöbet bekleyen askerler arasından geçerek ilk kapıdan içeri girdik, kendimizi güzel bir alanda bulduk. Bu alanın her iki yanında, karşı karşıya dizilmiş, otuz kadar top vardı, yirmi kadarı da yerde yatıyordu Bu otuz top içinde öyle büyükleri vardı ki bir adam bunların içine kolayca girebilirdi. Türklerin bize söylediklerine göre, bu toplar buraya Zigetvar savaşından sonra getirilmişti. İlk alandan ikinci bir kapıyla ikinciye, bir başka kapıyla da üçüncü alanlara giriliyordu. Son, yani üçüncü alanda güzel bir su sarnıcı vardı ki, kilise çanlarının yapıldığı madenden yapılmıştı. Bu sarnıçın tam yukarısına konulmuş sekiz borudan su gelirmişse de, bizim gördüğümüzde sudan eser yoktu. Sarnıçın içinde eski Cermen yazısıyla oyma yazılar, beş tarla kuşu, dört yılan, istakoza benzeyen başka hayvan şekillerinden yapılmış Avusturya arması görülüyordu. Buradan bir döner merdivenle çıkarak güzel ve geniş bir galeriye ve galeriden de değirmi biçimde bir odaya girdik. Burası Macar Kralı Matyas Korven zamanında küçük bir tapınakmış. Bu odanın dışından başka bir odacığa geçilmekteydi ki burası da kralın kitaplığıymış. Odada yıldızlarla süslü bir gök

haritası vardı. Üzerine karşılıklı iki astronom resmi yapılmış olup altında Latince şu yazılar okunuyordu:

'Cum rex Mathias suscepit sceptra Boemae Gentis,
erat similis lucida forma poli.'

Yani 'Kral Matyas Bohemya asasını eline aldığı zaman, gökler bu biçimde parıldıyordu.'

Kitaplığın bitişiğinde, Macar krallarının oturdukları, içaçıcı bir renge boyanmış her yanı yüksek değerde halılarla süslenmiş bir oda ve gene halılarla örtülü bir taht vardı. Budin Beylerbeyi olan paşalar, Eyalet Yönetim Kurulunu burada, bu taht çevresinde toplarlar. Bu eyalet Kurultay odasından çıkıp geldiğimiz yolla aşağıya indikten sonra başka bir tahta merdivenle bir başka kuleye çıktık. Bu kule çok derin ve derin olduğu oranda güvenli bir zindanın giriş yeriymiş. O vakitler, Türklerin dediğine göre, yetmiş kadar Hıristiyan tutsağı bulunuyormuş ki, bunların Yüce Tanrının yardımı olmadıkça kaçıp kurtulmalarına ya da yüksek bir kurtuluş akçası ödeyerek kendilerini satın almadıkça, bu korkunç zindandan çıkmalarına imkân yokmuş.

Kulenin sağlı sollu yanlarında bulunan burçlar onun savunma gücünü arttırıyormuş Vaktiyle Gran metropoliti olan birinin kendi döktüğü üç top hâlâ bu burçlar üzerindeydi. Gezilerimize devam ederken başka yerler de gördük ama yazılmaya değer nitelikte herhangi bir yapıta rastlamadık. En son, Tuna ırmağı kıyısına inerek, Budin karşısındaki Peşte kentine geçtik. Buraya, 600 adım uzunluğunda bir köprüden geçilmektedir. Köprü bir takım büyük sallar üzerine kurularak yapılmıştır. Geçtiğimiz Peşte kentinde birçok Türk ve Hıristiyan tüccarlar ve iş adamları varsa da konutların çoğunun yoksul kişilerin malı olduğu anlaşılmakta ve herhangi bir yapıt görülmemektedir, bundan dolayı da gemilerimize dönmeyi uygun bulduk.

Gene bugün ilk olarak, Viyana'dan yollanan bir kurye bize ulaştı. Ekimin on üçüncü günü paşa, Elçi efendimizle Viyana'dan gelen kuryeyi huzuruna çağırttı. Bunun için özel bir gemi gönderdi. Elçi beraberine altı kişi daha alarak Beylerbeyi konağına gitti, bu sırada elçilik rahibi tarafından, bir Hıristiyan tapınağında dini bir ayin yapıldı.

Gene bugün —13 Ekim— öğle yemeğinden sonra gemilerle büyük Tuna ırmağı üzerinde akışımıza başlayarak Budin kentini arkamızda bıraktık. Beylerbeyi bize, gidişimiz sırasında yiyecek ve içeceğimizi sağlamak üzere kendi özel kapıcıbaşını ve korunmamız için de dört çavuş ile dört Yeniçeri eri vermişti.

Bu ülkede çavuşlar, Komiser gibi Hakanın ya da yüksek otorite sahibi bir paşanın verecekleri buyrukları yerine getiren önemli kişilerdir.

Kapıcıbaşının, çavuşların ve yeniçeri muhafızlarımızın binmeleri için Beylerbeyi tarafından altı büyük gemi verilmişti. Bunlar ayni zamanda bizim gemilerimizi yedeklerinde çekeceklerdi. Bu ince donanmayı, azık yüklü bir başka gemi izleyecekti ki onda İstanbul'da satılmak üzere bir miktar Hıristiyan tutsağı da vardı; bu tutsaklarla ilişki kurmamıza izin verilmemişti. Bu gece oldukça rahat yataklarda yattık.

Ekimin on dördüncü günü sabahı, gecelediğimiz Tunanın sağ kıyısındaki Sadum ve Szegedin adındaki büyük köyden ayrıldık. Osmanlı ülkesinde kervansaray denilen ilk yolcu konağını burada gördüm. Bu konut, bütün hanlar gibi, damı kurşunlu büyük bir yapıdır. Öğle üzeri bağlık bir yerde durarak yemeğimizi yedik, sonra yolumuza devam ettik, geceyi gene ırmağın sağ kıyısındaki Küçükpaşa köyünde geçirdik. Ertesi günü de dediğim kıyıda çok güzel bir kentçik olan Büyükpaşa köyü önünden geçtik ki burada bir kervansaray, iki de kilise vardır.

Öğleye doğru artık bir tehlike olmadığından, bütün gemileri birbirine bağlayarak bir borda düzeni kurduk ve Belgrad'a varıncaya kadar bu düzeni bozmadık. Bundan böyle nerelerde yemek yediğimizi yazmayacağım. Akşama doğru son bir Macar kenti olan Tolna'ya ulaştık. Bu kasaba halkının çoğunluğu bugün bile Hıristiyandır ve Türklerin koruması altında yaşamaktadır. Bu halkın kalvinis bir papazın yönetimi altında bir kiliseleri ve çocukları için de bir okulları vardır. Tolna'da pek nefis şarap bulduk ve bütün şişelerimizi doldurttuk.

16 Ekim sabahı gemilerimize yol verdik, öğle yemeğini gemilerde yedik, akşam üzeri de Sirmien adındaki kasabanın önünde demirledik, geceyi burada geçirdik. Hıristiyanların bu kentçikte bir kiliseleri varsa da o sıralarda bakımsızlıktan ötürü yıkılmaya yüz tutmuş bir durumdaydı.

Ertesi günü gene lâtif bir şampanya bölgesine ulaştık. Büyük Tuna ırmağının her iki kıyısını süsleyip güzelleştiren yeşil çayır-

lar arasından geçerek yolumuza devam ettik. Bu akış sırasında pek çoğu kuğu, kaz, turna, leylek, ördek gördük ve hatta bunlardan bazılarını avladık. Kısaca diyebilirim ki, bugünkü ırmak yolculuğumuz gerçekten çok güzel, göz okşayıcı, gönül açıcı zümrüt gibi yeşil tarlalar arasında ve büyük bir neşe içinde geçti. Akşam üzeri Pringwart köyüne ulaştık ve burada geceledik.

Ayın 18 ci günü sabahın saat onuna doğru flotillamızın yoluna düzülmesi mümkün olamadı çünkü araba ve atlarımızı taşımakta olan gemilerden biri kuma oturmuş ve Türk gemileri bunu çekip yüzdürebilmek için bir hayli çaba harcamışlardı, bundan dolayı da yola çıkışı ertelemek zorunda kaldık. Geceyi konforlu yataklarda geçirdik.

19 Ekim 1591. Tan yeri ağarır ağarmaz gemilerimiz demir kaldırıp yelken açtılar, biraz sonra Erdody kentçiğinin biraz yukarısında Drava ırmağı ile büyük Tunanın kucaklaştığı yere geldik. Bu kavşakta kısa bir duraklamadan sonra Erdody önünden geçtik. Tunanın sağ kıyısında oldukça büyük bir köy olan Erdody'nin yanı başında yükselen bir tepe üzerinde bir şato vardır. İkindi üzeri Walpowar'a geldik, burada bir saat kadar kaldık. Bu yer, mükemmel bir yapı olduğu görünen bir şatonun altında küçük ve güzel bir kenttir. Kasabaya yakın tahta bir köprü vardır ki, Türkler bunu Tuna taştığı zaman içerilere gidebilmek için kullanırlar. Bu güzel kentçikte bir saat süren duraklamadan faydalanarak hafif kumanyamızı, özellikle şarabımızı tamamladık, akşama doğru da gene ırmağın sağ kıyısındaki Sodin köyünü geçtik ve geceyi köyden uzak olmayan bir yerde geçirdik. Bu köyün pek yakınında yıkılmaya yüz tutmuş bir şato vardır.

20 Ekim 1591. Bugün Moştin'i geçtik, burası yıkık bir şatonun alt yanında bir Hıristiyan köyüdür, Tunanın sağ kıyısındadır, bir kilisesi vardır. Bu köycükten sonra İlloi adlı küçük, güzel ve şen bir kasabadan geçtik. Tunanın sağ kıyıcığında bulunan bu kasabanın yanı başında yükselen bir tepe üzerinde bir şato vardır. Eski zamanlarda burası bir metropolitin arpalığıymış. Bundan sonra gene büyük ırmağın sağ yanında güzel fakat yıkılmaya yüz tutmuş bir kalesi olan Ponestra köyünün önünden geçtik. Akışımıza devamla içinde bir şatosu olan Skerveta'yı geride bıraktık. Sular kararırken Petervardin kentçiğine ulaşmış olduk. Burada bir tepe üzerinde her yanı yüksek duvarlarla çevrili bir şato, bunun aşağısında temiz bir kasaba bulunmaktadır ki geceyi işte bu güzel kasabada geçirdik ve azık ikmalimizi de burada yaptık.

21 Ekim 1591. Bugün Tunanın sağ kıyısında ve içinde iki ortodoks bir de katolik kilisesi olan oldukça büyük Karlovitz kasabası önünden geçtik. Tunanın öbür yakasında yani sol kıyısında güzel bir kentçik olduğu söylenen Tytel'i gördük. Bunun yukarısında, yüksekçe bir sırt üstünde bir şato yükselmektedir. Akışımız normal olarak sürüp giderken gene yüksek bir sırt üzerinde, fakat bugün yıkılmış duvarlardan ve yağışlarla yıkılmaya yüz tutmuş bir takım eski kulelerden başka, savunma gücünü yitirmiş olan bir kulenin biraz ötesinde Selemek kasabası önünden geçtik. Bu kasaba da bir duvarla çevrilmiş ve bu duvar birçok kulelerle pekiştirilmek istenmişse de kulelerden bazıları bugün yıkılmış durumdadır. Bu kasabanın karşısında yani Tunanın sol kıyısında, Transilvanya ve Macaristan'dan geçerek akıp gelmekte olan Tisa veya Theis ırmağı Tunaya kavuşmaktadır.

BELGRAD

Ayın 22 ci günü sabahı, Tunanın sağındaki Semen kentini geride bırakarak yelkenleri şişirdik, bir süre sonra da Tisa ve Drava ırmaklarının Tunaya karıştığı bölgeye yakın ünlü Belgrad kentini gördük.

Belgrad, Sava ırmağının Tunaya döküldüğü yerde ve bu ırmağın kıyılarında bulunmaktadır.

Irmağa doğru uzanan burnun ucunda, eski stilde yükseltilmiş duvar ve kulelerle çevrili eski kent var. Bu kent, oldukça yüksek bir tepe üzerinde kesme taşlardan yapılmış kuleleri olan güçlü bir savunma sistemine sahiptir. Varoşlarında Türk, Rum, Yahudi, Macar, Dalmaçyalı, Transilvanyalı ve başka milletlerden halk yaşamaktadır.

Gerçekten, aşağı yukarı bütün Osmanlı ülkesindeki kentlerin ya da kasabaların varoşları, kentlerden büyüktür. Bunlar ilk bakışta büyük yerleşme bölgeleri izlenimini verir. Bu kentte özellikle görmeye değer birşey yoktur. Yalnız üzeri kurşunlu bir kapalı çarşısı vardır. Bu çarşıda tüccarlar satılık eşyalarını muhafaza ederler ve satışa çıkarırlar Bu yapı, dörtgen biçiminde olup, altlı üstlü kemerli galeriler ve bunların içinde dükkânlar, odalar vardır. Çarşının ortası güzel ve düzgün bir meydandır, bu meydanın tam ortasında da bir havuz vardır. Havuzun içindeki

yuvarlak bir taştan bol su fışkırmaktadır. Bu taşın üzerinde Latince şu yazıları okuduk:

'Qui crediderit et baptizatus fuerit
salvus erit. Anno 1538.'

Yani: 'Mümin olan ve vaftiz edilen kimse selamete erer. Yıl 1538.'

Belgrad'da Hıristiyan tutsakların satıldığı özel bir yer olduğunu da belirtmek isterim. Bu kentte Hıristiyan tüccarların kiliseleri yoktur, bununla beraber, katolikler tapınma ödevlerini özel bir evde yapma yolunu bulmuşlar ve aralarında para toplayarak bu iş için bir papazı görevlendirmişlerdir.

Belgrad'da hepimize kaleyi gezmek izni verilmemişti ama Elçi efendimize gösterilen sempati dolayısıyla ve verdiğimiz ufak tefek armağanlar sayesinde, Elçinin, amcası oğlunun, benim ve bir de çavuşumuzun gezmesine izin verildi. Böylece biz de kale burçları üzerinde birçok topların tabiye edilmiş, ateşe hazır olduklarını gördük. Aslında bu yavan bir gözlem olmaktan ileri geçmemişti. Çünkü kaleyi bütün ayrıntılarıyla gezdirip göstermek istememişlerdi. Kaleyi gezişimiz üstünkörü olmakla beraber, savaşla ele geçirilmesi pek kolay olmayan güçlü bir savunma yeri olduğu kanısına vardık.

Dedelerimizin zamanını şöyle bir düşündük: İşte onların yaşadıkları devirdedir ki, bu kent ve bu kale önceleri, kuşkusuz, çok güçlü bir ordunun başında bulunan ikinci Sultan Murat ve sonra oğlu İstanbul fatihi Sultan Mehmet taraflarından saldırıya uğramışsa da o zamanlar gerek Macarların gerekse haçlı kuvvetlerin burasını çok iyi savunmuş olmaları*, barbar ulusların bu

* *Belgrad 1442-43'te II. Sultan Murat zamanında Uranusoğlu Ali bey tarafından altı ay muhasara edilmiştir. Fakat savunma gücü arasında bulunan başrahip Zowan'ın çabası ve Osmanlı ordu birliklerine karşı saldırıya geçen Jan Hunyad komutasındaki haçlı kuvvetlerinin başarıları üzerine bu muhasarayı kaldırmak zorunda kalmıştı. 1456'da tekrar bu kale, bu kez Fatih Sultan Mehmet'in hücumuna uğradı, kale kuşatıldı. Fakat kalenin stratejik önemini iyi bilen haçlılar savunma yolunda son çabalarını harcıyorlardı. Hunyad imdada yetişmekte gecikmedi. Fatih'in, kendisinin de katıldığı kanlı çarpışmalardan sonra ikinci kez muhasaradan vazgeçildi. Bu ikinci çekilişten son-*

iki çabasını kırmış ve saldırılarını başarısızlığa uğratmıştır. Fakat 1520 yılında Sultan Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu tahtına çıkar çıkmaz, büyük ve çok güçlü bir ordunun başında olarak bu kaleye yönelmiş ve onu çember içine almıştır.

Düşman ordusunun Belgrad'ı kuşattığı sıralarda, çok genç bir adam olan Kral Lui'nin tedbirsizliği ve Macar beyleri arasındaki şiddetli geçimsizlik, hatta birbirleri aleyhine tuzak kurmaları yüzünden kalede yeterince savunma gücü toplanamamıştı ve acıklı bir duruma düşmüşlerdi. İşte bu durumdan faydalanan Kanuni Sultan Süleyman fazla bir zorlukla karşılaşmadan kaleyi ve kenti ele geçirmeyi başardı. Sonraları bu yoldan ve bu kapıdan Macaristan'a korkunç felaketler akmış, böylece koca bir ulus bugün özgürlüğünden yoksun kalmıştır. Bu giriş yerindendir ki, Macar Kralı Lui'nin ülkesi Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası durumuna geçmiş ve kendisi de canını yitirmiştir.* Ayni yoldan Budın (Buda) şehri Türklere geçmiş, Transilvanya toprağı elden çıkmış, Ostrehom ve başka birçok kaleler düşman sınırları içine katılmışlardır. Bugün şerefli bir geçmişi olan pek eski bir krallık, şiddet altında inlemekte, komşu uluslar sürekli tehditlerle titreşmektedir Biz zavallı Bohemyalılar ise, Macaristan'da olup biten çarpışmalar sonucu, yoksulluk içine yuvarlandık, kötü bir talihle çarpıldık. Belgrad kalesinin Türkler eline düşmesinin acıklı sonuçları yüzünden, Macaristan'ın sonsuz zenginliği dışarıya akıp gitmiş ve bu ülkenin binlerce ve binlerce evladı ve biz Bohemyalıların gerçek dostları, Macaristan ovalarındaki kanlı savaşlarda düşman kılıcından geçmişler, hayatlarını kan ve ateş içinde yitirmişlerdir. Bu yurt için katlanılan bunca fedakârlıklar yok olup gitmiş, koca ülke bugün artık değersiz bir duruma düşmüştür. Bundan böyle çevrelerine ölüm saçan korkunç düşmanlarımızın yürüyüş yollarını ve saldırı yönlerini Avusturya içine çevireceklerini ve giderek —Tanrı göstermesin— sevgili yurdu-

---

ra aradan tam 64 yıl geçti. Padişah Kanuni Sultan Süleyman'dı. 1521 yılında bu kaleyi almak azmiyle İstanbul'dan çıktı. 27 Temmuz'da Belgrad önüne vardı. Kale bir aydanberi abluka edilmekteydi. Kanuni gelir gelmez abluka muhasaraya çevrildi. 29 Ağustos 1521'de kale Süleyman'ın askeri gücüne boyun eğdi. (Çeviren)

Mohaç Meydan Savaşı'nda.

muza da yürüyecekleri ve onu ellerine alacakları beklenebilir. Meğer ki Ulu Tanrının yüksek ve umulmadık bir yardımı biz Bohemyalıların imdadına yetişe!.. Ve bizleri Türk boyunduruğundan koruya!..

Ne yazık ki bugün bizler birbirimize ve yurdumuza karşı gerçek sevgi ve dayanışma duygularından yoksunuz. Doğru sözlü, yiğit Bohemyalılar, gerçek yurtseverler artık aramızda yaşamıyor; onlar kanlı savaşlarda can vermişler ya da kendi ecelleriyle hayat sahnesinden çekilmişlerdir. Yaşayanlar varsa bile sayıları çok azdır. Bugünkü kuşağın çoğunluğu, bu ülkelerin de yabancı ulusların saldırısına uğramasını ve ünlü Bohemya Krallığının da yıkılmasını isteyen insanlardır!.. Ama ben asıl konudan pek uzaklaştım... Neyse, biz gene Belgrad'a dönelim:

Ayın 24'cü günü Belgrad'dan ayrılmazdan önce, Elçi efendimizle Budin Beylerbeyi tarafından azığımızın ve yol gereçlerinin sağlanması için görevlendirilen Kapıcıbaşı arasında oldukça şiddetli bir tartışma geçti. Bunun nedeni, Kapıcıbaşının başlıca ödevi, bize yetecek kadar ve en iyi cinsten azık sağlamak olduğu halde, bu ödevini ihmal ederek, yiyecek içecek maddelerini kötü cinsten satın alması ve artan parayı da kendi cebine indirmiş bulunmasıydı. Bu yüzden, Elçi Budin'e atlı bir ulak göndererek Beylerbeyine bu adam hakkında şikâyette bulunmak istedi, ama görevini kötüye kullandığını ve yerine getirmediğini pek iyi bilen ve bu işlerde hayli uyanık ve yeterince kurnaz olan Kapıcıbaşı, verilecek paraya karşın böyle bir ulağın Beylerbeyine gönderilmesinin önüne geçme yolunu bulmuştu. Herifin bu son davranışına pek haklı olarak öfkelenen Elçi efendimiz, bizler için derhal kaliteli azık sağlanmadığı takdirde, onun bu kötü davranışını İstanbul'a varınca Padişah Hazretlerine açıklayacağını söyledi. Adam korktu, bütün arzularımızı yerine getireceğine yeminler etti.

27 Ekim. Bu kentten yani Belgrad'dan sonraki yolculuğumuz karadan olacağı ve uzun süreceği için, bize gerekecek herşeyi hazırlattıktan sonra, sabah erkenden Viyanalı arabacılarımız gemilerden arabaları, atları çıkardılar, bizler de bunların içinde yerlerimizi aldık ve böylece İstanbul yoluna koyulduk.

Ayni gün Tuna kıyıları üzerinde yerleşik ve vaktiyle Sırbistan Despotunun oturduğu yer olan Smederow hisarının solundan geçerek kara yolculuğumuzun ilk konaklama yeri İsanlak ya da

Küçükpalanga denen yere geldik. Burası sefil ve fakir bir köydür. Böyle olmakla beraber, geceyi burada geçirdik.

28 Ekim Bugün yolda Budin Beylerbeyinin memurlarının en ileri gelenlerinden birine rastladık. Bu, Türkler tarafından defterdar denilen ve görevi eyaletin mali işlerini Beylerbeyinin buyruklarına göre düzenlemek olan yüksek bir memurdu. Defterdarın beraberinde birçok atlılar bulunmakta ve arkasında beş uşak kendisinin kalkan, mızrak gibi silahlarını taşımaktaydılar. Bunları da yüklü develer ve katırlar izliyor, bu arada, bir araba içinde deftardarın karıları ve çocukları geliyordu.

Bugün akşama doğru kara yolculuğumuzun ikinci aşaması olan Büyükpalanga'ya ulaştık ve geceyi ilk olarak bir Türk hanında, atlarımızın yanıbaşında geçirdik.

HANLAR KERVANSARAYLAR

Burada, Osmanlı ülkesine özgü olup bizim bu memleketteki yolculuklarımızda çokça kullanıp faydalandığımız hanlar ve kervansaraylar hakkında bilgi vermenin uygun olacağını sanıyorum:

Han, uzun olmaktan çok geniş bir yapıdır, ortasında geniş ve düz bir açıklık vardır. Yolcular beraberlerinde getirdikleri bütün eşyayı, deve ya da katırlarını burada bırakırlar. Bu açık yerin her yanı üç ayak yükseldiğinde ve asıl yapıyı meydana getiren duvarlarla çevrilmiştir. Bu duvar, aşağı yukarı, bir düzeyde olup dört ayak genişliğindedir İşte yolcuların yatakları, mutfakları, yemek yedikleri yer, hepsi bu duvarın ya da setin üzerindedir. Çünkü yazdığım gibi, yapı birtakım duvarlardan ibarettir. Burada bulunan ocaklar yolcuların yemeklerini pişirmelerine ayrılmıştır. Kendilerini develerinden, katır ve atlarından ayıran mesafe, işte bu dört ayak genişliğindeki yüksekçe duvardır. Yolcuların hayvanları, bağlı bulundukları yerden ve bu set üzerinden başlarını ya da boyunlarını uzatarak, efendilerinin emirlerini bekleyen hizmetkârlar gibi dinelir ya da onlarla oynaşırlar. Hayvanlar için ayrıca yapılmış yemlik olmadığından, boyunlarına asılan torbalardan yemlerini yerler. Sahiplerine bu kadar yakın olan hayvancıklar arasıra onların elinden ekmek, yiyecek de kaparlar.

Yolcular, bu set üzerinde yataklarını şöylece yaparlar: Önce bir halı sererler, her yolcu böyle bir halıyı bu amaçla eğerlerinin

yanında taşırlar. Yere serilen bu halı üzerine, Talaman dedikleri harmanilerini örterler, üstlerine de gerek at üstünde, gerek yürürken giydikleri uzun ve yollu mantolarını alırlar. Böylelikle rahat uyurlar ve başka lükse ihtiyaç duymazlar. Burada gizli bir iş görülemez çünkü dört yanı açıktır. Gizli yapılması gereken herhangi bir iş, elbet herkesin gözü önünde yapılamayacağına göre, ancak gece karanlıkta yapılabilir.

Osmanlı ülkesinde bu gibi hanlar pek çoktur, fakat böyle hanlarda Türkler, biz yemek yerken gözlerini bizlere çevirmekte, bizim âdetlerimize hayretle bakmakta olduklarından Elçimiz çaresiz kalmadıkça bu hanlarda konaklamazdı. Hanlarda gecelemenin en önemli sakıncası gerek insanlardan gerekse hayvanlardan çıkan fena kokulardır. Bundan ötürü, herhangi bir köy ya da kentte konakladığımız zamanlar, Elçi efendimizin geceyi geçirmesi için bir Hıristiyan evinde oda bulmaya çalışırdık. Oysa, bunların da çoğu öyle dar ve sıkıntılıydı ki bir yatağı güçlükle sığdırabilirdik. İşte böylece efendimizin istirahatını sağladıktan sonra geriye kalan bizler de kilimlerimizi ya da halılarımızı arabalar içine ya da bulabildiğimiz uygun yerlere sererek yatardık, bazan da Türk hastanelerinde konaklardık. Bu hastanelerin damları kurşunlu olup sağlam ve bizim gibi seyyahlar için rahat ve ideal yapılardır Çünkü bunlarda her vakit boş oda bulunur ve bunlar ister Hıristiyan ister Yahudi, zengin ya da fakir olsun hiç kimseye kapalı değildir, gelip geçenlerin istirahati için kapıları daima ardlarına kadar açıktır. Beylerbeyi olan Paşalar, Sancak ve başka Türk beyleri de bölgelerini denetlemeye çıktıklarında bu gibi yerlerden faydalanırlar ve bu tip sosyal yardım kurumlarının meydana gelmesine ve bakımlarının sağlanmasına önayak olurlar. Bizler de bu kara yolculuğumuz sırasında —bulunan yerlerde— bu hayır kurumlarından çok faydalar sağladık. Buralarda kaldığımız geceler rahat uykular uyuduk.

Bu toplumsal yardım kurumlarından başka iyi bir âdetle de karşılaştık: Türkler, kim olursa olsun, hangi milletten, hangi dinden olursa olsun, buralara uğrayanlara yemek çıkarıyorlar. Akşam yemeği zamanı gelince, hastane hademelerinden biri, kenarları iki parmak yüksekliğinde, orta büyüklükte, yuvarlak bir masanın üstü kadar bir sini getirir, bu sininin tam ortasında kaynamış buğday ya da pirinçten yapılmış çorba ve büyük bir parça koyun eti bulunan kocaman bir kâse vardır. Kâsenin yanına dilim dilim ekmek dizilmiştir.

Bazan bu sıcak yemeğin üstüne bir tabak bal getirir ve lütfen tatmamızı rica ederlerdi. Elçimiz bu yemekleri yemezdi Fakat onun görevlileri olan bizler sağlam mideli kişiler olduğumuz için sunulan bu yemekleri teşekkürle karşılar, büyük bir iştihayla yerdik. Onlar da bizde gördükleri bu iştiha üzerine üçüncü ve hatta dördüncü kâseleri sunmaktan geri kalmazlardı. Biz bu türlü yemekleri pek sever ve bu yolda bize hizmet edenlere bir akçe ya da o değerde bir Macar parası verirdik. Yoldaşlarımız olan Türkler de ayni yemeklere kaşık çalıyorlardı. Bir yabancı, bu gibi hayır kurumlarında ancak üç gece konuklayabilirdi, ondan sonra bu hayır evinden çıkıp gitmesi gerekirdi.

Bu hayır kurumlarının Osmanlı ülkesinde geniş gelir kaynakları, büyük vakıfları vardır. Çünkü bu yardım evlerini kuran bellibaşlı paşalarla dindar Türk büyükleri, şurada burada yaptırıp bıraktıkları bu gibi hayratın gerek kendileri yaşadıkları sürece, gerek bu dünyadan göçüp gittikten sonra topluma faydalı olmaları için bol gelir getiren yapılar satın alınmış köyler ya da küçüksenmeyecek değerde paralar bağışlarlar.

Eh... Osmanlı sınırları içindeki yolculuğumuz sırasında gördüğüm hanlar, hamamlar, hastaneler ve gece konaklayıp dinlenme âdetleri üstüne yazılarımı okuyanlara ve okuyacaklara yeterince bilgi verdiğimi sanıyorum, o halde gezimize devam edelim:

28 Ekim Bugün yavan bir köy olan ve içinde kendi gibi yavan bir hanı olan Budesin adındaki köye geldik. Burada Türkler tarafından Macaristan'ın Vesperim kalesi önlerinde yakalanarak satılmak üzere Sofya'ya götürülmekte olan altı Hıristiyan tutsağı gördük.

Akşam, Elçi hazretleri, korunmamızla görevli dört çavuş ve dört yeniçeriyi çağırtarak, kumanya için Budin Beylerbeyi tarafından kapıcıbaşıya emanet edilen paranın yeterli olmasına karşın satın aldığı azığın miktarca az, kalite bakımından da düşük olduğundan söz açarak şikâyet etti, personelin açlıktan yok olmalarına göz yumamayacağını, bu yolda herkesin sağlığı ve esenliği için gereken tedbiri alacağını söyleyerek yüklerimiz arasında bulunan bir sandığın getirilmesini emretti. Bu sandıkta Osmanlı Hakanına sunulması gerekli olan paralar vardı, sandıktan, içinde 2300 Florin bulunan bir torbayı çıkartarak bu parayı Elçilik personelinin azık karşılığı olarak sarf edeceğini, bu yolda bir har-

cama defteri tutacağından kendilerinin de bilgi edinmelerini ve İstanbul'a sağlıcakla vardığımızda bütün bu olup bitenleri Padişah Hazretlerine arzedeceğini söyledi. Kapıcıbaşının da bundan ötürü başı belâya girerse, kimseyi suçlamaya hakkı olamayacağını bu işten yalnız ve yalnız onun sorumlu olacağını sözlerine ekledi.

Kapıcıbaşının görevini kötüye kullanmasından yakınan Elçinin sözlerine karşı çavuşlar hiçbir şey söylemediler. Fakat bugünden başlayarak kapıcıbaşının davranışlarında özel bir düzelme olduğu görüldü. Kuşkusuz, çavuşlar bu konuyla ilgilenmişler ve kapıcıbaşı üzerinde baskı yapmışlardı.

Bugünkü yolculuğumuz sırasında, oldukça uzakta olmakla beraber Türkler bize Roma İmparatorlarından Trajanus'un yaptırdığı köprünün sütunları olan yüksekçe bir tepeden Transilvanya dağlarını gösterdiler.

30 Ekim. Bugün Yagoven köyüne ulaştık. Burası büyük ve güzel bir köydür. Köye girer girmez dam kurşunlu büyük bir cami ve geniş bir kervansarayla karşılaşılır. Fakat biz bu kervansaraya yalnız atlarımızı bırakarak, geceyi koku içinde geçirmek istemediğimizden bir köy evinde konuk edildik. Hanın karşısında başka bir cami vardır ki, avlusunda beyaz mermerden bir şadırvan camiye gireceklerin hizmetinde bulunur. Türkler bu şadırvanda, camiye girmezden önce dinsel buyruklara uygun olarak el, yüz, kol ve ayaklarını yıkayıp arınırlar. Çünkü böyle yapmazlarsa, ibadetlerinin bir değeri olmayacağına inanırlar. Arınma işini bitirenler camiye girerken ayakkabılarını çıkararak caminin dışında bir yere bırakırlar, içeri çıplak ayakla girerler.

Türkler tapınaklarını inanılamayacak ölçüde temiz tutarlar: Bu gibi ibadet yerlerinde ne bir örümceğin ağ örmesine, ne de bir süprüntünün girmesine meydan vermezler. Bir Hıristiyan, ilgililerin iznini almadan o tapınağa giremez. Hele böyle yerlere bir köpeğin ya da herhangi bir hayvanın girmesine asla izin verilmez. İbadet için camiye girenler, ayakkabılarını çıkardıktan sonra, büyük bir alçakgönüllülük ve sessizlik içinde, bir yerde durarak Tanrıya kulluk ödevlerini yerine getirmeye başlarlar, ayni sessizlik içinde eğilirler ve yere kapanarak yeri öperler,* ve sanki Tanrıyı gözleriyle görüyorlarmış ya da onun huzurunday-

---

* *Müslümanların namaz kılarken secdeye varışlarını, yazar, 'yeri öpüyorlar' sanmakla yanılmıştır.*

mışlar gibi huşu içinde dua ederler. Bu arada, kimsenin cami içinde aşağı yukarı gezdiği, yanındakilerle konuştuğu görülmez, ancak dualar işitilir. Camilerin tabanı ya halılarla ya da hasırlarla örtülüdür. İbadet edenler, bunların üzerinde dinsel düzene uygun olarak dikilir, diz çöker, ya da bağdaş kurarlar. Sümkürme, tükürme sesi işitilmez, bu gibi davranışları büyük günah sayarlar. Bir kimse, elinde olmayarak bunlardan birini yapacak olursa, hemen camiden dışarı çıkarak tekrar suyla kendisini yıkayıp arınması gerekir.

Okuyucularımın müsaadeleriyle şunu söyleyeyim ki, bu kâfirler dinsel çaba bakımından Tanrının ululuğu üstüne daha gerçek bilgileri olan ve bundan dolayı da gece gündüz yüce Tanrıya şükran borçlarını ödemeleri gereken biz Hıristiyanlardan daha ileridirler.

31 Ekim. Bugün Yagoven'den yola düzülerek Morava ırmağını geçtik. Bu ırmak Sırbistan ile Bulgaristan'ı ayırmaktadır. Çevre doğal güzellik bakımından çok iç açıcı olmakla birlikte bomboş... Çünkü Türkler ovaların çoğu yerlerini işlemiyorlar, bu işleri isteyerek yapmıyorlar. Bunun için tarlalarda çalışanların hemen hemen hepsi Hıristiyandır.

At ve arabalarımızı Morava'nın öbür yakasına geçirdikten sonra yıkıntılarla dolu ve halkı da çok yoksul olan Kasen adlı köyde konakladık ama kulübelerde, arabalar içinde ya da altında ve açıkta geceyi geçirdik.

1 Kasım Bugün adını taşıdığı kasabaya varıncaya dek hep sağımızda akan Nyssus çayı boyunca yol aldık. Bu kasaba Viyana-İstanbul, yarı yol sayılıyor. Hana ininee seyisler atların koşum takımlarını çıkararak kasaba içinden geçen ve genişliği elli adımdan çok olan çaya bunları sulamak ve yıkamak için götürmüşlerdi: İşte bu sırada, Herr Hoffman'nın uşaklarından biri çayın derince bir yerine düşmüş ve bağırarak yardım istemekteydi. Seyislerden biri bu yoldaşını kurtarmak için kendisine bir beygir yuları atmıştı.

Su içinde ölümle pençeleşen uşak, atılan bu yuları öyle zorlu ve sıkı yakalamıştı ki zavallı seyisi de attan alaşağı ederek suya düşürmüştü. Atlar yüzerek kıyıya çıkabilmişlerse de çayda çırpınan bu iki zavallıya yardım eli uzatmak mümkün olamadı ve bu zavallılar herkesin gözleri önünde boğulup gittiler. Bu acıklı olayı haber alan Elçi efendimiz, boğulanların aranarak bulunmalarını ve gömülmelerini emretti.

Bu çayın kasaba içindeki kıyısı üzerinde yükselen bir mermer sütun, vaktiyle buradan Roma yolu geçmekte olduğunu bize anlatıyordu Sütun üzerinde Latince yazılar vardı ama yüz yılların zedelediği bu yazıları okuyup anlayamadık.

Mola verdiğimiz bu kasabanın oldukça kalabalık nüfusu vardır.

Kasımın üçüncü günü, adı Kuruçeşme olan bir kentçiğe vardık. Burada da han yoktur, solundan Zukava çayı akar.

Ayın dördüncü günü sabah erkenden burasını arkada bırakıp öğleye doğru Pirot adındaki köyde yemek molası verdik. Buraya yakın bir yerde yalnız duvarları ayakta duran bir şato gördük. Akşam üzeri, Tambrod adındaki hansız, sefil bir köye vardık ve geceyi geçirdik.

SOFYA

Ayın beşinci günü Robitza köyüne geldik ve geceyi burada geçirdik. Ertesi gün de Rumeli Beylerbeyliğinin başkenti olan ve oldukça büyük ve kalabalık Sofya kentine gelmiş olduk Bu kent, önceleri Macar krallarının sonra da Türk saldırılarıyla, hanedanları yok oluncaya kadar Sırp despotlrına ya da prenslerine aitti.

Sofya'ya ulaşınca Beylerbeyi bize çavuşlar göndermiş, bunlar Paşaları adına bizlere hoş geldiniz demişlerdi. Ertesi sabah erkenden, konakladığımız hana birçok güzel atlar gönderilmişti. Bunlara Elçilik heyetinin ileri gelen görevlileri ve Beylerbeyinin kendisine ait atına da Elçi efendimiz bindiler. Bu atın binek takımları binlerce altın değerinde taşlarla süslenmişti.

Bu atlara binen bizler, Budinde olduğu gibi, Beylerbeyinin konağına yöneldik. Buraya vardığımızda konak önündeki yolun bir yanında yüz kadar yeniçeri, öbür yanında da bir o kadar sipahi saf bağlamış duruyor ve bizi selamlıyorlardı.

Salona girdiğimiz zaman duvarların göz alıcı ve çok değerli Acem halılarıyla süslü olduğunu gördük. Beylerbeyi salonda bir sandelyeye oturmuştu. Onun karşısındaki sandalyeye de Elçi efendimiz oturtuldu. Beylerbeyinin ardında, en dilber kızlar gibi altın işlemeli dibâ urbalar giymiş, değerli taşlarla süslenmiş geniş kemerler takınmış iki çocuk ayakta duruyordu. Beylerbeyi başına büyük bir kavuk giymişti. Kavuğunun arkasında turna tüyünden güzel bir sorguç vardı. Kendisi temiz yapılı, güzel endamlı, şen

bakışlı bir adamdı Buraya dek geçen yolculuğumuzda, bundan daha yakışıklı bir Türk erkeğine rastlamamıştık. Türklerin anlattıklarına göre, bu Paşa bir Osmanlı prensesi ile evlenmek üzereymiş.

Elçi efendimiz, paşaya haşmetlu İmparatorumuzun mektubunu sunduğu zaman, paşa mektubu büyük bir saygıyla aldı ve efendimizle çok neşeli bir tarzda konuştu, bu arada zarif nükteler yaptı. Böylelikle, bize sosyal durumunun ne düzeyde olduğunu da belirtmiş oldu. Bundan sonra Elçi kendisine İmparatorumuz tarafından gönderilen ve iki gümüş yaldızlı su kabı, bir Türk kavuğu biçiminde yaldızlı, üzerinde gözlerini ileri geri oynatan bir dağ keçisi heykeli oturtulmuş büyük bir çalar saatten ibaret olan armağanları sundu. Bu saatin üzerindeki dağ keçisi, saat vurdukça ayağını eşinir gibi kımıldatıyor, ağzını açıyor, altından da yaldızlı yılan ve akrepler kıvrıla kıvrıla keçinin etrafında bir tur yapıyorlardı.

Hana döndükten bir süre sonra Beylerbeyinin bir memuru gelerek paşanın —âdet olduğu üzere— kendisine iki yüz altın sunulması gerektiğini söyledi. Yoksa onu, daha önceki Beylerbeyinden aşağı mı tutuyormuşuz? Efendimiz, Beylerbeyine hâlen sunulacak kadar parası olmadığını, yanında gerçi bir miktar para olmakla birlikte bunların Hünkâr Hazretlerine sunulacak paralar olduğunu, bununla beraber, bu konudaki eksiğin ilerde onarılabileceğini söyleyerek özürler diledi. Beylerbeyi bu davranışıyla paraya olan tamahını belirtmiş oluyordu Fakat şu gerçeği de öğrendik ki, o da bu makamı elde edebilmek için yıllarca beklemiş, bu uğurda bir hayli para harcamıştı.

Sofya'da çok güzel, içinde galerileri ve temiz odaları bulunan bir handa konakladık. Bütün kara yolculuğumuz süresince rahatımızın bundan daha iyi sağlandığı bir handa kalmamıştık.

Kasım'ın sekizinci günü Sofya'dan ayrıldık ve sağımızda yükselen bir yerde Bossen kasabacığını geçtik. Akşam üzeri Falup kasabasını gördük ve burada bir kuyu başında, doğum yeri Viyana olan ihtiyar bir Müslümanla karşılaştık. Bu adamcağız Viyana'nın Türkler tarafından kuşatılması sırasında yakayı ele vermiş, sonra da çektiği cefaya dayanamayarak İslâm dinine geçmiş ve o zamandan beri ana dili olan Almancayı unutmuş bir zavallıydı.

Bugünkü yolculuğumuzda, sayıları yediye varan daha temiz köylerden, çok hoş ve yeşil ovalardan, vadilerden geçtik. Biz bu bölgeden geçerken günlerce, birbiri ardınca, Türklerin poğaça

dedikleri ve kızgın külde pişirdikleri bir çeşit ekmek yedik. Bu ekmekler oraların kadınları ve kızları tarafından pişirilip satılmaktadır. Çünkü bu yerlerde satılmak üzere ekmek pişirilen fırınlar yoktur. Bundan ötürü, kadınlar köylerine yabancıların uğradığını duyar duymaz ellerine biraz para geçirebilmek umuduyla, derhal suyla unu karıştırırlar, mayasız olarak bir hamur yaparlar ve bunu kızgın küle gömerek pişirirler, kuzu ya da koyun eti, tavuk, piliç ve yumurta gibi yiyeceklerle birlikte sıcak sıcak satışa çıkarırlar. Bu gibi yiyecekler şimdiki savaşların başlamasından önce çok ucuza alınabiliyordu. Bir gece Jessiman köyünde konakladık.

BULGARLAR

Bu bölgedeki kadınların giyinişleri üstüne biraz bilgi vermeyi burada uygun buluyorum: Bunlar dokunuşu pek ince olmayan beyaz ketenden eteklerinin kenarları, bellerinin çevresi Türk ipeğinden örme kaytanlarla işlemeli fistanlar giyerler ve bu giysilerinden adeta gurur duyarlar. Bizim ince ve sade gömleklerimize alaylı gözlerle bakıyorlardı. Başlarına ise kule biçiminde çok komik ve tıpkı memleketimizdeki köylü çocuklarının yeşil sazlardan yaptıkları gibi, saplardan örülmüş ve ketenle astarlanmış bir çeşit şapka giyerler. Bizim köylülerin yaptıkları hasır şapkaların başa geçen tarafı geniş olduğu halde, bunların şapkalarının yukarısı geniş, tepesi düzdür. Güneş ve yağmurdan daha çok etkilenecek bir biçimdedir.

Bulgar kadın ve kızlarının başlarındaki bu şapkalar bir, bir buçuk Prag arşını yüksekliğindedir. Kadınların boyunlarını da cam boncuklardan yapılmış gerdanlıklar süsler. Kulaklarındaki küpeler ise omuzlarına kadar sarkıyor ve bu renk renk boncuklar, yüz seksenlik büyük kilise tespihlerini andırıyordu. Onlar bu dekor içinde mutluydular. Biz yabancılar arasında Bulgar kraliçesi edasıyla salınıp kırıtıyorlardı.

Anlatıldığına göre, bu bölgede yaşayan Bulgar milleti ya isteyerek ya da başka ulusların baskısıyla yer değiştirmek zorunda kalan insan dalgalarının önünde, Volga adlı büyük ırmağın kıyılarını bırakarak buralara göçetmiş ve o ırmağın adından Bulgar

adını almış bir ulustur. Anayurtlarından buralara göç eden bu ulus, kendisine Heamus dağında ve Sofya ile Filibe arasındaki savunmaya doğal olarak uygun yerleri yurt edinmiş ve uzun zamanlar Bizans İmparatorları'nın savaş güçlerine meydan okumuşlar, karşı durmuşlar, hatta bir savaşta İstanbul İmparatorluğunu yönetmiş bulunan Flander kontu Baldwin'i yakalayarak öldürmüşler, sonra güneyden gelen Osmanlı istilâ ordularının gücüne boyun eğmişler. Bu boyun eğişin sonucu olarak, bugün gördüğümüz sefil ve ağır tutsak yaşamına katlanmak zorunda kalmışlardır.

Bulgarlar, Slavonik bir dil kullanmakta olduklarından biz Bohemler bunlarla konuşup anlaşabilmekteyiz.

Sofya'dan hareketimizin ertesi günü, yani 9 Ekim günü yolculuğumuz birtakım sıradağlar üzerinden geçti. O gün öğle üzeri Sofya Beylerbeyi tarafından gönderilen bir çavuş bize yetişti ve Sofya'dayken paşaya sunulan saati getirdi. Türkler bu saatin nasıl kurulacağını bilemediklerinden bir zenbereğini kırmışlardı. Fakat beraberimizdeki saatçimiz gece, konakladığımız yerde saati onarıverdi.

Filibe kentini çevreleyen ovaya inmezden önce dik ve sarp bir dağ üzerinden ve dar bir yoldan geçiyorduk, bunun tam ortasında hâlen sağlam bir taş kapı vardır ki buna Derbend kapı diyorlar. Burada eskiden Bulgaristan'ın son despotu ya da prensi Mark Karlovitz'in oturduğu bir şato yıkıntısı vardır.

Bugün konakladığımız yer, içinde bir hanı olan Janek köyüydü.

MERİÇ

Kasımın onuncu günü sabahı yolumuza devam ettik ve Hebrus ırmağını gördük Bu ırmak, çok uzak olmayan Rodop dağından fışkırıyor ve Ege denizine kavuşmak üzere akıyordu. Türklerin Meriç adını verdikleri bu ırmak üzerinde çok güzel bir taş köprü var.

Akşama doğru Filibeye girdik. Bu kent, dağlardan uzun mesafelerle ayrılmış üç yüksek tepeden biri üzerine kurulmuştur ve sanki bu tepeye güzel bir taç giydirilmiş izlenimini vermektedir. Filibe kentinden geçen Meriç ırmağının üzerinde ikinci ve ahşap

bir köprü daha vardır. Biz buraya uzak olmayan bir handa iki gün konakladık.

Filibe'den ayrılışımız Kasımın on ikinci günü sabahı oldu. Meriç vadisinin batağımsı yerlerinde pirinç tarlaları ve oradan geçerken yer yer yükselen mezar gibi birtakım tümsekler görüyorduk. Türklerin iddialarına göre, bunlar vaktiyle bu ovalarda yapılmış olan savaşlarda ölenlerin anılarını ölümsüzleştirmek için yükseltilmiş höyüklermiş.

Bugünkü yolculuğumuz sırasında Meriç ırmağını, kesme taşlarla yapılmış güzel bir köprüyle geçtik ve son derece güzel ve iç açıcı bir orman içinde yol almaya devam ettik, geceyi de hanı olmayan Papaslı adındaki köyde geçirdik.

Bu köyde konakladığımız gece, İstanbul'da yıllardan beri haşmetlu İmparatorumuzun küçük elçilik görevini yapmış ve hâlâ da yapmakta olan Herr Petsch'ten Elçi efendimize yazılmış bir mektup getiren bir çavuş geldi. Mektuptan anladığımıza göre Herr Petsch bir an önce değiştirilerek öz yurda dönmek özlemi içinde bulunuyordu.

Kasım ayının 13 üncü günü akşamı, içinde iyi bir hanı bulunan Uzunsavaş köyüne geldik, geceyi hanın temiz odalarında geçirdik, ertesi günü de 160 adım uzunluğunda bir taş köprüsü, içinde damı kurşunlu bir hanı olan Harmanlı köyüne ulaşarak konakladık.

15 Kasımda Meriç suyunu tekrar sağımıza alarak ve Karadeniz kıyılarına kadar uzanan Balkan dağlarını da solumuzda bırakarak yolumuza devam ettik. Yol, ırmağın pek yakınından geçiyordu. Bugün ünlü Mustapaşa köprüsünden geçtik. Bu köprü, yirmi iki gözlü olup dört yüz dört adımdan fazla uzunluktadır. Bugün içinde bir camisi ve iyi bir hanı olan Şimpri köyüne gelerek handa konakladık.

EDİRNE

16 Kasımda Edirne'ye ulaştık. Bu kent, Bizans İmparatoru Hadrianus tarafından büyütülmeden önce Oresa adını taşıyormuş, ancak bu imparator tarafından büyütüldükten sonra onun adını almış.

Bu büyük kent tam Meriç ırmağını besleyen Tunca ve Arda ırmaklarının birbirine karıştıkları yere kondurulmuştur. Dediğim

ırmaklar burada birleştikten sonra aşağı doğru akışlarına devam ederek Avrupa'yı Asya'dan ayıran Ege denizine dökülürler. Kentin çevresi o kadar büyük olmamakla birlikte geniş varoşları vardır. Türkler tarafından yapılan konutlarla bu kent bugünkü büyüklüğüne ulaşmıştır. Irmak üzerinde büyük bir taş köprü var. Her ne kadar, İstanbul'dan sonra, bu bölgenin en büyük kentlerinden biri olan Edirne'de daha birçok iyi hanlar varsa da biz bunlardan şöyle orta nitelikte olanlardan birinde konakladık.

Ayın on yedinci günü burada mola vererek Edirne'yi gezdik: Görülmeye değer birçok hanlarla son derecede göz alıcı iki cami var Bu camilerin her ikisi de içten değirmi biçiminde olup ak ve kızıl mermer kolonların meydana getirdiği üçer dehliz ve bunların çevresinde bir takım demir halkalar, halkaların altında asılmış 326 tane gayet güzel sırça kandil bulunmaktadır, bu kandillerin biraz yukarısında gene ikinci halka takımı olup bunlara da ipek kurdelelerle devekuşu yumurtası büyüklüğünde aynalı yuvarlaklar asılmıştır.

Birinci dehlizin üstünde ikinci bir dehliz ve bunun çevresi gene kandilleri olan demir halkalar ve bunların yukarısında ikinci halka takımında devekuşu yumurtası büyüklüğünde aynalı yuvarlaklar bulunuyordu. İkinci dehlizin üstünde, kubbeye yakın bir yerde, üçüncü bir dehliz ve bunu çevreleyen birçok kandiller süslemektedir. Hepsinin yukarısında ve tam ortada yaldızlı büyük bir değirmi vardır. Bütün bu dehlizler dikkate değer mermer sütunlarla süslenmiştir. En aşağıda Hünkâr için mahfel denilen özel bir ibadet yeri yapılmıştır.

Türklerin bize anlattıklarına göre, iki binden fazla olan bu kandiller, gece gündüz sürekli yanarmış, bunun sonucu olarak da günde okkalarla zeytinyağı harcanırmış. Caminin içinde ak mermerden çok güzel, musluklu iki tane su sarnıcı var. Bunlara yakın bir yerde, yirmi beş basamak merdivenle çıkılan bir kürsü bulunuyor ki burada büyük din bilginleri vakit vakit ibadete gelenlere Kuran'ın buyrukları ve yasakları üstüne vaazlarda bulunuyorlarmış.

II. Sultan Selim, Venediklilerin elinden Kıbrıs krallığını alıp kendi ülkesine kattığı sıralarda bu camii yüksek bir sanatla yükseltmiş. Camiin masraflarını karşılamak üzere de yıkılan Kıbrıs krallığının servet kaynaklarından büyük bir gelir bırakmış. Bu gelir her yıl Kıbrıs'tan Edirne'ye gönderilmekteymiş. Bu nefis sanat yapıtının dışında dört tane çok yüksek silindir biçiminde mi-

nare denilen kule vardır. Minarelerin her birinde de birbirinin üstünde olmak üzere, üçer galeri (şerefe) bulunmaktadır. Bu şerefelerden belirli vakitlerde müezzinler halkı Tanrıya kulluk ödevlerini yapmaya çağırırlar. Türklerin Ramazan ve Bayram dedikleri ay içinde her gece bu şerefelerin dışında kandiller yakılmaktadır.

İşte biz bu yüksek kulelerden birine çıkarak bütün kenti kuş bakışı seyrettik. Kentte Padişaha ait bir de saray var ama bunu gezmek iznini elde edemedik.

Kasımın 18.'ci günü Edirne'den İpsalaya geldik. Burası küçük bir kasaba olmakla birlikte güzel bir camii, bir hastanesi, var. Bunların bakımı için de Mehmet Paşa tarafından yüksek geliri olan vakıflar bırakılmış. Buraya uğrayan yabancılara üç gün için bu hastaneden bir kâse pirinç çorbası, pilâv, bir tabak koyun eti verilmek âdettir.

Ayın 19.'cu günü Eskibaba (Babaeski) kasabasından geçtik, burada Ali Paşa tarafından yaptırılmış bir cami ile han var.

O sırada bu kasabada Moldavyalı bir bey bütün çevresi ile birlikte konaklıyordu Bu adam, vaktiyle Moldavya prenslerinden biriyken, yurttaşlarını Padişaha karşı ayaklanmaya teşvik ediyor diye başka prenslerden birinin saraya sunduğu jurnal üzerine, Hünkâr kendisini başkente çağırtmış. Bu çağrının kendi başı ile ilgili olduğunu anlayan prens, Moldavya'da bırakılmak şartıyla Müslümanlığı kabul ederek başının gövdesinden ayrılmasını önleyebilmişti. Padişaha bu prens aleyhinde gerçek ya da yalan haberler veren öbür prense gelince: o da bu olayı duyunca pılıyı pırtıyı toplayarak soluğu Frengistan'da almıştı. Biz buraya geldiğimizde kasabanın bütün konaklanabilecek yerleri, hatta yakın köyler bile bu dönme prensin birkaç bini aşan ve Türklerden ibaret olan kapıkulları tarafından işgal edilmiş bulunuyordu. Bundan dolayı biz de yolumuza devam etmek zorunda kaldık. Geceyi de Bulgagium adlı bir Rum köyünde geçirdik.

TÜRKLERDE ÇİÇEK SEVGİSİ

Ertesi gün Burgaz (Lüleburgaz) kasabasından geçtik. Kasaba bir ovada olup yanı başında otuz yedi adım uzunluğunda bir taş köprüsü vardır.

Edirne'den ayrıldığımızdan beri nerelere uğradıksa daima bol

ve lâtif çiçekler görüyorduk ve hayretler içinde kalıyorduk. Çünkü içinde bulunduğumuz ay Kasım ayıydı. Bu bölgede tatlı kokulu çiçekler pek boldur; fulya ve sümbüller o kadar çoktur ki bunların kokusuna alışık olmayan bir adamın başını ağrıtabilirler. Türk lâlelerinin kokusu olmamakla beraber, birçok kimseler bunlara güzellikleri, renkleri ve çeşitlerinden dolayı büyük değer verirler.

Türkler, çiçeklerle çevrili yerlerde yaşamaya pek meraklıdırlar. Para harcama bakımından, savurgan olmamakla birlikte bazı nadir çiçeklere para vermekten hiç çekinmezler.

Bizim bu uzun yolculuğumuz sırasında çiçekler ve armağanlar gerek Herr von Kregwitz'e, gerekse onun buyruk altı olan bizlere bir hayli tuzluya mal oldu. Çünkü korunmamızla görevli olan yeniçeriler olsun, başkaları olsun, bize çiçek sundukları zaman kendilerine birkaç akçe vermek zorunluluğunu duyardık.

RÜŞVET VERMEDEN İŞLER YÜRÜMÜYOR

Sırası gelmişken kaydedeyim ki, bu ülkede yaşamak isteyen yabancı, sınırı aşar aşmaz, kesesinin ağzını açmak, bu yerden ayrılıncaya dek açık tutmak, tohum saçar gibi sağa sola para saçmak zorundadır adeta... Sevgi, saygı, sempati ya da dilediği başka şeyleri bu yoldan sağlayabilir. Sert ve haşin karakterli Osmanlı memurlarını paradan güzel yumuşatan, uysallaştıran başka bir araç yoktur.

Osmanlı memurları kendilerinin para ile ya da başka armağanlarla yatıştırılmalarına izin verirler. Başka yollardan onlarla herhangi bir işlem üzerinde uyuşmak, bir işinizi yaptırmak olanağı yoktur. Yabancılar için bu ülkede az para ile yaşamak, gezmek çok zor bir iştir. Çünkü memurlar para ya da armağan almaktan utanç duymazlar! O kadar ki paşalar ve büyük memurlar bile kendilerine bir armağan sunulmadığı zaman bunu sizden uşakları ağzıyla istemek arsızlığında bulunurlar ve bazan da pek sefil armağanları bile memnunlukla kabul ederler. Buna bir örnek vermek için, gözümüzün önünde geçen bir rüşvet olayını anlatayım: Bir gün, İstanbul'da, Herr von Kregwitz'in Sinan Paşa ile kısa bir görüşme yaptıkları ve bizler dairenin kapısı dı-

şında beklediğimiz sırada, sırtına canlı bir koyun yüklemiş bir acemioğlan - vaktiyle Hıristiyanlardan devşirilmiş genç bir asker - bizim ve orada bekleşen Türklerin arasına katıldı. Kapı, paşayı görmek isteyenlere açıldığı zaman bu adam hiçbir engel ile karşılaşmadan ve paşa tarafından görüleeek biçimde dairenin kapısına yanaştı. Görülür görülmez de paşanın 'bu adam hemen içeri alınsın!' buyruğu işitildi. Delikanlı da sırtındaki koyunla içeri girdi, getirdiği canlı armağan paşa tarafından memnuniyetle kabul edildi ve böylece İmparator elçisinden önce bir çoban, paşanın iltifatını kazanmış oldu!

Bu vesileyle şu gerçeği de belirteyim ki, Herr von Kregwitz'in elinin sıkılığı ve para harcama konusundaki kararsızlığı, başımıza bir sürü belâlar getirdi. Kendisi de pekâlâ biliyordu ki, Osmanlı yüksek memurlarının sempatisi ancak armağanlarla kazanılabilir. O vakit işlenen bu hatanın zararlarını gerek bu kara bahtlı adam ve gerekse bizler - ilerde anlatılacağı üzere - pek acı olarak çektik.

Burgaz kasabasından geçtiğimiz günün akşamı, içinde hanı olmayan basit bir köye, Karistra köyüne geldik. Buradan Elçi efendimiz, İmparatorumuzun küçük elçisi olarak İstanbul'da bulunan Herr Petsch'e bizim İstanbul'a yaklaştığımızı bildiren bir yazıyı ileten özel bir ulak gönderdi.

21 Kasım günü Çorlu kasabasına ulaştık. Burası Yavuz Sultan Selim ile babası arasında geçmiş talihsiz bir savaşın andacıdır. Selim yitirdiği bu meydan savaşından ancak Kara Bulut adındaki atıyla kaçıp başını kurtarmasını bilmiş ve Kırım'da saltanat sürmekte olan kaynatasının yanına sığınmıştır Birkaç yıl sonra ayni Selim, birçok vaatler ve armağanlarla babasını Osmanlı İmparatorluğu tahtından indirerek kendisini buraya getirtmiş ve Osmanlı vekayinamelerinin bütün ayrıntılarıyla yazdıkları gibi babasını gene bu kasabada öldürtmüştür.*

---

* *Bayazıt, 19 Nisan 1512'de padişahlıktan oğlu Selim lehine feragat ettikten sonra İstanbul'da kalmak istememiş ve doğduğu yer olan Dimetoka'ya gitmek üzere oğlundan izin istemiştir. Fakat Dimetoka'ya kadar gidememiş, Edirne yakınlarında Söğütlüdere'de ölmüştür. Zehirlendiği söylentisi bir belgeye dayanmaz. Bu suçlama, o zaman Bayazıt'ın yanında uşak olarak*

İlk olarak denizi buradan gördük ve gece burada konakladık.

Kasımın 22. günü Marmara denizi kıyısında bulunan Silivri'ye ulaşmazdan önce, İstanbul halkının topraklarını, çiftliklerini, köylerini yabancı ve barbar ulusların sarkıntılığından korumak için son Bizans İmparatorlarının buradan Tunaya doğru inşa ettirdikleri toprak istihkâmların ya da duvarların izlerine rastladık.

Bu kasabaya, yani Silivri'ye ulaştığımız zaman mavi, sakin ve lâtif denizi seyretmek bize olağanüstü bir zevk verdi. Hatta ben, elçinin iznini bile almadan, kâhyasına bile haber vermeden, birkaç kişiyle aşağıya, deniz kıyısına koşmaktan kendimi alamamıştım. O güne dek hiç görmediğim, insanın gönlünü açan mavi denizi hayran hayran seyrettim. Yunus balıklarının dalışlarını, başka balıkların sıçrayışlarını hayretle gözlemeye, midye kabukları toplamaya dalarak kasabaya dönmeyi unutmuş gibiydik.

KORSANLARIN ELİNE DÜŞÜYORDUM

Bu arada kasabadaki Türkler, niteliği belirsiz bir geminin - belki de bir korsan gemisinin - bütün yelkenlerini fora ederek kıyıya yaklaşmakta olduğunu görünce, çavuşlar efendimize koşmuşlar, kendisine gemiyi göstererek çevresinden hiç kimsenin kıyıya gitmesine izin verilmemesini, çünkü bazı korsanların kıyılarda yer yer pusu kurduklarını ve yakaladıkları adamları kaçırdıklarını bildirmişlerdi Bunun üzerinedir ki gerekli emirler verilmiş. İşte bu sırada benim ve bazı arkadaşlarımın kasabada olmadığımız meydana çıkmıştı.

Çavuşlar ve yeniçeriler hemen silahlarına sarılmışlar, atlarına anlayarak dolu dizgin kıyıya yönelmişlerdi. Bunlar bizi, kumsalda, geminin kıyıya yanaşmasını afal afal seyrederken bulmuşlardı. Bu sırada gemi de kıyıya üç dört yüz metre yaklaşmıştı. Gelenler, bizleri önlerine katarak kasabaya götürdüler. Avlarının elden gittiğini anlayan korsanlar bize üç el ok attılar. Yeniçeri

---

bulunan bir Cenevizli tarafından yapılmıştır. Güya Bayazıt'ın Yahudi asıllı olan özel doktoru kendisine, Selim'in buyruğuyla, zehir vermiştir. *(çeviren)*

erlerinden biri de bunları cevapsız bırakmış olmamak için tüfeğiyle ateş etti.

Kasabada Elçi efendimiz tarafından gayet ekşi bir yüzle karşılandık. Benimle beraber bulunan ve yaşça benden büyük olanlar, bastonla dövülerek cezalandırıldılar. Bana gelince, o ara çocuk dövmeye mahsus değnek olmadığından bir beygir kırbacıyla kırbaçlanacağım muhakkak gibi görünüyordu. Bu dayağı yemezden önce, efendimizden uzunca bir öğüt söylevi dinledim. Sıra kırbaçlanmaya geldi Bununla beraber, kendisine karşı yüksek bir bağlılık gösterdiğim, kendisini hoşnut edebilmek için verilen bütün işleri ve görevleri herkesten üstün olarak yaptığım için o da bana karşı şefkat duyuyordu. İyi niyetle çalışan bir genç olduğum için, o zamana dek hiç azar işitmemiş, buna yol açmamıştım. Şimdi ise sonucu pek kötü olması muhakkak korkunç bir olayla karşı karşıya geldiğimiz için uygulanacak cezaya uysallıkla boyun eğmekten başka çare yoktu. Bundan ötürü, boynumu bükerek bir daha kendisinin izni ve bilgisi olmadıkça, bugün her nasılsa yaptığım gibi, hiçbir yere uzaklaşmayacağıma, ölünceye dek kendisini gücendirecek hiçbir davranışta bulunmayacağıma söz verdim. Bu arada Türkler de benim lehimde dil dökerek bu kusurumun gençliğimden yani toyluğumdan ileri geldiğinden kırbaçlanmaktan affımı dilediler. Ben de böylelikle dayak cezasından kurtulmuş oldum. Bununla beraber, kulaklarım çınlayıncaya değin uzun bir öğüt söylevini dinlemek zorunda kaldım.

Benim denizi tâ kıyısından görmek merakım az kalsın korsanların eline geçmeme yol açacaktı. Eğer Türk dostlarımız bizim kasabadan ayrılmış olduğumuzu tam vaktinde haber alıp da bizi bulmaya koşmamış olsalardı, sonum kim bilir ne olacaktı, nerelerde ve kimlere satılacaktım ve kim bilir kimlerin kölesi olacaktım?

Geceyi Silivri kasabasında geçirdik Ertesi günü, yani Kasımın 23. günü Herr Petsch tarafından yollanan ulakla karşılaştık. Bugünün gecesini Büyükçekmece'de geçirdik. Burada yedi yüz seksen yedi adım uzunluğunda ve yirmi kemerli bir köprü vardır. Bu köprü denizin bir kolu üzerinden geçişi sağlamaktadır.

24 Kasım. Küçükçekmece kasabasına geldik. Burada da bir köprüden ve denizin ikinci bir kolu üzerinden geçtik. Denizin bu her iki girintisi çok lâtiftir Buraları insan emeğiyle bayındır olsa, insan zekâsı onların doğal güzelliklerini işlese, bu parlak gü-

neş altında buraları daha ne kadar güzelleşir, cennetten birer parça olurdu. Fakat bu yerler, yaratıldıkları gibi, sanki öksüz, kimsesiz kendi hallerine bırakılmış, bu bırakılmışlıktan ötürü üzgün gibi görünüyorlardı.

Burada konakladığımız günlerde balıkçıların birtakım büyük ağlarla balık tuttuklarını gördük. Bunlar bolca tuttukları çok lezzetli balıkları bize satıyorlardı. Biz buradayken Herr Petsch, bizi karşılamak üzere kâhyasını ve beraberinde de taze kumanya göndermişti.

25 Kasım. Bu sabah saat üçte elçilik konvoyu Küçükçekmeceyi geride bıraktı. Saat onda İstanbul'dan bizi karşılamaya gelen ve beraberinde birçok atlı buyrukaltı olan küçük elçi Doktor Petsch ile karşılaştık. Doktora kendi atlılarından başka özel olarak Saray tarafından yollanan ve bize ilk hoş geldiniz diyecek olan kırk çavuş ya da saray muhafızı vardı İstanbul'a girerken Hünkâr tarafından özel olarak gönderilen bu kırk atlı, konvoyun öncü kolu durumundaydı.

Elçiler ilk karşılaştıkları zaman, her ikisinin belirttikleri sevinç ve heyecan gerçekten gözden kaçmayacak kadar büyüktü. Sanki birbirlerini yıllardan beri tanıyorlarmış gibi, hemen atlarından inmişler, kucaklaşmışlardı. Bu kucaklaşmadan ve karşılaşmadan en çok sevinç ve heyecan duyan, kuşkusuz Doktor Petsch'di. Çünkü bu adam, Türkler arasında, henüz patlak vermemiş olmakla beraber, için için birşeyler kaynamakta olduğundan habersiz değildi. Ayni zamanda, birkaç güne kadar sevgili yurduna doğru yola çıkacağından da emin bulunuyordu.

ACELECİ ARKADAŞLAR

Bugünkü yolculukta, arkadaşlardan ikisinin başı derde girdi. Bunlardan biri, iaşe kâtibimiz, diğeri de Macar asıllı olan elçilik terzisiydi Bu adamlar, herkesten önce İstanbul'a girmek hevesiyle kafileden ayrılarak ilerlemişlerdi. Oysa biraz sonra, Türk güvenlik görevlileri tarafından yakalanan bu iki ahbap, Padişahın yazlık köşklerinden birine kapatılmışlardı. Kendilerini yakalayıp kapatanlar da bunlar hakkında yapılacak işlemi Bostancıbaşı'dan sormak üzere İstanbul'a at koşturmuşlardı. Macar terzi, bir aralık, bağlı oldukları zinciri kırarak buradan kaçmanın yolunu bul-

du. Her ikisi de bir daha ele geçmemek için gizlene, gizlene, İstanbul'da üç gün sonra bizi bulabildiler.

Bu aceleci arkadaşlar, Türklerin eline geçip hapsolunduklarından başka, üzerlerindeki en azından otuz duka altından da olmuşlardı. Bununla beraber onlar, sürüden ayrılanı kurt kapar sözünü belki de hatırlarına bile getiremeyerek kafileden ve doğru yoldan ayrılmanın cezasını bu kadarcık çekmiş olmalarına şükretmelidirler. Zira kendilerini zincirden ve hapisten kurtaramayıp, haklarında Bostancıbaşı'nın buyruğunu bekleseler di, deniz aşırı bir yerde satılığa çıkarılacaklardı herhalde.

ELÇİLİK KONAĞIMIZ

Bugünkü yolculuk, İstanbul içinde bize ayrılan hana varıncaya kadar bir hayli uzadı Bu han dört köşe kırmızı tuğladan yapılmış, damı da kurşunla örtülmüş büyük bir yapıydı. Koca bir kapıdan içeri girince kendinizi temiz ve geniş bir meydanda buluyordunuz ki, bu meydanın her yönünde birer kapı vardır. Yukarıya taş bir merdivenle çıkılıyor. Burada kendinizi gene taş galerilerle çevrilmiş buluyordunuz. Aşağıda mutfak, şarap mahzenleri ve iki yüz atı barındırabilecek ahırlar vardır. Yukarıda, yani galerilerin bulunduğu katta çepeçevre, pek konforlu ve içlerinde İtalyan sobaları bulunan odalar var. Elçi efendimiz caddeye bakan odalardan birini seçti, biz de rütbe ve mevkilerimize göre, üçer, dörder arkadaş öteki odalarda kaldık. Bu yapı, İstanbul'un en büyük sokaklarından yakın, dört bir yanı gören iyi bir yere kondurulmuş. Saraya gidenler, bunun önünden geçiyorlar.*

İSTANBUL

İstanbul kentinin konumuna gelince: Bana kalırsa, Tanrı burasını bir imparatora başkent olmak üzere yaratmıştır. Kent, Avrupa kıtası üzerinde iki bölüm olarak kurulmuştur, bir üçüncü

---

* *Elçi Hanı denilen bu yapı Çemberlitaş'ın karşısında ve şimdi mağazaların bulunduğu yerdeydi. O devirlerde Eflâk'ten, Macaristan'dan, Avusturya'dan gelen elçilik heyetleri hep bu kervansarayda konaklardı.*

bölümü de tam bunun karşısında ve Asya kıtası üzerinde bulunmaktadır. Ünlü Konstantaniye'yi meydana getiren bu üç kent, denizle birbirine bağlıdır. Solda, Türklerin Karadeniz diye adlandırdıkları ve kıyılarında birçok ulusların oturduğu, her yanından birçok ırmakların akıp kendisini beslediği Pontus Euxinus denizi vardır. İnsanoğluna gerekli olup da, bu bölgelerde yetişmeyen hiçbir ürün yoktur ki, bu kente getirilmiş olmasın. Kentin bir yanında, eskilerin St George ya da Propontis dedikleri Marmara Denizi, öbür yanında, bir ırmağın meydana getirdiği mükemmel bir liman olan ve biçiminden dolayı Altın Boynuz denilen Haliç bulunmaktadır. Üçüncü yönü de karaya bitişik olup asıl kent bir yarımada gibi görünmektedir. Üzerindeki yükseklikleriyle denize ya da denizin bir koluna doğru ilerlemiş bir dağ burnu biçimindedir.

Asya toprağı üzerinde yükselen ve yılın her mevsiminde tepeleri karlarla örtülü Olimpus dağı çok içaçıcı bir görünümdür.*

Kıyılarında kentin yükseldiği deniz, türlü balıklarla doludur. Bu balıklar, sürüler halinde, mevsimine ve balıkların çeşidine göre, kâh Bosfor yoluyla Karadeniz'den Marmara'ya, ordan da Ege Denizi'ne ve Akdeniz'e gitmekte, kâh buralardan gelerek Karadeniz'e geçmektedir İşte bu geliş ve geçiş sırasında balıkçılar, büyük ve küçük ağlarla çok miktarda balık avlamakta ve bunları çok ucuz fiyatla satmaktadırlar. Balıkçıların hemen hepsi Rum olup balık pişirme zenaatinde de gerçekten ustadırlar. Türkler, iyi pişirilmiş, temiz olduklarına inandıkları balıkları yemekten çekinmezler. Bununla beraber, balık sevgisi Türklerden çok, sonradan Müslüman olanlarda yani dönmelerde vardır. Bunun dışında, öz Türkler, kurbağa, salyangoz, kamlumbağa, istakoz ve buna benzer hayvanları yemek değil, bunlara el bile sürmezler.

Gerçekten, Kuran, Müslümanlara arı olmayan balığı ya da herhangi bir hayvanı yemeyi ve şarap içmeyi yasaklamıştır. Bunun içindir ki, resmi bir makam sahibi olanlar bile şarabı gizlice içerler. Sonradan Müslüman olanlar daha çok işret eder. Bu kabil dönmeler, çok zaman bize gelirler ve bütün gece gizli gizli şarap içerler, sabaha karşı evlerine dönerler, bize de bu davranışları hakkında kimseye birşey söylemememiz için yalvarırlardı.

Öte yandan, bazı akıllı kişiler ve asker tayfası içki yasağına değer vermezler, hatta bu gibiler Hıristiyan meyhanelerine gide-

---

* *Uludağ.*

rek istedikleri kadar yiyip içerler, üstelik para da vermezler. Şayet meyhane sahibi dayak yemek istemiyorsa tek söz söylememek zorundadır. Toplumun bu düzeyindeki adamlar, kafayı tütsüledikleri zaman, orada bulunan bir Hıristiyan ya da bir Yahudi, onlardan mümkün olduğu kadar uzak durmak gerektiğini bilmelidir Şayet beraberinizde bir yeniçeri eri yoksa, kulağınızda bir tokatın şaklaması ya da bir kamanın gözünüzün önünde parlaması işten değildir. Ama bu gibiler, yetkililerin ellerine düşecek olurlarsa vay hallerine... ya falakaya yatırılarak dayak yerler, ya da hapse atılarak cezalandırılırlar.

SADRAZAM BİZİ KABUL EDİYOR

Biz gene konumuza dönelim: Elçi efendimiz, o zamanlar baş paşa (Sadrazam) olan ve Arnavut soyundan gelen Ferhat Paşa tarafından kabul edilmek şerefine ermeyi, dolayısıyla haşmetli imparatorumuzun kendisine gönderdiği armağanları sunmayı arzu ettiğinden her iki elçi - yenisi ve eskisi- ve bizlerden bazıları, atlanarak - Budin ve Sofya'da olduğu gibi - küçük bir alayla paşanın konağına gittik.

Ferhat Paşa, uzun boylu, esmer yüzlü, koca dişli sevimsiz bir adamdı. Bizler kendisinin ve orada hazır bulunan başka paşaların ellerini öptükten sonra Elçi efendimiz, imparator hazretlerinin nâmesini Paşaya sundu, Paşa da mektubu büyük bir saygı gösterisiyle kabul etti. Fakat kendisine, aşağıda yazılı armağanlar sunulunca, bunları daha büyük bir saygı ve daha büyük bir sevinçle kabul buyurdular!..

Ferhat Paşa'nın esmer ve sevimsiz yüzünde gülümsemeler uyandıran ve hiç kuşkusuz yüreğini de sevinçle hoplatan armağanlar şunlardı: 3000 kuruş, iki gümüş yaldızlı su testisi, leğen, iki büyük yaldızlı tas, iki üzüm salkımı gibi, yaldızlı büyük su maşrabası, iki büyük gümüş kaplama kova, iki büvük surahi, yaldızlı at şeklinde ve atın üzerine, başında ok bulunan bir Türk binmiş büyük bir saat, gene büyük, dört köşe ve üstünde saat çaldıkça ağızlarını açan iki adam bulunan bir çalar saat, bir Türk gürzüne benzeyen, altı köşeli bir mahfaza içinde çalar bir saat.*

---

* *Binbir tarihine gelince ki Macar seferlerine iptidâ olundu, Beç Kralının beher sene sikke-i-hâlise-i Enkerosiye otuz üç bin*

Ferhat Paşa'dan sonra Vezir Mehmet Paşa'ya gittik. Bu paşa bundan önceki Padişahın hizmetinde bulunmuş bir kişiydi. Onun da elini öptükten sonra Majeste İmparatorun 1000 kuruş, gümüş yaldızlı bir leğen, bir ibrik, çevresi çeşitli deniz hayvanı kabuklarıyla süslü ve deniz atı biçiminde büyük bir saatten ibaret armağanları sunuldu. Onunla da bir süre konuşulduktan sonra hana dönüldü. Bu adam da sonradan Müslüman olmuş bir Macar'dı.

Başka bir gün de daha üç paşanın, Hırvat asıllı ve Padişahın kızlarından birinin kocası olan bir çavuşun, gene aslen Hırvat, İbrahim Paşa'nın Mesinalı bir İtalyan dönmesi olup o zamanlar Kaptanı Derya yani Osmanlı İmparatorluk donanmasının baş amirali olan Cağala Paşa'nın ziyaretine gittik ve kendilerini âdet olduğu şekilde selâmladıktan sonra bunlara da biner kuruş, gümüş ve yaldızlı testi, leğen, gümüş yaldızlı ay biçiminde birer surahi, ikişer büyük ve çifte su tası, İngiliz köpeği yeden Faslı insan biçiminde birer saat ve gene üzerlerine birer Türk binmiş at ve bunun ardında başka bir Türkün bindiği arslan bulunan ve çaldıkça da harekete geçen ve atların ayakları eşinir gibi, gözleri de her dakika sağa sola dönen birer çalar saat olan armağanları verildi. Daha aşağı düzeyde olan bazı resmi görevlilere de Elçi efendimizin özel kâhyası ve tercümanı tarafından bazı basit armağanlar verildi.

---

altını verirdi. Bundan on, onbeş kıta avanii sim kâfirî leğençe ve ibrik ve kupalar ve kadehler ve bir iki üç saat getürüp gelen elçi takbil payei serir-i-âlem masir ile müşerref oldukta hediyesi deyu çekilirdi ve iptidâ Ustrgone geldikçe Ustergon beyine bin kuruş ve bir iki kupa ve kadeh ve Budin Beylerbeyine üç bin kuruş ve birkaç kupa ve kadeh ve tüfek matla ve bir iki kule saat Ferhat Paşa merhuma getirdiklerinde divanda hazırdım. İki yıllık haraç olmakla altı bin kuruş idi, sairi dahi ikişer kat idi. *(Peçevî, Cilt II, s. 134)*

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA İMPARATORLUK ELÇİLİK KONAĞI

Yukarıda kendilerinden söz ettiğim bu üç paşa ve daha birçok Osmanlı devlet adamları ya çocukluklarında ya da gençliklerinde esir edilerek İslâm dinine geçirilmiş ve kendilerine İslâm terbiyesi verilmiş, yetiştirilmiş adamlardır. Bütün bu insanlar, Hıristiyan ana babadan gelme ve bunların birçoğu da Hıristiyanlar arasında ve Hıristiyan dininde bir süre yaşamış olmalarına karşın Hıristiyanlara karşı fazla bir şefkat ve dostluk göstermiyorlar. Hayret ve dikkat edilecek nokta, bütün bu yoldan gelme adamların devletin en yüksek yönetim makamlarında bulunmalarıdır.

Osmanlı Padişahının, içinde birçok krallıklar, prenslikler bulunan geniş ülkesinin yönetimini düzenleyen, zekâlarıyla, bilgi ve sağduyularıyla bu büyük imparatorluğun bütün işlerini çeviren bu adamlardır. Bu kişiler yaşadıkları sürece sayılırlar fakat bu dünyadan göçer göçmez herşeyleri - milyonları bile olsa - bütün mal ve mülkleri imparatorluk hazinesine geçer. Çünkü Padişah onlara der ki: 'Sen ki benim adamımsın, kazandığın bütün zenginlik benden kazanılmıştır ve sen öldüğün zaman, lâyık olan budur ki, benden alınan bu zenginlik tekrar bana dönmüş ola!..'

Bunların çocukları, babalarının ölümünden sonra, toprak gibi mallara veraset yoluyla sahip olamıyorlar. Meğer ki babaları, sağlığında bunlar için gizlice para biriktirmiş ya da kendilerini devlet görevlileri arasına yerleştirmiş ya da Padişah'tan bunlara ödenek bağlatmış olsun.

CAĞALA PAŞA

Gerek İstanbul'da bulunduğumuz zaman, gerekse Osmanlı ülkesinin başka bölgelerinde yaptığımız geziler sırasında, Türk ola-

rak doğmuş tek paşaya rastlamadığım gibi, bu sıralarda öz Türklerden paşa bulunduğunu da işitmedim. Demek istediğim şu ki, bütün devlet otoritesini ellerinde bulunduranlar ya Hıristiyan doğumlu çocuklardan ya da savaşlarda tutsak olarak ele geçerek İslâm dinine geçirilen ve İslâm terbiyesiyle yetiştirilen insanlardır. Buna en yakın örnek, Cağala Paşa... Bize açıklandığına göre, bu adam daha on iki yaşında bir çocukken babası ile birlikte bir deniz savaşında Türklerin eline geçmiş, eğer Müslümanlığı kabul ederse babasının azat edileceği, yani özgürlüğüne kavuşturulacağı teklifiyle karşılaşmış ve sırf babasını kurtarmak için din değiştirmiş bir kişiydi.

Türkler, gerçekten babasının tutsaklığını kaldırmışlar ve kendisinin anayurda esenlikle ulaşmasında gereken dikkati göstermişlerse de baba Cağala, yurda dönüşünün üçüncü günü yokluğa kavuşmuştur.

Oğul Cağala'ya gelince, ana dinini bırakıp, bu yana geçtiğinde, özgürlüğü ve Türk zevklerini tatmış, ana kucağında ve baba ocağında gelişmeye başlayan Hıristiyanlık duyguları yavaş yavaş değişmiş ve zaman ilerledikçe bu duyguların en ufak bir anısı bile kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir paşası ve o imparatorluğun bütün deniz gücünün baş amirali olarak ömrü boyunca Hıristiyanlık kuvvetleri karşısında, hem de amansız bir düşman olarak boy göstermiştir.

Bu amansız düşmanlığın şiddet derecesini 1596 yılında Macaristan'da Eğri önlerindeki büyük meydan savaşında kanıtladı. Bu savaşta askerlerimiz Osmanlı ordusunu bozguna uğratıp düşman çadırlarını yağmaya koyuldukları sırada bu Cağala Paşa, kendisi gibi sonradan Müslüman dinine geçmiş olan on beş arkadaşı ve komutalarındaki askerle arkadan saldırıya geçerek askerlerimizin elde etmek üzere oldukları büyük bir zaferin, büyük bir yenilgiye dönmesine yol açmıştır. Onun Hıristiyanlara karşı kazandığı bu Osmanlı zaferi, öz yurttaşlarım olan binlerce Bohemyalının kan ve ateş içinde yok olmalarına sebep olmuştur

DOMUZ ÇOBANLIĞINDAN SADRAZAMLIĞA

Bugün azledilip bütün otoritesi elinden alınmış, Padişahın sevgisini kaybetmiş ve çiftliklerinden birine çekilmiş bulunan ve sonradan bizleri hapse attıran Sinan Paşa ile yukarıda kendisiyle resmi bir karşılaşma yaptığımızı kaydettiğim Ferhat Paşa bir Ar-

navut ailesinden doğma ve gençliklerinde domuz çobanı olan iki amca çocuklarıdır. Bunlar da birçokları gibi, ailelerinden devşirilmiş ve Hünkâr'ın sarayına getirilerek aşçılık öğrenmek üzere sarayın baş aşçısına emanet edilmişlerdir.

Fakat Sinan Paşa'nın talihinin güler yüz göstermesine, yıldızının parlamasına bazı olaylar öncülük ediyor; ve bu adam sonradan Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek otorite mevkiine geçiyor. Sinan öteden beri Hünkârın dikkatini çekmek için fırsat kolluyor, o zamana kadar da Türkçeyi mükemmel öğrenmiş bulunuyordu. Bir aralık, Padişah, II. Selim'in ata binerek dışarı gitmek üzere bulunduğu sırada, ayaklarına kapanarak gerek kendisine ve gerekse amcası oğlu Ferhat'a okuyup yazma öğretilmesi ve daha fazla mutfakta harcanmamaları için yalvarıyor. Ayakları dibinde, kendisinden basit bir lütuf dileyen bu gencin hali ve kişiliği Hakanın hoşuna giderek dileğinin yerine getirilmesi için şahane buyruk ilgili kişilere şimşek hızıyla ulaştırılıyor ve bu suretle eski domuz çobanları iki kardeş çocuğu mutfaktan kurtarılarak Enderun-u Hümayun denilen saray okuluna geçiyorlar.*

---

* *Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra sarayda kurulan bu okul, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük yöneticilerini, ordu komutanlarını yetiştirmiştir. Enderun Okulu, öğrenim süresi ondört yıl olmak üzere üç dönem üzerine kurulmuştu. İlk döneme, Seferli Koğuş ya da Küçük Oda, ondan sonraki döneme Kiler Koğuşu, son döneme de Hazine Koğuşu denilirdi.*

Devşirme yasası yürürlükte bulunduğu sürece, acemioğlanları arasında zekâ, yetenek, güzel endam ve kıyafetçe en çok dikkati çekenler Enderunu Hümayun öğrenciliğine ayrılırlar ve öğrenim süresince ağa ünvanını taşırlardı.

Enderunu Hümayunda öğretim kursu kutsal kitap ile başlar, din bilgisi, Arap ve Fars dilleri öğretilir, pratik olarak da sofra işleri, sarık sarma usulü, berberlik ve hünkâr eşyasının bakımı yöntemleri gösterilirdi. İkinci dönemdekilerin öğrenimi, Padişaha sunulacak yemeklerle içeceklerin özel olarak hazırlanması, metodları, son dönemde ise Hünkârın elbiselerinin, saray eşyasının bakımı, silahşörlük, tüfek atıcılık, nişancılık, binicilik ve müzik eğitimi uygulanırdı. Temizliklerine, zamanın törelerine dikkat etmelerine son derece önem verilirdi Enderunu Hümayun öğrencileri ya da ağaları, başlarına hafif bir

Enderun Okulu öğrencileri arasına katılan Sinan burada az zaman içinde öteki çocukları geride bırakacak derecede zekâ eseri gösteriyor, Türkçe okuyup yazmayı ve güzel konuşmayı kuvvetlendiriyor. Sinan'ın Tanrı vergisi olan zekâsını öğrenen Padişan, bu çocuğa ayni zamanda ata binme, koşma, güreş, ok atma, yani genel olarak bir askere gereken savaş hünerlerinin de öğretilmesini emrediyor Sinan, birçok vesilelerle Padişahın huzurunda bu hünerleri başarı ile gösteriyor ve böylece Padişah başta olmak üzere o zamanın devlet ileri gelenlerinin takdirlerini kazanıyor, bu da onun içoğlanı olmasını sağlıyor. Sinan, yaşının biraz daha ilerlemesinden faydalanarak bir paşanın buyruğu altında savaşlara katılmasına müsaade edilmesini rica ediyor ve katıldığı savaşta bu yoldaki değerini belirterek kendi düzeyindekilerin hepsinden üstün şeref ve ağalık payesini kazanıyor. Ondan sonra bazı savaşların kazanılmasında baş rolü oynuyor.

Kıbrıs savaşlarında Famagusta (Magosa)'nın zaptında, Hıristiyanlara çok büyük zararlar vermiştir. Bundan sonra Sinan Beylerbeyiliğe ve dolayısıyla Paşalığa yükselmiş, en sonunda Sadrazam olmuştur *

Sinan Paşa Malta savaşına katılmış, Doğu'da İranlılara karşı açılan savaşlarda yararlık göstermiştir. Birkaç yıl iktidar mevkiinde kaldıktan sonra ki, bu bizim İstanbul'a varışımızdan birkaç hafta öncesine kadar sürmüştür, bilinmeyen bir sebepten dolyı, bu yüce mevkiden uzaklaştırılmıştır. Fakat talihin kendisine güler yüz gösterdiği ve böylece yüksek mevkilerde bulunduğu sürece amcası oğlu Ferhat'ı hiç unutmamış ve bu adamın da derece derece yükselmesine yardım etmiştir.** Bu yardımı, Ferhat'ın en

---

kavuk, arkalarına entari, üstlerine göğsü düğmeli kaftan, bacaklarına al renkte çakşır, ayaklarına da, sınıflarına göre, kırmızı ya da sarı renkte olmak ve çakşıra dikili olmak üzere mest giyerler, bellerine som sırma kemer bağlarlardı. Entari, kaftan ve çakşırın rengi ve çeşidi mevsime göre değişirdi. Koğuşlarda yaldızlı takke giyip iki taraftndan birer zülf sarkıtılırdı. *(Çeviren)*

* *Sinan Paşa beş kez Sadrazamlığa getirilmiş, başarısızlıklarından ve söylediği yalanlardan ötürü de dört kez azledilmistir.*

** *Sinan ve Ferhat Paşaların Arnavut asıllı oldukları biliniyorsa da amca oğulları olduklarına dair Osmanlı tarihlerinde bir bilgiye rastlanmadı.* *(Çeviren)*

sonunda Sadrazam olmasına kadar devam etmiştir. İşte bizim İstanbul'da bulunduğumuz sıralarda Sinan'ın yerine Ferhat Paşa bu mevkide bulunuyordu.

Herr Petsch'in bize anlattığına göre, birkaç yıl önce Ferhat Paşa, Herr Petsch'in de elçilik sekreteri oldukları bir sırada asıl elçi eceliyle ölüyor. Hatırladığıma göre bu adam, Avusturyalı Herr von Zizinc'tir ve cenazesi yurduna gönderiliyor. Bunun üzerine İmparator Rudolph Herr Petsch'i elçilik katına yükseltmenin uygun olacağını ve bu görevi başarıyla yürüteceğini düşünerek başka birini göndermektense kendisini bu göreve yükseltiyor. Öteden beri devlet adamları arasında, bir kimse yeni bir makama geçince ya da rütbece yükselince birbirini kutlamak âdet olduğundan Ferhat da Herr Petsch'e kâhyasını gönderiyor ve bu kutlamayı yapıyor. Kâhya Herr Petsch'in paşaya, aşağı yukarı bin kuruş ve zarif bir tas armağan etmesi gerekeceğini uygun bir dille anlatıyor. Herr Petsch, böyle bir tas gönderiyorsa da para yollamıyor. Ferhat Sadrazam olunca Herr Petsch'i çağırtıyor, azar belirten bir ifadeyle 'Neden yıllık vergi şimdiye değin gönderilmedi?' diye soruyor. Herr Petsch, özürler dileyerek, henüz verginin gönderileceği zamanın gelmediğini, şimdiye dek bu yolda hiçbir gecikme olmadığını, bununla birlikte uşaklarından birini derhal Viyana'ya koşturacağını söyleyerek, verginin daha erken gelmesini kendisinin de istediğini açıklıyor Vezir. Herr Petsch aleyhinde başka bir bahane bulamayınca bu kez tercüman ağzıyla:

— Viyana Kralı* adi bir kâtibi saadetli Padişah nezdine elçi atamak kudretini nereden almıştır? diye soruyor. Bu soru üzerine Herr Petsch hiç düşünmeden:

— Padişah Hazretlerinin domuz ve sığır çobanlarını en yüce paşalık katına getirmeye nice kudreti varsa, efendim olan Roma İmparatorunun da bir kâtibi elçi yapmak ve onu Konstantaniye'de Hünkâr nezdine göndermek kudretine sahip olduğunu kabul etmek gerektir, diye cevap vriyor. Bunun üzerine Ferhat, Herr

---

* *Bu, onlarca İmparatorumuza verilen ünvandır. 'İmparator' demeyi reddederler. İddia eylerler ki, Padişahları Roma İmparatorluğu'nun varisidir. Zira, derler ki Roma İmparatorluğu tahtı Roma'dan Kostantaniye'ye naklolunmuştur. (Yazar)*

Petsch'in çok cüretli olan cevabını beğenerek gülümsüyor ve Türkçe olarak, yanındakilere sadece:

— Baka, baka haramzâde gâvura!..* diyor.

PADİŞAHIN HUZURUNDA

Şimdi biz gene asıl konumuza dönelim: Aralık ayının sekizinci günü, elçi Herr von Kregwitz cenapları dört bin beş yüz altını arabalara koydurarak elçilik tercümanı ile saraya gönderdi. Aynı gün saat ona doğru her iki elçi, önde gümüş tepsi ve saatleri taşıyanlar olduğu halde ve âdete uyarak, atlarına bindiler ve saray yolunu tuttular. Dış kapıya varıldığı zaman yüz kadar bostancı dedikleri askerin silahlı olarak saf bağlamış oldukları görülüyordu. Bu askerler İmparatorumuzun Haberciler'i yani kişisel koruyucuları gibiydiler Bunların subayları sarayda, ölüm cezasına uğrayanların işlerini sonuçlandırmakla görevlenirler. Padişah değişmelerinde ya da ileri gelen saraylılardan bazılarının boğdurulmaları için Hünkârın buyruğu bu Bostancıbaşılar tarafından yerine getirilir ve bundan dolayıdır ki bu sınıfın özel bir önemi vardır.

---

* *Hammer, bu olayın kâtiplikten elçiliğe terfi eden Pezen ile Sinan Paşa arasında geçtiğini yazıyor. Hammer'in, Pezen dediği adam, yazarın Herr Petsch diye söz ettiği kişidir. Yazar, bu konuşmanın Ferhat Paşa ile kendisi arasında geçtiğini bizzat Herr Petsch'den dinlemiştir. Hammer'e göre ise konuşma şöyle olmuştur: 'Sinan ikinci defa sadarete tavin edilince, Divan Heyeti huzurunda kaba bir tarzda tevcihi hitap ederek hiddetle: 'Verginin tediyesinde niçin bu kadar teehhür gösteriliyor?' dedi. Pezen bunun sebebini bilmediğini ve Viyana'ya yazacağını söylemesi üzerine, Sinan Paşa gene o hiddetle devam eyledi: 'Âdi bir yazıcıyı (Pezen'i kasteder) elçi yapmak iktidarını Viyana Kralına kim vermiştir? Pezen: 'Padişah, bir domuz çobanını vezir yaptığı gibi, İmparator da bir yazıcıyı sefir yapabilir,' cevabı ile mukabele etti ki, Sinan Paşa bu cevaptan münfail olmadı. Oysa Sinan Paşanın çocukluğunda Arnavutlukta domuz çoban: bulunduğunu telmih etmişti. Sinan Paşa bu cevap üzerine, huzzara karsı tehessüm ederek: 'Kâfir benim parayı o cinsten akçe ile ödedi' sözlerini söyledi.*

(Hammer, Cilt VII, s. 177)

Biz sarayın ilk avlusuna girdiğimiz zaman güzel binalarla karşılaştık. Bunların içinde, Prag sarayının karşısında olduğu gibi, saray sanatkârlarının atelyeleri bulunmaktadır. Bu avlunun ötesine vardığımızda, kapıdakilere benzeyen bir takım askerin daha saygı duruşunda olduğunu gördük. Burada atlardan inmek zorunluğu vardır, çünkü Padişahın konakladığı dairelerin bulunduğu üçüncü avluya hiçbir atlının gitmesine müsaade edilmez, en büyük devlet adamı bile ikinci avluda atından inerek saraya yaya olarak girer.

İkinci avluda, binek takımları gümüş ve değerli taşlarla ve ince el işleriyle süslü takımlarını pırıl pırıl parlatıyordu. Elçilerin Hünkâr tarafından kabulleri töreni sırasında, ikinci avludaki bütün bu atlar üst ve başları çok düzgün, bakımlı bir takım özel at uşakları tarafından muhafaza ediliyordu.

Elçi efendilerimiz, ikinci avluda atlarından indikten sonra yaya olarak kabul salonuna yöneldiler ve hemen burada Hünkârın özel danışmanları iki paşa tarafından karşılanarak kendilerine 'hoş geldiniz' denildi Bu avluda da yüzlerce yeniçeri selâm ve saygı duruşundaydılar. Paşalar, elçileri divana götürdüler, bizler ise avluda kaldık. Padişah ile karşılaşınca kendisine söylenecek sözler Divan'ı Hümayundaki vezirlere açıklandı, onlar da şimdi işittiklerinden başka hiçbir şeyin söylenilmemesi gerektiğini elçilere bildirdiler. Önce iki paşa, elleri göbekleri üzerinde kavuşmuş olarak divandan çıktılar ve Padişaha elçilerin geldiklerini bildirmek üzere gittiler.

Bu üçüncü avlu büyük ve temiz bir yer olup Padişaha ayrılmış daireler tam büyük kapının karşısındadır. Bunun sağ ve solunda ve hattâ kapının bulunduğu yanda başka daireler vardır. Bütün yapı iki katlıdır Sağdaki dairelerde haremağaları, soldakilerde ise Hünkârın nikâhlı karıları otururlar. Avluya açılan büyük kapıdan Padişahın dairesine kadar külâhlı ve renkli feraceler içinde ve sanki boyanmış mankenler gibi, iki ya da üç bin yeniçeri ve solda da kapıdan Hünkârın dairesine kadar atlı sınıf askerden olmakla beraber o sırada ve orada yaya duruma geçmiş olan bir o kadar da sipahinin saf bağlamış oldukları görülüyordu

Orada binlerce insan bulunmasına rağmen ne bir konuşma, ne bir fısıltı ve ne de orava burava gidip gelme gibi bir kıpırdanış vardı. Bu durum bizi şaşırtıyordu. Savaş alanlarında bu denli sert ve haşin olan yeniçelerilerin, burada komutanlarına karşı, çocukların hocalarına karsı gösterdikleri saygıdan daha büyük ve derin bir saygı gösterdikleri görülüyordu. Sanki mermerden birer heykel gibiydiler.

Paşalar elçilere Hünkârın elinin öpüleceğini açıkladıktan sonra tekrar yeniçeri ve sipahileri selâmlayarak elçilerimizin yanına döndüler ve onlara Padişah huzurunda gerek kendilerinin ve gerekse beraberlerinde bulunan kişilerin nasıl saygı duruşunda bulunacaklarını ve bu kişilerin sayıları hakkında bilgi verdiler. Bundan dolayı Elçi efendimiz, baron ya da şövalye rütbelerinde olanlardan başka kimseyi beraberine almadı. Bu ara, gümüş tepsiler ve başka armağanlar, Padişahın görebilmesi için yeniçeriler tarafından Hünkâr dairesi önünde tutuluyordu.

Her iki elçi ve buyrukaltı olan bizler, paşaların ardından yeniçeri ve sipahi safları arasından yürüdük. Askerleri, şapkalarımızı çıkarmak ve başlarımızı eğmek suretiyle selâmladık. Onlar da baş eğme yoluyla bizim selâmımıza karşılık verdiler. Hünkâr dairesine vardığımız zaman kapıağası denilen baş mabeyinci tarafından karşılandık ve selâmlandık ve bu hadımağasının ardından altın ve gümüş işlemeli, acem halılarıyla döşenmiş büyük bir salona girdik. Burada paşalar bir başka odadan geçerek Hünkârın huzuruna çıktıktan sonra, elçilere üzerlerinde hançer ve başka silahların olup olmadığını sordular. Her iki elçi tarafından üzerlerinde bu gibi silahların bulunmadığı cevabını alınca, Kosova savaş alanında bir Hırvat tarafından Sultan Murat Hüdavendigâr'ın öldürülüşünden beri âdet olduğu üzere, elçilerin birer ellerinden tuttular. Mabeynciler, çok yüksek ve nefis birer sanat eseri olan halılarla süslü, altın ve değerli mücevherlerle parıldayan bir odanın kapısını açtılar ve elçilerin ellerinden tutmakta olan paşalar da elçileri bu odaya, Padişahın huzuruna soktular ve Hünkârı yerlere kadar eğilerek selâmladılar

Elçi efendimiz, Padişahın huzuruna girer girmez kendisini en üstün bir saygı ile selâmlamış olmak için diz çökme davranışında bulunması üzerine, Hakanın bir buyruk işaretiyle, paşalar kendisinin yere çökmesini önlediler. İşte bu ara, vaktiyle dönerek Türkleşmiş bir tercüman getirildi. Bu adam, elçimizin sözlerini kısa cümlelerle Padişaha anlatmaya başladı. Elçi efendimiz önce haşmetli İmparatorumuzun Hünkâr hazretlerine olan selâmlarını arzettikten sonra, güven belgesini öperek Hakana saygıyla sundu. Padişah da bunu Sadrazam Mehmet Paşa'ya* verdi, İmparatoru-

---

* *İstanbul'a geldiklerinde Ferhat Paşanın Sadrazam bulunduğunu kaydeden yazar, burada Mehmet Paşayı Sadrazam göstermekle yanılıyor. Bu Mehmet Paşa o vakitki kubbealtı vezirlerinden Cerrah Mehmet Paşa'dır.* *(Çeviren)*

muzun sağlığı hakkında sorular sordu. Bu soru ve karşılıklardan sonra eski elçi Herr Petsch ayni biçimde iki paşa tarafından içeri getirildi. Padişahın elini öptükten sonra da bizler - ki daha önce üzerimizde hançer, bıçak ve benzeri silahlar bulunmasın diye aranmış ve aslında Padişah katına kabul olunacağımızı bildiğimiz için bu gibi eşyayı yanımıza almadık - birer birer mabeynciler tarafından Hünkârın bulunduğu odaya sokularak, elini öptükten sonra gene dışarı çıkarıldık.

Padişahın yerden yarım metre yükseklikte, altın, inci ve başka pahalı mücevherlerle işlemeli dibâ bir sedir üzerinde oturduğu salonu anlatmaya gücüm yetmeyeceğinden üzüntü duyuyorum. Çünkü bir el öpmekten ibaret olan bu denli kısa bir süre içinde salonun güzelliğini, görkemini görüp incelemekten çok Osmanlı Hakanının yüzüne bakmış ve onun kafamda iz bırakmasına önem vermiştim Yalnız salonun tavanından sarkan ve pırıl pırıl pırıldayan bir takım yuvarlaklar gözüme çarptı ki bunların mücevher mi yoksa billur mu olduklarını anlayamadım.

SARAYDA YEMEK

Böylelikle Osmanlı Padişahı tarafından kabul olunma töreni sona erdikten sonra, getirildiğimiz biçimde dışarı çıkarıldık. Bu sırada Elçi efendilerimiz paşalar tarafından yemeğe çağrıldılar ve ayrı bir odaya alındılar, masa çevresindeki sandalyelere oturarak yemek yediler. Türkler sandalyeye oturarak yemek yemeye alışkın değillerdir.

Elçilerin buyrukaltı olan bizleri de açık bir salona buyur edip güzel bir döşeme üzerinde yemek sundular. Fakat bize getirilmezden önce Osmanlı Hakanına nasıl yemek ulaştırıldığını görmek fırsatını elde ettim:

Önce kırmızı ipek giysiler içinde, başlarına yeniçerilerinkinden farklı, başın bir karış yukarısı altın işlemeli külahlar geçirmiş iki yüz kadar hademe mutfak ile Padişahın dairesi arasında bir sıra halinde yer alarak orada bulunanları bir baş eğmesiyle selâmladılar. Sonra birbirine yakın boyalı mankenler ya da heykeller gibi sessizce ayakta durdular. Yemek zamanı, mutfak kâhyası, aşçıbaşıdan aldığı bir porselen tabakla üzeri kapalı başka bir yemek kabını kendisine en yakın hademeye, o da yanındakine verdi. Böylece elden ele geçen yemek, Padişahın dairesine en yakın bulunan son hademeye ulaştı. Burada ise, başka mabeynciler

vardı. Yemekler bu kez onların ellerinden geçerek, sessiz sedasız Hünkârın masasına vardı. Bu adamlardan bir çoğu, paşaların ve elçilerin bulundukları daireye doğru ayni biçimde dizilmişlerdi. Yemekler, bunların ellerinden geçerek misafirlerin sofrasına getiriliyordu. Onaltı kişi de, yemekleri anlattığım biçimde, bizim önümüze getirerek, masa örtüsü yerine halıların üstüne yayılan son derece güzel işlenmiş acem meşini üzerine koydular. Yemeklerimiz, kaynamış ve kızartılmış tavuk eti, pirinç çorbası, fırında pişmiş koyun eti, salata ve bizim alışık olmadığımız ve hoşumuza gitmeyen bazı sebze yemekleriydi. Kaşıklarımız boyalı tahtadan olup, sofrada bıçak ve şarap yoktu. İçimizden biri su içmek istediğinde, bir hademe belinde acem meşininden yapılma, gayda gibi şişirilmiş ve üzerinde gümüş yaldızlı borular bulunan bir kaptan gümüş taslara Arap şerbeti dedikleri şeker ve limonla yapılmış bir çeşit tatlı su akıtıyor ve misafirlere sunuyordu ki ben bu şerbeti pek sevdim.

Yemek yarım saat kadar sürdü, sonra sofradan kalktık. Bu aralık bazı yeniçeriler, Padişaha sunulmak üzere getirdiğimiz armağanları bizden alarak içeriye götürdüler.

Bu armağanlar şunlardan ibaretti:

Bir büyük gümüş yaldızlı leğen ve ibrik, ikinci bir leğen (gümüş yaldızlı), burmalı ve kalemkâr elinden çıkma güzel bir ibrik, iki büyük su maşrapası (nar ve çiçek şekilleriyle bezenmiş ve minelenmiş, gümüş yaldızlı), Türk kavuğu biçiminde iki büyük gümüş yaldızlı şamdan, iki çift yaldızlı mum makası, iki büyük yaldızlı kayık tabak, ay biçiminde büyük yaldızlı surahi, altı köşeli ve saat vurduğu zaman, hayret verici şekilde, kendi kendine dönen, zincirlerle ustaca bezenmiş bir oyuncak, kule biçiminde bir çalar saat ki çaldığı zaman, birkaç odacıktan Türk hokkabazları çıkarak etrafta koşuşuyorlar ve tekrar geldikleri yerlere giriyorlardı. Kalemkâr işi başka bir saat, dört köşe, büyük ve ince bir sanat yapısı olan bir calar saat ki, caldığı zaman Türk atlıları dışarı çıkıyor, savaşır gibi hareketlerde bulunarak saatin calması bitince, tekrar içeri çekiliyorlardı. Gene uzun bir çalar saat ki üzerinde ağzı ile bir kaz yakalamış bir kurt bulunuyordu. Saat çalınca, bu kurt, elinde bir tüfekle kendisini vurmak için dışarı cıkan bir Türkün önünde kaçıyor ve saatin son vuruşunda tüfek patlıyordu. Ayrıca dört köşe düz bir çalar saat ki, bunun da tepesinde bir Türk duruyor ve saat vurduğunda gözlerini ve kafasını kımıldatıyordu.

Yemekten sonra, saraya ne düzende geldiysek gene ayni düzende ayrılarak konağımıza döndük.

ELÇİLİKTE KİMLER VARDI

Elçi efendimizin buyrukaltında İstanbul'a gelen kişiler şunlardır:

Haşmetli Roma İmparatorunun olağanüstü elçisi: Herr Frederic Kregwitz, Elçi hazretlerinin erkek kardeşi Andrew Hoffman George von Landau Kregwitz, Albert von Thurn, Frederic Malowetz, Gebhard Weltzer, John Fredric von Oberheim, Kaspar von Hohenfurth, Henry Schwenitz, Smil Zahredetsky, Francis Jurkowitz, Doktor Conrad Protorius, John Berthold, John Setzer, Jahn Kapl, Turkhaus, William Wratsky, John Reinhard von Stampach, George Reitter, Elçilik kâhyası Ladislaw Mörthen, -ki bu adam sonradan din değiştirmiştir- Mirahur Bernhard Schahner, Elçilik rahibi John Winorz, sekreter Gabriel Hahn, vis-sekreter John Rhandleberger, Elçi efendimizin özel hademeleri: Eustace von Prankh, George Lasota, Elçilik mabeyncileri: Adam Wolfgang, John Malowekz, Mark Reindler, İçoğlanları: Sigismund Fink, Melchior Kregwitz, John Perlinger, John Wenzel Wratislaw von Mitrowitz*, Stepyen Lang, Balthazar von Kopet, Elçilik tercümanı: Kaspar Malek, Sâki: Paul Gretzemond, Levazım memuru: Luke Meminger, Mutfak kâhyası: Henry Jahn, Kilerci: Sebastian Hausnik, Eczacı: Fredric Seydl, Berber: Christopher Haas, Kuyumcu ve saatçi: Blasius Cyrenthaller, Gümüşçü: John Aeder, Boyacı: Michael Fisher, Macar terzi: Christopher Warazda, Kilise kayyumu: Danile Ragskv, Baş aşçı: Christopher N., Aşçılar: John Tyngel, Philip Pekstein, Jacob Brenk, Şekerci: Wayrinetz Schmidt, Sevisler: John Halpach, İsaac Czoth, John Pockh, Demirci: Kilian Schenkel, Elçinin arabacısı: Christopher Zikan, Elçinin hizmetçileri: John Bornamissa, Peter Weber, Janush Krabat, John Reich.**

Bunlardan başka arabalarla gelenler tekrar eski elçi Herr Petsch'le Viyana'ya geri dönmüşlerdir.

---

* *Yazar.*

** *İmparatorluk Saray Müşaviri Bohemyalı Fredric Kregwitz, buyrukaltında elli kişi ile İstanbul'a gitti. Fredric'in kardeşi Baron Thurn, Baron Malowetz, Elçilik kâtibi Hahn, tercüman Malek, eczacı Seydl, hadem-i hassadan Mitrowitzli Wratislaw bunların arasındaydı. Seydl ile Wratislaw Elçiliğin macerasını, içine düştükleri acıklı hali yazmışlardır.*

(Hammer, Cilt VII, s. 176)

Konağa döndüğümüz zaman odalarımızın hazırlanmış olduğunu gördük. Zira Herr Petsch'in adamları bunları boşaltmış ve Viyana'ya yönelerek İstanbul'dan ayrılmaya hazır duruma geçmişlerdi.

İşte bu mutlu kişi, iki haftaya yaklaşık bir süre bizimle İstanbul'da kaldıktan ve paşalardan izin alıp bizleri de Tanrıya ısmarladıktan sonra büyük bir sevinç içinde kentten ayrıldı. Çünkü kendisi çok geçmeden, bazı değişikliklerle karşılaşılacağını anlamış gibiydi ve şimdi ana yurda döneceği için sevinmekte haklıydı.

ELÇİLİKTEKİ YAŞAMIMIZ

Herr Petsch'in yurda dönmesinden sonra, Elçi efendimiz, kendisiyle bir masa başında yer alabilmesi uygun Türk ya da Hıristiyan kişilere sırayla hemen her gün şölenler düzenliyor ve böylece Türk konuklarımızın bulunmadığı pek az günlerimiz oluyordu. Bizler de, bunların geliş ve gidişlerinden ulusal töreleri hakkında birçok şeyler öğreniyor, bu yolda kendilerine birçok sorular soruyorduk.

Gerek oturduğumuz konağı korumak yani Elçi efendimizin izni olmaksızın kimseyi içeri almamak ve gerekse bizleri korumak yani yerliler tarafından yapılabilecek herhangi bir sarkıntılık hareketini önlemek göreviyle Saray-ı Hümayun'dan bir çavuş, eski bir asker atanmıştı. Bunun yiyecek ve içeceği, aylığı ve yılda iki kat giyeceği Elçimiz tarafından sağlanıyordu Çavuşun üç tane de yamağı vardı. Kendisi konağın kapısına yakın, yer katında bir odada, adamları, onun yukarısında ayrı bir odada kalıyorlardı. Bunlar görevlerini son derece titizlikle yapıyorlar, öteye beriye gidip gelen kimselere dikkat ediyorlar, olur olmaz kişileri konağa sokmuyorlardı.

Bunlardan başka, bizim atlı ya da yaya olarak kentte bir gezinti yapmak istediğimiz zaman, bizleri korumak üzere bu çavuşun buyruğu altına dört yeniçeri daha verilmişti ki bunların da yiyecekleri, aylık ücretleri, yılda ikişer kat giysileri, gümüş boruları ve sopaları hep elçilik tarafından sağlanıyordu. Bu yeniçerilere, ağaları tarafından bizlere bir zarar gelmemesi için çok dikkatli ve uyanık bulunmaları hakkında sıkı emirler verilmişti.

Gündelik azığımızın sağlanmasında Hünkârın özel bir buyruğu vardı. Bu yiyecek maddeleri şunlardı: Bir sığırın dörtte biri,

iki koyun, altı kümes hayvanı, belirli ölçüde pirinç, şeker, bal, baharat, tuz, kuru üzüm ve şarap. Hayvanlarımız için de yeterince arpa.

Türklerin saka dedikleri bir adam da her gün, deri fıçılar içinde kullanabileceğimiz kadar su getiriyordu Bu adam da Elçimizden aylık ücret ve günlük yiyecek alıyordu.

Burada bizim başkaca yapacağımız iş olmadığından her birimiz sevdiğimiz bir müzik aletini çalmasını öğrenmeye, bazılarımız da ok ve yayla nişancılık eğitimine başlamıştık.

AYASOFYA

Bir gün bazı arkadaşlar ünlü Ayasofya'yı görmek arzusunu belirttiler, bu arzuyu yerine getirmek için de beraberimize aldığımız bir yeniçeri eriyle burayı gezmeye gittik: Özel izinle, armağan yoluyla ve beraberimizdeki yeniçerinin yardımıyla bu ünlü yapının içinin ve dışının her yanını gezip gördük.

Ayasofya Doğu Roma İmparatorluğu'nun onüçüncü Hükümdarı Justinian tarafından büyük masraflarla yaptırılmış ve yapılması birçok yıllar sürmüş bir yapıdır. Fakat bilindiği gibi, bugün Türkler onu kendi ibadetleri için cami haline koymuşlardır. Ayasofya, yüksek ve dörtgen biçiminde bir yapıdır. Agrippa'nın yaptırdığı Pantheon denilen Roma tapınağı - ki şimdi Rotunda diye adlandırılıyor - biçimindedir. Fakat Ayasofya daha yüksek ve daha geniştir; yapının tam ortasında yüksek bir kubbe, değirmi kemerler ve gayet güzel ve birbiri üzerinde üç sıra halinde galeriler vardır. Bu galeriler, yüksek, kalın mermer sütunlarla süslenmiştir ve birçok kandiller sürekli olarak yanmaktadır Bir iki sözle anlatayım ki, ben bundan daha güzel bir tapınak görmüş değilim.

ÖBÜR CAMİLER, TÜRBELER

Denildiğine göre, bu tapınak Hıristiyanlar zamanında dıştaki bazı çevre yapılarıyla birlikte daha büyük ve daha geniş bir yeri kapsıyormuş. Fakat zamanla bunlar ortadan kalkmıştır. Aşağı yukarı bütün Türk tapınakları bu örnek üzerine yapılmışlardır. Bu tapınağın iç yüzünde, ve Mahfel-i Hümayun denilen ve Padişahın ibadet etmesine ayrılan bölümün yakınında türlü türlü renklerle

mozaik olarak yapılmış kutsal resimler hâlâ olduğu gibi durmaktadır. Türkler bunları olduğu gibi bırakmışlarsa da bütün kişilerin gözlerini oymuşlardır. Sultan Selim, bu resimlerden birine bir ok atarak resmin elini delmiştir ve bu ok da hâlâ orada görülmektedir.

Bu tapınağın dışında ve yakınında Türk padişahlarıyla karılarının ve boğdurulmuş çocuklarının mezarları vardır. Bunlar değirmi biçimde, üzerleri kurşun kaplı kubbeleri bulunan bir takım küçük yapılardır. Bunların içinde yatan erkek ya da kadın sultanların mezarları değerli al renkte güzel kumaşlarla kaplı ve en üstleri de altın işlemeli dibâ ile örtülüdür. Her mezarın başında gayet güzel ve ince ketenden yapılmış kavuklar bulunmaktadır ki ayni kavukları sahipleri sağlıklarında başlarında taşımışlardı. Bu kavuklar birer tutam turna tüyünden yapılmış sorguçlarla da süslüdür. Her kabrin baş ucunda büyük şamdanlar içinde kalın mumlar bulunuyordu ama o sırada yanmıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu hakanı Kanuni Sultan Süleyman'ın kabrinin yanında değerli taşlarla bezenmiş bir kılıç ve öbür yanında da bir okla bir sadak bulunuyor ve bunlar bu Hükümdarın yaşamının savaş alanında sona ermiş olduğunu sembolize ediyordu. Sultan mezarlarının bulunduğu bu küçük yapılarda özel olarak atanmış hafızlar, hocalar gece gündüz diz çökerek ya da bağdaş oturarak bu ölüler için Kur'an okurlar ve dua ederler. Bu caminin yanıbaşındaki türbelerin çok yüksek birer sanat yapıtı olduklarını kaydetmek gerektir.

Camiye hangi taraftan girilirse girilsin, ortalarında güzel biçimde yapılmış şadırvanları bulunan avlular vardır. Bu şadırvanların sularıyla Türkler, camiye girmezden önce, kendi dinsel buyruklarına uygun olarak el, yüz ve ayaklarını yıkayarak arınırlar. Biz yalnız bu büyük ve ünlü tapınağı değil, verdiğimiz paraların yardımıyla güzel mermer sütunlarla süslü ve görenlerin takdir duygularını uyandıran tekkelerini de gördük. Ayni gün imaret denilen hayır kurumlarını da gezdik, hamamlarında yıkandık.

Şurası bir gerçektir ki, Türkler yaptırdıkları evlere o kadar para harcamıyorlar. Bununla beraber, bazı belli başlı kişiler, hamam, hastane (imaret) ve han yapımına çok para vermekte ve bunları gerçekten çok güzel bir biçimde yaptırmakta oldukları gibi bakım ve tutumları için de zengin gelir kaynakları sağlamakta ve vakfetmektedirler.

Evlere gelince, bütün bir gün kentin sokaklarında ve evlerinde güzellik görebilmek için boş yere aşağı yukarı dolaştık; hele

sokakların darlığı, bazı evlerin güzelce olan görünüşlerini de gidermektedir. Tarihsel yapıtlar arasında at koşularına ayrılmış olan Hipodrom vardır. Bunun ortasında tunçtan yapılmış iki yılan görülmektedir. Gene bu alanın ortasında geniş bir dikdörtgen diplik üstüne dikili ve tepesi sivri bir taş sütun bulunmaktadır. Bunlardan başka söz edilmeye değer iki sütun daha vardır ki bunlardan biri bizim konakladığımız kervansarayın karşısında ve öteki de kadın tutsakların satışa çıkarıldığı ve Avrat Pazarı denilen yerde bulunmaktadır Bu sütunun dipliğinin yukarısına doğru Doğu Roma İmparatoru Arcadius'un yaptığı savaşın tarihçesi kazınmış. Vaktiyle bu anıtın tam tepesinde de kendisinin bir heykeli varmış. Bu sütuna, içten yapılan merdivenlerden dolayı bir sütundan çok, helezoni merdiven denilebilir.

Bu iç merdivenle sütunun aşağısından yukarısına kadar çıkılabilir.*

Haşmetli İmparatorumuzun İstanbul'a gönderdiği elçisinin ve buyrukaltının konaklamalarına ayrılan kervansarayın karşısında yükselen sütun ise, dipliği ve başlığı hariç, sekiz parça kızıl mermer blokundan yapılmıştır.**

Bu mermerler birbirinin içine öyle ustaca yerleştirilmiş ki, ilk bakışta bu sütun tek parça gibi görünür Gerçekten, halk bunun böyle olduğunu sanır. Çünkü bir blokun öteki bloklarla birleştiği yerleri, çizgileri aşağıdan sütuna bakan halkın gözlerinden gizlenmiştir. Bu anıt defne dalı çelenkleriyle süslenmiştir. Bu sütunda, sık sık olan depremler yüzünden çatlaklar ve yarıklar belirmiş ve anıtın büsbütün yıkılıp ortadan kalkmasını önlemek için demir kenet ve çemberler kullanılmıştır. Anlatıldığına göre,

---

* *Yazarın gördüğü bu sütun bugün yoktur. Bizanslılar zamanında İstanbul'un yedinci tepesi olan (Avrat Pazarı) tepesinde Arkadius meydanı denilen bir alan vardı. İşte bu alanın ortasında, içerden döne döne 233 basamak tas merdivenle çıkılan ve 56 küçük pencereden ışık alan bir sütun vardı ki 1401 tarihinde İmparator Arcadius tarafından yaptırılmış, üzerine de kendi heykeli konmuştu. Bu anıt 1685 yılına değin sağlam kalmış, fakat o vakitler tehlikeli bir duruma girdiğinden yıktırılması gerekmişti. (Çeviren)*

** *Yazarın o zamanlar gördüğü bu kızıl porfir bloklardan ikisini biz bugün görememekteyiz. Çünkü anıtı pekiştirmek için 1701 yılında Sultan Mustafa zamanında dipliğe örülen kalın taş duvar, aşağıdaki bloklardan ikisini içine almıştır. (Çeviren)*

en önce bu sütunun tepesinde Apollon'un heykeli bulunuyormuş. Sonradan Bizans İmparatorlarından Konstantin'in ve en son da İmparator Theodosius'un heykelleri konulmuşsa da, anıtın yüksekliği, şiddetli rüzgârlar ya da depremler bütün bu heykellerin yok olmasına neden olmuştur.

EVCİL HAYVANLAR!

İstanbul'da vaşak, yaban kedisi, arslan, kaplan, ayı gibi çeşit çeşit vahşi hayvanlar gördük. Bunlar o denli evcilleştirilmişler ki, kent içinde zincir ya da iplere bağlı oldukları halde aşağı yukarı dolaştırılıyorlardı. Bu hayvanlardan başka, önceleri hiç görmediğimiz sürüngenler, türlü türlü, renk renk kuşlar ve çeşitli oyunlar oynayan ve hünerler gösteren eşekler, atlar, katırlar ve başka hayvanlar da gördük ki bütün bunlar Türklerin At Meydanı dedikleri Hipodrom'da gösterilmektedirler Bu alanın bir yerinde kılıçla egzersiz, ötede okla nişancılık yapanlar görülür, beride yağlanmış, kısbet giyinmiş pehlivanlar, birbirlerine meydan okuyarak ve güreşerek kendilerine birkaç akçe verenleri eğlendirirler.

Biz İstanbul'daki gezilerimizde Türklerin dinsel inançlarıyla ilgili bir davranışlarını da gördük: Bir Hıristiyan, fukara bir Rum, kafes içinde beş altı saka kuşu satıyordu. Bunu gören bir Türk, bu adama yaklaşarak kuşların hepsini satın aldı ve kafesten birini çıkararak tuhaf tuhaf kuşa baktı ve birşeyler mırıldanarak kuşu avucunun ortasına koydu ve Allah! diye haykırarak salıverdi. Öteki kuşları da birer birer çıkararak ayni biçimde hepsini azat etti. Bu adam böyle yapmakla, Tanrının ve Peygamberi Muhammet'in hoşnutluğunu kazanmış olduğuna ve bu kusları özgürlüğe kavuşturmakla, günün birinde bu davranışının karşılığını göreceğine inanıyordu.

İstanbul sokaklarında bundan başka bir takım yeşil kuşlara öğretilen hünerler gördük: Kafesten çıkarılan bu kuşlardan biri, uzakça bir mesafeden bir kimse elini kaldırınca hemen oraya uçuyor, eğer o adamın elinde akçe varsa, onu alıp sahibine getiriyordu. Bu marifetine karşılık, sahibinden bir yem kapıyor, tekrar kafesine konuyordu. Öteki kuşlar da sırayla ayni şeyi yapıyorlardı. Bir gün bu kuşlardan onbesini birden kafesinde bulunduran birivle karşılaştık O gün bir hayli paradan çıktık. Bizde olduğu gibi burada da bazı kişiler bu türden oyunlarla halkı eğlendirerek geçimlerini sağlarlar.

CİRİT OYUNU

Bu geniş alanda yani At Meydanında, İmparatorumuzla Osmanlı Hakanı arasında barış durumu düzgün gittiği sürece, havalar da iyi oldukça, her Cuma günü - bizim Pazarımız gibi Müslümanların da tatil günü Cumadır - gayet şık giysiler ve topuklarına kadar uzanan çakşırlar giyinmiş, zarif kılıçlar kuşanmış ve pahalı binek takımları olan çok güzel atlara binmiş, sarayla ilişkin sekiz-dokuz yüz Türk genci toplanırdı. Bu delikanlılar, ya atlarına binerek ya da onları yederek alana gelirler. Gençlerden her biri, iri bir adamın baş parmağı kalınlığında, bir, bir buçuk kulaç uzunluğunda birer cirit taşırlar. Ayrıca, atlarının eğerlerine iliştirilmiş, uçları kıvrık küçük birer değnek vardır. Sporcuların alanda toplanmalarının ardı alınınca, iki takıma ayrılırlar. Bizde çocukların yaya olarak kendi aralarında oynadıkları gibi, onlar da at üzerinde karşı karşıya dururlar, ve birbirlerine ellerindeki ciritleri atarlar, eğer içlerinden herhangi biri dikkatsizlikle atını uzak sürmüş bulunursa, tutsak edilerek bir yana bırakılır. Bu atlı sporcular, birbirlerine attıkları ciritleri eğer başına ilişik, uçları çengelli değneklerle ve atları dolu dizgin koşarken yerden toplarlar. Bunlardan bazıları daha büyük hünerler göstererek bu ciritleri son sürat koşan atlarından atlayarak yerden alırlar ve bir anda hiç yardım görmeden, özengileri kullanmaksızın gene kendilerini atlarının üzerinde bulurlar Bunlardan üçü ya da dördü ciritlerini herhangi birine attıktan sonra, atları uçar gibi koştukları halde, birbirlerinin ellerini tutarak at sürer ve bu sırada, biri ya da ikisi birdenbire dönerek, kendilerini kovalayanların sırtlarına ciritlerini ustaca yapıştırırlar.

Gençler bu müthiş çevikliklerıyle pencerelerden kendilerini seyreden hanımların ve alanda toplanmış bulunan binlerce kişinin övgüsünü kazanmış olurlar. Erkekçe bir gururla bütün çevikliklerini ortaya koyarlar ve birbirleriyle bu yolda yarışırlar.

Böyle yarışma günlerinde bu «At Meydanı»nda, üzerleri acem halılarıyla örtülü çok güzel küheylanlar görülür. Çünkü hemen hemen bütün paşaların ve kodamanların seyisleri bu alana onar onbeşer hattâ daha fazla at ya da kısrak getirirler. Cirit oyununa katılan herhangi bir genç, atı yorulunca bunlardan birine, o da yorulunca bir başkasına atlayarak oyuna veya yarışmaya devam eder.

Bu gençler arasında bir paşa karısı ile - bazılarının söylediklerine göre kızı ile - sevişen gayet şen ve yakışıklı bir delikanlı

vardı. Bu delikanlı son derece nefis altı atın sahibiydi. Bu atların bütün takımları altın ve değerli taşlarla işlenmişti Bu yakışıklı genç cirit oyununda o denli usta idi ki, başka hiç kimse onunla aşık atamıyordu.

Genç sporcu atını, son süratle, uçar gibi sürüyor, bir anda yere sıçrıyor, ciridi alıyor ve yine sanki atından yere atlayan o değilmiş gibi, bir anda kuş gibi atının üstünde görünüyordu. Kendisine atılan ciritleri öyle ustalıkla savuşturuyor, ya da onları havada yakalıyor, bir elinden öbür eline geçiriyordu ki, ne kimseye yakalanıyor, ne de onların ciritlerine hedef oluyor, inanılması güç bir çeviklik gösteriyor ve bundan ötürü de herkesten çok, orada bulunanların takdirini ve hayranlığını kazanıyordu.

Bu gençten sonra, bir paşanın kapıcıbaşısı olan Faslı bir Arap geliyordu ki o da üstün bir çeviklik ve binicilikte büyük bir ustalık gösteriyorsa da bu Türk gencine yetişemiyor, onun kadar atlara sahip çıkamıyordu.

Cirit yarışmaları iki ya da üç saat sürdükten sonra yarışmada en çok ustalık ve çeviklik göstermiş olanlara kızlar tarafından Mahrama denilen altın işlemeli bir çevre ya da oklarıyla birlikte güzel bir yay ya da başka değerli armağanlar veriliyordu.

Türklerin bu erkekçe ve askerce eğlenceleriyle bizim eğlencelerimizi şöyle bir ölçmeye kalkışacak olursak, aleyhimize büyük bir fark ortaya çıkar. Çünkü biz dostlarımızla karşılaştığımız vakit birbirimizle içki ve oburluk yarışmasına girişmekten, birbirimizin boğazına zorla yiyecek içecek tıkmaktan, içimizden birisi kafayı taşıyamayacak derecede tütsüleyip de merdivenlerden aşağı yuvarlanınca da onunla alay etmekten başka birşey yapmayız!.. Bir arkadaşımız bardağını ötekilerle birlikte doldurmaktan çekinirse, bizler hemen onunla kavgaya tutuşur, zorlar, kabadayılık ederiz ya da Tanrı yasaklarına aykırı davranışlarda bulunarak mahkemelere düşeriz!. Bu konu üzerinde sözü uzatmayı gerekli bulmuyorum, çünkü bunlar herkesçe bilinen gerçeklerdir. Yüce Tanrı bizleri kurtuluş yoluna yöneltsin!..

SARAY AHIRINDA

Bir gün bir yeniçeri erinin eşliğinde saray ahırlarını gezme iznini elde etmiştik: Bu ahırlarda Padişahın binek atlarını büyük bir zevkle gözden geçirdik. Bu ahırlar çok çeşitlidir: Bazılarında Padişahın yalnız kendisinin bineceği atlar, ya da kısraklar, bir

bölümünde lenk ve eşkin atlar, arabalara koşulan katırlar, hecin develeri, genç taylar ve başka hayvanlar bulunmaktadır.

Burada gördüğümüz hayvanlar her yıl Berberistan'dan ya da Arabistan'dan, Padişah için getirilir. Bunlar yele ve kuyruktan yoksun oldukları için tıpkı erkek geyiğe benzerler. Zamanı gelince beslenmek üzere dışarıda, büyüme ve gelişmeleri için bir çeşit merhemle yağlanırlar. Bu sayede, kuyrukları gayet hoş bir biçimde büyür.

Türkler atları dört yaşını doldurmadan önce kullanmıyorlar. Bundan ötürü hayvanları daha dayanıklı oluyor. Bizim Bohemya'da olduğu gibi onlar hayvanlarını gençliklerinde yorup ezmiyorlar.

Saray ahırlarından sonra Padişahın yazlık köşkünü ve bahçesini de gezdik. Fakat bu ancak belirli saatlerde ve kimsenin bulunmadığı zamanlarda olabiliyor. Biz bu köşkte ve bahçesinde çok göz okşayıcı görünümler ve gönül açan köşelerle karşılaştık: Çeşit çeşit çiçekler, çok güzel biçimde düzenlenmiş çiçek yatakları, akar sular ve insan eliyle yapılmaktan çok, doğal olarak yetişmiş göz alıcı korular gördük ve bu gördüklerimizle duygulandık. Önceleri buralarının tanrıçaların yaşadığı yerler olduğuna insanın inanası geliyor: Şiir, müzik ve başka güzel sanatların tanrıçaları olan dokuz kızın oturdukları tahtlar! Bilgelerin düşünceye daldıkları köşeler!..

Evrenin bu sonsuz güzelliklerini gördükten, demet demet tatlı kokulu çiçekleri derdikten sonra bu çok güzel köşelerin ve bütün bu şirin bölgelerin bugün Türklerin elinde bulunmasından ötürü yüreğimizde derin acılar duymaktan kendimizi alamadık.

YENİÇERİ KIŞLASINDA

İstanbul gezilerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücünün belkemiğini oluşturan Yeniçerilerin kışlasını da ziyaret ettik: Bu askerler kışlada büyük bir düzen ve temizlik içinde yaşıyorlar. Başlıca savunma ve saldırı silahları olan tüfekler, kılıçlar, savaş baltaları gereği gibi silinip yağlanmış olup bez silahlıklar içinde muhafaza ediliyor. Kışla alanında acemioğlanlara her türlü savaş eğitimi yaptırılmaktadır. Yeniçerilerin bu sarayı Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethi şerefine, önceleri Hazreti Mesih'in Havarilerinden Aziz Petro ve Pavlo kilisesinin bulunduğu yerde yaptırılan ilk camiden uzak değildir.

HAYVANLARA YİYECEK VERMEK SEVAP

İstanbul'da büyük duvarlarla çevrili muazzam bahçeler vardır. Bu bahçe duvarlarının üstlerinde ve günün belirli saatlerinde birçok kedinin, kendilerine sadaka verecek insanları bekledikleri görülür. Çünkü Türkler arasında işkembe, ciğer ve et parçalarını kaynatarak bunları gerdeller içinde kenti dolaşarak, kedi ve köpek mancası diye bağıra bağıra satmak âdettir. Bu gibi satıcıların arkasından daima elli altmış hattâ daha fazla köpeğin koşuştukları ve kendilerine yiyecek verilmesi için satıcıların yüzüne baktıkları görülür. Türkler bu ayak satıcılarından aldıkları çeşitli yiyecekleri köpekler arasında elden geldiğince eşitlikle dağıtırlar ve bu arada duvarlar üstünde bekleşen kedilerin de paylarını vermeyi unutmazlar. Çünkü dinsel buyrukların dışında kalan bazı boş şeylere Tanrı buyruğu gibi değer veren bu insanlar, böyle yapmakla yani kedi, köpek, balık, kuş ve Tanrının başka canlı ve konuşamayan yaratıklarına yiyecek sadakası vermekle yüce Tanrının gözüne gireceklerine inanırlar. Bu inançlarının sonucu olsa gerek, yakalanmış kuşları öldürmeyi büyük günah sayarlar ve bunları bir çeşit kurtuluş akçesi verir gibi, satın alarak azat etmekle, yüce Tanrının hoşnutluğunu kazanmış olurlar. Balıklar için de sulara ekmek parçaları atarlar. Türklerin, İstanbul'un bazı bölgelerinde ve belirli saatlerinde çoğunlukla görülen kedi ve köpeklere ekmek, et ve benzeri yiyecekler vermek âdeti, büyük sevap kazanmak isteklerinden ileri gelmektedir.

Gerçekten, kentin bahçe duvarları üstlerinde âdeta sürüler halinde toplanan bu kedilerin sabahları erkenden kahvaltı ettikleri ve akşamları tekrar toplanarak kısmetlerini beklemekte oldukları görülür. Biz de bir gün bu duvar diplerine giderek, vakti gelince, kedilerin duvar üstündeki koşuşmalarını kahkahalarla seyrettik. Yaşlı Türk hanımlarının bir şişe geçirdikleri işkembe ve akciğer gibi yiyecekleri sokak sokak dolaşarak satan aşçı yamaklarından ya da pek uzak olmayan aşçı dükkânlarından satın alıp bunları uzun bir sopa ucu ile ve bazı dualar mırıldanarak kedilere uzattıklarını çok kez görmüşüzdür.

Kent sokaklarında şişlere takılı et parçalarının da satıldığı ve bunların bazıları tarafından satın alınarak kümeler halinde uçuşan çaylaklara atıldığı da görülür. Biz de bu et parçalarından alır, çaylaklara atar, kuşların et parçalarını kapışmak üzere birbirinin üstünden uçup yuvarlanmalarını sevredip eğlenirdik

İstanbul üzerinde uçuşan çaylak sürülerinin öldürülmesine

ya da onların incitilmesine Türkler izin vermezler. Bunların kutsal kuşlar olduklarını söylerler. Çünkü peygamberleri Muhammed, Mekke'de bir tapınak yaptırmaya başladığı zaman, bu kuşlar kendisine, o zamanlar o kadar bol olmayan yapı gereçlerini yani kum, taş, su ve kireç taşımışlar ve böylelikle Muhammed'in bu camiyi yükseltmesine yardım etmişler. Onların yani Türklerin, peygamberleri ayni kentte büyük ve görkemli bir türbe içinde gömülüymüş.

İstanbul sokaklarında aşağı yukarı dolaştıkları görülen bazı kişiler vardır ki, bunlar arkalarında taşıdıkları deri tulumlar içinde taze kaynak suyunu sırf Tanrının hoşnutluğunu kazanmak için madeni bir tasla isteyenlere - din ayrımı göstermeksizin - parasız olarak sunarlar!

KUTSAL DİLENCİLER

Bu koca kentin mahalleleri arasında sokak sokak dolaşarak, ev ev sadaka dilenen ya bir gözden ya da görme nimetinden büsbütün yoksun insanlar da vardır ki, bunlar gruplar halinde gezerler. Onar, yirmişer hattâ ellişer kişilik gruplar vardır. Hiçbir kişi yoktur ki, bunlara sadaka vermek sevabından kaçınsın!.. Çünkü halk bunları kutsal insanlar olarak tanımlar Bu dilenciler Mekke-i Mükerreme'de bulunduklarını ve Ravza-i Mutahhare'yi ziyaret etmiş olduklarını söylerler, onun içindir ki, bu dünyada başka hiçbir zevke değer vermediklerini, abes şeylere bakmayı istemediklerini ve bu yüksek amaçlarını gerçekleştirmek için de kızgın bir demir parçası üzerine koydukları bir çeşit tozu gözlerine tutarak görme nimetinden kendilerini yoksun ettiklerini iddia ederler!..

Bu dilenci gürühunun iddialarından kuşku duymayan kişiler bunların kutsal bir amaçla kendilerini kör ettiklerine, Hazreti Peygambere en yakın kişiler olduklarını ve kendilerine sadaka verenlere de şefaat edeceklerine inanırlar!..

KÂĞIDA SAYGI

İstanbul'un halk tabakaları arasında başka inançlar da yaygındır. Bunlara bir örnek vermek için bizim tanık olduğumuz bir

olayı gösterebiliriz. Yolda giden bir Türk yerde bir kâğıt parçası görürse - ülkemizde sokak ortasında görülen bir ekmek parçasını ayaklar altında çiğnenmesin diye birçok kişilerin alıp öptükten sonra bir kenara koydukları gibi - hemen o kâğıt parçasını saygı ile alır ve bir duvar deliğine dikkatle yerleştirir.

Bir kâğıt parçasına karşı gösterilen bu saygının nedenini sorduğumuz zaman, arkadaşımız olan yeniçeri, Allah adının kâğıt üzerinde yazılmış olacağını belirtti.

Bunların sarsılmaz inançlarına göre, kıyamet günü, Hazreti Muhammed, ümmeti olan Müslümanları bu dünyada işledikleri günahlardan ötürü ceza çekmekte oldukları yerlerden sonsuz mutluluğa kavuşturmak için çağırdığı zaman, kendisine gidilecek tek yol vardır, o da kızgın ateş halinde bir demir ızgara. Bu ızgaranın üzerinden çıplak ayakla gidilecektir, işte o vakit büyük bir mucize olacaktır: Dünyada ayak altında kalmaktan kurtarılan her kâğıt parçası hemen buraya gelerek ızgara üzerine yayılacak ve böylece kendilerine vaktiyle hizmet etmiş ve saygı göstermiş insanların yanmadan, acı duymadan kolayca bu geçitten geçmelerini sağlayacaktır.

İşte bu yüzden yeniçeri arkadaşlarımız, bizim bazı süfli ihtiyaçlarımız için kâğıt kullanmamızın pek büyük bir günah olduğunu söyleyerek bu davranışlarımızdan kaçınmamızı öğütlediler.

Türkler, bir gülün yerde sürünmesine dayanamazlar. Çünkü, eskiden puta tapan insanlar gülün nasıl ki güzellik ve aşk tanrıçası Venüs'ün aracılığı ile yaratılmış olduğuna inanıyor idiyseler, Müslümanlar da gülün peygamberleri Muhammed'in terinden yaratılmış olduğu inancındadırlar.

Türklerin İstanbul'dayken öğrendiğim buna benzer inançlarını, buraya yazarak, okuyucularımın başlarını ağrıtmak istemem.

GALATA'DA İÇKİ ÂLEMİ

İstanbul içinde gezip dolaştıktan ve görülmeye değer yerleri ve kurumları görüp inceledikten sonra bir gün de elçiliğin bazı görevlileri, Galata kentinin bulunduğu kesime geçme iznini aldılar. Sandalla ya da yelkenli kayıklarla geçilen Galata'da oturan halkın çoğunu Hıristiyan tacirler, Rumlar, İtalyanlar ve başka uluslar oluşturuyor. Fransa ve İngiltere krallıklarının elçileri, Venedik ve Ragoza cumhuriyetlerinin balyozları ve başka ulusların temsilcileri bu kentte konaklar.

Ben de ötekilerden geri kalmamak için aynı kenti gezmek için izin aldım. Bu izni bana vermek lütfunda bulunan Elçi cenapları, Galata'ya gidenlerin arasında en genci olmam ve gençler için de bazı tehlikeler bulunması dolayısiyle, bana her bakımdan göz kulak olunmasını ötekilere özel olarak emretmişti.

Karşı kıyıya geçerken birçok balıklar gördük. Beraberimizde bizleri korumakla görevli iki yeniçeri eri vardı. Galata'ya çıktığımız zaman, uzun süreden beri burada yerleşmiş ve aynı zamanda kadın sultanların da kuyumcusu olan Hans Long adında bir Almanın evine gittik. Adam bizi büyük bir sevinçle karşıladı, ziyaretimizden çok duygulanmış olduğunu belirtti. Kuyumcunun bir Rum aşçısı vardı ki gerçekten güzel bir kadındı. Aynı zamanda Hans Long'un metresiydi. Çünkü bir kimse belirli bir para ödemezse ve bu yolda gerekli izni almazsa, açıktan açığa bir kadını elinin altında bulunduramaz ya da nikâhlayamaz. Evlenme iznini almak için de Türk yasalarına göre, Kadı denilen bir yargıca başvurmak ve bir hayli para harcamak gerekir

Evlenme izni elde etmek için şu formaliteyi uygulamak gerekir: Evlenme isteğinde bulunan kimse, kendisine bu dünyada en yakın arkadaş olabilecek kadın ya da kızla Kadının huzuruna çıkar, kendisinin ve yavuklusunun adını söyler, muaccel ve müeccel mihir olarak ne vereceğini, ne gibi hallerde onu boşayacağını açıklar, kızın da kocası olacak kişinin evine getireceği cihaz denilen nesnelerin neler olabileceğini bildirmesi gereklidir.

Kadı, karı koca olacak çiftlerin huzurunda yaptıkları bu açıklamaları deftere geçirtir. Evlilik anlaşmasından bir süre sonra, geçinme olanağı ortadan kalkar, koca da kadını boşamak zorunda kalırsa, o vakit Kadı huzurunda ileri sürülen müeccel mihri ödemesi ve kadın tarafından getirilen şeyleri geri vermesi koca olan erkeğe düşen ilk ödev olur. Bu durumda kadın başka bir kocaya varabileceği gibi erkek de başka bir kadınla evlenmekte özgür olur. Boşanan çiftlerin çocukları varsa, bunlara erkeğin bakması yani cocukların geçimlerinin baba tarafından karşılanması yasa gereğidir.

O gün konuğu olduğumuz ev sahibi, âdet olan ilk hoş-beşten sonra ikinci iş olarak hemen çarşıdan en iyi türden balık ısmarladı ve güzel aşçısına da başka yemekler hazırlaması emrini verdi. Alman kuyumcunun evinde bir kadın daha vardı ki bu da öteki gibi mutfak işlerini görüyordu. Bu iki kadın bize en kısa zamanda istiridyelerden, uzun ve yuvarlak başlı balıklardan çok

lezzetli yemekler ve mezeler hazırladılar. Soframızda bol limon, portakal, nar gibi meyvalar olduğu gibi, salatalara da yer vermişlerdi Ev sahibinin bize candan sunduğu kırmızı şarap ise pek nefisti. O kadar ki, yeniçeriler de aramızda bulundukları halde, hiç kimse bu nefis içkiyi tatmaktan kendini alakoyamadı. Böylece herkes kafaları tütsüleme yolunu tuttu. Önceleri ben içkiye el sürmek niyetinde değildim ama sonra herkesin Rom denilen bu şarabı övmesi ve ömürleri boyunca bu denli lezzetli bir şarabı içmediklerini söylemeleri üzerine, öteden beri herşeye meraklı olan ben de onların tuttukları yola saptım: Büyücek bir parça meze ile saplı bardağa sarıldım ve içindekini mideye boşalttım, bütün içtiğim bu bardağın iki dolusundan ibaretti. Ama bir süre sonra ortalığı pek başka bir biçimde görmeye başladım!..

Bu konuksever Almanın evinde büyük bir şenlik içinde yiyip içip gülüp eğlendikten ve böylece gerçekten hoş bir gün geçirdikten sonra kendisine sağlıklar dileyerek ve birgün de bize gelmesini rica ederek ayrıldık.

İskeleye gelip de sandala bindiğimiz zaman başım öyle bir halde idi ki nasıl ve nereye oturduğumu bilmiyordum. Sert içki önce kafamın içini allak bullak etmiş, deniz rüzgârı da beni büsbütün sarsmıştı Onun için karşı kıyıda karaya çıktığımız zaman yeniçeriler beni dar ve tenha sokaklardan geçirmek zorunluğunu duydular.

Ama mesele böyle ıssız sokaklardan geçerek mümkün mertebe görünmeden konağa gelmek değildi. Asıl önemli olan bu kez hiçbir arkadaşa görünmeden konaktan içeri girebilmekte idi. Oysa, konağın durumu buna uygun değildi. Nitekim yeniçeri erlerinin kollarında aşırı derecede sarhoş geziden dönüşüm yalnız herkes tarafından değil, o sırada pencerede oturmakta olan Elçi efendimiz tarafından da görülmüştü.

Sonradan öğrendiğime göre benim bu yakışıksız halimi gören Elçi hemen lâyık olduğum cezayı vermek üzere yerinden kalkmış ise de, kendimde olmadığımı görünce ceza uygulamasını ertesi sabaha ertelemeyi daha uygun bulmuştu. Ama birlikte gezmeye gittiğim beyleri, bana gereği gibi bakmadıkları için şiddetle azarlamıştı. Onlar da bu azarlama karşısında Elçiye benim yalnız bir bardak içki içtiğimi söylemişlerdi.

Ertesi günü, daha ortalık ışımadan, uyandım Oda arkadaşlarım bir gün önceki güzel davranışımı ve bundan ötürü Elçi efendimizin duyduğu öfkenin derecesi hakkında bilgi verdiler. Bunları işitince korku ile yataktan fırladım, efendimin dairesindeki

eşyayı daha iyi düzene koymaya çalışarak görevimi daha büyük bir dikkatle yaparak onun sempatisini kazanabileceğimi umuyordum!.. Aynı zamanda elçiliğin üst rütbeli kişilerinden Elçi efendimiz katında benim için şefaatte bulunmalarını rica ettim.

Elçinin kalkması ve zili çalması üzerine, odasına koştum ve her şeyden önce ayaklarına kapanarak işlediğim suçtan dolayı bağışlanmaklığım için yalvardım. Fakat daha beni görür görmez öfkesi ve üzüntüsü canlanan Elçi cenapları benim eğitimimle daha çok ve daha yakından ilgilenir umuduyla yakınlarım tarafından kendisine emanet edilmiş olduğumdan başlayarak Galata semtini görmek bahanesiyle kendisinden izin aldığımı, amacımın sarhoşluk etmek olduğunun şimdi kendisince anlaşıldığını, bu son davranışımdan dolayı duyduğu üzüntünün çok derin ve öfkenin çok büyük olduğunu, hiçbir bakımdan sempatiye lâyık olmadığımı belirtti, bu yolda geçirdiğim tehlikenin büyüklüğünü açıkladı yani yüce Tanrı esirgememiş olsaydı, çok genç olduğum için bu yeniçeriler tarafından kaçırılarak satılmış olabileceğimi ve o durumda kendisinin ne büyük bir vebal altında kalacağını anlattı.

KIRK KIRBAÇ

Benim daha bu dünyada yaşamayı öğrenmezden önce, sarhoşluğu öğrenmiş olduğumu ve eğer kendisi bu suçu bağışlayacak olursa, Tanrı tarafından cezalandırılacağını, bundan ötürü, başkalarına da ibret olmak üzere cezalandırılmamın kesin olarak gerektiğini sözlerine ekledi.

Bunun üzerine, hemen, bir hafta önce kavgalı olduğum kâhyayı çağırttı ve bana elli kırbaç vurulması emrini verdi. Efendimin bu buyruğunu işitince, yeniden ayaklarına kapandım ve bağışlanmamı istedim Hiç olmazsa, vurulacak kırbaç sayısının azaltılması için yalvardım. Kavgalı olmasaydım, belki kâhya araya girerek benim için şefaatte bulunabilirdi. Oysa, herif:

— 'Ağzı henüz süt kokan bir genç şimdiden içkiye bu denli düşkünlük gösteriyorsa, şiddetle cezalandırılmalıdır,' diyerek efendimin öfkesini bir kat daha arttırdı. Bu sırada elçilik sekreteri imdadıma yetişir gibi oldu, ama kırbaç savısını ancak kırka kadar indirebildi. Öteki arkadaşlarım ise, Elçinin huzurunda davak cezası uygulanırken kıvranmamı önlemek ve cezanın yerine getirilmesini kolaylaştırmak için beni sıkı sıkı tuttular. Bövlece kâhva benden öcünü almış ve kimbilir için için ne kadar sevinmişti.

Dayaktan sonra ağzımdan kan geldi. İki hafta yatakta kaldım. Elçi efendimiz benim bu halimi işitip gördükten sonra çok büyük üzüntü duymuş ve: 'Keşke araya girilip kırbaç sayısı yirmiye indirilmiş olsaydı!..' diye duyduğu üzüntüyü belirtmişti.

Galata'da neşe ile içtiğim şarap böylece burnumdan geldi. Sonuç olarak, bu olaydan sonraki yıllarda pek nadir şarap içtim. Daha sonraları, büsbütün şaraptan vazgeçerek Türk şerbeti içmeyi yeğ tuttum.

BOĞAZ GEZİNTİMİZ

Bir kez, İstanbul dışında bir gezinti yapmak üzere Elçi efendimizin hazırlattığı bir kayıkla Türklerin Karadeniz dedikleri yöne yelken açtık. Denizin Bosfor'a aktığı yerin ortasında ve Avrupa kıyısının pek yakınında büyücek bir kaya ve burun üzerinde de dipliğinde Latince yazılar bulunan bir sütun vardır. Kıyının Avrupa yönündeki bankları üzerinde bir kule yükseliyordu. Bunun içinde geceleri gemilere ve gemicilere yol göstermek üzere ışık yanıyordu. Bu ışıklı kuleye Pharos deniliyordu. Buraya uzak olmayan bir dere denize dökülüyordu

Buradan birkaç mil uzaklıkta dar bir yer gösterdiler. Burası, İran hükümdarı Dariyüs'ün Avrupa'daki İskitlere karşı yürüdüğü zaman ordularını geçirdiği yermiş.

Bu iki deniz ya da körfez geçidinin aşağı yukarı tam ortasına düşen ve her iki kıyı üzerinde yükselen iki hisar vardır. Bunlardan biri Avrupa, öteki de onun tam karşısında ve Asya toprağı üzerinde bulunuyor. Bu sonuncusunu Türkler daha İstanbul'a sahip olmadan önce ellerinde bulunduruyorlardı. Bizim, ilerde anlatacağım gibi, iki yılı aşkın bir süre kapatıldığımız ve bu süre içinde bir faninin çok güçlükle dayanabileceği acılar çektiğimiz Kara Kule'yi içinde bulunduran ilk Hisar'a gelince, bunu Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u ele geçirmezden birkaç yıl önce yaptırmıştı. Bu Padişah, Hisarda kendisi için de tabanı mermerle çok güzel bir biçimde döşenmiş daireler yaptırmış ve İstanbul'u silahlı çember içine alıncaya kadar burada kalmış.

Türkler, şimdi burasını Hisardan çok, bazı önemli kişileri hapsetmek için bir zindan olarak kullanmaktadırlar. İşte, ben talihsiz gençliğimin iki yılı aşkın bir süresini bu korkunç ve acılarla dolu zindanda geçirdim.

Bu Hisar, daha doğrusu bu zindan çok mükemmel olarak korunuyordu. Yirmi dört kişilik muhafız gücü nöbetleşe gece

gündüz tutsakları bekliyor, savaşlara katılmıyor ve bizdeki Karlestein Hisarının muhafızları gibi başka hiçbir görevleri olmadığından bu hizmetleri yapıyor, içindeki tutsakları koruma görevlerini büyük bir titizlikle yerine getiriyordu.

Bu yüzden, buraya giren herhangi bir bahtı karanın ölüm gününe değin, ulu Tanrının yüce yardımı olmaksızın bu korkunç hapisten kurtulmasının yolu yordamı yoktur. İlerde anlatacağım gibi, bizim zamanımızda geçen bir kaçma olayından başka o güne değin buradan kaçıldığı görülmemiş.

İstanbul'da barışın sürüp gittiği zamanlarda, daha birçok geziler yaptık, adalara gittik, çok güzel Türk ve Rum bahçelerini ziyaret ettik. Her türlü eğlendik, gönlümüzün istediği her şeyi her zevki para ile elde etme olanaklarını bulduk Deniz kıyılarından midye, istiridye gibi deniz hayvanlarını toplayarak koleksiyonlar yaptık. Mevsimi gelince avlara gittik. Kaz, ördek ve başka su kuşları avladık. Böylece tam bir yıl herhangi bir yoklukla karşılaşmaksızın, bolluk içinde en mutlu krallar gibi yaşadık.

Bu güzel koşullar içinde, yaşamak bize kendi ana yurdumuzu âdeta unutturmuş ve oraya dönmek arzularımızı gidermişti. Yaşantımızın hep böyle zevk ve sefa içinde geçeceğini umarak, ölünceye dek burada kalmayı gönlümüzden geçirir olmuştuk.

TRAJİK BİR AŞK ÖYKÜSÜ

Şimdi okurlarıma, bizim İstanbul'da bulunduğumuz sırada geçmiş, sonucu çok acıklı bir aşk olayını anlatmak ve böylelikle Türklerin bazı âdetlerini belirtmek isterim. Bu aşk dramı, İstanbul'un karşısındaki Galata semtinde başlamış ve Kumkapı denilen yerde pek acıklı ve tüyler ürpertici biçimde sona ermiştir:

Galata'nın bellibaşlı Rum tüccarlardan birinin çok yakışıklı ve herkesin sevgisini kazanmış genç oğlu evlenmek arzusunda olduğunu belirtir. Bu delikanlı bir süreden beri gene o semtin tacirlerinden başka bir Rumun onaltı yaşındaki güzel kızıyla sevişmektedir Evlenme kararı verilince, dostlar araya girerler, kızın ana ve babasına başvurulur, kendilerinden bu konuda uygun bir cevap alınır, evlenme günü de kesin olarak iki aile arasında kararlaştırılır. Delikanlı alacağı güzel kıza yakışacak biçimde parlak bir düğün yapmak ve böylece arkadaş ve dostlarını daha iyi ağırlamak için mali durumunu biraz daha düzeltmek gerektiği kanısına varır ve Kandiya (Girit) adasına gitmeye karar verir.

Kendi ana-babası ile vedalaştıktan, nişanlısını da Tanrıya ısmarladıktan sonra, hiçbir gönül üzüntüsü duymaksızın, gemiye atlar ve denize açılır.

Düğünün yaklaştığı günlerden birinde, bir Rum kadın topluluğu, hamama gitmek üzere sokağa çıkar. Bunların arasında bizim nişanlı kız da vardır. Şurasını hatırlatmak isterim ki, bütün Türk kadınları nereye giderlerse gitsinler, sokağa çıktıkları zaman iyice örtünürler, yüzlerini de siyah bir yemeni ya da peçe ile örterler. Yalnız gözlerin bulunduğu kesimde iki parmak enine açıklık vardır. Bu durumda kadınlar herkesi görür ve tanıyabilirlerse de kimse onları tanıyamaz. Rum kadınları da Türk kadınlarının giyindiği biçimde giyiniyorlarsa da, yüzlerini örtmüyorlar, yalnız başlarını ince bir tülle kapatıyorlardı. Bu kadınların yüzlerini herkes görebiliyordu.

İşte bahtsız gelin adayı, yukarıda sözünü ettiğim kadınlar arasında, kendisine yaklaşmakta olan felâketten habersiz, gönlü ferah, gözleri güleç, hamama gitmekte ve güzel yüzünü örtmeyi aklına bile getirmeyerek, her genç kız gibi fıkır fıkır fıkırdayarak sağa sola bakmaktaydı.

Tam bu sırada, saray çavuşlarından biri, ardında hizmetkâr ve bahçıvanlardan kurulu kalabalık bir maiyetle, Saray-ı Hümayun'dan çıkagelir. Bu Venüs kadar güzel kızı görünce adamcağız derin ve tatlı bir heyecan duyar ve:

— Ne güzel kız! Aman Yarabbi ne güzel!..

diye yüksek sesle haykırarak, kızın güzelliğini açıkça değerlendirmekten kendini alamaz ve hemencecik atından atlayarak kıza el verir ve kimin kızı olduğunu, nereye gittiğini sorar. Kız karşısındaki adamın yüksek mevki sahibi, yaşlı bir Türk - çünkü bu adam o vakit seksenlikmiş - olduğunu görünce, ürkerek kadınların arasına kaçar ve cevap vermez. Fakat kendisi ile birlikte olan kadınlar, durumu, büyük bir saygıyla, bu saray adamına anlatırlar.

Bunun üzerine adam kızı daha iyi görebilmek amacıyla kendilerine hamama kadar arkadaşlık edeceğini söyler Hiç kimse de onu böyle bir davranışta bulunmaktan önlemeye cesaret edemez. Adam kızın yanında kadın kafilesine katılmış olarak yürür. Yürüdükçe de önüne geçemediği aşk ateşi alevlenir. Nihayet hamama gelinir ve ihtiyar âşığa avrılmak düşer. O vakit kızın elini sıkar ve:

— Seni Allah saklasın! Ruhum.. canım!

diyerek atına atlar ve yoluna gider. Ertesi gün sabah olur olmaz, bu ak saçlı adamın ilk işi atına atlayarak bu güzel kızın babasının evine gitmek ve babasından kızı kendisine nikâhla verme-

sini rica etmek olur. Bunun için kıza yüksek değerde bir mihir vereceğini ileri sürerek babasının da yararlı bir dost kazanacağını sözlerine ekler Baba hiç ummadığı hayalinden bile geçirmediği bu teklif karşısında korku ile titrek, renkten renge girerek kızının halen yavuklu olduğunu ve evlenme gününün saptanmış olduğunu saygıyla açıklar, sözlerinin yanlış anlaşılmamasını rica ederek kendisi gibi basit bir adamın böyle yüksek bir kişi ile ilişki kurmaya lâyık olmadığını belirtir. Bu özürleri işiten yaşlı adam:

— Ama, der. Kızının sonsuz güzelliği yalnız benim tarafımdan değil, Padişahın kendisi tarafından da değerlendirilmeye lâyık. Bunun için sana yalvarırım kızını bana ver!

Zavallı baba tekrar özürler dileyerek kızının başkasının nikâhı altında olduğunu ve Hıristiyan âdetince bundan geri dönmenin olanağı bulunmadığını anlatmaya çalışır. Bu cevaba fena halde sinirlenen yaşlı âşık:

— Pekâlâ, der, bakalım olanağı bulunur mu, bulunmaz mı?

Saraylı çavuş bu tehdit cümlesini savurduktan sonra sarayın yolunu tutar, Hünkâr'dan bir Rum kızıyla evlenme iznini aldıktan sonra, kızın ana ve babasının hemen hapse atılmasını, kızın ise bulunduğu evde sıkı bir muhafaza altına alınmasını emreder. Bundan sonra da düğün hazırlığına başlayarak kızın evine yüksek değerde parlak ve göz alıcı giysiler, başka tuvalet gereçleri ile birlikte bazı kadınlar yollar. Bu kadınlar ne yapıp yapıp, kızı bu saray adamı ile evlenmeye razı ederler. Bunun üzerine hapse atılan ana ve babanın özgürlükleri geri verilir.

Burada bu acıklı öyküye biraz ara vererek, sırası gelmişken, Türklerin evlenme usulleri hakkında okurlarıma bilgi vermeyi uygun buluyorum:

Bu ülkede evlenme çağına gelen bir genç, almayı tasarladığı kızla gidip görüşemediğinden hısım ve akrabasından olan kadınların kendisine verdikleri bilgilere dayanarak işe girişir Çünkü güzel sevimli zengin bir kızdan delikanlıya sözedildiği zaman, delikanlı kızın kendisini göremeyeceği gibi kız babasının evine giderek bu yolda açıkça bir konuşmaya da giremez. Hattâ Türkler, evlenmeden önce bir kızın yüzüne bakmayı birinci derecede günah sayarlar. Ama bu inanç Türkler arasında da azalmaya yüz tutmuştur. Yenicerilerimizin bize anlattıklarına göre artık Türk kızları kendilerini sevgililerine göstermemek ve onlarla konuşmamak yasağına kolay kolay aldırış etmiyorlar ve boyun eğmiyor-

larmış. Eğer bunu açıkça yapamazlar ise gizli olarak yapmanın yolunu buluyorlarmış.

İstanbul'da çoğu evlerin bahçesi vardır. Bu bahçelerde de kadınların çamaşır serdikleri yüksekçe yerler bulunur. Evlerinde böyle bir yeri olmayan bir kız arkadaşlarından birinin evine gider, burada da ya o arkadaşı ya da delikanlının yakınlarından olan kız veya kadınlar aracılığı ile delikanlıyla nerede ne vakit ve nasıl görüşebileceklerine dair bir anlaşmaya varırlar. Kararlaştırılan günde kız tanrıçalar gibi giyinip süslendikten sonra, bu çamaşır kurutulan yerlerden birine gider, sevgilisi tarafından gözetlendiğinden habersizmiş gibi çamaşırlarla oyalanır Bu arada kendi kendine yüksek sesle şarkı söyler ve eğer cinsel cazibesini erkeğe kanıtladığını anlarsa artık gönlündeki sevginin alabildiğine alevlenmesine yol verir. Erkek de kızın güzelliğinin etkisi altında kalırsa hemen bu kız hakkında analar babalar hısım ve akrabalar arasında konuşmalar yapılır ve bu konuşmalar sonunda kızın o gence verilmesi kararına varılır. Erkeğin kıza vereceği mihir denilen para ve buna karşılık kızın getireceği çeyizin niteliği ve daha başka konular ve düğün günü üzerinde taraflarca anlaşmaya varılır. Bütün bu konuşma ve anlaşmaların sonucu, Kadı denilen bir yargıç huzurunda deftere geçirilir ve bu arada kıza türlü armağanlar sunulur.

Düğün günü yaklaşınca damat gelinin zenginlik derecesine ve toplum düzeyine göre kızın evine çeyiz ve başka taşınabilir ev eşyasını getirmek üzere develer ve katırlar gönderir. Gelinin güvey evine getireceği bütün eşya halı ve kilimlere sarılır, denkler halinde ya da - kızın toplum düzeyi yüksek ise - kırmızı sandıklar içinde deve ve katırlara yükletilerek güveyin evine getirilir. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra bir gün güvey erkek dostlarına başka bir evde hanımlara da ya kendi evinde ya da başka bir dostun evinde bir öğle yemeği düzenler. Yemekten sonra damat ve erkek arkadaşları atlarına, hanımlar da arabalara binerler. Geline de şık, parlak renkli, kuyruğu altınla turalanmış ve değeri damadın zenginlik durumu ile ölçülebilen binek takımları bulunan bir at gönderilir Bu atı genç bir adam yeder. Dört kişi de çok güzel bir biçimde işlenmiş bir sayeban tasır. (Zenginler bu iş için haremağalarını görevlendirir.) İşte böylece gelin alayı kurulmuş olur. Alayın önünde davul zurna ve başka müzik aletlerinden oluşan bir bando vardır. Alay kız evine ulaşınca damat atından iner. Misafirlerle birlikte eve girer, oturulur şeker ve şerbet ikram olunur. Bundan sonra kızın babası gelinin sağ

elini güveyin eline vererek kızına şefkat göstermesini diler. Bunun üzerine dört delikanlı -sayebanı taşıyanlar- görevlerini yapmaya seğirtirler, bir beşincisi gelinin atını getirir. Müzik takımı çalar, gelin ata -erkeklerin bindiği biçimde- biner, biri atı yeder, öteki gençlerden dördü de sayebanı gelinin başı üzerinde yükseltirler. Gelini, çok sevdiği kadınlardan biri at üzerinde izler. Fakat onun atını yeden yoktur. Başına gölgelik de tutulmaz. Gelinin önünde türlü türlü çiçeklerle yaldız ve boyalarla süslenmiş mihrap mumları büyüklüğünde beş altı tane gayet büyük mum taşınır. Damat ve onun ailesinden olan erkekler atlarına binerler, öne de kız evinden gelen atlı erkek geçer, gelinin ardından ise arabalar içinde hanımlar gelir. Böylece herkes şenlik ve sevinç içinde delikanlılar at oynatarak güvey evinin yolu tutulur. Yürüyüş güvey evinde ya da konağında sona erince güvey hemen atından atlayarak gelinin attan inmesine yardım eder ve onu hanımlara bırakarak tekrar atına atlar ve arkadaşlarıyla birlikte uzaklaşır.

Şimdi acıklı öykümüze dönebiliriz:

Yukarda anlattığım âdete uygun olarak, güzel Rum kızının yaşlı âşığı beraberinde birçok erkek dostları, arabalar içinde de hanımlar olduğu halde parlak bir alay ile kaynatası olacak adamın evine gelir. Katırlar, halı ve kilimlere sarılmış denkler ya da kırmızı sandıklar içinde elbise ve kumaşlar taşıyordu. Gelin kar gibi beyaz elbiseler içinde giyinmiş olarak bir sayeban altında, babasının evinden çıkarılır ve kapının önündeki ata bindirilir Bu sırada çeşitli aletlerden kurulu bando çalıyor. O vakit söylendiğine göre bu güzel Rum kızı Hıristiyanlıktan Müslümanlığa geçmiş ve çavuşun daha birkaç karısı olduğundan kendisine ayrı bir konak tahsis edilmiş ve hizmetine de birçok halayıklar verilmiştir.

Bu sırada zavallı delikanlı Girit adasından sevinç içinde ve yurttan uzak bulunduğu günlerde neler olup bittiğinden habersiz İstanbul'a döner. Gemi limana girdiği zaman yavuklusunun evden gittiği haberini alır Beyninden vurulmuşa döner. Talihinin kendisine ovnadığı bu hain oyuna acı acı ağlar. Hele dilber nişanlısının bir Müslümanla evlenmesine, dinini değiştirmiş olmasına çok yanar.

Galata semtine ulaşıp yavuklusunun ana ve babasıyla karşılaşması pek hazin olur. Onlar göz yaşları dökerek Girit'e gittiğinden beri geçen olayları anlatırlar Kızın elden gitmesini önlemek için ne denli çalışıp çabaladıklarını bilen ve gören kişiler tanıklık

ederler. Kızcağızın ne koşullar altında bu saray çavuşuna gitmek zorunda kaldığı delikanlıya bütün ayrıntılarıyla açıklanır. Öte yandan kız asıl sevgilisinin yurda döndüğünü öğrenince kendisine hemen bir mektup yazarak duyduğu acıları, anne ve babasının isteklerine aykırı olarak bir başkasıyla evlenmek zorunda bırakan kötü talihine ağladığını bildirir. Bundan ötürü kendisine darılmaması, öfke duymaması için candan yalvarır. Delikanlı kızın bu mektubuna aşağı yukarı şu anlamda karşılık verir. «Mademki sen kendi inancını unutarak İslâm dinini kabul etmiş bulunuyorsun, sana söyleyecek hiçbir sözüm yok. Yalnız senin bizim için ebediyyen kaybolmuş bir varlık olmana yanarım. Seni dünyada her şeyden üstün tutarak sevmiş olduğum için, çok güç olacağını bilmekle beraber seni aklımdan çıkarmaya çalışacağım.» Kız buna karşılık olarak yazdığı ikinci mektubunda der ki: «Ben her ne kadar Müslüman sayılıyorsam da içimden kendi dinime sadık kaldım ve Tanrıya borçlu olduğum ibadeti gizli olarak yerine getiriyorum » Kız bunu yazdıktan sonra kendisini unutmaması için delikanlıya yalvarır ve olup bitenleri anlatabilmek için bir bahçede buluşmaları gerektiğini ileri sürer. Bu bahçenin yerini ve buluşma gününü belirtir. Ayrıca bütün sakıncaları hesaplayarak gereken tedbirleri alacağını ve bundan dolayı hiçbir korku duymaması gerektiğini açıklar. Genç âşık bu mektup üzerine sevgilisinin belirttiği günde ve belirttiği bahçede görüşmeye gider. Bahçede daha öncesinden genç kadın tarafından yeşil bir çadır kurdurulmuştur. Gencin dilber sevgilisi, yanındaki bütün halayıkları birer bahaneyle dağıtarak yalnız öteden beri güvenini kazanmış olan bir kızla birlikte çadıra gelir. Burada iki sevgili karşılaşır. Kadın gözyaşları içinde her şeyi olduğu gibi anlatır ve bu yaptıklarının kötüye alınmamasını rica eder. Kendisine gücünün yettiğince yardımda bulunacağına ve onu hiçbir zaman unutmayacağına dair söz verir Bu gizli buluşmalar, konuşmalar, sevişmeler tam yarım yıl hiçbir engelle karşılaşmadan sürüp gider. Fakat.. İnsana hiçbir zaman sürekli olarak gülmeyen talih iki sevgilinin mutluluklarını çok görür. Dilber sevgilisinin paraca yardımlarından da yararlanan delikanlı her zaman iyi giyimli olarak gezmektedir. Yirmibir yaşlarında yakışıklı güçlü bir vücut yapısına sahip olan bu genç çevresindekilerin sevgisini de kazanır ve yakışıklılığı ile herkesi kendisine hayran bırakır. Bu genç aynı zamanda güçlü ve usta bir güreşçi, atlet ve çevik bir kosucu olup, kendisi ile bu sporlarda boy ölçüşecek pek az genç vardı. Bu yüzden bu genç ve yakışıklı sporcu yalnız Hıristiyanlar tarafından

değil, Türk gençleri tarafından da seviliyor, kendisine değer veriliyordu.

Bu dikkatsiz âşık birçok kez sevgilisiyle buluştuktan sonra bir gün çavuşun bahçesine sızarken biri tarafından görülür. Bu durum hemen çavuşa rapor edilir. Sarayla ilişkisi olan zengin çavuş Hıristiyan gencin bahçesine girdiğini görüp kendisine bunu bildirecek olana yüksek değerde armağanlar vereceğini vaadeder. Parayla birçok işlerin halledildiği bir gerçektir. İşte bu gerçeğe dayanan çavuş da konağının bütün çevresini gözaltında bulunduran hafiyeler tutar. Nihayet bir gün akşam karanlığı basmazdan bir iki saat önce âşığın bahçeye girdiği görülür. Bu haber hemen konak sahibine iletilir. Bu haberi alan çavuş, delikanlının bedensel gücünü, çevikliğini, Türk-Hıristiyan herkesin sempatisini kazanmış bir kişiliği olduğunu bildiği için onu hemen yakalatmaktan sakınır. Gecenin ilerlemesini beklemeyi uygun bulur. İlk iş olarak delikanlının geri döneceği yolları iri yarı adamlarına tutturur Genç âşık kendisi için pusu kurulduğundan habersiz, aklına hiçbir kuşku ve korku gelmeksizin çıkıp giderken yakalanır ve hapse atılır. O gece çavuş güzel karısını da göz hapsine alır.

Ertesi gün Kadı'ya baş vurarak karısının kendisini bir Hıristiyanla aldatmış olduğunu bildirir ve her ikisinin de Şer-i Şerif'e uygun olarak cezalandırılmalarını ister. Aynı zamanda olayı Padişah'a da arz ederek talihsizliğine ağlayıp sızlar. Bu konuda şahane yargının verilmesini ve bu yargının her iki suçlu için de ağır olması için yalvarır.

Öte yandan birçok kişi bu iki suçludan yana şefaatte bulunurlar. Böylelikle suçluların kesin bir yargı ile karşılaşmaları bir hafta kadar gecikmiş olur. Önceleri karısını aşırı derecede seven çavuşun bu aşırı sevgisinin yerini şimdi derin bir nefret almıştır. Kendisini yumuşatmak için sağdan soldan yapılan bütün aracılıkları, yalvarıp yakarmaları dinlemek bile istemez aksine suçlular hakkında ölüm cezası verilmesini, bunun Müftü tarafından da onaylanmasını sağlamak için elinden geleni yapar

Nihayet hüküm günü gelip çatar. Bu birbirinden güzel iki gencin ölüm cezasına çarptırılmalarına karar verilir. İnfaz günü başta ata binmiş olarak Kadı, ardında ikinci ve üçüncü derecedeki kadılar, mahkeme üveleri ve başka mahkeme görevlileri, bir bölük yeniçeri ve mübaşir bir araya gelir. Bu resmi topluluk cezaevinin önüne gelince suçlu genç dışarı çıkarılır, elleri arkasına bağlanır, boynuna bir demir halka geçirilir, halka da zincire bağlanır. zinciri de güzel giyinmiş yakışıklı iki cellat ucundan tutar. Yeniçeri muhafızlarından bir bölük suçlunun önünde, bir

bölük de arkasında yer alır. Sayısız halk yığınları atlara binmiş olarak ölüm alayını kalabalıklaştırır.

Ölüm cezası giyen delikanlı tutuklu olduğu yerden çıkarıldığı zaman erkeklerden ve kadınlardan acı bir çığlık yükselir. Herkes böylesine yakışıklı bir gencin ölüm cezasına çarptırılmasına acır, duydukları bu acımadan ötürü delikanlıya din değiştirerek Müslüman olmasını öğütler ve bu öğüde uyduğu takdirde bağışlanması için Padişah hazretlerine toplu olarak dilekte bulunacaklarına söz verirler. Fakat genç kendisine yapılan bu teklifi şiddetle geri çevirir. Ölüm alayı çavuşun konağı önünden geçerken çavuş bu gencin ne denli yakışıklı olduğunu görünce kendisine haber göndererek eğer Müslüman olursa bu cezadan bağışlanması için çare bulacağını ve güzel karısıyla nikâhlanmasına izin vereceğini söyletir. Ama inatçı genç kendisinin Hıristiyan ana babadan geldiğini, vaftiz edilmiş olduğunu, Hıristiyan olarak büyüdüğünü ve Hıristiyan olarak öleceğini bildirir. Delikanlının din uğrunda direnmesi üzerine, başka bir cezaevinden kadını da çıkartıp bir katıra bindirirler. Katırın çevresinde yüzleri örtülü birçok kadınlar yürümektedir. Ölüm cezasına çarptırılmış olan kadının yüzü peçeli değildir. O güzelim uzun saçları örülmüş ve Türk kadınları arasında moda olduğu biçimde iki yanına, bir örgü de arkasına sarkıtılmıştır. Üzerinde al kumaştan bir elbise, boynunda inci gerdanlığı, kulaklarında elmas küpeleri var.

Ve bütün bunlar aslında güzel olan kadının güzelliğini bir kat daha arttırmaktadır. Ama o anda öylesine acınacak bir durumdadır ki ağlamasını gören, hıçkırıklarını işiten halk duyduğu derin üzüntüyü belirtmekten kendini alamaz Cellatlar kadını çavuşun konağının önüne getirip de onun delikanlıya yaptığı teklifi anlattıkları zaman eski sevgilisi olan gencin yanına yaklaştırılmasını rica eder. Bu isteği hemen yerine getirilir. Kadının o anda duyduğu korku çok büyüktür. Ağlamaktan bir süre konuşmaya gücü yetmez. Nihayet delikanlıyı adıyla çağırır ve kendisine yürekten bir yalvarışla Rumca olarak Allah aşkına kendi gençliklerine acımasını, kendisine yapılan din değiştirme teklifini kabul etmesini ister. Böylelikle bir çok yıllar birlikte mutluluk içinde yaşayabileceklerini anlatır. Kadının genç erkeğe kendi diliyle söylediği sözleri işiten Rumlar sonradan bize bunları anlattılar. Güzel kadın şövle diyormuş:

— «Merhamet et!. Benim gibi bir kadına acı!.. Düşün ki kötü talihimizin merhametsiz eli karışmamış olsaydı biz şimdi birbirimizin olmuş yani evlenmiş olacaktık... Lânet olsun o hamama gittiğim uğursuz güne!.. Benim yaşamım ya da ölümüm senin

elinde. Yüreğini sertleştirme!.. Sana yalvarırım... Çavuşbaşının istediğini yerine getir!.. Bize acı, analarımıza babalarımıza dostlarımıza acı!. Sen şimdi bir sözünle ikimizi de hayata kavuşturacaksın, bu gücünü önemsemeyip böylesine duygusuz, böylesine katı yürekli olma!.. Henüz gençken, güneşin ve ayın nurlu ışıkları altında yaşayalım... Söyle!.. Sana bütün kalbimle yalvarıyorum. Müslüman olmayı kabul ediyorum de!..»

Delikanlı sevgilisinin gözyaşları dökerek yaptığı bu acıklı yalvarmalara karşı ters bir tavırla:

— «Ruhunu Tanrıya emanet et ve boşuboşuna söylenme!..» diye cevap verir. Bu cevabı işiten halk delikanlıya dişlerini gıcırdatarak:

— «Vayy! gidinin gâvuru! Seni gidi köpek seni!.. Bu güzel kıza acımazsın ha?» diye bağırır. Ve büyük bir öfke içinde delikanlıyı ölüm alanına sürükler. Ölüm alayı Kumkapı'ya ulaşınca iki cellat kollarını sıvayarak genci üzerinde altı büyük çengelin asılı olduğu darağacının altına götürürler ve ağacın makaralarını işletmeye, çengelleri asmak için hazırlığa girişirler. Bu sırada suçlunun bütün elbiseleri çıkarılır. Yalnız keten bir don bırakılır. Elleri ve ayakları sımsıkı bağlanır Cellatlar kendisini, makaraları bir adam boyu yüksekte olan darağacının tam altına itip sürüklerler.

İşte tam bu sırada, güzel kadının bu ölüm alanına uzak olmayan kapıdan içeri girdiği görülür. Sevgilisinin darağacı altında çengele asılmak üzere, kendisiyle bir kez daha görüşüp, öğüt vermesine izin ister. Zavallı kadının bu dileği de geri çevrilmez. Darağacı altına ve gencin tam yanına getirilir. O zaman kadın kollarını kâh göğsü üstünde çaprazlayarak, kâh göğe kaldırarak, gözyaşları içinde uzun bir konuşma daha yapar. Birbirlerine karşı gençliklerinin ilk günlerinden beri duydukları derin ve gerçek sevgiyi hatırlattıktan sonra bu sevginin bir sözcükle mutluluk içinde sürüp gitmesine yardım etmesi için yalvarıp yakarır.

— «Sen ki yüreğinde bana karşı derin bir sevgi besleyen bir adamdın... şimdi nasıl oluyor da yüreğin böyle taş gibi katılaşmış ve bu sevgi nasıl oluyor da aleyhimize dönmüş bulunuyor... Ne yazık ne yazık!. Ölümün ta eşiğinde bulunduğumuzu gözlerinle görmüyor musun?.. Bunu gördükten sonra ne düşünüyorsun?.. Yoksa aklın başından gitti de mi bir şey söylemiyorsun, sana karşı şimdiye dek beslediğim sevgiye lânet olsun.»

Genç kadının acı acı ve hıckıra hıçkıra konuşmasına karşın genç adamın din değiştirme teklifine yanasmak şöyle dursun, bu yoldaki bütün yakarılara cevap bile vermeyişi kadını çileden çı-

karır. O ana dek beslediği sevgi bir anda nefrete dönüşerek bağırır:

— «Hain köpek!.. Sevgiye lâyık olmayan alçak.. Kâfir, Yahudi. Mademki böyle ölmek istiyorsun, geber!.. Yalnız.... ah!.. neden ben senin yüzünden bu korkunç ölümle karşılaşmış olayım, benim günahım ne? Ah, yazık yazık!.. Aman.. Aziz kardeşler beni tutun!..» ve bayılır.

Halk gözleri önünde geçen bu korkunç dramın bir sözle hemen iyiliğe dönüşeceğini beklerken gencin din değiştirmemekteki direncini ve sevgilisinin varlığından kopup gelen acıklı yakarılarına kulak bile asmadığını görünce bir öfke fırtınası koparır... Şimdi herkes bu duygusuz köpeğin hemen çengellerden birisinin üzerine asılarak cezalandırılmasını haykırarak ister. Bunun üzerine darağacı üstünde dikilmekte olan iki cellat genci bir metre kadar kaldırırlar ve çengellerden birinin üstüne atarlar!..

Bu iş böylece olup bittikten sonra orada bulunan bütün kadınlar ve erkekler bu güzel, fakat bahtı kara kadını çevreleyip sararlar. Eğer yeniçerilerden kurulu bir muhafız gücü olmasaydı kuşkusuz kadının ölüm cezasına çarptırılmasını önlerlerdi. Ya da o sırada çavuş yanılıp da bu ölüm alanına gelmiş olsaydı, muhakkak ki Orpheus'un başına geldiği gibi olayın dehşetinden çılgına dönen kadınlar ve erkekler tarafından parça parça edilir ya da tüm halkın taş hücumuna uğrayarak öldürülürdü. Genç kadın bu aralık son dualarını bitirip ölüme hazırlanır. Yanındaki kadınlar dövünerek, ağlaşarak kendisinden ayrılırlar. Kara bahtlı kadın da kendisinden geçer ve yüzü bir çarşaf gibi bembeyaz kesilir. Cellatlardan biri kendisini katırdan aşağı alarak ellerini bir kumaş parçasıyla sıkı sıkı bağlar, ikinci bir parçayı belinin etrafına dolar, üçüncü parçayla da ayaklarını bağlar. Ağzı aşağı gelmek üzere küçük bir sandalın üstüne konur. Sandal kıyıdan iki kulaç kadar denize açılır. Darağaçları kıyıdan uzak değildi. Cellat bundan sonra uzunca bir sopayı kadının belindeki kuşaktan geçirir, kendisini yavaşça kaldırarak sandaldan iter ve suya batırarak boğuluncaya kadar bekler... sonra sandalı alıp kıyıya getirir. Kötü talihli kadının cesedi bir carşafa sarılarak bir teskereye konur ve Türkler tarafından gömülmeye götürülür.

Çengellerden birinin üstüne atılan gence gelince: Üç gün kadar asıldığı çengelde kalır, devamlı surette susuzluktan yakınır. Kendisine bir yudum su verilmesi için acı acı yalvarır. Fakat onun bu son arzusunu yerine getirmek cesaretini kimse göstere-

mez. Nihayet üçüncü günün gecesi zavallının bu haline acıyan biri gizlice delikanlıyı bir kurşunla başından vurarak işkenceden kurtarmış olur. Ama bu işi yapanın kim olduğunu anlamak mümkün olmaz.

Gene biz İstanbul'dayken eski ulah Voyvodasını ölümle cezalandırmışlardı. Bu adam halkı Osmanlı Hakanına ve kendi yerine getirilmiş bulunan Voyvoda aleyhine ayaklandırmıştı. Amacı yine kendisinin Voyvodalığa atanmasını sağlamaktı. Ama, Eflâklılar onu yakalamışlar, burnunu ve kulaklarını keserek İstanbul'a yollamışlardı. Padişah da kendi aleyhine başkaldıran bu adama acıma duygusunu lâyık bulmamış ve çengele asılarak cezalandırılması buyruğunu vermişti Voyvoda çok yakışıklı ve birçok diller - Latince, eski Yunanca, İtalyanca, Macarca - bilen adamdı.

Zamanımızda birçok Türklerin de ölüm cezasına çarpılarak asıldıklarını, elleri ayakları bağlanarak sığır boğazlanır gibi kesildiklerini, kesilenlerin bütün kanları akıncaya değin çırpındıklarını görmüştük.

Ölüm cezalarından biri de şöyle uygulanırdı: Hükümlünün boynuna ucu direğe bağlı bir ip geçirilir. Adamın ayakları yerden kesilinceye kadar kaldırılır. Bu suretle yaşantısına son verilerek bir müddet bu şekilde asılı bırakılırdı. Şu gerçeği özellikle belirteyim ki, Türkler böyle ölüm cezasına çarptırılmış suçlularla alay etmiyorlar, eğlenmiyorlar, onların yaşantılarına çabucak son veriyorlar.

KADINLARA YÜZLERİNİ AÇTIRIYORUZ

İstanbul kenti içinde ya da dolaylarında gezip görmemize izin verilen şeyleri ve yerleri gördükten sonra bir gün de yeniçeri Mustafa'dan herhangi bir sakınca olmadığı takdirde bize Türk kadınlarını göstermesini istedik. Böylece Türk kadınlarının güzellik derecesini öğrenmiş olacaktık. Birkaç gün sonra Mustafa bizi deniz yolu ile gidilen bir bahçeye çağırdı. Beraberimizde yeniçeri erleri ve bir de yamakları olduğu halde bir kayığa atladık ve yelken açtırarak denize açıldık. Biraz sonra kendimizi bahçede bulduk. Yeniçeriler bizi burada yamakla bırakarak ikinci bir bahçeye girdiler. Orada uzunca bir süre kaldıktan sonra tekrar bize katıldılar ve kadın dostlarının öteki bahçede olduklarını söyleyerek bizi oraya ilettiler. Dört kişiden ibaret olan biz Hıristiyan-

lar bu ikinci bahçeye girdik ve beş altı genç kadının bahçenin öbür ucunda gezinmekte olduklarını gördük. Yeniçeri yamağının elinde ney dedikleri bir çeşit müzik âleti vardı, bunu çalmaya başladı. Bunun kimin tarafından çalındığını anlamak için kadınlar bakmaya başlayınca bir yeniçeri arkadaşımız kendilerine doğru ilerledi ve başını dizleri hizasına getirerek genç kadınları selâmladı. Sonra her birinin ellerini öperek bahçeye dört gâvur getirmiş olmasından dolayı özür diledi. Onlarla bir hayli konuştuktan sonra bizi çağırdı. Gittik. Önce genç hanımların ellerini öperek kendilerinin burada bulunduklarından haberimiz olmadığını söyleyerek özürler diledik, onları rahatsız ettiğimizden aflarını rica ettik. Bahçede bir kameriye vardı. Hanımlarla birlikte bu kameriyeye girdik. Bir süre mümkün olduğu kadar konuştuk. Anlatamadığımız fikirleri yeniçeriler onlara anlatıyorlar, açıklıyorlardı. Nihayet, Mustafa'nın direnişli ricaları üzerine - biri hariç - yüzlerini açtılar. Fakat biz umduğumuz gibi onlarda üstün bir güzellik bulamadık Kara veya elâ gözlü idiler. Saçları boyanmış, kaşlarına rastık çekilmişti. Hanımlar bu arada bize portakal, elma ve başka meyvalar ikram ettiler. İşte böylece bir sürü hoş beşten sonra kendilerinden izin alarak ayrıldık.

YENİÇERİ MUSTAFA'NIN YASAK AŞKI

Burada bizim yeniçeri Mustafa ile bir Türk hanımı arasında geçen küçük bir serüveni anlatmaktan kendimi alamayacağım:

Mustafa vaktiyle tanıştığı bu hanımı bir gün davet etmişti. Ben de bu çağırı şerefine konuğa ikram etmek üzere en alâsından şarap ve şekerleme hazırlamıştım. Mustafa, Bohemya asıllı olduğu için bana karşı daima iyi ve nazik davranırdı, bu yüzden ben de kendisini severdim. Mustafa'nın sevgilisi olan kadının yaşlı bir kocası vardı. Karısına da hiç mi hiç güveni yoktu. Kadın çağrıldığı saatte - ki elçilikte çavuşun camiye gittiği ikindi vakti idi - Mustafa'nın yanına gelebilmek için ne yapacağını bilmiyordu. Biraz düşündükten sonra şu çareyi buldu. Kocasına hamama gitmek zorunda olduğunu belirterek beraberine iki halayık aldı. Onlar hanımın çamaşır bohçalarını âdet olduğu üzre başlarında taşıyorlardı. Hanım önde, halayıklar arkada konağımızın önünden geçtiler ve burava uzak olmavan ve Padişahın Haseki Sultan denilen karılarından Ruska Sultanın yaptırdığı hamama gittiler.*

* *Çemberlitaş Hamamı.*

Bu hamam yalnız kadınların yıkanmalarına ayrılmıştı, bir erkeğin bu saatte oraya girme olanağı yoktu. Meğer ki bu adam ölümü göze almış olsun.

İşte bu kadın konağımızın önünden geçerken Mustafa'ya gizli bir işaret çekti ve çağırısını olumlu karşıladığını belirtti. Kadının kuşkulu kocası ise kadını adım adım izliyordu. En sonunda onun hamama girdiğini görünce kendisi de oralarda bir yere ilişerek beklemeye koyuldu. Fakat erkeğini aldatmaya niyetli bir kadının hilesini kim önleyebilir? Kadın konağımızın önünden geçerken sırtında yeşil bir elbise vardı. Oysa hamama girince hamam takımları arasında getirdiği kırmızı renkli bir elbise giymiş, halayıkları hamamda bırakarak sokağa fırlamış ve birkaç dakika sonra soluğu yeniçeri Mustafa'nın odasında almıştı. Mustafa kadını büyük bir sevinçle karşılayarak elden gelen ikramda bulundu.

Yedirip içirdikten sonra küçük kapıdan dışarı koyuverdi, kadın da tekrar hamama döndü, yıkanıp arındıktan sonra kendisini bekleyen kocası ile eve döndü. Kadının kocasına oynadığı bu hayret verici oyunu arasıra hatırladıkça yeniçeri Mustafa ile gülmekten kırılırdık.

ELÇİ EFENDİMİZİN ATLARIYLA

Bir gün Elçi efendimiz gayet güzel altı baş at satın almıştı. Özellikle bunların arasında bir kır hayvanı vardı ki hepsinden daha güzel ve daha gösterişliydi. Bu at da elçiye yüz duka altınına malolmuştu. Bu çok güzel küheylan için iki binek takımı yaptırılmış ve her ikisinin tutarı iki dukaya varmıştı. Elçi böyle zengin takımlı ve görkemli at üzerinde arasıra geziler yaparken herkesin dikkatini çekmekle kalmaz, birçok kimsenin de kıskançlık duygularını uyandırırdı Hattâ vakit vakit:

— «Bir gâvurun böyle bir ata binmesi nice yakışık alır?» sözleri elçimizin kulağına gelirdi. Atın seyisleri tarafından özen ve titizlikle bakılmasını sağlamak benim görevlerimden biri olmuştu. Bu yüzden istediğim zaman ata binerek yeniçeri Mustafa ile gezintiler yapardık. Bazen de At Meydanı'nda Türklerle bir sölende at yarıştırır ve konağımızdan uzak olmayan bir yerde birbirimizi yemeğe çağırır, böylece çok iyi ve hoş vakitler geçirirdik.

İşte böylece ilk yılı İstanbul'da çok eğlenceli, şenlikli ve mutluluk içinde geçirmiştik. Bundan daha mutlu bir yaşantı düşünemiyor, aklımızdan geçiremiyorduk. Ama!.. bu neşe ve şen-

lik içinde geçen yıl sona erip de ikinci yıla girdiğimizde yaşantımızda tersine değişmeler olmaya başladı. Zira her yıl Osmanlı İmparatorluğu'na vermek zorunda olduğumuz cizye gönderilmemişti. Hasan Paşa adında bir komutan Hırvatistan içlerine bir akın yaparak Wyhsht Hisarını zaptetmiş ve İstanbul'a büyük şenliklerle karşılanan üçyüz tutsak göndermişti. Bu tutsakların herbiri ellerinde öldürülmüş beş altı askerin kesilmiş kafalarını taşıyorlardı.

SINIR BOYLARINDA YENİ TÜRK AKINLARI

Türkler Hırvatistan akınından elde ettikleri ganimetler ve tutsaklarla döndükleri vakit büyük bir alay halinde geçmişlerdi. Hepsi atlı olan bu akıncılar kavukları üzerine birer de Brunswick şapkası geçirmişlerdi. Yanlarında gümüş kınlı palalar, gümüşle işlenmiş süslü yatağanlar, ellerinde kargılar ve savaş baltaları taşımaktaydılar. Bu zafer alayının önünde iki Alman borularını öttürerek yürüyor, bunları davul zurna izliyordu. Alayın arkasından içlerinde yüzlerce kadın kız ve erkek çocuğu bulunan birkaç yüz araba geliyordu. Bu tutsak kafilesini görüp de insanın acı duymaması olanaksızdı Hele emzikli yavrularını bir elleriyle bağırlarına basarak öbür elleriyle bir ya da iki yaşındaki çocuklarını tutan genç anaların halini görmek, ellerinde kocalarının kesilmiş kafalarını taşımak zorunda kalan yaşlı kadınların ah ile vahlarını göklere yükselterek ağladıklarını işitmek insanın içini parçalıyordu.

Öte yandan sevinç sesleri yükseliyor, bunca Hıristiyanı İstanbul'a postalayan Hasan Paşa'ya övgüler yağıyordu:

— Aferin Hasan Paşa'ya!

— Elleri dert görmesin!

— Allah daim yardımcısı olsun!

Kazanılan zaferden duydukları sevinci böylece belirtiyorlardı.

Getirilen tutsakların Hünkâr'a ait öşrünü saraya, geri kalanları da satılmak üzere esir pazarına gönderdiler.

AVRAT PAZARI

Avrat Pazarı denilen bu yerde yurttaşlarımızın, dindaşlarımızın nasıl satıldığını, onlara karşı nasıl davranıldığını görmek bizler için gerçekten çok acıydı. Elele tutuşmuş tutsak bir aile

görüyorsunuz, müşterinin biri çıkıp anasını satın alıyor, öbürü kızını, öbürü oğlunu. Ana, oğul, kız, kardeş birbirlerini bir daha hiç görmemecesine aile dağılıyordu.

Pazarın bir yerinde yaşlı tutsaklar satılırken, bir başka yerinde gençlere, yeni yetmelere fiyat biçiliyor, ötede çocuklar, genç kızlar, bebelerini emziren anneler elden ele geçiyordu.

Bir köle, bir cariye, bir halayık almak amacı ile buraya gelen müşterinin göstereceği herhangi bir tutsağı, bu pazarda bulunan odalardan birine götürerek çırılçıplak soyarlar, bütün vücudunu gözden geçirirler. Alıcı beğenirse değerini verip satın alır, beğenmezse bir başkasını aramaya koyulurdu. Kendilerine zengin alıcı süsü verip de, pazarda çıplak kız, kadın görmeyi eğlence edinenler de vardı kuşkusuz. Demek oluyor ki bu kara bahtlı insanlar günün her saatinde giysilerinden soyunmak zorunda kalıyorlardı.

Bu zavallıların yiyecekleri birer parça kuru ekmek, birer içim sudan ibaretti. Tutsakların bu acıklı durumunu görmemiş ya da bunu tatmamış bir kişiye, bunların içine düştüğü sefaletin büyüklüğünü anlatma olanağı yoktur. Bu insancıklara adi sokak köpekleri gibi davranılıyordu. Tutsak, yaşadığı sürece çalışmak zorundadır, çalışamayacak duruma gelince başı kesilerek bir çukura atılır.

Gerçekten bu dayanılmaz sefalete düşmekten, gece gündüz eziyet çekmektense bir savaş alanında çarpışa çarpışa ölmek insan için yeğdir.

Talih yıldızımızın artık sönmek üzere olduğu bir zaman idi ki, yeniçeriler ulufelerini alamadıklarından dolayı Defterdar ile kapışmışlar, bu kavgadan sonra da ayaklanmışlardı.

Ayaklanmanın ilk kurbanları, Defterdar ile yedi kişiden ibaret olan ailesi üyeleri olmuştu. Yeniçerilerin bu başkaldırmaları Sadrazam tarafından çok güçlükle yatıştırılabilmiş ve ayaklanmayı vaktinde önleyemediği için Çavuş Paşa azlolunmuştu.

ELÇİMİZİN GİZLİ ÇALIŞMALARI

Türklerin büyük bir savaşa hazırlanmakta olduklarını bilen Efendimiz, Macaristan hakkında Osmanlı sarayında yapılan gizli toplantılarda neler konuşulduğunu, ne gibi sefer planları hazırlanmakta olduğunu anlamak kaygısına düşmüş, kimi saray ağa-

larını armağanlarla, parayla kandırmayı başararak yaşlı bir kadın aracılığıyle bu konularda bilgi vermelerini sağlamıştı.

Bu ağaların verdikleri gizli haberlerin en önemlisi, Macaristan üzerine bir sefer açılmasının kesin olarak karar altına alınmış olması idi. Elçi efendimizin, Osmanlı sarayının Macaristan hakkında beslediği emelleri Venedik yoluyla Haşmetli İmparatorumuza bildirerek bu yolda gerekli önlemlerin alınması için dikkati çekmiş bulunması gayet doğal bir davranıştı.

Macaristan'a karşı alttan alta hazırlanmakta olan sefer hakkında elçiye - rüşvet karşılığında - bilgi ulaştıran yalnız saraydaki çavuşlar, yani mabeynciler değildi. Valide Sultan'ın* kendisi de Padişahtan işittiklerini bir Yahudi karısı aracılığıyle bildiriyordu. Elçimizden hiç de azımsanmayacak kadar para alan kadın, Valide Sultan'ın gönderdiği - onun için vatana ihanet anlamında olan - bu gibi bilgileri doğrudan doğruya bizim konağa değil, gizlice başka bir yere getiriyordu. Bu arada ileri gelen Osmanlı devlet adamlarından bazıları da Hasan Paşa'nın *Sisek* üzerine yürüyeceğini ve bu kaleyi ele geçireceğini elçimize haber veriyorlardı.

ŞİŞKA BOZGUNU

Gerçekten Hasan Paşa, verilen haber ve bilgilere uygun olarak Sisek üzerine büyücek bir askeri güçle yürümüş ve bir hayli de zarar vermişti. Ama yüce Tanrı'nın, kaledeki bir avuç Hıristiyana acıması sonucu olarak, bu akıncı kolunun komutanı olan Hasan Paşa başta olmak üzere birçok seçkin Türk savaşçısı bizimkiler tarafından yok edilmişlerdi.

Bu haber İstanbul'a eriştiği zaman, koca şehirde yas havası esmeye başladı. Önceleri:

— Aferin Hasan Paşa'ya!

— Allah Hasan Paşa'ya yardımcı olsun!

diye sevinçle bağıran halk şimdi:

— Ah, ah, yazık oldu Hasan Paşa'ya!

diye duydukları üzüntüyü belirtiyorlardı.

Sivasal durumun giderek kötüleştiği ve ufukların gün geçtikçe kararmakta olduğunu ve bu durumun şakaya tahammülü olmadığını anladığım için, Ermeni tacirlerle karadan ve İran yoluyla Mısır'a,

---

* *Üçüncü Murat'ın annesi Nurbanu Sultan.*

oradan Kudüs'e ve Kudüs'ten de deniz yolu ile Venedik'e giderek anayurda dönmeyi tasarlıyor, bunun için yol hazırlığına başlamış bulunuyordum. Ama ne çare ki Tanrının isteği bu değilmiş!

İşte, yukarda dediğim gibi, siyasal ufukların böyle kararmaya başladığı günlerde Osmanlı Padişahının kızkardeşi, Hasan Paşa ile Sisek üzerine yürüyen oğlunun bu savaşta vurulduğunu duyunca, çılgın gibi, saçlarını yolarak Padişah kardeşine koşmuş ve ayaklarına kapanarak düşmandan öc alınması için yalvarıp yakarmıştı.

Gene bu günlerde yıllık cizyenin henüz gönderilmemiş olmasından dolayı Elçi efendimiz birçok kez azarlanmış ve ağır sözlerle hırpalanmıştı. Buna karşı:

— Bu yolda yanlış davranan sizlersiniz. Çünkü Hırvatistan üzerine bir akın yapmakla, *Wihşt* Hisarını ele geçirmekle ve yüzlerce tutsak almakla barışı bozan sizler oldunuz, diye cevap vermiş, bununla beraber Türklerin öfkelerini yatıştırmak için de Viyana'ya birkaç memurun gönderilmesine izin verilmesini rica etmişti.

Bu izin çıkınca John Malovetz, John Parlinger ve elçilik sekreteri Gabriel Halın ivedilikle Viyana'ya yollanmış, cizye bahanesiyle Osmanlı sarayında neler hazırlanmakta olduğunu İmparator Hazretleri'ne daha ayrıntılı olarak anlatılmış, açıklanmıştı.

Viyana'ya gönderilen bu üç kişiden ilk ikisi yeniden İstanbul'a dönmüşler, sekreterin yerine ise başka biri, Ban Omo, gönderilmişti.

Hıristiyanların amansız düşmanı olan Sinan Paşa da Padişah'ın mührünü emanet almak, böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Sadaret makamını işgal etmek ve Seraskerliği de almak üzere İstanbul'a çağrılmıştı. Sinan Paşa büyük bir fener alayı ile Saray-ı Hümayun'a gelmişti. Mühr-ü Hümayun'u aldıktan sonra gene aynı alayla kendi sarayına götürüldü. O gece kentin dört yanında sevinç sesleri ve Sinan Paşa'ya başarılar dileyen çağrışlar işitildi, halk ellerinde çırağılarla sokaklara döküldü.

İşte bu sırada Moravya'lı Herr Karl Zahradetsky deniz yoluyla İstanbul'a gelmişti Bu adam Venedik'ten Kudüs'e gitmiş, hac ziyaretinden dönüyormuş. Ancak uzun deniz yolculuğu sağlığını bir hayli sarsmış, kısa bir süre bizde konuklamayı uygun bulmuş. Venedik'e dönmek için ikinci bir deniz yolculuğuna hazırlanıyordu. Bu arada kendisinin kazasız belâsız Venedik'e ulaşmasını sağlayacak olan *yol tezkeresini* de almıştı, Sinan Paşa

Sadarete gelmeden önce. İşte konuğumuz her bir şeyi hazır tam gemiye binecekken, Elçi efendimize Sinan Paşa'nın bir adamı çıkageldi, Efendimizin dakika geciktirmeden Paşa'yı görmesi gerektiği, son derece önemli bir konu üzerinde konuşulacağı bildirildi. Elçi efendimiz yağız atının eğerlenip getirilmesini emretti, ama at huylandı, hırçınlaştı, çifte savurdu, sırtına kimseyi bindirmedi. Elçi efendimiz bu kez kır atının getirilmesini buyurdu.

Herr Zahradetsky de Elçi ile gitmek istedi, bir yardımım dokunur düşüncesiyle.

SİNAN PAŞA'NIN KİNİ

Elçimiz, Sinan Paşa'nın huzuruna çıkınca, ilk önce onu Sadrazamlığından dolayı kutladı, kendisine bu şerefli görevde başarılar diledi, sevincini belirtti

Sinan, bu kutlama ve sevinç gösterisine, gülerek:

— Sen bu işe pek mi sevindin? Yok yok, sevinmemelisin, çünkü ben sana ve bütün gâvurlara zarar verecek bir adamım, dedi.

Öfke ve terslik belirten bir tavırla cizyenin hâlâ gönderilmemiş olduğunu söyledi. Bu yüzden gerek kendisinin, gerek bütün maiyetinin boyunlarının söz konusu olduğu tehdidini ekledi.

Paşa'nın ters sözlerine, sert davranışına karşın, Elçi efendimiz cesaretle cevap vererek cizyenin gecikmesinin başlıca nedeninin Türkler olduğunu, çünkü onların barışı daha önce zedelemiş olduklarını söyledi, kanıtlar gösterdi.

— Bizden alınanların geri verilmesini irade buyurun, iki devlet arasındaki barışı yeniden kurun, o zaman göreceksiniz ki yıllık cizye gecikmeyecektir, dedi.

Sinan da bu sözlere daha büyük bir öfke ve daha sert bir yüzle:

— Siz de Macaristan'da milletiniz tarafından kesilen bunca ve hele onlar arasında bulunan ve bütün gâvurlara bedel olan bir kahramanı geri verin bakalım, diye cevap verdi. Ve daha bir çok tehditler savurdu. Öfkeden yüzü bembeyaz kesilmişti. Bize karşı kötü niyetlerini böylece açığa vurmuş oluyordu Sinan'ın aşırı derecede öfkelenmesi. Elçi efendimizin bu yolda kendisiyle tartışmaya girmesini önlüyordu. Bu yüzden serin kanlılıkla:

— İki devlet arasındaki anlaşma yenilenmedikçe ve bu anlaşma ilkelerine sağlam ve gerçek olarak uyulmadıkça, bizden

alınan hisarlar geri verilmedikçe, cizye - üzüntü ile arzedeyim ki - verilmeyecektir.

KONAĞA KAPATILIYORUZ

Bu görüşmeden sonra konağımıza dönmek üzere idik ki, gelecek felâketimizin bir çeşit belirtisi olan küçük bir olayla karşılaştık. Elçinin kır atı da birden öyle huylanmış, hırçınlaşmıştı ki, yanına kimseyi yaklaştırmıyor, ısırıyor, çifte atıyordu. Oysa bu hayvanın önceleri buna benzer bir hali görülmemişti. Elçi, kâhyasının atına binerek konağa dönmek zorunda kaldı.

Konağa geldiğimizde, Sinan Paşa'nın buyruğu ile, kapılar üzerimize kapanarak sıkı sıkıya demir cıvatalarla bağlandı. Böylece de İstanbul kentini görmek için bize konuk olan Herr Zahradetsky de bizimle birlikte kapatılmış ve sonradan bizim uğradığımız bütün felâketleri, bütün acıları tatmış oldu. Zira Türkler kendisinin konaktan çıkmasına izin vermediler.

O günden sonra yiyecek, içecek ve başka gereksinmelerimiz de kısıtlandı, o denli ki Elçi efendimiz, özel olarak Paşa'ya bir çavuş göndererek, kendi parası ile elçilik görevlileri için günlük yiyecek içecek sağlamak üzere her sabah bir kişinin çarşıya gönderilmesine izin verilmesini diledi. Bu dilek uygun görüldü, her gün mutfak kâtibinin bir yeniçeri eriyle birlikte, yalnız çarşıya giderek istenilen yiyecekleri almasına izin çıktı. Kâtibin herhangi bir Hıristiyanla konuşmasını, onlara yazılı herhangi bir şey vermesini önlemek için yeniçeriye sıkı sıkı emir verilmişti. İşte böylece dışarı ile ilişkilerimiz kesilmiş, konağımızda bir çeşit tutuklu durumunda bırakılmıştık.

VEBA SALGINI

Bu sıralarda İstanbul'da korkunç bir veba salgını hüküm sürüyordu. Türklerin bize açıkladıklarına göre, kısa zamanda, bu salgından 80.000 kişi ölmüş bulunuyordu. Gerçekten sabahtan akşama kadar birçok ölülerin gömülmeye götürüldüklerini, kimi evlerden iki, üç, hattâ dört cenazenin birden çıktığını görüyorduk.

Bu pis ve korkunç hastalık bizim konağa da pençesini uzatmış, bütün önlemlerimize, bu yolda gerekli ilâçları almamıza karşın içimizden altı kişinin canına kıymıştı Ölenlerin Galata semtinde gömülmesine izin verilmişti. Cesetler üç dört adam tara-

fından taşınmıştı. Galata'da altı manastırları olan Fransisken rahipleri gömme törenini yerine getirmişlerdi.

Bunun etkisi olarak aramızda beliren korku hemen yarımızın yatağa düşmesine neden olmuştu. Ben de önce sıtmaya, sonra da şiddetli bir ishale tutulmuş, haftalarca yatmak zorunda kalmıştım. Öyle ki hekimler benim tekrar açılacağımdan umudu kesmişler ve iyileşmemin olanak dışı olduğunu ısrarla söylemişlerdi.

Aşağı yukarı beş ay, korkunç veba illetinin İstanbul'u kasıp kavurduğu sürece savaş konusunda hiçbir şey duymadık, ama ölüm saçan illet İstanbul'dan uzaklaşır uzaklaşmaz küffar ve Viyanalılar Kralı'na karşı sefere hazırlanıldığı, böylece hesapsız ganimet elde edileceği sokaklarda konuşulur oldu.

Kısa bir süre sonra, İmparatorluğun her yanından İstanbul'a gelen askeri birlikler - süvari ve piyade - şehir sokaklarında dolaşıyor, konağımızın önünden geçip de pencerelerde bizlerden birini gördükleri zaman bizi kesecekleri işaretini yapıyorlardı. Kısaca söyleyeyim ki, büyük bir savaş için her türlü hazırlık içersindeydiler.

Efendimiz ise, memlekete ulaştırılmasında büyük yararlar olacağı kuşkusuz bulunan bilgileri en doğru yoldan elde etmek, Osmanlı ordusunun nasıl bir güçle yürüyüşe geçeceğini öğrenmek için para dökmekten çekinmiyor, casusları bol bol tatmin ederek birçok önemli planları ve çok yararlı bilgileri elde etmenin yolunu buluyor ve özellikle sarayın niyetlerini öğreniyordu.

Elde ettiği bütün bu yararlı bilgileri bir an önce İmparator hazretlerine ulaştırmak için de bunlar hakkında kendisinin yazdığı yazıların şifrelenmesini elçilik sekreterine havale etmiş bulunuyordu. Bütün bu gizli yazılar toprak altında, bir mahzende, gayet güvenli bir yerde saklanıyor, ilgililer dışında kimse bunların ne nitelikte yazılar olduğunu bilmiyordu. Bu yolda bilgi getiren bazı kişileri gerçi elçilik kâhyası görüyorsa da bunların ne amaçla gelip gittiklerini anlayamıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELÇİLİK GÖREVLİLERİ ZİNDANA ATILIYOR

İşte bu sıralarda elçilik kâhyası Ladislav Mörthen ağırca bir suç işlemiş ve Elçi efendimiz tarafından odasına hapsedilmişti. Konağımız kapılarının Türkler tarafından kapatılarak dışardan cıvatalanmış olduğunu daha önce yazmıştım. Biz de bu kapıları içerden iyicene demirleyerek Türklerin istedikleri zaman konağa girmelerini önlemeye çalışmıştık.

Elçi, her sabah yiyecek almaya giden mutfak kâtibine kapının anahtarını veriyor, çarşıya gidip gelirken içerden kimsenin dışarı çıkmamasına, dışardan da kendi izni olmadıkça kimsenin girmesine meydan verilmemesine çalışıyordu. Bu konuda emirleri çok kesindi.

Fakat bir sabah erkenden, kapıda özel nöbetçi olmadığı için odasından sıvışarak aşağıda saklanan kâhya, mutfak kâtibinin tam kapıyı açıp da dışarı çıkmakta olduğu andan yararlanarak sokağa fırlamanın yolunu bulmuş, avazı çıktığı kadar:

— Ben Müslüman olacağım. Beni koruyun!

diye haykırmaya başlamıştı. Konağın gözetimi ile görevli Çavuş bu bağırmayı büyük bir sevinçle işiterek kâhyaya koşmuş ve onu hemen bir paşanın huzuruna götürerek imansız herifin meramını anlatmıştı.

Paşa bu melunu yalnız iyi karşılamakla kalmamış, Hıristiyan elçiliğinin kâhyası gibi önemli bir kişinin kendilerine geçmesine pek memnun olmuş, kendisine kırmızı güzel bir Türk kaftanı, bir kavuk, bir de at verilmesini ve parlak bir sünnet alayı yapılmasını emretmişti.

ELÇİLİK KÂHYAMIZIN SÜNNET ALAYI

Alçak kâhyanın sünnet alayı yüzlerce atlı ve yaya askerden kurulmuştu. Bunlardan bir bölümü din değiştiren kâhyanın önünden bir bölümü de ardından yürüyor ve bizim iblise mutluluk, esenlik dileğiyle alkış tutuyorlardı. Hain kâhya ise şeytanca parlayan gözleriyle konağın pencerelerinde herhangi birimizi görmeye çalışarak atının üzerinde büyükleniyor, caka satıyordu.

Sünnet düğününden sonra kâhyaya günde kırk akçe tutarında bir ödenek bağlandığını duyduk ki bu para gerçekten yüksek bir gündelik demekti.

Prag Sarayında giysiler memurluğu görevinde bulunan Madam Von Bernstein adında genç bir karısı ve güzel bir oğlu olan bu hain herif onları ve ruhunu satarak kısa bir süre sonra bir Türk kadını ile evlenmiş ve zaman zaman konağımızın önünden kâh yaya kâh at üstünde geçer olmuştu.

KÂHYANIN İKİNCİ İHANETİ

Günün birinde İmparatorluk elçiliğinin bu sabık kâhyası Sinan Paşa'ya giderek:

— Hıristiyan iken Kralıma ne denli sadık idiysem bugün de bir Müslüman sıfatıyla, aynı sadakati Padişahıma ve onun bütün paşalarına göstermek, kanıtlamak isterim. Onların ülkelerini genişletmek yolunda hiçbir şeyimi, hattâ boynumu esirgemem. Bundan ötürü gerek büyük Padişahıma, gerek bütün Osmanlı milletine beslediğim bu bağlılığı kanıtlamak için kudretli Paşa hazretlerinden dilerim ki birkaç yetkili kişi ile, buradaki Hıristiyan imparatorunun elçilik konağında bir araştırma yapmama izin verilsin. Bu takdirde yüce Paşamızın bilgilerine öyle şeyler sunacağım ki, herkes Hıristiyan Elçisinin nasıl bir yol tuttuğunu ve buraya ne amaçla geldiğini görerek hayretler içinde kalacaktır. Hattâ yüksek rütbeli nice kişilerin vicdanlarından utanmaksızın, kendi yurtlarının çıkarlarına aykırı davranışlar, ihanetler içinde oldukları ortaya çıkacaktır. Gizli toplantılarda alınmış kararların el altından nasıl Vivana Kralı'na ulaştırıldığı, onun da Türklerin bu hazırlıklarına göre nasıl karşı önlemler aldığı anlaşılacaktır. Bu belgeleri, kanıtları ben bulacağım.

Paşa, dönek kâhyanın bu sözlerine pek sevinmiş, onun gösterdiği bu yüksek bağlılık duygusundan dolayı kendisine teşek-

kürler etmiş, sonra elçilik konağının basılıp aranması için yetki vermiş, yardımcı olarak da yanına, aralarında birçok İspanyol ve İtalyan dönmesi olan çavuşlar katmıştı.

Bu arama görevlilerine verilen talimat uyarınca elçilikte her köşe bucak titizlikle gözden geçirilecek ve kendi arzusu ile Müslüman olup Ali Bey adını alan hain kâhyanın arama çalışmasına kimse engel olmayacaktı.

Elçilik konağının aranmasından bir gün önce, Elçi efendimiz Viyana'ya gönderilmek üzere şifrelenen yazıları son kez gözden geçirmek için elçilik sekreterinden istemişti. Bu yazıları inceleyen Elçi, bazı eksiklerin olduğunu görmüş olmalı ki, şifrelenmiş bilgileri asıllarıyla karşılaştırmayı uygun bulmuş, bunların saklandığı gizli mahzenden çıkarılıp kendisine getirilmesini emretmişti.

Ancak, yazıların karşılaştırılması sonucunda bir eksiklik, ya da yanlışlık olmadığını gören Herr Von Kregwitz, bu belgelerin hemen eski yerlerine konulmasını söylemişti.

Elçilik sekreteri, elçiliğin şövalye rütbesindeki memurlarından bazılarıyla kumar oynamayı âdet edinmişti. Aldığı emre karşın kumara devam etmekten oyunu bırakamamış, bu çok önemli belgeleri kalem odasına girilir girilmez, hemen yanda bir dolaba şöylece koyuvermiş, yine doğru arkadaşlarının odasına koşmuştu. Bu davranışıyla görevini ağır bir biçimde ihmal etmiş, Tanrıya ve haşmetli İmparatorumuza ettiği yeminleri unutmuş oluyordu.

İşte bu hal gösteriyor ve kanıtlıyor ki, Tanrı yazgısı bir olayın önlenmesine insanoğlunun gücü yetmemektedir.

Ertesi gün bu hain Ali Bey, beraberinde onbeş kadar, kendi gibi dönmelerden oluşan bir araştırma ekibi ile konağımıza geldi ve kapımızı çaldı. Daha önce konağın anahtarı kendisine emanet edilmiş olan mutfak kâtibi, bu anahtarı mutfakta tabaklığın bir kenarına bırakmış olduğundan, bunu bilen aşçı kimseye danışmaya gerek görmeyerek kapıyı açmıştı Kapının açılmasıyla bu adamların sessizce konağa girmeleri bir olmuştu.

Bir an bile yitirmek istemeyen bu araştırma görevlileri hemen yukarı çıkmışlar, kimseden izin almadan, birdenbire Von Kregwitz'in odasına girerek Elçi efendimizi ve orada bulunan bizleri korku ile titretmişlerdi.

Bu gelenlerin başındaki çavuş, Elçi efendimize İtalyanca ola-

rak kendilerinin Ali Bey'le birlikte Veziri Azam Sinan Paşa hazretleri tarafından gönderildiklerini, görevlerinin elçilik kaleminde ya da gerekirse konağın herhangi bir köşesinde araştırma yapmak, Şevketli Padişahlarının saraylarında geçen bazı önemli konuşmaları ve saptanan planları öğrenme yolunu bularak bunları kendi kralına ulaştırmış ya da ulaştırmak üzere bulunduğu büyük paşa tarafından duyulmuş olduğundan bu belgeleri ortaya çıkarmak istediklerini, paşanın buyruklarını yerine getirmek için kalem odasının hemen açılmasını ve herşeyin Ali Bey tarafından gözden geçirilmesine engel olunmaması gerektiğini bildirdi.

Bu sözleri büyük bir soğukkanlılıkla dinleyen Elçi efendimiz, konuşmanın sonunda konuklara şurup ve şekerleme ikram edilmesini emretti, oturmaları için yer gösterdi. Bundan sonra da paşanın, kendisine iletilen buyruğuna cevap olarak Roma İmparatoru elçilik kaleminin böyle araştırılmasının çok yakışıksız bir davranış olacağını ve hele sabık kâhyası gibi yalancı, iki yüzlü bir herifin sözüne ve iftirasına bakılarak bu yola başvurulmasının çok yersiz ve çirkin bir durum olduğunu söylemiş ve hemen eski kâhyasına dönerek hiddet ve nefretle çakmak çakmak olan gözlerini bu meluna dikerek onu tekdir etmiş, dinini, memleketteki karısını, çocuklarını unutabilmek için bir insanın çok aşağılık, vicdansız biri olması gerektiğini, bu ahlâksızlığının cezasız kalmayacağını, elbet bir gün yüce Tanrı'nın gazabına uğrayacağını sözlerine eklemişti.

Oradaki memurlar, Elçiye, eski kâhyayı tekdire hiç hakkı olmadığını, onun artık kendi maiyetiyle ilgisi kalmayıp Müslüman olduğunu hatırlatarak kendisini böyle sıkıştırmamasını söylediler. Elçilik kalem dairesinin hemen açılarak büyük paşanın buyruklarının yerine getirilmesini istediler.

Sinan Paşa tarafından kesin talimat ile gönderilen bu araştırma heyetinin isteğine karşı gelmenin olanaksızlığını anlayan efendimiz, sekreteri çağırtmış ve ona gizlice o şeylerin - yani gizli yazıların - yerlerinde olup olmadıklarını sormuştu. Günahlarımız yüzünden yüce Tanrı bu kötü huylu, yani kumarsever sekreterin kafasını kumar dalgınlığı ile perişan etmişti. Bundan dolayı, Elçiye cevap olarak bu konuda kaygılanmamasını bir işmarla belirtmiş herşeyin yerli yerinde olduğunu anlatmıştı.

Çavuşlar, kalem odasının hemen açılmasında diretince, Elçi efendimiz sekretere bu yolda emir vermiş, araştırma memurları ile odaya girmişti. Gizli belgelerin mahzendeki yerlerinde olduğuna sekreterin verdiği gizli işaretle hiçbir kuşkusu kalmayan

Elçi efendimiz dönek kâhyayı kızdırmak için, ona çok ağır ve acı nükteleri içeren sözler söylüyor, çok şakacı bir tavırla alay ediyordu:

— Ara bakalım, ara, diyordu, öyle önemli şeyler bulacaksın ki bunlar yüzünden büyük paşanın hattâ Padişah hazretlerinin hesapsız ihsan ve bağışlarına mazhar olacaksın! Alacağın bu ihsanların birazını da bize versen ne iyi edersin, aziz kâhyam.

Hakaret belirten bir davranışla sözlerine şunları da katıyordu:

— Fakat ararken çok dikkatli ol. En ufak bir kâğıt parçasını bile önemle gözden geçirmeyi sakın ihmal etme! Lâkin ne yapsan şuna şimdiden inan ki beni suçlayacak hiçbir şey bulamayacaksın. Ben, buna Tanrı'ya iman ettiğim kadar inanıyorum. Hiçbir şey bulamayacaksın ve işte o zaman böyle hiçbir temele dayanmayan uydurma haberleri büyük paşaya fısıldadığın için belanı bulacaksın! Ve bir elçinin hakarete uğramasına neden olduğun için de cezan çok büyük olacak, çengele asılacaksın.

Elçinin bütün bu acı ve alaylı sözlerine karşı kalleş kâhya sadece:

— İzin veriniz göreyim, diyor ve aramasına devam ediyordu. Ararken de büyük bir yürek çarpıntısı içinde olduğu, baştan aşağı bütün vücudunun titremeler içinde sarsıldığı görülüyordu. Bulabildiği kâğıtlar Viyana'daki bazı tanıdık ve arkadaşların bize yazdıkları bir takım basit yazılardan ibaretti. Büyük evrak sandıklarının içinde ise masraf senetleri, aylık bordrolar ve buna benzer hiçbir işe yaramayacak, ipucu olmayacak önemsiz şeyler çıkmıştı. Bu durum karşısında hain kâhyanın kaygısı artıyor, korkudan renkten renge giriyordu.

Efendimiz ise, gizli haberleşme belgelerini elde etmek için gözlerini dört açmasını, bu çok önemli şeyleri yüce paşaya sununca karşılık olarak kendisini siyaset alanında, darağaçlarının dibinde bulacağını kâh alaylı kâh hakaret dolu bir dille söyleyerek herifi manevi bir işkence altında tutuyordu.

Bütün bu araştırmalardan eli boş olarak çıkmak üzere iken, bu hain herifin hain gözlerine kapı arkasındaki dolap ilişmişti. Bunun da açılmasını istedi.

İşte o vakit sekreterin aklı başına geldi. Gizli yazıların müsveddelerini bu dolaba tıkıvermiş olduğunu hatırladı ve efendimizin yüzüne baktı. Elçi ise bu dosyaların mahzendeki yerlerinde bulunduklarına güvendiği ve sekreterin bu denli dikkatsiz, görevini bu denli ihmal edebilecek bir kişi olabileceğini aklından ge-

çirmediği için melun kâhyayı aşağılayacak şekilde kahkahayla gülerek:

— Hah, dedi, işte şimdi aradıklarını orada bulacaksın!

Bunu söylerken de dolabın açılmasını emretti.

Fakat dolap açılıp da bizim alçak kâhya Ali Bey'in elini sokmasıyla kumarbaz sekreterin oraya bıraktığı ve altı büyük kâğıttan ibaret olan çok gizli yazıları çıkarması bir oldu. Yazı müsveddelerini hemen tanıyan Elçi efendimizde de şafak attı.

Zavallı efendimin o anda duyduğu üzüntünün derinliğini anlatamam. Alçak dönmenin dolaptan çıkardığı kâğıtlar elçinin benzini bir anda çarşaf gibi bembeyaz bir hale koymuştu. Aynı anda biçare adamın ayakta duracak mecali kalmamış, duvara vaslanmıştı.

Sabık alçak kâhyaya gelince, kâğıtlara şöyle bir göz atınca geniş bir nefes almış, arama sırasında geçirdiği büyük korku bir anda sevince dönüşmüş:

— Bunlardan başka birşey istemiyorum! diye haykırmıştı.

Büyük bir askeri zafer kazanmış bir komutan kurumu ile sonsuz bir sevinç ve neşe içinde elçilik kaleminden dışarı fırlayan sabık kâhya elde ettiği bu başarıdan dolayı memurlara karşı övünüyor, bu zaferinin ölçüsüz değerde olduğunu söylüyordu.

Bu sırada birçoğumuz orada olmakla beraber, olup bitenin gerçek niteliğini bilemiyor, herifin niye böbürlendiğini ve son dakikada bütün varlığını kaplayan bu sevincin neden ileri geldiğini anlayamıyorduk.

Ele geçen kâğıtların hayati önemini kavrayabilseydik, sayıca memurlardan üstün olduğumuz için bu kâğıtları zorla herifin elinden alır ateşe atarak yok edebilirdik. N'edelim ki o sırada Elçiden ve sekreterinden başka içimizde kimse o hainin eline geçen kâğıtların bu denli önemli olduğunu ve ilerde başımıza birçok belâlar getirebileceğini düşünmüyordu.

Görevini ihmal eden sekreter yüzünden araştırma melun kâhyanın başarısı ile sonuçlanınca Elçi efendimiz hemen çavuşlarla konuşmaya girişmiş ve kuzenini para sandıklarına göndererek Macar şapkaları içinde birçok duka altını getirtmiş, bunları memurlar arasında dağıtarak ele geçen bu kâğıtlar içinden birkaçının kendisine geri verilmesi için yalvarmaya başlamıştı. Altın gücüyle bunları geri almak belki mümkün olabilecekti, nitekim memurların başları olan çavuş, Elçinin istediği kâğıtları ge-

ri verme eğilimini göstermiş, araya girmişse de hain kâhya kendi mutluluk ve felâketinin bu kâğıtlara bağlı olduğunu ileri sürerek tek satırının bile yok edilmesine razı olamayacağını kesinlikle bildirmiş, ele geçirdiği belgeleri vermemişti. Böylece Elçinin dağıttığı paralar da boşa gitmiş oldu.

Araştırma memurları gittikten sonra Elçi efendimiz acı acı ağlayarak, görevini yapmayan sekretere lânetler yağdırıyor, yüce Tanrı'ya ve İmparator hazretlerine ne cevap vereceğini soruyordu. İblis kâhyanın bu çifte ihaneti yüzünden birdenbire bu çok acıklı hallere düşen zavallı adam:

— Ben, diyordu, kendimi düşünmüyorum. Ölümü sevinçle karşılarım. İşin içinde siz gençler olmasanız. Zira biliyorum ki hayatınızı kurtarmak için dininizi değiştirmek zorunda kalacak ve şu kumarbaz sekreter yüzünden, sonu olmayan cehennem ateşinde yanacaksınız. Çünkü o melun dönmenin bulup aldığı kâğıtlar Sinan Paşa'nın eline geçince korkunç bir ölümle karşı karşıya gelmememiz olanaksız.

İşte o dakikadan itibaren Elçi efendimiz yemeden içmeden kesilmiş, geceleri de gözlerine uyku girmez olmuştu. Zavallı adam gözyaşları içinde sürekli olarak dua ediyor, çağrılacağımız dakikayı bekliyordu.

Kısa bir süre sonra hain kâhya, efendimize gizlice bir haber ulaştırarak kendisine bin altın gönderildiği takdirde, elde ettiği belgelerden bazılarını Elçiye geri yollayacağını bildirdi.

Bunun üzerine zavallı efendimiz, bin değilse bile yine yüzlerce altın gönderdi. Böylelikle hainin eline, aleyhimize bir ihanet silahı daha kullanma fırsatını vermiş oldu Çünkü bu alçak parayı alır almaz doğru Sinan Paşa'ya koşmuş ve bu paranın elçilikte ele geçen belgelerden bazılarının geri verilmesi ya da yok edilmesi amacı ile gönderilmiş rüşvet olduğunu söylemiş, fakat yeni dinine ve yeni İmparatoruna çok sadık ve namuslu bir adam olması dolayısiyle, ne denli büyük olursa olsun hiçbir rüşvet, armağan karşılığında görevini yapmaktan şaşmayacağını göğsünü gere gere söylemiş, elçilikten aldığı dosyayı olduğu gibi paşaya sunmuştu. Bundan sonra, Padişah hazretlerine kendisi hakkında bilgi arzedilmesini, böylelikle hünkârın yüksek teveccühünü kazanmasına yardım etmesini tevazu ile paşadan rica etmişti.

Sinan Paşa, kendisine getirilen bu gizli dosya içindekilerin vakit yitirilmeksizin Türkçe'ye çevrilmesi için, hemen Alman dönmelerinden bazılarını getirtmiş, bu çevirme işini onlara vermişti. Bu çeviriler sonucunda ileri gelen kimi devlet görevlilerinin, Padişah karılarından birinin de bu işlerde parmağı olduğu anlaşıldı.

İhtiyar tilki, gerek Valide Sultan'ın gerekse Haseki Sultanlar'dan birinin Padişah üzerindeki etkilerini, bunların bütün devletin yönetim işlerine burunlarını, az ya da çok, sokmakta olduklarını iyi bildiği için onlarla uğraşarak sarayın kendisine olan teveccühünü kaybetmekten kaçındı. Bu belgeleri meydana çıkarmayarak Padişaha yalnız: «Nemçe Krallığı Elçisinin kentte geçen askeri, siyasal ve başka önemli olaylar hakkında Viyana'ya düzenli olarak gizli haberler ulaştırmış olduğunu ve bu yoldaki belgelerin elçilik kaleminde yapılan sıkı bir araştırma sonunda elde edilmiş olduğunu» bildirdi. Bu yolda ne gibi önlemler alınması gerektiğini Hakan'a sordu.

Bunun üzerine Hünkâr, gerek Elçi efendimizin gerekse bizlerin ve uşakların mukadderatını Sinan Paşa'nın eline verdi. Hakkımızda istediği gibi davranmakta Paşa'yı özgür bıraktı.

İşte bu andan itibaren yiyecek içecek olarak yalnız ekmek ve su vermeye başladılar, mutfak kâtibimizin her sabah çarşıya çıkarak yiyecek içeceklerimizi sağlaması için önceleri vermiş oldukları izni de geri aldılar. Konaktan kimsenin çıkmasına ihtimal vermemek için de konağın çevresine askeri nöbetçiler koydular.

Von Kregwitz, her an gerek kendisi gerek bizler için daha korkulu olaylar beklemekte olduğundan sağlık durumu çok sarsıldı, şiddetli bir hunnak hastalığı kendisini günlerce yatakta alıkoydu.

Maiyeti olan bizlere gelince: Yarımızdan fazlasının sağlığı bozulmuş, her birimiz ayrı bir dert ile kıvranmaya başlamıştık.

İçimizde sağlığı bozulmayan ancak birkaç kişi kaldı.

Bu arada en iyi ilâcımız rom oldu. Bu içkiden konağımızda altmış fıçı kadar vardı. Birçoklarımız bu kasvetli acılı günleri kısaltmak ve ruhlarımızda biraz neşe yaratmak için boyuna şarap çekerken, hastalıktan kıvrananlarımız 'mutlu an'ın, yani ölümün gelmesini diliyorlardı. Elçi efendimiz de dahil olduğu halde bütün hasta olanlara elçilik rahibi tarafından dini telkinler yapılıyor, hastalar kendilerini yüce Tanrı'ya emanet ediyorlardı.

ALMANYA SEFERİ

Macaristan üzerinden Almanlara karşı yapılacak büyük bir savaş için bir süreden beri Osmanlı ülkesinde yapılmakta olan hazırlıkların sonuçlanması üzerine 1593 Ağustosunun onbeşinci günü* Sinan Paşa Padişah'ın elini öpüp Başkomutanlık (Serdarı Ekrem) kılıcını kuşandıktan sonra tantanalı bir alayla konağımızın önünden geçerek İstanbul'dan çıktı.

Bu sırada bütün devlet adamları, nerdeyse bütün kent halkı onu izliyordu. Alayın önünde atlı olarak hocalar, dervişler, yeşil sarıklı *seyyid* denilen ve Müslümanların peygamberi Muhammed'in torunları olduğu söylenen kişiler gidiyor, bunları yaya olarak yarı çıplak bir takım tarikat ehli izliyordu.

Bu yarı çıplak adamlar, birbirinin elinden tutmuş, sağa sola dönerek «Allah hu!» diye haykırıyor, yorgunluktan bitip yerlere serilinceye dek böyle, sanırım, ibadet etmiş oluyorlardı. Kimileri de yüksek sesle Allah'tan orduya ve Başkomutana hayırlı fetihler diliyorlar, paşanın ilerisinde giden papazlar ise ellerinde açık inciller olduğu halde dualar teganni ediyorlardı.

Paşanın ardından içoğlan denilen yirmi dört genç gayet güzel atlara binmiş olarak gidiyorlardı. Bu gençler altın işlemeli, dallı çiçekli ipek giysiler içinde, atlarının eğer, üzengi, bütün binek takımları, kalkanları, pusatları mücevherlerle süslü olup özellikle kılıç ve kargılarının parıltısı gözleri kamaştırıyordu.

Paşanın sefere çıktığı gün de olağanüstü güzeldi, koca kent halkının Sinan Paşa'yı kentin dışındaki orduluğa** kadar uğurlaması görülmeye değerdi.

Türkler sefere çıktıklarında, ilk günü ana üslerinden fazla uzaklaşmıyorlar. Unutulmuş olabilecek araç ve gereçlerin kendilerine ulaştırılmasını beklerler, bu eksikliklerini yol yakınken giderirler.

Sinan Paşa gibi yaman bir düşmanımızın gidişinden en çok sevinen bizler olmuştuk. O gün olduğu gibi konağımızda kapalı kalabileceğimizi, başka türlü zorluklar, daha kötü durumlarla karşılaşamayacağımızı sanıyorduk. Umudumuz boşa çıktı. Aldanmıştık.

---

* *Bizim tarihlerde 29 Temmuz.*

** *Davutpaşa kışlası.*

Kurnaz Paşa, gidişinin üçüncü günü, Kaymakam Ferhat Paşa adına Elçi efendimize gönderdiği subaylarla efendimizi çağırtmıştı. Elçimiz, o sırada çektiği manevi acıların etkisiyle kımıldayamayacak halde yatakta yatıyordu. Gelen subaylar ise efendimizin bu ağır haline önem vermeyerek, yanına iki ya da üç uşak alarak hemen Ferhat Paşa'nın katına gitmesi gerektiğini bildirdiler. Sözde Elçimiz Paşa için Latince bazı önemli belgelerin Türkçeye çevrilmesine yardım edecekmiş!

Yaşamaktan çok ölümün eşiğinde olan efendimiz ise o ara ata binmeye değil yatağından çıkmaya bile gücü olmadığını söyleyerek özürlerinin paşa hazretlerine bildirilmesini rica etti. İyileşir iyileşmez paşayı ziyaretin kendisi için bir şeref olacağını söyledi.

Zavallı efendimiz, subayların direnmeleri karşısında gitmekten başka çaresi kalmadığını anlayarak güç halle yatağından kalktı. Sırtına kara kadifeden bir Macar kaftanı giydi, içi kırmızı kumaşlarla kaplı arabaya bindi (bu arabalar kentlerde eski zamanlardan beri kullanılmaktadır, içine bir basamakla girilir).

Efendimiz bizleri Tanrıya ısmarladıktan sonra, yanında kendi adamlarından beş kişi olduğu halde bu bir çift beygirin çektiği araba ile bizlerden ebediyen uzaklaştırılmış oldu.

Biçare ihtiyar, kendisine söylenildiği gibi, bazı Latince sözleri çevirmek için Ferhat Paşa'nın katına değil, doğruca kent dışındaki Sinan Paşa'nın orduluğuna götürülmüştü.*

Sonradan öğrendiğimize göre zavallı efendimiz buraya getirilir getirilmez, yaşlı olduğundan, hemen bir çadıra konulmuş, beraberinde götürdüğü beş kişi de zincire vurulmuş ve bunları bekleme görevi bir yeniçeri takımına verilmişti.

Konakta olan bizlerin, bu arada olup bitenlerden haberimiz olmayacağı tabiidir.

Elçinin gidişinden, daha doğrusu götürülüşünden iki saat kadar geçmişti ki binlerce kişinin her yandan konağımıza doğru acele acele gelmekte hattâ koşuşmakta olduklarını gördük. Gelenler ve ilk gelenlere sonradan katılanlar konağımızın önünde

---

* *İmparatorun Elçisi ordunun arkasından götürüldü.*
(Hammer, Cilt VII, s. 179)
Avusturya elçisi Herr Kregwitz ordu ile birlikte Belgrad'a götürülmüş ve ordunun orada kaldığı on gün içinde ölmüştür (4 Eylül 1593)

saflar kuruyorlar, birçok kimseler yakındaki evlerin damlarına, duvarlarına tırmanıyorlardı.

Toplanan halk öyle çoktu ki pencereden bakınca bu kalabalığın ucunu görmek mümkün değildi. Halkın yığınlar halinde ve dört bucaktan kopup konağın çevresinde toplanmasının nedenini bir türlü anlayamıyorduk. Böyle merakla seyredilebilecek ne gibi bir olayın geçmekte olduğunu birbirimize soruyorduk.

İlkin konağımızın bir yanında yangın çıkmış olmasından korktuk, arandık, böyle birşey yoktu. Öyleyse bu halk neden buraya toplanıyordu? Kendi aramızda sorduğumuz bu sorulara cevap bulmaya çalışırken, öteden beri âdet olduğu üzere, ölüme yargılı kişilerin işlerini bitirmek için idam yerine götüren *takım*'ın konağımıza doğru gelmekte olduğunu görünce ayağımız suya erdi. Bu ölüm takımının arkasında ve at üstünde bir paşa, kadılar, cellatbaşı, mübaşirler, ellerinde bukağılar taşıyan cellat yamakları geliyordu.

Heyet konağımıza yaklaşmakta olduğundan bütün gözler bizlere çevrilmişti. Konağımıza varınca paşa ile yargıçlar atlarından indiler. Biz efendimizin geri döneceği umudu içindeydik, bakıyorduk şimdi kapımıza bunlar dayanmış. Yeniçeriler korkunç naralar atarak konağın kapılarını açtılar ve bizlerden rastlayıp yakaladıklarını sürükleyerek konaktan dışarı çıkardılar, her birinin boyunlarına birer halka ve bu halkalara birer zincir geçirdiler.

Henüz ele geçmeyenler, delirmiş gibi, oraya buraya kaçışıyor, sözde yakalanmamaya çalışıyorlardı. Bana gelince, haftalardan beri dizanteriden ıstırap çektiğim için bitkin bir halde yataktaydım. Fakat arkadaşlarımın durumunu görünce, hastalığımı unutup yatağımdan fırladım, tavan arasında bir direkten ötekine atlayarak kendime saklanacak bir yer aradım. Tehlikeli hareketlerdi bunlar, aşağı düşseydim parçalanırdım. Lâkin bu yakalanmama çabası baktım ki boş, kendimden geçmiş bir halde, gene yatağıma döndüm.

Bu sırada gelen memurlar bütün arkadaşlarımı zincire vurmuş, konakta ne buldularsa aralarında paylaşmışlardı. Konağı son olarak gözden geçirirlerken yattığım odaya da geldiler, paşa da beraberdi, içlerinden biri paşaya:

— Bu yatan delikanlı hem çok hasta, hem de çok genç! Bunu biz gelinceye kadar burada bırakalım. İyi olunca da Müslüman yapalım, Ferhat Paşa'nın sarayına verelim! dedi.

Bugüne kadar Türkçeyi şöyle böyle anlayabilecek bir hale gelmiş olduğumdan adamın sözlerini duyar duymaz şöyle bir

yatağımdan doğruldum ve paşaya yönelerek, arkadaşlarımın iyi ya da kötü karşılaşacakları muameleye benim de razı olacağımı ve beni Allah aşkına orada yalnız başıma bırakmamalarını, arkadaşlarımdan ayırmamalarını söyledim ve yalvardım. Bunun üzerine sırtımda gömlek ayağımda donla ancak bir Macar mantosuna el atabildim. Sonra arkadaşlarımın zincirlenip bukağılandıkları yere götürüldüm. Buraya vardığımda gövdemdeki son gücüm tükendi, olduğum yere yığılıverdim, bir daha kalkamadım.

Bu sırada cellat yamaklarından biri koşarak bana geldi, boynuma bir lale geçirdi, laleye, ötekilerine yapıldığı gibi zincir geçirmek üzere iken çavuşlardan biri bunu önledi, benim olduğum gibi bırakılmamı çünkü yürümeye gücüm olmadığını söyledi.

Bundan sonra kapılar açıldı, birer birer sayıldık. Ellerinde bizim sayımız, adlarımız yazılı bir liste vardı. Bu listeye göre bizlerin tamam olup olmadığımızı kontrol ediyorlardı. Bu iş de bitince, bir cellat öne düştü, paşa da atına bindi, yeniçeriler de bizi çevreleyerek halkın arasından geçirmeye başladılar.

Ben ayakta durabilecek halde olmadığımdan bana hamal denilen ve işleri gemilerden iskelelere çıkarılan eşyayı sırtlarında kentin içlerine taşımak olan birini getirdiler. Bu adamın sırtında içi ot ya da talaş dolu semer gibi bir arkalık vardı. İşte beni onun üstüne odun yükler gibi oturttular. Ben de bir bank üzerine yaslanan bir köpek gibi bu hamalın semeri üstüne yaslandım.

Tam bu arada kısa boylu, kızılca sakallı biri, orada toplanıp bizim bu gidişimizi daha doğrusu götürülüşümüzü seyreden halka dönerek, avazı çıktığı kadar:

— Bir Müslüman sırtına bu köpeği yüklemek nice yakışır?

Diye bağırdı, koşa koşa üstüme gelerek öyle sert bir vuruş vurdu ki, semerin üstünden uçup kendimi yerde buldum. Herif bu kez iğrenç bir nesneyi ayağı ile iter gibi, beni tekmelemeye başladı. Yerde şaşkın kıvranıyordum. Bu acıklı durumum bizim eski muhafızımız yeniçeri Mustafa'nın dikkatini çekmemiş ve bana acıyarak imdadıma koşmamış olsaydı, herif kimbilir beni daha ne kadar dövecek, tekmeleyecekti.

Tanrıya şükrolsun ki, nasılsa, bizim eski dost yeniçeri Mustafa, oradaydı. Benim öyle ayak altında tekmelenip hırpalanmakta olduğumu görünce, kendini tutamamış, koşmuş, sopasını sallayarak beni bodur herifin elinden ve tekmelerinden kurtarmıştı.

Öteden beri her işte, her şeyde benim iyiliğimi isteyen, her vakit benim iyi olmamı arzu eden bu yeniçeri eri, bir an derin bir üzüntü, derin bir acıma ile yüzüme bakmış, sonra beni hırpa-

layan bodur kızıl sakallıya dönerek ve Türkçe ağır küfürler savurarak gürlemişti:

— Bre deyyus, bu Allah'ın biçare gâvurcuğunu ne diye dövüp tekmeliyorsun? Böyle eli kolu bağlı bir zavallıya saldırmakla erkeklik mi yaptığını sanırsın? Eğer göğsünün altında bir yiğit yüreği çarpıyorsa ve bu yiğitliği göstermek istiyorsan Macaristan'a git. Orada kahramanlık sınavına girişebileceğin taze ve güçlü gâvurlar bulabilirsin! Yoksa böyle can çekişen bir gâvuru dövmek ve ona karşı kötü davranmak zor bir iş değil! Erkeklik, yiğitlik ise hiç değil!

Bu gerçek ve haklı sözlere ters ters cevap veren ve böylece yeniçeri dostumu daha çok kızdırıp onu çileden çıkaran bodur herifin suratında birkaç şamarın patladığı, kafasında birbiri ardınca birkaç sopa vuruşunun şimşekleri çaktığı ve herifin yarılan kafasından akan kanların kızıl sakalını büsbütün kızıllaştırdığı görüldü. Bunun üzerine sansar yapılı adamın elinde bir hançer parladı ve Mustafa'nın üstüne çullandı. Bir anda halktan Mustafa'yı tutan yüz kadar adam bu boğuşmaya katılarak saldıranın daha ileri gitmesini önledi, bir o kadar adamın da öbür yanı tuttuğu ve aralarında şiddetli bir ağız dalaşı başladığı görüldü. Ağız kavgası bir taş savaşına dönüşmek üzere iken muhafızlar yetişerek, hiç yoktan bir anda birbirine düşman kesilen bu iki grup arasına girdiler. Bu aralık muhafız paşa da atını sürerek yanımıza geldi, birbirlerinin gırtlaklarına sarılmak, ya da taşlarla birbirlerinin kafalarını kırmak üzere olan adamları ölüm cezasıyla korkutarak gürültüyü kesmelerini emretti. İşte böylece benim yüzümden halk arasında bir arbede çıkması önlendi. Aksi takdirde, bu yüzden biz zavallı suçsuzların çekecekleri acılar, karşılaşacakları belâlar, uğrayacakları felâketler daha büyük, daha korkunç olacaktı.

Bu kargaşa, paşanın enerjik sözleriyle yatıştırıldıktan sonra, yeniçeri Mustafa beni yerden kaldırdı, iki kişinin kollarıma girerek yürümeme yardım etmelerini sağladı Fakat ben, günlerden beri çektiğim hastalıktan dolayı o denli zayıf düşmüştüm ki, değil yürümek, kımıldamaya bile mecalim yoktu. Bu yüzden arkadaşlarımdan bir hayli geri kalmıştım. Biraz sonra saraya odun taşıyan katırcılara rastladık. Çavuşlardan biri hemen katırın birini durdurarak yükünü indirtti, benim bindirilmemi emretti. Bindik.

Düşmemem için cellatlardan biri bir ayağımdan, öbürü öbür ayağımdan tutarak yürüyüşe geçtik, böylece kafileye yetiştik.

Yoldaşlarım, üçer üçer zincirlere bağlı olarak götürülüyordu. Ben ise bunların ardından daha şerefli(!) bir durumda, tahta semer üstünde bir don bir gömlek rahatça(!) yediliyordum.

İşte bu gülünç biçimde, kentin en kalabalık sokaklarından alanlarından geçirildik O gün en sıcak günlerden biri idi. Bu sıcak ve birdenbire içine düştüğümüz bu korkunç durum su içme ihtiyacını bize her zamankinden çok duyuruyordu. Yardım edecek biri yoktu. Bu yüzden çektiğimiz ıstırap dayanılmaz bir hal aldı.

Geçirildiğimiz sokaklarda bizim bu halimizi gören halkın çoğu bize acıyor, kimileri de kin ve nefretle dişlerini gıcırdatarak gideceğimiz en iyi yerin ölüm alanı olduğunu söylüyordu.

İşte bu biçimde kent sokaklarında bir hayli dolaştırıldıktan sonra, İstanbul'un balık pazarının da bulunduğu Kumkapı'ya getirildik. Sağımızda solumuzda, arkamızda önümüzde yürüyen halk o kadar çoğalmıştı ki bunların sayısını şöyle bir tahmin etmek bile mümkün değildi, Halkın bu denli kalabalıklaşmasının başlıca nedeni, bugüne değin bu kadar çok insanın bir günde ölüm cezasına çarptırıldığının görülmemiş, işitilmemiş olmasından ileri geliyordu.

Ne biçimde öldürüleceğimizi görmek merakı ile kentin her köşe bucağından akın akın gelen insanlar o kadar çoğalmış, öylesine sıkışmışlardı ki, bizi bu ölüm alanına götüren görevliler âdeta onların arasında kaybolmuşlardı. Bundan ötürü Kumkapı önüne ulaşınca kafileyi durdurmak gereğini duydular.

Bu sırada ben, İstanbul'un neresinde olduğumuzu hatırlayacak durumda değilim. Hastalığıma eklenen susuzluk ıstırabı, insanın beynini yakan güneş, oduncu katırının cildimi yalayıp kanatan semerinin sertliği beni yarı yarıya kendimden geçirmişti.

Bu kısa duraklamadan yararlanarak çevreye şöyle göz gezdirirken bana en yakın olan elçilik rahibi John Winorz'u gördüm. Nerde olduğumuzu sordum, ölüme yargılıların getirildikleri yerden uzakta olmadığımızı, bunun için Tanrı buyruğuna boyun eğmekten başka çare kalmadığını ve ruhlarımızı ona emanet etmenin gereğini belirtmeye çalıştı. Rahip sözünü tamamlamıştı ki kafilemiz yeniden yürüyüşe geçirildi.

Yeniçeriler sopalarını kullanarak halk yığınları arasından bize yol açıyorlardı. Biraz sonra darağaçlarını, çengelleri ve iki celladın bu ağaçlar üzerindeki makaraları işletmekte olduklarını gö-

rünce bütün duygularımı yitirerek kendimden geçtim, yani bayıldım. Artık hepimizin asılarak, ya da çengele takılarak öldürüleceğimizden kuşkulanmaya ve bundan başka bir şey beklemeye olanak var mıydı?

Hiç kuşkusuz bizler de bu sonuçla karşılaşmak üzere bu alana getirilmiştik. Yaşamımız bu alanda ve binlerce insanın gözleri önünde sona erecekti. Başka türlü düşünmenin anlamı yoktu!

Yukarıda belirttiğim gibi bu korkunç alana girer girmez kendimden geçmiş olduğumdan burada olup biteni sonradan bana arkadaşlarım anlattılar.

Şöyle ki: Bizleri darağaçlarının altına ilettikleri vakit, bizimle gelen iki cellat darağaçlarına tırmanarak buradaki iki cellata katılmışlar ve kollarını sıvayarak hazırlığa başlamışlardı.

Bu sırada yargıçlar (kadılar)dan biri bizlere yaklaşarak: «Şu anda çok korkunç bir ölümle karşı karşıya bulunduğumuzu, bu gerçeği kendi gözlerimizle gördüğümüzü, fakat kendisinin bizlere duyduğu acıma ile bir öneride bulunacağını, kabul edersek Padişah hazretlerinin kutsal başı için araya girip bizi bağışlatacağını söylemiş. Önerisi din değiştirmemizdi.

Yüce Tanrı'nın yüce lütfunun sonucu olarak içimizden hiç biri öneriyi kabule yanaşmamıştı. Gerçekten bu kadar büyük olan maddi ve manevi ıstırap bizi o denli sarsmış ve boğmuştu ki her birimiz o anda sağ mı yoksa ölü mü olduğumuzu bilemez hale gelmiştik.

Yapılan bu din değiştirme önerisi derin bir sessizlikle karşılanmış ve bu sessizlik bir çeyrek saat sürmüştü. Bizden bu yönde olumlu bir cevap alınamayınca paşa bizim yalı kıyısına indirilmemizi emretmişti. Anlaşılan, ipe ya da çengele asmayı bize yakışır bir ceza bulmamışlar, denizde boğmayı daha uygun görmüşlerdi.

Şimdi herkes deniz kıyısına iniyor, sandallara, kayıklara doluşarak boğulmamızı daha iyi görebilmek için yer kapışıyorlardı. Deniz kıyısına vardığımızda, Avrupa yakasından Küçük Asya'ya geçirilmek üzere at, katır ve her çeşit ticaret eşyası ile yüklenmiş bir gemiye bizi ite kaka, söve saya bindirdiler, üst üste yığdılar. Arkadaşlarım öyle insafsızca itiliyordu ki biri düşünce zincirle bağlı olduğu öbür arkadaşlarını da sürükleyip düşürüyordu.

Bana gelince, Tanrıya şükürler olsun, beni korkunç bir ölümle karşılaştırmadığı gibi, itilip kakılmadım da, katırdan indirilip çuval gibi geminin ambarına atılmak felâketinden de kurtuldum.

O sırada eskiden tanıdığım bir Türk gözüme ilişti. Bu eski dostu görür görmez haykırdım:

— Kuzum, Allah aşkına.. Sana yalvarırım, bana biraz yardım et!

Bu vicdanlı adam, başkalarının kendisine öfkeli öfkeli bakmalarına, hattâ sövüp saymalarına kulak asmayarak bana doğru koşup geldi ve katırdan indirdi. Gemiye götürüp iyice bir yere bıraktı. Sonra üzüntü ile titreyen bir sesle:

— Allah seni kurtarsın, diyerek uzaklaştı.

Yoldaşlarımın itile kakıla, benim de bir eski dostun insanca yardımı ile bindirildiğimiz gemi, palamarları çözerek iskeleden ayrıldı, açıldı. Baş yargıç ve maiyetindeki öteki görevliler de aynı gemideydiler. Artık kuşku yoktu ki bizi denizde boğacaklar, ya da Karadeniz Boğazı'ndaki o korkunç Kara Kule'ye* kapatacaklardı.

Çünkü gemimiz o yöne doğru dümen kırmış ve yelken açmış bulunuyordu. Biraz sonra gemi durur gibi oldu. Görevlilerden biri tekrar bize dönerek Müslümanlığı kabul edip etmeyeceğimizi sordu. Son saatimizi yaşamakta olduğumuzu, çünkü Sinan Paşa'nın emriyle bizi denize atarak boğmak zorunda olduklarını söyledi. Bizim de kendi gençliğimize acımamızı, yol yakınken, bize yapılan öneriyi kabul edip canımızı kurtarmamızı, bu takdirde kimimizin Saray-ı Hümayun'da, kimimizin de Yeniçeri ve Sipahi Ocakları içinde şerefli birer yer alacağımızı, iyi giysilere, güzel atlara sahip olacağımızı belirtmeye çalıştı.

Fakat bu sırada bizler, içten Ulu Tanrı'ya dualar mırıldanıyor, kendimizi onun ululuğuna emanet ediyorduk. «Allah bizler için ne takdir etmiş ise ona boyun eğeceğimizi ve günahımız var ise onun cezasını çekmeye hazır olduğumuzu» söyledik.

Bu ara çevremizde hâlâ, bizim suda boğulmamızı sabırsızlıkla bekleyen binlerce seyirci vardı. Cellatbaşı ile yamakları da yargıçlarla birlikte, yükletildiğimiz gemide idiler. Verilecek son emri yerine getirmeye hazırdılar.

Sonunda bizim kendi dinimize ne denli sağlam bağlarla bağlı olduğumuzu görüp kendi inançlarına geçmeyeceğimizi anlayınca bizi atacakları zindanın korkunçluğunu ileri sürerek, orada yaşamaktansa ölmeyi yeğ tutacağımızı söyleyerek bizi korkutmaya çalıştılar. Bu içimize korku sindirme çabasını da soğukkanlılıkla savuşturduk.

---

* *Rumeli Hisarı'nın üst burcu.*

İşte böylece kendilerini tatmin edinceye kadar, bizi maddeten ve manen incitecek davranışlardan sonra içinde bulunduğumuz gemiye Haliç rotası verildi. Kısa bir süre sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük tersanesinin bulunduğu yere getirdiler.

Burada Osmanlı donanmasının en büyüğünden en küçüğüne kadar yüzlerce gemisi demirli ya da bağlı olup, karada da bu gemilere deniz savaşlarında yararlı olan gereçlerin bulundurulduğu depolar, mağazalar ve mahzenler vardı.

Tersaneye varınca bizi gemiden çıkardılar, dört yanı yüksek duvarlarla çevrili dört köşe bir yapıya soktular. Bu yapının ilk bölümünde Kaptan Paşa Kethüda'sı, ikinci bölümünde de tutsakların muhafazası ile görevli askeri güç komutanı Gardiyan Paşa bulunuyordu. Buraya yakın başka bir yapı da tutsakların barınmasına ayrılmıştı.

Tutsaklara ayrılan yapının duvarlarında hiçbir pencere yoktu. Işık tepe camlarından geliyordu. Bu zindanın en iyi bölümü, çeşitli uluslardan ve kadırga yapımında usta olan sanatkârlarla, marangoz, doğramacı, demirci, halatçı, yelkenci, çilingir v.b. iş ve zenaat erbabının yatıp kalkmaları için ayrılmıştı. Bunlar her gün şu ya da bu tezgâh ya da işliklere dağıtılarak çalıştırılıyorlardı.

Bu adamlar, tutsaklar içinde durumları ve yaşayışları en iyi olanlardı. Çünkü bunlar çalıştıkları yerlerden ufak tefek şeyler aşırarak gizlice satarlar, böylece kendilerine yiyecek alabilirler. İyi çahşır işlerinde göz doldururlarsa her cuma günü onlara çorba verirlerdi. Üstelik bütün öteki tutsaklardan önce zindandan kurtulma umutları vardı. Çünkü bu sanatkâr insanlar bütün ustalıklarını yeteneklerini ortaya koyarak bir kadırga, bir kalyon ya da herhangi türden bir gemi yaparlar da Kaptan-ı Derya'nın yani İmparatorluğun Başamirali olan kişinin hoşuna giderse bu ustabaşılar Paşa tarafından çağrılarak bazı lütuflara mazhar olurlardı.

Şöyle ki: Bu ustalardan, Osmanlı Diyarı'ndan aşağı yukarı on yıl ayrılmayacaklarına ve kararlaştırılan sürenin sonuna kadar doğrulukla çalışacaklarına dair birer söz alındıktan sonra onları özgür bırakırlar, onlar da bu sürenin sonunda isterlerse evlenerek buraya yerleşirler, dilerlerse kendi yurtlarına dönerlerdi.

Bundan başka herhangi bir tutsak kurtuluş akçası vermek ister ve bu parayı yurduna dönüp oradan belli bir süre içinde göndermek yoluyle tutsaklığının kaldırılmasını dilerse, tutsaklar ara-

sından kendisine kefil olabilecek on ya da yirmi kişi bulup göstermesi gerekirdi.

Bu takdirde o adamın tutsaklığı kaldırılır, fakat bu kişi kendisi için biçilen kurtuluş akçasını ödemeden kaçar, ya da gittiği yerden bu parayı göndermezse, kefillerin karşılaşacakları felâket pek korkunç olurdu: Birinin gözü oyulur, ikincisinin bir kulağı kesilir, üçüncüsü burnunu, dördüncüsü de her iki elinin ya da ayaklarının başparmaklarını yitirir, alt ya da üst dişleri sökülür, ya da karnına, baldırlarına, ayak tabanlarına birkaç yüz sopa atılabilirdi.

Bundan ötürü bu koşulları benimsemek yürekliliğini gösterebilecek kefil bulmak kolay değildir. Tanrı korusun, birkaç kimse, birine güvenip de kefil olma yoluyla onun özgürlüğünü sağladıktan sonra, bu adam kalleşlik yaparsa geride kalan kefillerin vay haline!

Bu tersane zindanında bulunduğumuz sıralarda bir Macar tutsağı görmüştüm. Bu zavallı adam, yukarıda anlattığım biçimde bir dostuna kefil olmuş ve onun yurduna dönmesini sağlamıştı. Ne yazık ki, karaktersiz, nankör dost memleketine varır varmaz, kendine yapılan iyiliği unutmuş, insan yürekli, temiz düşünceli zavallı arkadaşının iki yıldan beri dayanılmaz işkenceler içinde bulunmasına neden olmuştu. Bu bahtsız Macar, biri kendisinin biri de alçak arkadaşının olmak üzere iki takım bukağı ve zincir taşımak zorunda bırakılmış, bir kulağını, ön dişlerinden dördünü, el ve ayak başparmaklarını yitirmişti. Her cuma günü de falakaya yatırılıyor korkunç biçimde dövülüyordu.

Bu işkence müteveffa Palfi* tarafından duyuluncaya kadar sürmüştü. Palfi, bu acıklı olayı duyar duymaz Osmanlı ülkesinden dönen alçak Macarı buldurmuş, kafasının kesilmesini emretmişti. Kefilin kurtuluş akçasını da hemen göndermiş ise de, yazık ki iş işten geçmişti. Çünkü kara bahtlı adamın sağlık durumu bütün bütün kötülemiş, artık hiçbir işe yaramayacak hale gelmişti.

---

* Palfi : *Osmanlı - Avusturya savaş boylarında önemli roller oynamış ünlü Macar komutanı. Estergon kalesi Türklerin elinden çıkarken tarih yazarı Peçevi İbrahim Efendi, kalenin teslim koşullarını düşman generalleri ile konuşmak üzere görevlendirilen heyetteydi. Palfi ile karşılaşmış, aralarında ilginç konuşmalar geçmiştir.* *(Çeviren)*

Zavallı adam bu haline ağlıyor, hepsinden çok el ve ayak başparmaklarını yitirdiğine yanıyor, düşmanlarına karşı bir daha kılıç kullanamayacağım diye gözyaşları döküyordu. Oysa iriyarı ve sağlam bir vücut yapısına sahip olan bu adam, çalışarak kurtuluş akçası ödemeyi ve ondan sonra Türklerden öc almayı kendine tek amaç edinmiş bulunuyordu.

Bilim ve din adamı olan, kültürlü kentsoyluların içine düştükleri tutsaklık yaşamı çok acınası birşeydi. Çünkü bunların elinden hiçbir yararlı iş gelmediğinden kendilerine birer köpekten fazla değer verilmiyordu. İkinci zindan işte bu gibi insanlara ve hiçbir zenaatları, el becerileri olmayan adi tutsaklara ayrılmıştı.

Biz oraya götürüldüğümüz zaman bu nitelikteki tutsakların sayısı yedi yüzü buluyordu. Her yıl ilkbahar başlangıcında bu ikinci bölümde barınanlar kadırgalara dağıtılmakta, bu gemilerde forsa olarak çalıştırılmaktaydılar.

Yaz sonuna doğru, sefer dönüşünde ise taş kırmakta, mermer yontmakta, toprak kazmakta, yapılara gereç taşımakta, genel olarak nerede yapılacak iş varsa orada en adi ırgatlar gibi çalıştırılmaktaydılar.

Bu zavallılara yıl boyunca, günde iki somun ekmekten, içecek olarak sudan başka birşey verilmez, en ufak bir yanlış yapsalar, en önemsiz bir suç işleseler sığır dövülür gibi dayak yerlerdi.

Yazgıları bu denli kötü olan bu insancıkların gece bile rahat ve huzurları yoktur. Bir kimse isterse, yapılacak bir iş gösterirse bunlar geceleyin de gider, çalışırlardı.

Zindanın üçüncü bölümü, tutsaklardan hasta olanların yatmasına ayrılmış bulunan hastane idi. Buradan, yaşlılık nedeniyle artık çalışamayacak hale gelen tutsaklar da yararlanırdı. Böyleleri bütün vakitlerini burada istirahat etmekle geçirirler, bunlara ekmekten başka sıcak çorba ve başka yemekler de verilirdi Bu yapıya Paul zindanı denilirdi. Buraya getirilen herhangi bir hasta bu süre içinde istirahate kavuşmuş olur, ama iyi olup da tekrar eski işliğine dönünce, çalışmadığı zaman içinde yapamadığı işleri telafi etmek için daha çok çalışmak zorunda kalırdı.

Ölenler gömülmek üzere kendi dindaşlarına verilir, ya da denize atılırdı.

Biz, bu tersane zindanına getirilir getirilmez, yargıçlar, Ferhat Paşa'nın hakkımızda ne yolda bir muamele uygulanacağına

dair yazılı buyruğunu Gardiyan Paşa'ya sundular. Bundan sonra cellatlar boynumuzdaki laleleri, zincirleri çıkardılar. Bunlardan ikisi ya da üçü üzerimize çullanarak birer çelmeyle hepimizi yere serdiler.

Şimdi de sopa ile dövüleceğimizi tahmin ediyorduk. Tanrı'ya şükür bu korkumuz gerçekleşmedi. Bu sırada getirilen bir Çingene demirci yerde oturanlardan birinin ayaklarına bir pranga, buna da bir zincir geçirdikten sonra bir örs üzerinde bunları perçinledi, zincirin öteki ucunu da, ilk arkadaşımızın seçtiği ve istediği birinin ayağındaki prangaya geçirerek perçinledi.

Bizleri böyle çifter çifter zincire vuracaklarını anlayınca herkes kendine bir eş edinmeye başladı. Böylece çifter çifter zincirlenen zavallı arkadaşlar hemen adi tutsaklara ayrılan bölüme götürüldüler.

Sıra hastalıktan ve yorgunluktan yerde yığılıp kalmış olan bana ve gerek sağlık durumu gerek boy bos bakımından benim gibi küçük yapılı bir adam olan eczacıya gelmişti. Her ikimizin de kımıldayamayacak kadar hasta olduğumuzu, bu yüzden zincir taşıyacak güçte olmadığımızı yalvararak anlatmaya çalıştımsa da dinletemedim. Öteki arkadaşlar gibi prangaya vurulduk. Bundan sonra sıra zindana gitmeye geldi. Güçlükle yerimden kalktım, ama kalkar kalkmaz sırtüstü düştüm, tekrar kalkmak için çabaladım! Çabam boşa gidiyordu, bunu gören zindancılardan biri bizi kalkıp yürümeye zorlamak için elindeki sopa ile her ikimize vurmaya yeltenince, Paşa bizim gerçekten hasta olduğumuzu, yalancıktan hasta gibi davranmadığımızı anlayınca gardiyanlardan birine zincirleri taşımasını ve iki kişinin de bize yardım ederek zindana götürmelerini emretti. Böylece, tutuklu kalacağımız yere gardiyanların yardımıyla girmiş olduk. Kapıdan girer girmez tekrar yere yığıldım, çünkü daha fazla yürümeye, yürütülmeye gücüm kalmamıştı İşte ilk yığıldığım bu yer, zindanda kaldığımız sürece benim inim oldu.

Bizim buraya tıkıldığımız sırada, zindanda birkaç tutsaktan başka kimse yoktu. Çünkü buranın asıl konukları, savaş gemilerinde yani kadırgalarda kürek çekmek üzere götürülmüşlerdi. Bununla beraber, bunların dönmeleri akşama sabaha beklenmekteydi.

Buradan kadırgalara gönderilen yüzlerce tutsak, arkalarında pis giysi parçaları, paçavralar, kullanmak değil, el bile değdirilmesi caiz olmayan birtakım nesneler bırakmışlardı ki, biz bunları toplayarak başımızın altına yastık yaptık.

Şu gerçeği belirtmek isterim ki, ömründe böyle bir zindan

görmemiş ve böyle bir yerde az ya da çok konuklamak zorunda kalmamış bir kimseyi burasının ne korkunç ve ne iğrenç bir yer olduğuna inandırmak güçtür. Zindanın mide bulandırıcı pisliğinden söz ettikten sonra bitlerin, pirelerin ve tahtakurularının bolluğundan söz etmek gerekir mi? Herkesin az çok bildiği bu iğrenç hayvancıklardan başka bir tür kara böcekler vardı ki bunların ısırdıkları yerden hemen kan sızıyordu, küçük çocuklarda görülen kızamık lekeleri gibi bu ısırılan yerler kızarıp şişmekteydi.

İşte bu mendebur böceklerin öyle saldırılarıyla karşılaştık ki, değil yalnız yüzümüz, vücudumuzda bile ısırılmadık nokta kalmadı diye yazarsam bana inanmamazlık etmeyin!

Bizim gibi, oldukça iyi koşullar altında büyümüş, yetişmiş, sıkıntılı yerlerde oturmaya alışmamış insanların içine düştükleri yaşayışa alışmaları çok zordu. Yukarıda sözünü ettiğim iğrenç hayvancıkların saldırılarından kurtulmak için üstümüzdeki çamaşırları çıkararak çırılçıplak dolaşıyor, bu kez de sineklerin hücumuna uğruyorduk. Bir süre sonra derilerimiz ısırılmaya o denli alışmıştı ki, artık pire, pit ve tahtakurularının kanımızı emmelerini duymaz olmuştuk. Ancak alışılması olanak dışı olan birşey vardı: O da başka böceklerin ısırmaları.

Zindanda buğulaşma, koku ve sıcak insan duygularını körleştirecek ağırlıkta idi. Bütün bunların üstüne, tutulduğum kanlı basur hastalığı beni ölümün ta eşiğine getirmiş bulunuyor, beni yattığım yerde bir çeyrek saat bile oturtmuyordu. Çektiğim ıstırap o kadar büyüktü ki, içine yuvarlandığım sefalet öylesine derindi ki, ölümü gerçekten ister oldum. Hele bağlı olduğum zavallı yoldaşımızın da hasta olması, ikimizin de zinciri taşımaya değil yürümeye bile gücümüzün olmaması yüzünden yattığımız yeri kirletmek zorunda kalıyor, bundan ötürü büsbütün iğrenç bir duruma giriyor ve kokular içinde sözde istirahat ediyorduk. O gün herbirimize ikişer somun ekmek ve birer küçük testi su vermişlerdi.

Fakat ben o gün, ne de ertesi günü elimi ekmeğe suya uzatmak cesaretini bulamadım. Yüce Tanrı'dan ölüm meleğini bir an önce yollamasını diliyordum

Ertesi gün zindanın başkâhyası, beraberinde bir çok muhafızlar olduğu halde bulunduğumuz yere geldi. Benim çırılçıplak ve çok kötü koşullar altında olduğumu ve ıstıraptan kıvrandığımı görünce acıdı. Ben de onun başucumda dikildiğini görünce hemen Macar mantosuna el attım, çünkü başka çamaşırım yoktu ve arkadaşlar arasında bu bakımdan en zavallı bendim. İlk yaka-

landığım gün nasılsa elde ettiğim bu manto ile kendimi örtmeye çalışarak başkâhyanın ayaklarına kapandım ve gözyaşları içinde bana acımalarını ve mümkünse, hasta bulunduğum sürece zincirden çözülmemi diledim, yalvardım. Fakat o bana zinciri çıkartmaya yetkili olmadığını, eğer arzu edersem daha sağlam daha güçlü bir adama bağlanmamı sağlayabileceğini belirtti. Bunun üzerine ben rahibimize -ki aynı zamanda hemşerim idi- baktım ve beni rahibe bağlamalarını rica ettim.

Bu adam o zaman sapasağlam ve gücü yerindeydi. Kuşkusuz benim ona bağlanmamı istemem onu hiç de memnun etmemişti. Ekşi bir yüzle bana ters ters baktı. Fakat benim kendisine bağlanmama ister istemez boyun eğecek ve hastalığımın sürüp gittiği sürece, her dışarı çıkma ihtiyacımda bu zinciri taşıyacaktı.

Başlangıçta zavallı rahip serinkanlılığını yitirmiyor, bir, iki, üç kez dışarı gidişimde hiçbir şikâyeti işitilmiyor, sabreder görünüyordu. Fakat dışarı çıkışlarım öyle iki üçle sona erecek gibi olmadığını ve kendisinin rahatsız edilmesinin ardı arkası gelmeyeceğini anlayınca adamcağız çileden çıktı ve bana sövüp saymaya, en iğrenç, insan ağzına yakışmayacak en kötü sözleri söylemeye başladı, artık benimle gitmeyeceğini bildirdi. Ben ise karşılık olarak, kendisini sabır ve tahammüle teşvik eder sözler söylüyor ve özellikle kendisi bir din adamı olmak dolayısiyle, bu yolda ötekilere iyi bir örnek olması gerektiğini hatırlatıyordum. Bu pis hastalığa tutulmamın kendi elimde olmadığını anlatıyordum. Tanrı bizleri bu felâketle karşılaştırdığına göre, ben ölünceye ya da iyi olup kalkıncaya kadar dayanmaktan başka yapacak birşey olamadığını, benim yüzümden kendisinin de ıstırap çekmek zorunda kalmasından duyduğum üzüntüyü belirtmeye çalışıyordum.

Fakat benim dışarı gidişlerim, dolayısiyle onu sürükleyişlerim biteviye sürüp gitmekte olduğundan adamcağız beni itiyor, tekmeliyor, yerden yere vuruyor, gitmemekte direniyordu. Hele bir kez öfkesinden zinciri en pis şeylere atıp bulaştırmış, ağlamaya çırpınmaya başlamış, benim yüzümden kendi sağlığını kaybedeceğinden yakınmış, ama sonunda pisliklerin içine attığı zinciri yine kendisi taşımak zorunda kalmıştı. Sığır ahırından çok daha pis olan inimize döndüğümüz zaman ise bu zinciri ben yıkayarak temizlemiştim.

Hastalığım haftalarca sürdü. Eğer biraz daha sürseydi, zavallı papazın ölümünün başlıca nedeni olacağım muhakkaktı, çünkü biçare adam şimdi o denli zayıflamış öylesine miskinleşmişti

ki, eski güçlü kuvvetli adam gitmiş yerine iki büklüm biri gelmişti.

Günlük tayınımız yetmeyecek kadar az ekmekten başka bir şey olmadığına ve benim yüzümden ne gece ne gündüz istirahat edemediğine göre bu hale düşmez de ne olurdu?

Bu kadar ıstırap çeken, başkasına da elimde olmayarak çektiren ben, yüreğimin derinliklerinden kopup gelen iniltilerle, gözyaşlarıyla yüce Tanrı'ya yalvarıyor, ya beni iyi etmesini, ya da canımı almak için tanrısal iradesini esirgememesini diliyordum. Benim bu acıklı halimi, yaşamla ölüm arasındaki kıvranışlarımı gören arkadaşlarım da bu dualarıma candan katılıyorlar, bu yoldaki tanrısal lütfun bir an önce gerçekleşmesini diliyorlardı.

Ulu Tanrı'ya yönelttiğimiz candan dualarımız kabul edilmiş olacak ki, yukarıda anlatmaya çalıştığım ıstıraplarım yavaş yavaş dinmeye başladı, ben de tek besinimiz olan ekmeği yemeye başladım. Mideme sıcak birşey girsin diye kaynamış suya ekmek kırıntılarını katıyor, böylece sözde çorba yapmış oluyordum.

Günler geçtikçe sağlık durumum düzeliyor, eski halim yerine geliyordu. Artık herşeyin bitmiş, acılarımın dinmiş bulunduğunu sanıp çektiklerimi unuturken aziz arkadaşım rahip cenapları birdenbire hastalanmaz mı?

Hem de önce benim tutulduğum hastalığın ta kendisi!* Haftalardır çektiğim sıkıntıların acılarını çıkarmak üzere iken, artık pire, bit, börtü böcek ısırmasını duymadan vücudumu kuru tahtalar üstünde dinlendirir, ilaç falan kullanmadan en tatlı uykularımı uyumaya başladığım bir zamanda zavallı zincir yoldaşımın hastalığı bana çok dokundu. Çünkü en derin uykuya daldığım sırada aziz peder beni uyandırır ve zinciri de taşıtarak beni de dışarı sürüklerdi.

Nöbeti devralmıştık! Başlangıçta bunu elbette iki bir ödev bildim. Bir kez, on kez, yirmi kez gittim geldim. Fakat bu ardı arkası kesilmeyen gidiş gelişler, zincir taşıyışlar beni de yalnız bıkıp usandırmak değil, sinirlerimi de bozmuş, yıpratmıştı. Bu sinir bozukluğunun sonucu olarak, aziz pederin önceleri bana uyguladığı yöntemlerin benzerini, ben de ona uygulamaya başladım. Kendisinin çok ahmak, çok sersem bir papaz olduğunu,

---

* *Mikrop kavramı olmadığından, hastalığın kendisinden ona bulaştığını anlayamıyor, bunu bir rastlantı sanıyor herhalde.*

kendi hastalığımda onu beni üzdüğü kadar üzmediğimi söylüyordum. Sonunda o denli güçten düştük ki, artık ikimiz de dışarı gidemez olduk ve ölümümüzü beklemeye koyulduk.

İşte bu sıralarda, donanma gemilerinde kürek çekmekte olan, zindanın bizden önceki konukları forsalar sökün ettiler.

Bunlar benim zincir arkadaşımın rahip olduğunu öğrenince kendisine büyük ve içten bir saygı gösterdiler. Biçarenin hastalığı için hepsi birşeyler yapmak istiyordu. En değerli ustalar hemen Gardiyan Paşa'ya yazılı bir dilekçe sunarak rahibin iyileşinceye değin zincirden salıverilmesini rica ettiler ve rahibin kaçmayacağına dair hepsinin kefil olduklarını belirttiler. Paşa bu dilekçeyi iyi karşıladı, ustaların dileklerinin yerine getirilmesini emretti.

Böylelikle rahip, zincirden geçici bir süre için de olsa kurtulmuş oldu. Benise bu kez iki ayağımdan prangalanmıştım, çoktan razıydım buna ve doğrusu pek sevindim.

Nihayet, yine ulu Tanrı'nın lütfu, hiç ilaç kullanmaksızın tekrar iyileşince, midem de eski kuvvetini bulunca günlük tayınımız iki somun bana yetmemeye başladı. Bunun için öbür tutsaklardan çorap, eldiven ve takke örmesini öğrendim, az buçuk para kazanmaya başladım. Bu para ile sütlaç, yağ, sirke, zeytin, salata, ekmek gibi besin maddeleri alabiliyor, karnımı doyurabiliyordum.

Bir süre sonra zincir ortağımın sağlığı iyiye yönelince yine birbirimize kavuştuk! Aziz Peder örgü ya da dokuma işlerini hiç beceremediğinden benim bu yoldan kazandığım para ile aldığım yiyeceklere de ortak oldu. Bu ortaklık, tutsakların tekrar muhafız kuvvetleri komutanı katına çıkarak, rahibin Hıristiyanlarca kutsal sayılan belli günlerde, güneş doğmadan ve işlerine gitmeden dinsel törenleri yönetmek üzere, geçici olarak zincirden boşanmasına izin verilmesi için yalvarmalarına kadar sürdü. Bu iznin koparılmasında, tutsaklardan her birinin zindan kâhyasına birer armağan verecekleri vaadi de rol oynamıştı.

Yıllar öncesi, adi tutsakların konakladıkları bu zindanda çepeçevre demir parmaklıklarla örülmüş bir mihrap meydana getirilmiş ve bir papaz tarafından dinsel törenler yapılmaktaymış. Tutsaklar, Usayı Rabbani törenini yapabilmek için bir gümüş kupa ve başka kilise gereçlerini de sağlamanın yolunu bulmuşlardı. Bu itibarla bizim elçilik rahibi gibi bir din adamının - isteyerek de olsa - aralarına düşmüş olması bu dinsel törenleri yeniden canlandırdı. Kutsal günlerde, apostolik festivallerde bizim papaz

zincirden boşanıyor, tüm ruhaniliğine bürünerek ayinleri yönetiyordu. Ben de aziz pedere yardım ediyordum - ama zincirlerimden dökünmeden - ilahiler okuyor, din kardeşlerime, zindan yoldaşlarıma salipi öptürüyordum.

Bizim bu dinsel hizmetlerimize karşılık, zavallı dindaşlarımız da yoksul-varlıkları oranında bize sadaka veriyorlardı Bu yolla, her ayinden sonra elimize aşağı yukarı bir Macar altını geçiyor, bununla yiyecek alıp tensel varlığımızı sürdürmeye çalışıyorduk.

Ayinden sonra rahip cenaplarının özgürlüğü geri alınıyor, Çingeneler tarafından yeniden zincire vuruluyordu, demirci ustaları Çingenelerin işi de buydu.

MARANGOZUN KEDİSİ MARKO

Usayı Rabbani ayininden sonra, tutsaklardan bir marangoz ustası çoktanberi beslediği ve adını Marko koyduğu alaca bir ev kedisini kesip bir güzel kızartmış, aziz pederle beni bu şölene lütfen çağırmıştı.

Marko'nun bir hayli semiz olduğunu biliyordum, marangoz onu keserken de görmüştüm. Az kaldı bu nefis şölenden yoksun kalıyordum, bizim zincir ortağı katılmak istemedi. Bereket versin, marangozun büyük bir anlayışla, kızarmış kedinin şöyle ön butlarından göndermesi beni yerimden hoplattı, teşekkür üstüne teşekkür ettim. Butları iştiha ile yedim. Kınanmamalı. Açlık, öyle bir durumdur ki insanı hiçbir şeyden tiksindirmez. Eğer o günler böyle birkaç kedim olsaydı.

Tersane zindanında bulunduğumuz sıralarda, *(Kryçala Paşa?)* yaptırılacak bir işi için zindanımızdaki eski tutsaklardan bir grubun gönderilmesini emretmişti.

Türkler, özellikle yüksek mevki sahibi olanları birkaç kadınla birden evlidir. Her ne kadar bir yurttaş, bu hatunların oturdukları konağa giremez, onlarla konuşamazsa da, sefil tutsaklar için iş böyle değildir. Onlar insandan sayılmazlar ki. Bu gibilerin bulunduğu yerde hanımlar sakınmak gereğini duymazlar. Hanımlarının, bu zavallı, güneşten yanmış, sefaletten erimiş Hıristiyanlarla sevda geçitlerinden geçebileceklerine asla ihtimal vermeyen erkekler, karılarının onlarla istedikleri kadar alay etmelerine, eğlenmelerine müsaade ederler, göz yumarlar.

İşte bu paşanın sarayına çalışmaya giden tutsak-işçiler takımından Matthew Süller adında bir de Alman vardı. Bu adam, paşa sarayında çalıştığı şöyle böyle iki haftalık süre içinde paşa-

nın bütün haremiyle tanışmış, onların en değerli mücevherlerinin saklı bulunduğu dolapları, gizli yerleri görüp öğrenmenin yolunu bulmuştu. Bizim Herr Matthew, bu dolapları görüp öğrenmekle kalmamış, son iş gecesi dolapların birini kırarak içinden iki altın kupa, beheri on bin duka altını değerinde üç kadın kemeri aşırmış, bunları kimsenin haberi olmadan zindana getirmişti.

Zavallı adam, bunları çaldığı gibi satmanın da yolunu bulabileceğini umuyordu. Kemerleri parça parça keserek, bütün elmaslarını, yakut, firuze, mercan, değerli taşlarını söküp, bunları bir teneke maşrapa içine koyarak yattığı yerin altına gömmüştü.

Ama talih ona güler yüz göstermedi, çünkü yerin kazıldığını gören başka bir tutsak, bu hazineyi oradan yürüttü. Hırsızın çaldığını başka bir hırsız çalmış oluyordu.

Matthew, hazinenin yerinde yeller estiğini farkettiği gün, etekleri tutuşmuş, gözyaşları içinde ikinci hırsızı aramaya başlamıştı. Çalınan servetini anlatıp duruyordu. Öte yandan elinde kalan gümüş kupalardan birini, işe giderken yolda ayaküstü pazarlık ettiği bir Türk'e satmış, bu yoldan kendini ele vermişti.

Zira, birkaç gün sonra gümüş kupayı satın alan, bunu bir tutsaktan aldığını söylemiş, adını da vermişti. Suçunu pek iyi bilen, bu yüzden en ağır cezaya çarptırılacağını anlayan Alman, kahramanca ölmeye, böylece geride ünlü bir ad bırakmaya karar vererek, zindandan çıkarılırken yanına uzun bir bıçak almıştı.

Kâhyanın önüne getirilip de çaldığı şeyler kendisinden sorulunca hiçbir şey saklamayarak dolabı nasıl kırdığını, neler çaldığını, bunları zindana getirip nasıl gömdüğünü, ikinci bilinmeyen hırsız tarafından bunların yeniden nasıl çalındığını anlatır. Bu itiraf üzerine, kâhya yanındaki adamlara bu küstahın tutuklanmasını emredince Matthew yaylanıp bıçağını çekerek kâhyanın üzerine atılır. Ancak kâhyanın adamları tarafından önlenir. Bıçaklanmaktan kurtulan kâhya emrini tekrarlar. Matthew bakar ki bunca adamın arasından kaçmanın olanağı yok, elindeki bıçakla kendini savunmaya koyulur, üstüne varanlardan birkaçını yaralar, ama az sonra da kıskıvrak yakalanır. Sürüklene sürüklene kâhyanın önüne götürülür, falakaya yatırılmasını emreder kâhya.

Bu emir hemen yerine getirilmiş ve zavallı adamın vücudu kurbağa ya da dalak gibi şişmişti. Korkunç sayıda sopadan sonra tutsak arkadaşları onu götürüp bir gübre yığınına yarı yarıya gömmüşlerdi. Üç gün bu gübre yığını içinde gömülü kalan zavallı adam, yavaş yavaş canlanan bir sinek gibi kendine gelebilmiş ve aramıza karışmıştı. İnanılması çok güç ama gözlerimin

önünde geçen bir gerçek olay bu. İnsan bu denli büyük bir ıstıraba bile katlanabiliyor demek ki!

Gene bu sıralarda idi, dindaşlarımızın Macaristan'da Türklere karşı büyük bir zafer kazandıkları, düşmandan binlercesini kılıçtan geçirdikleri yolunda haberler bizim kulaklarımıza da ulaştı.*

Bu haberler bizleri için için sevindirmekle birlikte yüreğimize korku da salmıştı, muhafızlarımız bize ekşi bir çehreyle bakıyor, kimisi dişlerini gıcırdatarak bizleri kazığa vuracakları tehdidini savuruyordu.

Hattâ bir gün zindan kâhyası gelmiş, hepimizi dışarı çıkartarak burun ve kulaklarımızın kesilmesi gerektiğini çünkü bizimkilerin binlerce Müslümanı kesmiş olduklarını söyledi.

Bu korkunç sözler üstüne, bu işlerde bizim hiçbir suçumuz, günahımız olmadığını söylüyor, bu kanlı olayların hesabının bizden sorulamayacağını dilimiz döndüğü kadar anlatmaya çalışıyorduk.

Kâhya gittikten sonra başka kimseler geldi, gizli bilgi verir gibi ve yeminler ederek, gerçekten burun ve kulaklarımızın kesilmesine karar verilmiş olduğunu söylediler. Gönüllerimizi derin bir acı kapladı. Kulak ve burunlarımızın kesileceği korkusu bize ne yapacağımızı şaşırttı. Bir hayli ağlayıp sızlandık.

Gerçekten bu dediklerini yaparlarsa ve ulu Tanrı bir gün bizi ana yurdumuza kavuşturursa, ölünceye kadar Türklere karşı savaşmaya, Türklere de aynı biçimde davranmaya, yani organlarını kesmeye, bütün dindaşlarımız arasında bu propagandayı yapmaya, aramızda karar veriyor ve bu kararımızı andlar içerek pekiştiriyorduk.

Nihayet Gardiyan Paşa geldi, yanında iki de berber vardı. Bizleri dışarı çıkarttı, verilen ilk emir hepimizin yere oturması idi. Artık kuşkuya ver kalmamıştı: Bize verdikleri korkunç ha-

---

* *Sinan Paşa kışlamak üzere asıl orduyu Budin'e çekerken, Komorn'da Palfi ve başka komutanların oluşturduğu bir Alman ordusu Stoloisenburg (İstolni) üstüne yürüdü. Sinan Paşa, bu ordu üstüne kendi gitmeyip Sokollu'nun oğlu Hasan Paşa'yı 20.000 kişilik bir orduyla kenti kurtarmaya gönderdi. Hasan Paşa'nın bu kuvveti sayıca Alman ordusundan çok küçüktü, kendi de cesur olmasına karşın, yetenekli bir komutan değildi. Yaptığı taarruzda Türk ordusu bozuldu, savaş alanında 6.000 şehit kırktan fazla top bırakıldı. Çevredeki 10 küçük Türk kalesi de düşmanın eline geçti. (Çeviren)*

ber işte şimdi gerçekleşiyordu. Bundan ötürü acı acı ağlıyor, içimizden kimse ilkönce oturmayı istemediği için birbirimize afal afal bakıyorduk.

Fakat sırtlarında şaklayan kırbaç sesleri, bu duraksamadan bizleri vazgeçirdi, bir anda kendimizi yerlere oturmuş bulduk. Bu anda duyduğum korkunun derinliğini her insanın hayal edebileceğini sanırım.

Betimizde benzimizde kan kalmamış, hepimizin yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesilmişti. Bizim bu halimizi gören ve geçirdiğimiz korkuyu anlayan berberler ise kahkahalarla gülüyorlardı. Onların bu alaylı gülüşleri ise bizim gönlümüzü bulandırıyor, midemize kramplar giriyordu. Artık herşey bitmişti, işte berberler işe başlıyorlardı.

Ama hayret, berberler kulak ve burunlarımızı değil saç ve sakallarımızı kesmeye kazımaya başladılar. Gerçekten birçoğumuzun buna ihtiyacı vardı. Kimimizin saçları sakalları aşırı derecede uzamış bulunuyordu.

Bu iki berberin usturaları çevremizdeki kahkahalar arasında işleyerek kafalarımızı bir güzel kazıdılar. Bu iş bittikten sonra zindana dönme emrini aldık.

İşte bu korkuyu böylece atlattıktan ve darmadağın olmuş aklımız başımıza geldikten sonra birbirimize bakmaya başladık. Buzağı kelleleri gibi cascavlak olmuş kafaları birbirimize göstererek bir hayli gülüştük. Bu tıraştan sonra birbirimizi tanımakta güçlük çektiğimizi de belirtmek isterim. Anlaşılan bizi böyle kelleştirmek, boşu boşuna büyük korkular geçirtmekle düşmanlarımız kendi kendilerini tatmin etmişlerdi.

Sonra, sözlerine inanılır Türklerden işittiğimize göre Sadrazam, gerçekten burun ve kulaklarımızın kesilerek bizim bu halde ülkelerimize gönderilmemizi emretmiş ise de bunu haber alan Şeyhülislâm, Sadrazam'ın bu emrine itiraz etmiş, bir elçinin maiyeti olmaktan başka hiçbir suçları olmayan ve savaş alanlarında kılıç çekmemiş bizlere bu biçimde işkence uygulamanın en büyük günahlardan biri olacağını sert bir dil ya da kalemle bildirmişti.

Sadrazam, Şeyhülislâm'ın bu sert direnmesi karşısında, bizden istediği gibi öç alamayınca, saç ve sakallarımızın tıraş edildikten sonra donanma gemilerinde küreğe vurulmamızı emretmişti.

Gerçekten tıraş olayının ertesi günü bizi, Ahmet Reis adında,

İtalyan doğumlu, sonradan Müslüman olmuş bir kaptanın komutasındaki büyük bir kadırgaya verdiler.

FORSALIK YAŞAMIMIZ

Bizi, muhafızlardan birer birer sayarak teslim alan Ahmet Reis, kadırganın yalı kütüğüne zincirlenmemiz için ilgililere emir verdi, buyruk hemen yerine getirildi.

Bir oturak üzerine ilişensek tek küreğini beş forsanın çektiği bu kadırga hayli büyük bir tekne idi.

Bir kadırgada kürek çekmenin ne büyük bir sefalet olduğunu bu satırları okuyanlara inandırmak çok güçtür. Dünyada bu işten daha ağır, daha zor bir iş olacağını hiç sanmıyorum. Bizim gibi Hıristiyan tutsaklar, caniler, ya da işledikleri ağır bir suçtan küreğe yargı giyen kişilerden oluşan forsalar, oturdukları sıranın altına birer ayaklarından zincire bağlanırlar, bunların kımıldayabilecekleri mesafe, küreğe asılmak üzere sıra üzerine çıkılabilecek uzunluktadır.

Forsalar kürek çekerken, sıcağın şiddetinden, üstlerindeki giysileri, çamaşırları çıkarırlar, ayaklarında yalnız birer pantolon bulunur Savaş gemileri, ister filo halinde ister tek başına Çanakkale Boğazı'ndan geçip açık denize çıktığı zaman, hemen forsaların kol bileklerine demir kelepçeler - ki zincirlere bağlıdır - geçirilir. Bu, forsaların gemide herhangi bir olay çıkartmalarını, ayaklanmalarını önlemek içindir.

İşte bu biçimde, elleri ve ayakları zincirle bağlı forsa, sırtında damgalanmış bir dananın sırtında görülen yanıklar, yanıklar belirinceye değin, geceli gündüzlü kürek çekmek zorundadır, meğer ki rüzgâr çıksın yelkenleri şişirsin, forsanın da küreklere yapışması gerekmesin.

Forsanın başından ve alnından sızan terler gözlerine akar, bütün vücudundan fışkıran terler de kendisini sırılsıklam ederek büyük ıstıraplar içinde kıvrandırır. Bu ıstırabı, özellikle çalışmaya alışık olmayan pamuk elliler daha çok çekerler. Kaderin kendilerini küreğe yapışmak zorunluğu ile karşılaştırdığı bu beylerin ellerinde hemen korkunç kabartılar belirir, eller su toplar şişer, ama küreği boşlamak kimin haddine! Hele Tanrı esirgesin, vardiyabaşı bir forsanın azıcık soluklandığını, küreğe abanmadığını görsün, forsanın çıplak sırtında ya bir forsa kırbacının ya da denizde ıslatılmış bir halat parçasının şakladığı işitilir. Vü-

cuda yol yol kan oturur, bunlar açılır, yaraya dönüşür. Bu dayaklara ses çıkarmadan katlanmak zorundasınız, bu sırada ne size dayak atanın yüzüne bakabilir, ne de «ah» diye bir şikâyet sesi çıkarabilirsiniz. Aksi halde sırtınızda şaklayacak kırbaç ya da halat vuruşları iki kat olacağı gibi, bunlara şu sözler de eklenecektir:

— Bre gidi, anasını köpeği seni. Bir de zırlanırsın ha?

Benim bulunduğum mangada bir Avusturyalı asilzade vardı. Bu kır saçlı adamcağızın sırtında bir gün vardiyanın kırbacı şaklamış. Zavallı adam:

— Ah! Aman! Allah aşkına beni dövme!

Diye bağırmıştı. Vardiyan, şövalyenin kendi diliyle sövüp saymakta olduğunu sanarak vuruşlarını arttırmış, zavallı şövalye bu durumlarda ses çıkarmamanın en doğru davranış olduğunu pek acı bir surette öğrenmişti.

Forsalık yaşantısının sınırsız acılarını, bu adamların içine düştükleri sefaletin büyüklüğünü, çekilen ıstırabın, işkencenin korkunçluğunu tam anlamıyla belirtmenin olanağı yoktur. Bir insan vücudunun böylesine sefalete, acılara dayanabileceğini böyle bir şeyi yaşamamış olanlara inandırmak kolay olmasa gerek.

Kadırgalarda, yalı kütüğüne, bileklerinden ve ayaklarından zincirlenen bir forsanın bedeni önce kızartılmış bir et kitlesine döner, böyle kara bahtlı bir insan, kemikleri, damarları, kasları çatlayıncaya kadar kürek çekmek zorundadır, her an forsa kırbacının sırtında patlamasını bekler. Çoğu zaman da, kendine eğlence arayan muzur bir çocuğun elinde kırbaç oturaktan oturağa atlayarak forsaları dövdüğü, onların duyduğu acı karşısında kahkahalar attığı görülür Sümüklü ve mendebur çocuğun bu eziyetlerine yalnız sabır göstermek, dilinizi tutmak yetmez, durumunuz uygunsa, yani ona erişebilecek bir yerde iseniz bu pis veletin ellerini ayaklarını öpmeniz ve ondan size kızmaması için yalvarmanız gerekir.

Forsalara verilen yiyeceğin miktarına ve niteliğine gelince: bu, dünyanın en ağır işini yapan bir adama hiç de yetmeyen, yetmesine de imkân olmayan iki parça peksimetten ibarettir.

Zincirli olduğunuz kadırga, halkı daha çok Hıristiyan olan adalardan birine uğrarsa bazan dilenme fırsatını elde eder, ya da -eğer paranız varsa- şarap gibi, çorba gibi içecek şeyler satın alabilirsiniz.

Gemiler böyle adalara yanaşıp da üç dört, ya da daha fazla kaldığımız günler, pamuk ipliğiyle çorap, eldiven örerek satardık

ve kazandığımız paralarla da kendimize ek besin maddeleri alarak bunları teknemizde pişirirdik.

Kadırganın oturakları küçük olmakla beraber her biri üzerinde bizlerden beş kişi, ayaklarımız bağlı olarak otururduk. Bit ve tahtakurusu gibi hayvancıklar bizde bol bol bulunuyordu. Derimizin hiçbir noktası yoktu ki bu pis yaratıklar tarafından ısırılmamış olsun. Gövdelerimiz sıcağın şiddetinden o denli yanıp kavrulmuştu ki artık bu hayvanlar bizi rahatsız etmiyordu.

Her birimizin normal olarak ikişer tane mavi gömleği, birer tane de kırmızımsı renkte saltamız vardı İşte bir forsanın sahip olduğu giyecekler bundan ibarettir. Bu gömlek ve saltaları yalnız geceleri giyerdik. Gerçekten koyu bir sefalet içinde, acılarla yoğrulan bir yaşam geçiriyorduk. Öyle bir yaşam ki ölümden bin beter.

Zaman zaman biz zavallı forsalara, mermer ocaklarının bulunduğu Marmara adasının ünlü şarabından sunarlar, gerçekten pek nefis olan bu içki ile çektiğimiz acıları bir nebze unuturduk, damarlarımıza biraz kuvvet gelirdi.

Ulah ülkesinden ve Moldavya'dan İstanbul'a getirilip satılan Ulah peyniri de iştiha ile, seve seve yediğimiz besin maddelerinden biriydi.

Ulahlar bu peyniri şöyle yapıyorlardı: Taze kesilmiş bir keçinin derisini büyük bir dikkatle tulum halinde yüzüyorlar, bu deriyi kıllı yanı içeri gelecek biçimde tersyüz ediyorlar, biraz da iğne iplik kullanarak güzel bir tulum hazırlıyorlar, sonra bu tulumu sütle doldurup ağzını dikip bırakıyorlardı. Süt, zamanla ekşiyip mayalanıp kıllarla karışarak katılaşıyor ve çok lezzetli bir peynir haline gelince satışa çıkarılıyordu.

Forsalık yaşantımız sırasında, biz altı kişi aramızda bir ortaklık kurmuştuk: Kimimiz iplik eğiriyor, kimimiz bunları eldiven ve çorap haline getirerek satışa çıkarıyorduk. Ortaklıktan elde ettiğimiz kazançla yukarıda anlattığım Ulah peynirinden şöyle büyücek bir parça alırdık. Bu kıllı peynir o vakitler bizim seve seve yediğimiz, badem kurabiyesinden daha lezzetli bulduğumuz mübarek bir azıktı. Bu peynirden çorba da yapar, küflü peksimetlerimizi kırıklar halinde içine atar, kimseye bakmadan, çorbamızın kıllı olmasından utanmadan, şaşılası bir iştiha ile kaşıklardık.

Eh, Bohemya'da iken en âlâ peynirlerden, has ekmeklerden

yapılan paparaların köpeklere sunulduğunu kaç kez görmüştüm. Oysa biz, zavallı forsalar, küflü peksimet ile yaptığımız bu yoksul aş ile, çekmekte olduğumuz açlık acılarını kısa bir süre için dindirmek çabasındaydık. Yemekten söz ediyoruz ya, ben kendi hesabıma o köpeklerin yiyeceklerine ortak olmaya can atmışımdır.

Ama, işlediğimiz günahlar yüzünden Tanrı bütün bu ıstırapları bize çektiriyordu, salah bulmamız için. Çünkü bizler, özgürlüğümüze sahip iken ve İstanbul'da her türlü zevk ve safa içinde ömür sürerken, tutsakların ne derin sefalet ve acılar içinde yüzmekte olduklarını hiç düşünmezdik, inanmak istemezdik.

Şimdi aynı acılara katlanmak zorunda olan üçyüz ortağım var demekti Herkesce bilinen şu sözler forsalık döneminde bizim başlıca teselli kaynağımız oluyordu:

«Elem ve kederi paylaşmak insana zevk verir.»

KARA KULE

Kadırgalarda yarım yıl forsalık yaptıktan sonra tekrar Tersane Zindanına getirildik. Çünkü Türkler içimizden bazılarının kaçabileceklerinden kuşkulanmışlardı. Lakin bu zindanda ikinci kez konaklamamız yalnız bir hafta sürdü.

Buraya dönüşte, Macaristan'da ordumuzun gene Türklere karşı büyük bir zafer kazandığı yolunda bizi sevindiren haberler kulaklarımıza fısıldanır olmuştu. Bizimkilerin bu tür başarıları İstanbul ufuklarında çok kötü yankılar yaratmıştı. Çalışarak özgürlüğünü kazanmış olan 'Tutsaklar Kâtibi' Alphonso di Strada adındaki İspanyol, bir sabah erkenden bizim grubu ziyaret ederek Türklerin bize çok kızdıklarını, bundan dolayı 'Kara Kule'ye göndermeyi tasarladıklarını üzüntü ile bildirmiş, fakat kendisinin böyle bir zindana düşmememiz için en içten dileklerini belirtmişti. Bu kötü haber üzerine, biz zavallılar, adını çok işittiğimiz o korkunç kuleye kapatılma felâketine düşürmemesi için yüce Tanrı'ya dualar ettik.

Aynı gün, öğe yemeğinden sonra idi, Paşa'nın kâhyası yeniden geldi, bizim grubun dışarı çıkarılmasını emretti Dışarı çıkınca kâhya Paşasının buyruğunu bildirdi, pılı pırtılarımızı alarak kendisini izlememizi söyledi. Kara Kule'ye gideceğimizi sözlerine eklemişti.

Kara Kule adını işitir işitmez çok tasalanmış, duyduğumuz

üzüntünün derinliğinden, hepimizden koro halinde bir feryat yükselmiş, ağlamış, dövünmüştük. Bütün öteki tutsaklar bizim bu halimize acıyorlar, onlar da bizimle beraber ağlıyorlardı.

Bizim için o anda ölmek, Kara Kule gibi uğursuz bir zidana girmekten daha iyi olacaktı. Ne çare ki insan ölümü arzu ettiği zaman ölüm ayağına gelmiyor!

Çaresiz, pılıyı pırtıyı topladık, omuzlarımıza vurarak ardımızda kalan tutsak kardeşlere, gözyaşları içinde esenlikler diledik. Bütün tutsaklar ağlıyarak bizi kapıya kadar uğurladılar.

Çok hazin, çok yaslı bir gidişti bu! Gerçekten elemin kederin şiddetinden insanın yüreği çatlayacak gibiydi. Tutsağın biri ayrılık armağanı olarak ekmeğinin yarısını sunuyor, ötekisi bir dikiş iğnesi uzatıyor, bir üçüncüsü biraz pamuk veriyordu. Kısaca her biri birşeycikler vermeye çalışıyordu.

Büyük kapıya vardığımızda Gardiyan Paşa'nın orada olduğunu gördük ve ağlaşarak, burada bulunduğumuz sürece bize gösterdiği şefkatten dolayı şükranlar sunduk. O da bize acıyor ve ağlıyordu. Bizi teselliye çalışarak:

— Aziz mahpuslarım, diyordu, Allah bilir ki ben sizin o korkunç zindana konulmanızı arzu etmiyorum. Çünkü orası öyle bir zindandır ki ölünceye dek içinden çıkamayacak ve bir daha eşinizi dostunuzu göremeyeceksiniz. Size gerçekten acıyorum. Zavallı adamlar! Garipler! Bununla beraber Müslüman olmayı arzu ederseniz bütün bu acılardan kurtulursunuz. Ve Paşa'dan da ödüller armağanlar alırsınız. Ben size bunu salık veririm Dediğimi yapınız. Çünkü oraya vardığınız günden itibaren, iyi bilesiniz ki, bütün sizi tanıyanlar tarafından unutulacaksınız! Bu zindanın adı 'Diriler Mezarı'dır. Zira onun içindekiler bir kabirde imişler gibi orada otururlar ve bir daha ancak öldükten sonra çıkarılırlar.

Tahmin edersiniz, Paşa'nın bu sözleri bizi avutmaktan çok büsbütün yasa düşürdü. Kapıda, bütün tutsak dostlarımızla ve Türklerle kucaklaşıp kendilerini Tanrı'ya ısmarladıktan sonra ayrılıyorduk ki Gardiyan Paşa her birimize birer ekmekle birer içim şarap verilmesini emretti. Fakat biz ağzımıza ne yiyecek ne içecek koyabilecek, hattâ söz söyleyecek halde değildik.

Ölünceye dek bir daha güneş ışığı göremeyeceğimizden yana emin olduğumuz bu tüyler ürpertici kuleye yollanmamız bizi manen ve maddeten çok sarsmıştı. Nasıl olup da içimizden hiç kimsenin o anda düşüp ölmediğine şaşmak gerek!

Kafilemiz gemiye bindirildi Şimdi gözlerimizde yaş yoktu, içimizden derin iniltiler geliyordu. Ağlamaktan kızarmış gözleri-

mizi elimizde olmayarak İstanbul üzerinde gezdirdik. Bakışlarımızı eski elçilik konağımızın yakınında yükselen sütun (Çemberlitaş) üstüne çevirmiştik. Bu sütuna üzüntü ile bakıyor, orada zevk safa içinde geçirdiğimiz günleri anımsıyorduk. Şimdi ise sonsuza dek kalacağımız bir zindana götürülmekte olan sefil birer tutsaktık.

Gerçeği belirtmek gerekirse, bizim o gün duyduğumuz manevi acıyı, maddi sefaleti yeter derecede ne ben anlatabilirim ne de başkası. Şimdi şu satırları yazan ben, yüreğimin derin bir acıyla yeniden burkulmasını, gönlümde geçmiş zaman elemlerinin kaynaşıp kabarmasını önleyemiyorum. Bunun için bu konu üstünde daha fazla durmak istemiyorum.

Kara Kule'nin bulunduğu Hisar göründüğünde Türkler kaleyi bize göstererek avutuyorlar, Allah'tan umudu kesmememizi, onun çok yüce olduğunu, bizi böyle bir zindandan da kurtarmaya gücü olduğunu Daha dört beş ay önce birçok tutsağın buradan kaçtığını söylüyorlardı. Fakat duyduğumuz üzüntünün derinliğinden dilimiz tutulmuş adeta, konuşamıyorduk. Gözlerimiz de artık birşey görmüyordu.

En sonunda gemimiz Hisar altına yanaştı ve Hisar'dan uzatılan bir merdivenden, omuzlarımızda eşyamız olduğu halde, reisin yani kaptanın ardından yürüyerek Hisar'a girdik. Büyük kapıya varınca, çepeçevre galeriler ve Kara Kule'ye kadar yamaçta yükselen bir meydan gördük. Uğursuz kuleye bir demir kapıdan giriliyordu.

Bizi getiren geminin kaptanı, Dizdar Mehmet Ağa'ya Sadrazam'ın mektubunu verdi. Ağa bu fermanı okuduktan sonra yüksek sesle:

— Lahavle velakuvvete, demişti, ne iştir bu. Ben bu zavallı esirleri ne yapacağım? Bu adamlar bu denli sert bir cezayı hak etmiş değiller ki Daha hafif bir zindan bulamamışlar mı bunlar için? Bu suçsuz adamları buraya kapayarak cezalandırmak adalet değil ki!

Sonra bizi gözden geçirerek, hepimizin ağlamaktan kan çanağına dönmüş gözlerimizi görmüş, yüreğimizin derinliklerinden hâlâ ağlamakta olduğumuzu anlamış ve:

— Korkmayın, demişti, Tanrı büyüktür. Elbet sizi de kurtarır!

Ondan sonra kule kapısının açılmasını emretmiş ve içeri girmemizi işaret etmişti.

Bu kapıdan girerken, bir daha ancak canısız birer ceset halinde çıkacağımızı düşünüyorduk. Tüm umutlarımız silinip gitmişti. Bu duyguları insanlıktan biraz nasibi olanlar kolayca anlayabilirler.

Ah, ne yaslı, ne üzüntülü bir gündü bu Kara Kule'ye giriş.

Daha önce de belirtmeye çalıştığım gibi ölüm insanın arzusuna göre gelmiyor ki! Bizim de bu yoldaki dileklerimiz boşunaydı. Tanrı bu belâların başımıza gelmesini mukadder kılmıştı.

Zifiri karanlık zindana girdiğimiz zaman dört başka tutsak tarafından karşılandık (Bunların çok heyecanlı serüvenlerini ileride anlatacağım.) Bu garipler bizi üzüntü ile karşılamış olmakla beraber, felâket ve sefaletlerine ortak olacağımız için sevinmişlerdi de bir yandan.

Kuleye girdikten sonra her birimizin ilk çöktüğü, serildiği yer, bundan sonra oturma, yatma, karın doyurma, iş işleme yerimiz oldu, temelli.

Kule oldukça yüksek olmakla beraber, o kadar geniş değildi. Bundan ötürü, bizden önceki dört kişiyle birlikte yirmialtı kişi olan bizler, sığışabilmek için kendimizi zorluyor, yattığımız zaman âdeta koyun koyuna yatıyorduk.

Kulenin içinde, kalın meşe ağaçlarından yapılma, tıpkı aslan kafeslerini andıran bir çeşit parmaklık bulunuyordu. Bu kafes zindan nöbetçilerinin mahpusların çevresinde dolaşacak ve onları görebilecek bir biçimde yapılmıştı. Kafesin ortasında da, gece gündüz sırça bir kandil yanıyordu. Bu ışığın çevresinde de tomruklar vardı Biz bu tomruklara ayaklarımızı dayıyorduk. Aslını sorarsanız bu tomruklar ayak dayamak için değil, buraya düşenlerin ayaklarını bağlamak için yapılmıştı. Bizim ayaklarımızın da bu bloklara zincirlenmiş olması gerekiyordu, lakin burada Cenabıhakkın bir lütfuna mazhar olmuştuk. O da Kule Dizdarı'nın kalbinde bize sempatik duygular yaratmış olmamızdı. Ağa, ayaklarımızı bu tomruklara zincirletmedi. Ne amaçla olursa olsun, tanımadığı kişilerin zindana gelmeleri, ayaklarımızın derhal bu tomruklara zincirlenmesine neden oluyordu, gelenler bizi bağlı görsünler diye. Böyle ziyaretler oldukça Ağa, hemen muhafızlardan birkaçını koşturuyor, bunlar da ayaklarımızı çabucak kütüklere zincirliyorlardı. Ziyaretçiler gider gitmez ayaklarımızın öz-

gürlüğü geri veriliyordu.

Kara Kule'nin ve içindeki tutsakların muhafazası sorumluluğunu yüklenmiş bulunan Mehmet Ağa, Hırvatistan'da Hıristiyan ana babadan dünyaya gelmişti. Bizim zamanımızda doksanını aşmış, dinine bağlı, bizlere karşı şefkatli, görevlerine çok dikkatli titiz bir kişiydi. Muhafızları kontrol eder, sık sık kuleye gelir, prangalarımızı her gün gözden geçirirdi. Haftada bir kez bütün giysilerimiz, eşyamız ve vücudumuz gözden geçirilir, herhangi birimizde bıçak, eğe gibi şeylerin bulunup bulunmadığı araştırılmış olurdu. Kendinden önceki dizdar oyuna gelip, kafesteki kuşları uçurmuştu da kulede asılarak cezalandırılmıştı. İşte bunu hiç hatırından çıkarmayan şimdiki Ağa görevi konusunda çok titiz davranıyordu.

Dizdar Mehmet Ağa, görevine olan bu titizliğinden ötürü, kuleye kapatıldığımızın ertesi günü sabahı, birer birer kuleden dışarı çıkarılmamızı emretmişti. Ayaklarımıza pranga vurulacaktı. İşte tam bu arada ulu Tanrı, muhafızlar arasından bana bir dost gönderdi. Bu bir Hırvat dönmesiydi. Bana geri kalmamı, yani kuleden çıkacakların en sonuncusu olmamı salık vermişti. Pranga vurulan arkadaşlar birer birer yerlerine dönmüşler sıra bana gelmişti. Ben de kuleden çıkarıldım Ağa'nın ve yardımcılarının yanına götürüldüm. Sırtımda bir iç gömlek, onun üstünde de yırtık, partal bir dış gömlek vardı. Hırvat asıllı er ayağa kalkarak:

— Başka pranga kalmadı, efendim, dedi

Bunun üzerine Ağa, geldiğim yere dönmemi emretti. Fakat Ağa'nın maiyeti olan görevlilerin karışmaları benim işimi bozdu. Çünkü bu adamlar benim genç olduğumu, prangasız kaldığım takdirde gerek kendimi gerek arkadaşlarımı kurtarmaya çalışabileceğimi, bundan ötürü kendisinin karşılaşacağı tehlikenin ne denli büyük olduğunu belirterek Ağa'yı uyardılar. Bunun üzerine Ağa emri geri almak zorunda kaldı. Başka pranga da olmadığından iki demir halka buluşturuldu, bunları ayaklarıma takarak perçinlediler, bir de zincir geçirdikten sonra beni yerime gönderdiler. Ben de, Hırvat asıllı dostumun tasarladığı gibi ayaklarımı halkadan ve zincirden kurtaramayarak gözyaşları içinde arkadaşlarımın yanına döndüm.

Kara Kule'ye kapatılalı üç gün olmuştu. Bu süre içinde ne bir parça ekmek, ne de başkaca yiyecek verilmişti. Ağamıza haber

göndererek onun bir zahmet gelmesini rica ettik. Ağa gelince, kuleye kapatılmamızdaki gerçek amacın ne olduğunu sorduk. Üç günden beri boğazımızdan yiyecek adına lokma geçmemiş olduğuna göre, niyetlerinin bizi öldürmek ise, daha iyisi hepimizi denize atmalarını, böylece bu sefil yaşamın bir an önce sona erdirilmesini istedik. Bunları söylerken gözyaşlarımızın akmasını önleyemiyorduk. Bu halimize gerçekten acıyan, ağlamamıza katılmaktan kendini alamayan Dizdar Ağa:

— Yemin ederim ki, ben sizin bu zindana atılmanızı hiç istemezdim. Buraya niye getirildiniz, bundan sonra başınıza ne gelir onu da bilemem. Bana erişen bir buyruk yok. Sizi açlıktan öldürmek istediklerini hiç sanmıyorum. Böyle olsaydı sizi öbür tutukluların yanına koymazlardı. Ayrı mahzene atarlardı. Düşüncelerinin bu olmadığı meydanda. Şimdi bana İstanbul'a gitmek düşüyor, varayım anlayayım. Sonucu size bildiririm.

Bu iyi yürekli adamın, ellerine eteklerine sarıldık, ayaklarına kapandık gözyaşları içinde, kendimizi onun merhametine emanet ettiğimizi anlattık.

Büyük bir heyecan içinde dönüşünü beklediğimiz Ağa, akşam üzeri çıkageldi. Getirdiği haber kötü değildi: Bizi Kara Kule'ye gönderenlerin gerçek amaçlarının bizi öldürtmek olmadığına bizi inandırdıktan sonra, yiyip içeceğimiz için günde üç akçe verilmesi hususunda Paşa'dan buyrultu çıkmış olduğunu bildirdi, sözüne devam etti:

— Ama biliyorsunuz, asker ve başka kul tayfasının maaşları üç ayda bir verilir. Size bağlanan para da o vakit ödenecektir. E, üç ay daha aç kalamayacağınıza göre, sizin yiyeceğinizi sağlamak bana düşüyor.

Dizdar Ağa'nın aldığı tedbir şu idi: En büyük kulesinde tutuklu bulunduğumuz Rumeli Hisarı'nın yanıbaşındaki köyde bir fırıncı ile konuşmuş, ödeneklerimiz çıkıncaya değin bize her gün ikişer ekmek verilmesi için anlaşmıştı. Gündeliklerimiz her üç ayda bir verildikçe biz de fırıncıya olan borcumuzu öderdik. Fırıncı da bize yaptığı bu hizmetin karşılığı olarak her birimizin üçüncü akçesini cebe indirir, bize günde iki akçeden fazla para vermeyi reddettiklerini söylerdi.* Bizler de verilenleri teşekkürle kabul ederdik.

Suyumuzu ise bu köye bir hayli mesafede, bir tepe yamacındaki kaynaktan getirirler, günde iki büyük testi dolusu su verir-

* *Anlaşılan üç aylıklar doğrudan doğruya fırıncıya gidiyormuş.*

lerdi. O sıralarda zindan bir hayli sıcak olduğundan, verilen su da bol olmadığından aramızda kavgalar eksik olmuyordu: Biri ötekinden fazla su içti diye hemen her an çekişme halindeydik.

Bu çekişmelere son vermek için birer maşrapa almaya karar verdik. Ama ne ile alacaktık? Onun da kolayını bulduk, derhal beşer altışar kişilik ortaklıklar kurarak çorapçılık işine başladık. Ortaklardan biri pamuk eğirir, ikincisi sarıp yumak yapar, ötekiler de bu ipliklerle çorap örerlerdi.

Örülen bu çoraplar dışarda satılmak suretiyle elde edilen paralarla kendimize birer maşrapa ve büyücek bir tahta gerdel satın aldık. Böylece gelen suyu maşrapalarımıza dolduruyor, gerdelde artan suyu da her gün sıra ile birimiz alarak büyük bir testide saklıyorduk. Satışa çıkardığımız çoraplara karşılık, arada sırada yemek, yağ, ekmek, sirke ve başka kumanya da alıyorduk. Bundan başka satın aldırdığımız büyük bir saksının içini muhafızlarımızın getirdikleri balçıkla sıvayarak bir çeşit fırın da yapmıştık. Çorapçılık ve eldivencilikten biriktirebildiğimiz paralarla kömür de aldırıyorduk.

Bu beşer altışar kişilik çorap kumpanyalarının(!) ortakları, sıra ile ve bir hafta süreyle aşçılık yapardı Yani önce ateşi yakar, suyu kaynatır, bir somun ekmeği bu kaynar suya doğrayarak bir çeşit çorba hazırlar, isteyen ortaklara sıcak sıcak sunardı.

Haftalık hizmet nöbetindeki ortak, su bulunduğu takdirde arkadaşlarının gömleklerini ve başlarını da yıkardı. İşte böylece ortaklık kurumunun her üyesi bir hafta ötekilere hizmet eder, hafta sonunda görevini başka birine devrederdi.

Yapılan çorba gerçekten nefis olurdu. Hele bu çorbaya zeytinyağı kattığımız zaman! İşte o zaman, yemeğin tadına doyum olmaz, parmaklarımızı yalardık!

Kimi gün ekmeğimiz yeterli olurdu, kimi günler de akşamlara kadar ekmek gelsin diye beklerdik. Testilerimizde su olduğunu gördükleri vakit bir ya da iki gün taze su getirmedikleri olurdu. Yani yaşama yolunda zorluklar ya da kolaylıklarla karşılaşmamız tamamiyle muhafızlarımızın insaf ve merhametine kalmıştı.

Tuzdan başka Tanrı'nın rızası ile verilen bir şey yoktu. Çünkü Hisar'daki mahzenlerde, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u kuşattığı zamanlardan beri bolca tuz depo edilmiş bulunuyordu

Zindanın ürkütücü karanlığına alıştıktan ve yukarıda belirttiğim ortaklıkları kurduktan sonra Latince ve Almanca bazı kitapları sağlamanın yolunu bulmuştuk. Bunlar İncil-i Şerif, şiir

ve mitoloji kitaplarından ibaretti.

Nöbetçilerin değişmesinden sabah ya da akşam olduğunu anlıyorduk. Sabahları toplu olarak sabah ilahisi okuyor, ulu Tanrı'dan kurtuluşumuz için, Hıristiyan ordularının Türklere karşı zaferler kazanmaları için dualar ediyorduk. Ondan sonra da işlerimizin başına oturuyor ve akşama değin çalışıyorduk.

Prangalarımızın gözden geçirilmesinden akşam olduğunu anlardık. O zaman da hep birlikte akşam duasına kalkardık. Dualarımızı bitirdikten sonra gece olduğunu anlar, ya istirahate çekilir, ya da kandilin ölgün ışığı altında bir saat kadar kitap okurduk. Bu kitaplar gerçekten çok işimize yaramıştı. Bunları birbirimize okuyarak gönlümüzde biriken yas bulutlarını geçici de olsa bir süre dağıtmış olurduk.

Türkler bizim sabah akşam toplu olarak ibadetimize gülerler, fakat bunu önlemeyi asla düşünmezlerdi. Kendileri de Tanrı'ya kulluk zamanlarını asla kaçırmazlar, Allah'a olan dinsel ödevlerini yerine getirirlerdi.

Biz zavallı tutuklular, başımıza gelen bu felâketi çekmekten başka çare olmadığını, ebedi sükûna kavuşmaktan, yani bu dünyadan göçüp gitmekten başka bütün kurtuluş umutlarının silinip gittiğini sandığımızdan, artık her yönden kendimizi Tanrı'nın yüceliğine bırakarak, karanlığa, açlığa, kokuya ve murdarlığa karşı sabırlı olma yolunu tutmuştuk.

Zindanda doğal gereksinmeleri gidermek için bir su oluğundan başka birşey yoktu. Hepimiz bu su oluğunu kullanıyor, sonra su ile elden geldiği kadar oluğu temizlemeye çabalıyorduk. Zaman zaman bu oluktan öyle iğrenç bir koku yayılıyordu ki, nöbetçiler burunlarını tıkamak zorunda kalıyorlar ve bize ağır küfürler savuruyorlardı. Bizim burunlarımız ise bu kokulara alışık olduğundan nöbetçilerin burun tıkamalarına ve bize sövüp saymalarına karşı kahkahalar atıyorduk.

Ah, hele bu iğrenç zindanda sevgili yurdumuzu hatırlamak ne hazin oluyordu! Ah, eğer Cenabı Hak, lütuf ve keremini bizlerden esirgemeyip de yurdumuza ve milletimize sağ salim kavuştursa ne iyi birer insan olacaktık, ne iyi! Anayurdumuzda, yurttaşlarımız ve dostlarımız arasında, günde yalnız karın doyurmaya yetecek kadar kazanabilen adi bir irgat olmaya bütün varlığımızla razı oluyor ve bu mutlu özgürlüğün özlemiyle yaşıyorduk. Geçmiş yıllarda geçirdiğimiz parlak yaşamı şöyle gözönüne getirdikçe o vakit ulu Tanrı'nın bize ihsan etmiş olduğu nimetlerin değerini

bilememiş olduğumuza yürekten üzülüyor, o günlerdeki nankörlüğümüzden yakınıyorduk.

Aynı zamanda ana baba, hısım akraba ve dostlarımızın da ne durumlarda olduklarını öğrenmeyi arzu ettiğimizden, özgürlüğünü çalışma yoluyla sağlayıp Galata'ya yerleşmiş önceden tanıştığımız eski bir tutsağa, yazdığımız gizli mektupların Venedik yoluyla Prag'a ulaştırılmasında aracı olmasını rica etmiştik. Yaptığımız çorap, eldiven, para kesesi, takke gibi işleri satıp bizim için paraya çeviren de bu arkadaştı.*

Bu dost, dilediklerimizi doğrulukla yerine getirdi: Gönderdiğimiz örme işlerini satarak parasıyle bize çeşit çeşit yiyecekler yolladığı gibi, mektuplarımızı da büyük bir özenle Prag'a ulaştırmanın yollarını buldu. Buna bir örnek vermek için, yalnız benim yazıp, o zamanlar Prag Burggraf'ı (Belediye Başkanı) ve vaktiyle benim patronum olan, Türkiye'ye seyahatimde de bana yardım etmiş bulunan müteveffa Herr Adam Von Hradetz'in eline geçmiş üç mektubu söyleyebilirim.

Bu aracı ile yurda ulaştırılan mektuplarla, bazı arkadaşlar, ilgili kişilere, bizim tutukluluğumuzu ve o günlerde Osmanlı ülkesinde geçen olayları bildirdiler, bizler için yardım rica ettiler.

TÜRKÇEMİ İLERLETİYORUM

Bütün kurtuluş umutlarımızın yitirilmiş olmasına karşın, hem tutsaklık yaşamımızın acılarını -geçici olsa bile unutmak- hem de günün birinde, yurduma daha yararlı olmak, bilgilerimle daha iyi hizmette bulunabilmek amacıyla Türkçe okuyup yazmayı öğrenmeye başladım.

Sürekli ve istekli bir çalışma ile bu dili oldukça düzgün konuşmayı yazıp okumayı başardım. Bu yolda bana yardım eden bir Türk hocası olmuştu.

Hoca her zaman zindana geliyor, bana ve öteki arkadaşlarımdan ikisine Türkçe dersi veriyordu. Hocamızın zahmetine karşılık, kendisine örgü işlerimizden armağanlar veriyorduk. Benim kısa zamanda kendi yazılarını öğrenmem, dillerini oldukça iyi konuşma başarısını göstermem karşısında hocamız hayranlığını belirtiyor, her gittiği yerde dil öğrenmedeki yeteneklerimi övü-

* *Mektupları kuleden nasıl çıkarabildiklerini anlatmıyor. Örgü işleri ile birlikte olsa gerek. Belki de Ağa buna göz yumuyordu. (Çeviren)*

yordu. Bunu işiten Ağamız, bir gün kuleye gelmiş ve beni bir çeşit sınavdan geçirmişti.

Okuyup yazma ve konuşmasıyla Türkçeyi bu kadar kısa zamanda öğrenmem yaşlı Ağayı da hayrete düşürmüştü Şayet Müslüman olursam bu bilgimin ölünceye dek bana yararlı olacağını, Cağala Paşa'nın benim gibi bir gencin varlığından haberi olduğu takdirde, ister istemez Müslümanlığı kabul etmek zorunda kalacağımı söylemişti.

Oysa ben, öz dinimden ayrılmak istemediğimden, doğduğum gibi Hıristiyan olarak ölmek istediğimden, hemen Türkçe öğrenimine son vermeyi uygun buldum. Zira Ağa'dan işittiğim olasılığın gerçekleşmesinden çok ürkmüştüm. Arkadaşlarım da bana bu yoldaki çalışmalarımdan vazgeçmemi öğütlediler.

Bundan ötürü, Türk öğretmeni, sunduğum ufak tefek armağanlarla hoşnut ederek savdım. Beni uyarmış olmasından ötürü Ağamıza da teşekkürler edip Tanrı'nın mükâfatına kavuşmasını diledim. Yoksa bu yoldaki öğrenimim sürüp gitseydi, bir gün kendimi ister istemez Cağala Paşa'nın konağında ve onun adamları arasında bulacaktım.

BİZDEN ÖNCEKİ TUTSAKLAR KARA KULE'DEN NASIL KAÇMIŞLAR

Bizim kadırgalarda forsa olarak çalıştırıldığımız sıralarda, kulede onaltı önemli mahkûm bulunuyormuş. Dört Macar, iki Rum, bir Alman, dokuz İtalyan Özellikle bunların arasındaki iki Rum deniz haydudu olmakla ün salmış ve Türk deniz ticaretine büyük zarar vermiş azılı kişilermiş. Bu tutuklulardan bazıları kurtuluş olanağı ve umudundan yoksun olarak ondört, onbeş, onaltı yıldır bu zindanda konaklıyorlarmış.

Ünlü Rum korsanlar gösterişli, iriyarı adamlarmış, iki kez Türklerin elinden kaçıp kurtulmanın yolunu bulmuşlar, üçüncü kez yakayı ele verince, ölünceye değin Kara Kule'ye kapatılmışlar. Üç yıldanberi bu korkunç zindanda çile çekmekle beraber, gece gündüz buradan kaçmanın bir yolunu bulmak için kafa yorar, planlar kurarlarmış.

Zindanda öteki yargılıların bu azılı korsanlara yaklaşmaları yasakmış, zindan nöbetçileri de özellikle bu iki azılıyı göz hapsinde tutarlarmış. Kaçabilmelerine imkân ihtimal yokmuş yani!

Bir gün bunlardan biri hastalanır, ya da öyle görünür. Üzerinde biraz para olduğundan bu parayı Kule Dizdarı'na, yani kule komutanına armağan olarak gönderir, karşılığında yalnız kendisine bir Hıristiyan tarafından bir içim şarap ya da biraz ispirto getirilmesine izin verilmesi için yalvarır. Bir hayli dil dökmeden sonra bu izin verilir ve bir Rum bir gün zindana küçük bir şişe ispirto getirir. Bu kurnaz korsan, İstanbul yakınındaki adalardan birinde oturan bir dostuna önceden yazdığı mektubu, dışardan gelen adama gizlice vererek, bunu yazıldığı kişiye iletmesi için adamı razı eder.

Mektup yerini bulur. Birkaç hafta sonra, iki korsanın arzu ettikleri gibi birkaç köylü Rum, besili bir koyun, epeyce bal, pirinç, yağ, zeytin, kavun, karpuz ve başka meyvalar getirirler, bunları zindanın baş muhafızına sunarak istediklerini aldıktan sonra, kalanların tutsaklar arasında dağıtılmasına izin verilmesini rica ederler. Getirdikleri küçük bir fıçı şarabı da hasta tutsağa bir çeşit kuvvet ilacı olarak verilmesini dilerler. Bütün bu armağanları kendilerinin bilerek ya da bilmeyerek işledikleri günahların kefareti olarak verdiklerini belirttiler. Eh, Kule Dizdarı da bu günah kefareti sadakalardan pek hoşnut kalır. Koyunla öteki yiyeceklerden kendine aslan payını ayırdıktan sonra, geriye kalanları tutuklulara dağıtır, şarap dolu fıçıyı da iki korsana yollar.

Fıçının dibine doğru bir bölme var, korsanların dostları buraya koydukları mektupla bu yoldan ne gibi şeyler gönderebileceklerini sorarlar. İki korsan da istediklerini yazı ile dostlarına bildirirler. Bu gizli haberleşmeyi ve ileride yapacakları işleri kimseye açmazlar kuşkusuz. Birkaç hafta sonra başka Rumlar gelir bu kez de daha çok yiyecek iki fıçı da şarap getirirler. Dizdar Ağa, Rumlar tarafından getirilen bu yiyecek ve içeceklerin gerçekten bir sadakadan başka bir amaçla getirilebileceğini aklının kıyıcığından bile geçirmediği ve kendisine de, yukarıda belirttiğimiz gibi aslan payını ayırdığı için, bu gibi sadakaların biçare tutuklulara daha sık gönderilmesi için gelen Rumlara telkinlerde bile bulunur.

Bu son getirilen fıçıların da diplerinde birer bölme vardır. Bu bölmelere küçük el testereleri, eğeler, ipekli kordonlar ve başka avadanlıklar konmuştur.

Rumların zindandaki dindaşlarına bu yoldan sadaka getirmeleri bir yıldan fazla sürer. Bir gün de tutsaklara don, gömlek ve başka çamaşırlar yaptırılmak üzere bir miktar para hibe edilir. Çok kurnaz olan iki Rum korsan, dışarı ile olan haberleşmelerini

öyle ihtiyatla sürdürürler ki, değil yalnız Türk muhafızlar, birlikte yaşadıkları öbür tutsaklar bile hiçbir şey sezmezler.

En sonunda rakı ile dolu iki varilin daha getirilmesiyle, korsanların tasarladıkları kaçma girişiminde uygulama aşamasına geçilir. İki Rum, planlarını öteki zindan yoldaşlarına açarlar. Yüce Tanrı'nın yardımıyle gerek kendilerini gerek bütün yoldaşlarını bu korkunç zindandan kurtaracaklarını söylerler. Herkes İncil'in çevresinde diz çökerek, ikişer parmaklarını kutsal kitabın üzerine bastırarak, kaçma gününe değin bu gizi yüreklerinde saklayacaklarına, birbirlerini aldatmayacaklarına and içerler. Bu and içmeden sonra tutsaklar ilk kez gönüllerinde derin bir ferahlık ve hafiflik duyarlar.

Şimdi sıra Türk muhafızları ufaktan sarhoş etmeye gelir. Türkler, Rumların incir ve kuru üzümden yaptıkları rakıyı çok severler.

Nöbetçilerin sarhoş edildikleri bir akşam, korsanlar gerek kendi gerekse öbür arkadaşlarının ayaklarındaki prangaları, perçinleri eğeleyerek açarlar, bunların herhangi bir kimse tarafından denetlenmesi halinde yerli yerinde görülmesini sağlamak için, tekrar kurşunla lehimlerler. Vakti gelince bu kurşunları eğelemek, demir perçinleri eğelemekten çok daha kolay olacaktır. Bu iş de bittikten sonra, korsanlar tutukluların keten gömleklerini toplayarak, daha önce dışardan getirtmenin yolunu buldukları ipek kaytanlarla bunları turalarlar, böylece bir çeşit halat vücuda getirirler.

Bu halat da hazırlandıktan sonra, korsanlar zindan arkadaşlarına o gece Türk muhafızlarla daha senli benli olup birlikte içki içmelerini, bu arada şarkılar söyleyip gürültü yapmaları için direktif verirler. Tutsaklarla muhafızların rakının etkisiyle şenlik cümbüş içinde âdeta kendilerinden geçmesinden yararlanan korsanlar, el testereleriyle, oturdukları kat üzerindeki, birinci, ikinci ve üçüncü kat döşemelerinden bir adamın geçebileceği boyutta delikler açarlar, böylece kule penceresinin bulunduğu kata çıkarlar. Bu pencereden, yaptıkları halatı aşağı sarkıtarak yere değip değmediğini prova ederler.

Bunun yanısıra, dışarıdaki dostlar, yapılan anlaşma uyarınca, hafif ve yollu bir sandalın kuleden görülebilen bir kıyıda, içinde ışık olduğu halde beklemesini sağlayacaklardır.

«Saint John» yortusuna rastlayan günün gecesi, tutuklular elbirliğiyle kule muhafızlarını iyice sarhoş ederler, bunların sızmalarından yararlanarak kurşun perçinleri bir çabuk eğeleyip

prangalarından dökünürler. Yalnız içlerinden Bernstein adındaki Alman'ın bir ayağındaki prangayı çıkarabilirler, öbürü kalır. Ondan sonra hiç telaş etmeyerek hepsi, önce döşemelerden açılan deliklerden en üst kata çıkarlar.

Bu işlerde hayli tecrübeli olan ve özgürlüğün ne denli tatlı olduğunu çok iyi bilen korsanlar, herhangi bir yanlış davranış yüzünden, gürültü çıkmasından, telaş ve heyecanla ipten aşağı kayılırken birisinin düşmesinden ve bu yüzden son dakikada planlarının altüst olmasından çok korkarlar. Bundan ötürü, bu tedbirli iki kafadar, tutsakları yaş sırasına göre, kilim parçalarından bir çeşit iskemle yaparak halatın ucuna bağlarlar, en yaşlısından başlayarak hepsini birer birer aşağı sarkıtırlar. En sonunda da kendileri, iskemleyi gerekli görmeyerek, maymunlar gibi, gömleklerden yaptıkları halattan aşağı süzülürler.

Bütün zindan yoldaşları kendilerini sağlıcakla dışarıda bulunca, herşeyden önce, gecenin zifiri karanlığında diz çökerek sessizce ulu Tanrı'ya, bu gece lütfunu esirgememiş olduğu için şükranlarını arzederler. Ondan sonra birer ikişer öteki engelleri tırmanıp aşarak uğursuz kuleden uzaklaşırlar.

Korsanlar elde ettikleri bu başarı üzerine beraberlerine yalnız bir Maltalı şövalye alarak ötekileriyle vedalaşırlar. Bundan ötesinin kendilerine ait olduğunu söyleyerek, şimdiye dek kimseye açıklamadıkları kayığın yolunu tutarlar. Bir an bile yitirmeden yelken açıp, gecenin karanlıkları içinde, yalnız kendilerince bilinen bir yöne doğru, özgürlük havasını ciğerlerine çeke çeke yol alırlar.

Korsanların bu çok kurnazca düzeniyle korkunç zindandan kurtulup özgürlüğüne kavuşan tutsaklardan Balak Dak İstvan adında, yıllarca önce Eğri garnizonunda teğmenlik yapmış bir Macar hem yaşlı, hem de hasta olmasından ötürü Kule çevresindeki surları aşamamış, oracıkta bir çukura sinerek saklanmıştı.

Şafak sökmeye başlarken, sabah ezanını okumak için minareye çıkan müezzin Kara Kule'nin penceresinden bir halatın aşağı sarkmakta olduğunu görmüş, hemen koşup hisar muhafızlarına haber vermişti. Kuleden yukarı koşan muhafızlar tutsakların yerlerinde yeller estiğini görüp, şaşkınlıktan donakalmışlardı.

Muhafızların içinde en çok şaşkına dönen, sonra da korkudan tir tir titreyen Dizdar Ağa olmuştu. Adamcağız, hiç vakit yitirmeden İstanbul'un yolunu tutmuş, ilgililere Kara Kule'de olup biteni bildirmişti.

Bunun üzerine hemen İstanbul kentinin ve Galata'nın bütün kapılarının kapanması emredilmiş, binlerce adam karada, denizde kaçakları aramaya koyulmuştu. Bütün bu araştırmalar sonucunda yalnız, hasta yaşlı Macarı, Hisar'ın hendeğinde sinmiş olarak bulmuşlardı.

Üç gün sonra da Alman Bernstein bir bağda yakayı ele vermişti. Bu zavallı, ayağındaki prangayı söküp atamamış, göze çarpmıştı.

Yakalanan her iki tutsak Vezir* katına götürülmüşler, kaçış olayını bütün ayrıntılarıyla anlatmışlardı. Vezir, bunların nasıl bir cezaya çarptırılmaları gerektiğini Şeyhülislâm'dan sormuş, o da tutsaklara hiçbir ceza uygulanamayacağını nasıl yiyeceği içeceği bol, bir kuş bile kafesten çıkıp özgürlüğe kavuşmanın yollarını ararsa, elbetteki, sefalet ve her türlü yoksulluk içinde kıvranan bir tutsağın özgürlüğe kavuşmak için her türlü çareye başvuracağını, bunun çok doğal bir davranış olduğunu hatırlatmış, ancak tutsakların muhafazası ile görevli kişilerin cezalandırılması gerektiğini, çünkü onların kendilerine emanet edilen görevi yapmamış olduklarını ileri sürmüştü.

Bunun üzerine Vezir, Kara Kule'de o gün görevli olan muhafızların, başta komutanları ve subayları olduğu halde, Hisar'da asılmalarını emretmiş ve buraya bizim Mehmet Ağa'mız yeni Dizdar olarak atanmıştı. Mehmet Ağa'ya kendinden öncekinin uğradığı akıbet hatırlatılmış, aynı sonla karşılaşmak istemiyorsa gözlerini dört açması tenbih edilmişti.

Bu kaçış olayından sonra Türkler, aynı olayın kahramanlarından iki muharip daha yakalamışlardı. Bunlardan biri Chtistopher adındaki bir hancı, öbürü ise Mathias adında bir Hüssar** idi. Bu iki zindan kaçkını, vaktiyle Macaristan'ın cesur şövalyelerinden olan ve Türklerle savaş alanlarında çok kez karşılaşmış, sonra esir düşüp din değiştirmiş bir Macar dönmesinin evinde saklanmışlardı. Bu Macar dönmesinin öz kardeşi hâlâ Macar ordusunda hüssarlık yapıyordu. Bu adam onlara birer at ve giysiler tedarik edip, ceplerine de harçlık koyduktan sonra yola çıkarmıştı.

Türklerin eyalet askeri kıyafetine giren bu iki yoldaş, tam

---

* *Sinan Paşa gittikten sonra İstanbul'da Kaymakam olarak kalan Ferhat Paşa olmalı.*

** *Macar süvarisi.*

Galata'dan çıkmak üzere bulunuyorlardı ki, birer de çanta almak üzere atlarından inmişler bir dükkâna girmişlerdi. Ama aksiliğe bakın, tam o sırada aynı dükkâna giren, eski Dizdar'ın uşağı, bunlardan Mathias'ı hemen tanımış ve bağırmıştı:

— Bu adam hüssar Mathias'tır! Hani Hisar'dan kaçan Macar!

Bu haykırışı işiten halktan yüzlerce kişi hemen bunların ardına düşmüş, kısa süren bir kovalamadan sonra her ikisini de kıskıvrak yakalamışlardı. Böylesine ters bir şansla yakayı ele veren yoldaşlar, son bir çareye daha başvurmuşlar, kendilerinin Budin garnizonuna bağlı askerler olduklarını, kendi işlerini bitirdikten sonra Saray-ı Hümayun'a gitmekle görevli bulunduklarını, bu yüzden görevlerinden alıkonulmamalarını istemişler, Budin garnizonundaki ileri gelen komutan ve subaylarının isimlerini vermişler, daha iyisi kendilerinin Yeniçeri Ağası'nın huzuruna götürülmelerini, orada kimliklerinin daha iyi anlaşılacağını ileri sürmüşlerdi.

Ağa katına iletilen Macarlar, orda da öyle ustaca konuşmuşlardı ki Yeniçeri Ağası bile bunlara inanmış, kendilerini yakalayanları bir güzel azarlamıştı.

Gerek Mathias gerek Christopher çocukluklarında Türklerin eline düşmüşler, sünnet edilerek Müslüman yapılmışlar ve kısa zamanda Türkçeyi mükemmel öğrenmişlerdi. Ama büyüyüp delikanlılık çağına gelince yurt sevgisi gönüllerinde alevlenmiş, sınırları aşmanın yolunu bularak anayurtlarına ve öz dinlerine dönmüşlerdi. Bir savaşta Türklere tutsak düşen bu iki bahtı kara İstanbul'a getirilip Kara Kule'ye kapatılmışlardı.

Şimdi bakın talihin cilvelerine, Yeniçeri Ağasını da kandırıp yakayı sıyıran bu kurnaz yurttaşlar dışarı çıkıp, yeniden atlarına binmek üzere iken bu kez Karadenizli bir sipahi eriyle burun buruna gelmişler, sipahi onları tanıyarak çevirmişti.

Bunun üzerine tekrar tutuklanarak zincire vurulmuşlar, üç ay önce kaçtıkları Kara Kule'ye yeniden kapatılmışlardı.

Bizim geldiğimizde zindanda bulduğumuz dört tutsak işte bu kaçıp da yeniden yakayı ele veren talihsizlerdi.

KEDİBALIĞINDAN ZEHİRLENİYORUZ

Kara Kule'ye kapatılalı bir yılı geçiyordu. Bu süre içinde yazın şiddetli sıcaklarından ne denli etkilendikse kışın şiddetli soğuklarından, doğu rüzgârlarının rutubetinden o denli ıstırap çek-

tik. Bereket versin Ağamız hepimize birer kaput yaptırmak olanağını bulmuş, soğuklara karşı dayanmamızı sağlamıştı.

Besin yetersizliğinden güçten düşmüş, sıskalaşmıştık. Bu acınacak halimizi bilen muhafızlarımız, bir gün çevredeki balıkçılardan, yuvarlak masa biçiminde, uzun kuyruklu, büyük bir balık kopartmışlardı. Türklerin kedibalığı dedikleri bu balığı kendileri yemiyorlar, çok yağlı olan hayvanın yağını çıkarıyorlardı.

Muhafızlar, balıkçıların merhametini uyandırarak elde ettikleri bu balığı bize getirdiler. Teşekkür ederek, büyük bir sevinçle kabul ettik. Balığı bölüşerek ocağın başına koşuştuk. Bir bölümünü tencereye koyarak kaynattık, bir bölümünü de kızarttık. Ondan sonra başına geçip, öyle bir iştiha ile yedik ki.

Pek az sonra, bu iştihamızın bedelini çok acı ödedik. Balığın yağından atıştırıp da üzerine su içtikçe, karınlarımız öyle şişti, öyle şişti ki, haftalarca yattığımız yerden kalkamaz olduk. Ben ve kimi arkadaşlarım mutlak zehirlendiğimizi sanıyorduk.

Tutulduğumuz ishal günlerce sürmüş, ondan sonra da şiddetli bir dizanteriye dönüşmüştü. Bu hastalık bizi öylesine yere vurdu ki, arkadaşlardan birkaçı kendi pislikleri içinde yatmak gibi acıklı bir duruma düştüler. Muhafızlarımız ise bizim gerçekten feci durumumuza gülüyorlar, balığı bize bu amaçla yedirdiklerini söylüyorlardı

Zehirlenmeden sonra tutulduğumuz dizanteri, zindanı öyle kötü bir kokuya boğmuş, öyle iğrenç buğular yaratmıştı ki, muhafızlar da artık buna dayanamaz oldular!

Ağamıza haber gönderdik, ölüm döşeğinde olduğumuzu bildirdik. İhtiyarcık hemen kalkıp aramıza geldi. Bizim acılar içinde kıvrandığımızı görünce muhafızları çok sert biçimde azarladı, bizi zehirledikleri için ağır cezaya çarptırılacaklarını söyledi. Aramızdaki hekime de, bize gereken tedavinin yapılmasını salık verdi.

Ağanın bu son sözünden yararlanarak, ondan küçük bir fıçı konyakla (dibinde gizli bölme olmamak koşuluyla), yeteri kadar sarımsak verilmesini rica ettik. Ağa bu dileğimizi yerine getirdi. Sarımsağı yiyerek, konyağı içerek hastalığımızı yavaş yavaş giderdik.

Çoğumuz kısa zamanda kendimizi toparladık, birkaçımız bu zehirlenmenin yan etkilerini zindanda kaldığımız sürece çektiler. Dizdar Ağa, hastalığın bir süre sonra defolup gittiğine sevinmiş, bundan böyle kendi haberi olmadan bizlere hiçbir yiyecek içecek verilmemesini sıkı sıkıya tenbihlemişti.

Bu üzüntülü olaydan sonra Ağamız, zindanda temelli bir temizlik yaptırmış, daha sonra da defne yaprakları yaktırarak mapusanemizi tütsületmişti.

Günlük ekmek tayınımızdan başka muhafızlarımız arasıra bize salyangoz, kaplumbağa gibi hayvanlar da veriyorlardı. Biz bunları suda haşlayarak büyük bir iştiha ile yiyorduk. Bu gibi yemekler bize dokunmuyordu, çünkü midelerimiz artık, o mahut balıktan başka herşeyi sindirecek kadar nasırlaşmış bulunuyordu.

CERRAHIMIZ ARANIR KİŞİ OLUYOR!

Bu sıralarda, Trakya'da, İstanbul'da ve yakın adalarda şiddetli bir veba hastalığı sürüyordu. Söylendiğine göre yalnız İstanbul ve dolaylarında üç ay içinde seksen bin kişi bu hastalıktan göçüp gitmişti.*

Kapatıldığımız kulenin yakınında Yenişehir diye adlandırılan kasabada ve muhafızlarımız arasında da bir hayli ölenler olmuştu. Korkunç hastalık sürüp giderken, çevremizde genel bir yas, korku hüküm sürüyordu. Yanıbaşımızdaki kasaba halkı, aramızda bir hekimin varlığını duymuş, gereken yetkililere başvurarak bu hekimin kendilerine bakmasını istemişlerdi. Bizim cerrah her gün kuleden çıkmaya başladı.

Her sabah kasabada, kendisine getirilen yirmi otuz hastanın tedavisiyle uğraşıyordu. Cerrahın tedavi yöntemi pek basitti. O güne dek yanında taşımak iznini kopardığı neşterle hastanın kolundaki bir damarı delerek kan akıtmaktan ibaretti. Hastalar cerrahımızın kan almaktaki ustalığına şaşıyorlardı. Damarı açarken onlara pek az acı duyuruyordu Halk kendi arasında benzeri bir ameliyeyi İtalyan çakılarıyla yapmakta, bu ise hastanın kolunda oldukça büyücek bir yara açılmasına, dolayısiyle bir hayli acı çekilmesine yol açmakta idi.

Böylece doktorun talihi açılmış, refaha kavuşmuştu. Çünkü halk kendisine bol bol yiyecek veriyor, bazan da para gönderiyordu. Bunların hepsinden önemlisi, biz zavallı mahpusların erişemediği bir nimete kavuşuyordu: Temiz hava ve gün ışığı. Geriye kalan bizler ise, bütün bu nimetlerden yoksun, gece gündüz

---

* *Yazar aynı bilgiyi tekrarlıyor gibi. Veba salgını onlar elçilikte tutukluyken başlamıştı. Anlaşılan, yer yer yeniden patlak vermiş.*

bu koyu karanlık, iğrenç kokulu, pis havalı kulede kalmak, kaderlerimize boyun eğmek zorunda idik.

Kış mevsimi geçtikten, bahara kavuşulduktan sonra, Sinan Paşa'nın Osmanlı Ordusu ile Macaristan'da bir zafer kazanmış olduğu işitildi. Bu zafer bütün İstanbul, yakın adalardaki bataryaların, limandaki savaş gemilerinin toplarının üçer kez ateş etmeleriyle ilan edilmişti. Bu zaferin ilanına bizim kule de yirmi pare top atışıyla katıldı.

Kulemizden atılan top sesleri, bizi şaşırtmıştı. Çünkü kazanılan zafer hakkında o ana kadar bize birşey söylenmiş değildi. Bundan ötürü top atışlarının nedenini sorup araştırdığımızda:

— Kudretli Sinan Paşa Hıristiyanlardan Wanek, Raab kalelerini, yani diyarı küffarın anahtarını, Macar ülkesinin en müstahkem bir mevkiini aldı, dediler ki buna kesinlikle inanmak istemiyorduk.

Düşman için zafer, bizler için felâket olan bu haberden bir hafta sonra, Macaristan'dan dönen, Anadolu'nun ünlü sipahilerinden, rütbe sahibi onbeş Türk, bizimle konuşmak arzusu ile ziyaretimize gelmişlerdi. Bu ziyaret haberi üzerine Dizdar Ağa çabucak muhafızlardan birini bize koşturarak, ayakarımızı tomruklara zincirletmişti. Ondan sonra, savaş alanından dönen sipahilerle yanımıza gelmişti.

Misafirler mutat hoş beşten sonra, bize Raab kalesinin alındığını bilip bilmediğimizi ve içimizden kimsenin bu kalede bulunup bulunmadığını sordular. Bu kaleyi çok iyi bildiğimizi ama düştüğüne kesin olarak inanmadığımızı söyledik. Kaleyi nasıl olup da elde ettiklerini sorduk.

— Siz köpekler, dediler, para için herşeyi yaparsınız! Kralınız ne ahmak bir adammış ki böyle alınması kabil olmayan bir kalenin muhafazasını, şu küçük kont gibi, hırslı, tamahkâr bir adama emanet etmiş İşte bu kont, böyle önemli bir kaleyi, para ile Sinan Paşa'ya sattı ve orasını boşalttı.* Oysa burası askerce savunulmuş olsaydı, muhakkak ki biz bu kale önünde aralıksız iki yıl kalmadıkça zaferi elde edemezdik. Şu halde siz köpekler, bütün kalelerinizi bizim için yaptırıyor, güçlendiriyorsunuz. Ordu-

---

* *Yanıkkale. Yirmi gün kuşatmadan sonra Kont Hardek kaleyi teslim etti. İmparatorun kardeşi Marthias 100.000 kişilik karma ordusuyla kalenin yardımına koşamadı. Türkler Tuna'yı geçerek bu orduyu bozdular. Bu başarıda Kırım Hanı Gazi Giray'ın 40.000 atlısı büyük rol oynadı. Bir yandan da Yanıkkale'-*

larımız yürüyüşe geçince bunları ya zorla ya da para ile almanın yolunu ve kolayını buluyoruz.

Bundan sonra Türk ziyaretçilerimiz, Raab'da elde ettikleri, top, cephane, başka savaş gereçleri, yiyecek ve her çeşit ganimetin çokluğundan söz ettiler. Bu konuşma sonucunda Raab kalesinin bizim için gerçekten yitirilmiş olduğuna üzüntü ile inanmak zorunda kaldık.

Bu Türk savaşçıları bizim için bir sepet dolusu has ekmek getirmişlerdi, bunları aramızda eşit olarak bölüştürdüler. Sonra da Cenabıhakka karşı mütevekkil ve sabırlı olmamızı, çünkü onun bizi bu zindandan bir gün kurtarabileceğini söyleyerek bize cesaret verdiler. Askerlerin böyle felâketlerle daima karşılaşabileceklerini söylediler:

— Bugün size, yarın bize!, diye eklediler. Çünkü Tanrı her insanın başına geleceğini önceden takdir etmiştir. Başa geleni çekmekten başka biz insanoğullarının elinden birşey gelmez.

Bu mert savaşçılar, bizim prangalar içinde olduktan başka, her iki ayağımızdan da tomruklara zincirlenmiş olduğumuzu görünce, bize gerçekten acıyorlar ve Ağamıza bizlere bu denli sert davranılmamasını rica ediyorlardı.

Nasıl ki duygulu, terbiyeli insanlar, aramızda yaşayan Yahudileri aşağılamazlarsa, saygı değer Türkler de Hıristiyanlara asla aşağılayıcı bir davranışta bulunmazlar Evet, nasıl ki yurdumuzda, ancak it kopuk takımı bir Yahudiyle karşılaştıklarında ona takılırlar, onu iter kakar, ya da başındaki şapkayı uçururlarsa bu diyarda da ancak bu karakterde olan ve töre yasa tanımayan serseriler Hıristiyanlara karşı bu gibi davranışlarda bulunmakta bir sakınca görmezler.

Sinan Paşa, Macaristan seferinden dönüp de Raab kalesinin gümüş anahtarlarını Sultan Murad'a sunmak üzere saraya geldiği zaman hakan tarafından anlatılması güç bir tantanayla huzura kabul olunmuş ve uzun süre herkes Sinan Paşa'dan, onun erdemlerinden söz etmişti.

---

nin kuşatması sürüyordu. Kaleyi savunan Kont Hardek 10.000 askeriyle çekilip gitme koşuluyla kaleyi teslim etti. İmparatorun Kont Hardek ve öbür komutanları idam ettirmesi, kalenin gerektiği gibi savunulmadığını gösteriyor. Türk savaşçılarının sözlerini doğruluyor. (Çeviren)

Avam takımı ise, artık Hıristiyan Diyarında Viyana ve Prag'dan başka zaptolunacak yer kalmamış olduğu hayali içindeydi, bundan ötürü de sınırsız bir sevinç duyuyorlardı.

Muhafızlarımız bile, eğer bu acılarla dolu yaşamdan kurtulmak istiyorsak, Müslüman olmamızı salık veriyorlar, ilkbahar gelir gelmez Padişahlarının da sefere çıkarak bütün Macaristan, Viyana ve Prag'ı alacağını iddia ediyorlar, bu takdirde bizim nereye gideceğimizi soruyorlardı.

Bunun üzerine kendilerine Hıristiyan dünyası hakkında onların bildikleriyle çelişen öyle bilgiler verdik ki, şaşıp kaldılar. Bununla birlikte söylediklerimize hiç inanmadılar. Çünkü onların hocalarının öğrettikleri büsbütün başka idi!

Bütün kış, Macaristan'da yapılacak seferin hazırlığıyle geçmişti. Söylenildiğine göre, yaz başında Hünkârın kendisi de katılacaktı.

Bu bilgileri ben, arkadaşım rahip John Winorz'la birlikte, Prag'daki dostlarımıza, Venedik yoluyla ulaştırmanın çaresini elde etmiştik.

Bahar gelir gelmez Transilvanya prensinin Türklere ve Tatarlara karşı bir zafer kazandığı haberi bize de ulaşmıştı. Bunun üzerine Raab kalesini fethetmekle talihi açılmış olan Sinan Paşa tekrar Sadrazamlığa getirilmişti.

Her gün yeni yeni sipahi ve yeniçeri güçleri eskilere katılıyor, her yönden eyalet askerleri İstanbul'a geliyordu. Bize anlatıldığına göre Sinan Paşa bu kez Transilvanya topraklarını yüce Hünkâr'ın iradesine boyun eğdirteceğini vaadediyordu.

Gerçekten, Türklerin bize belirttiklerine göre, seksen bin kişilik son derece düzenli ve disiplinli bir ordu ile Paşa'nın yürüyüşe geçmesi gün meselesiydi. Onların yürüyüşe geçmeleri geciktikçe kuşkusuz bizimkiler güçleniyor demekti. Transilvanya hakkındaki niyetleri bizim tarafta daha iyi anlaşılıyor, bu yüzden önlemler alınıyor, hazırlıklar yapılıyor olmalıydı.

Nihayet Sinan Paşa görkemli bir alayla kent dışındaki ordu karargâhına gitmiş ve ordunun toparlanmasını bir hafta kadar burada beklemişti. İbrahim Paşa ise kendi yerine, İstanbul'da Kaymakam olarak bırakılmıştı.

Bu sırada Osmanlı ülkesinde bazı karışıklıklar başgöstermişti. Anadolu'da bazı kişiler hükümete başkaldırmışlardı. İbrahim Paşa bunlardan bir kısmını yakalatmış ve kulenin bizim üstümüzdeki bölümüne kapatmıştı.

İbrahim Paşa'nın gizli ajanları her yönde gizli görevlerini titizlikle yerine getiriyorlardı. Bir Gürcü Beyini de bizim aramıza katmışlardı. Bu, uzun boylu, son derece yakışıklı bir gençti.

Üstümüzdeki katta hapsedilen Türk ihtilâl liderleri, gece yarısı kuleden alınarak yalı kıyısına götürülüyor, orada denize atılarak boğduruluyor. Bunlar her denize atıldıkça, kuledeki toplardan biri ateşleniyordu. Böylelikle bizleri de korku ile titretmiş oluyorlardı. Hele bu zavallıların boğulmak üzere indirildiklerinde feryatlarını ve son dualarını işitiyor, bundan daha da çok üzüntü duyuyorduk. İhtilâlcilerin boğdurulması gecelerce sürdü. Bizim sonumuzun da bundan başka türlü olmayacağı söyleniyordu.

Birçok ileri gelen paşaların ve III. Murat'ın ölümü de bu olayların geçtiği günlere rastlar. Hünkârın ölümüne sebep -bazılarının söylediklerine göre- uyluklarında meydana gelen çıbanların patlaması imiş. Padişahın ölümü, oğlu Mehmet Amasya'dan İstanbul'a gelinceye kadar halktan ve askerden gizlenmişti. Asker, Hünkârın ölümünü haber aldığı takdirde, kentin Yahudi ve Hıristiyanlarının yağmaya uğramasından korkulurdu. Çünkü böyle Padişah değişmelerinde, askerin ayaklanması ve bazı tacirlerin talana uğraması bu diyarda âdet olmuştur.

Bundan ötürü Sultan Mehmet, gizlice İstanbul'a girmiş ve ilk iş olarak ondokuz kardeşini saray dilsizlerine boğdurmuştur.

Sarayda bu dilsizlerin görevleri, özellikle bu gibi acıklı işleri görmekti. Saray dilsizlerinin ellerinde, birer kaytanla boğdurulan bu bahtsız kardeşlerden biri boğdurulmadan önce, bir kez, Padişah kardeşinin yüzünü görmesine izin verilmesi için çok uğraşmış, çok yalvarıp yakarmış ise de, bu lütuf bu kardeşten esirgenmişti!

Ölen Hünkârın gebe olan hasekilerinden ikisi dahi denize atılarak boğdurulmuşlardı.

Bütün bu caniyane işler yapıldıktan, yeni Hünkârın bu çok gaddarca buyrukları yerine getirildikten sonra, boğdurulmuş kardeşler, çok kıymetli halılar içinde, büyük kardeşlerinin huzuruna

getirilmiş ve kendisine gösterilerek yüreğinde herhangi bir kuşku kalması önlenmişti!

Saltanat sürmekte kendisine rakip olabilecek elemanları ortadan kaldırdıktan, bütün tehlikeleri bu suretle bertaraf ettikten sonra yeni Hünkâr, bunların muhteşem bir surette donatılıp babalarının gömüldüğü türbeye ve onun yanıbaşına gömülmelerini ve her birinin sandukası üzerine sorguçlu birer kavuk konulmasını buyurmuştu. Ondan sonra da sarayda bir temizliğe girişerek birçoklarını yerinden atmış ve kendi bendelerini etrafına toplamıştı.

Yeni Hünkârın damadı olan İbrahim Paşa, bir gün Boğaziçi'nde ve kulemizden biraz ötede, sahibi bulunduğu gayet güzel bir bahçeyi ziyaret etmek üzere şöyle bir deniz gezisine çıkmıştı. Bunu daha önceden haber alan yaşlı Ağamız hemen koşup gelmiş ve Elçimize karşı daima sempatik davranmış olan İbrahim Paşa'nın, bahçelerini görmek üzere, kulemizin önünden geçeceğini haber vermiş ve bundan ötürü her iki hisardan yani bizim bulunduğumuz Kara Kule ile Anadolu yakasındaki hisardan selâm topları atılacağını ve bu atışları duyar duymaz avazımız çıktığı kadar Paşaya mutluluk dileyerek bağırmamızı tavsiye etmişti. Verdiği bu haberin sonunda da, bir yolunu bulup, Paşanın kendisinden bizim için şefaatte bulunacağına söz vermişti. Bu haber ve tavsiyeden ötürü Ağaya candan teşekkürler sunduk.

Top seslerini duyduğumuz zaman, hançerelerimizin bütün gücüyle bağırmaya ve Paşaya 'mutluluk' dilemeye koyulduk. Tam Paşanın kule önünden geçtiği sırada idi ki, Ağamız bindiği küçük bir sandalla İbrahim Paşa'nın kayığına yanaşmış ve kendisini selâmladıktan sonra, kulede kapalı bulunan bizlerin herşeyden yoksun, büyük bir sefalet içinde kıvranmakta olduğumuzu arzetmişti.

Paşa, bizim ne nitelikte tutuklular olduğumuzu, neden ötürü bu zindana kapatıldığımızı sormuş ve bizlerin müteveffa Nemçe elçisinin maiyeti ve uşakları olduğumuzu öğrenince bizlerden birkaçının bahçeye getirilmesini emretmişti.

Ağamız etekleri zil çalarak karaya yanaşmış, bir an bile kaybetmek istemeyerek koşa koşa nefes nefese aramıza gelmişti Paşanın kendisine verdiği emri anlattıktan sonra içimizden kimleri göndermek istediğimizi sormuştu.

Bu tatlı haber üzerine ağanın sırtındaki binişin eteklerini öptükten ve bu davranışımızla candan şükranlarımızı sunduktan

sonra, rahip John Winorz ile doktoru temsilcimiz olarak oybirliğiyle seçtik.

Doktor, altmış yaşlarında, kır saçları omuzlarına dökülmüş yaşlı ve hayli gün görmüş bir kişiydi. Fakat bu zavallı temsilcilerimizin sırtlarında ancak partal, pis birer gömlek, bolca bit ve pire ile her türlü kir ve murdarlık vardı. Bu zavallı felâket arkadaşlarımız zindandan dışarı çıkarıldıkları zaman bir hayli süre güneşin parlak ışıkları altında gözlerini açamamışlardı. Çünkü gözleri bunca zaman böyle ışık görmek nimet ve mutluluğundan yoksundu. Temsilcilerimiz zindandan birdenbire ışığa çıkınca gözlerinden ellerinde olmayarak yaşlar akmaya başlamış ve âdeta körlere dönmüşlerdi.

Bu aralık Ağa, rahip John Winorz'a - Paşanın doğuştan Hırvat olduğunu - kendisine ne yolda dil dökmek gerektiğini anlatmış ve her ikisine Paşanın yanına varınca ayaklarına kapanıp onları öptükten sonra, hepimizin zindandan çıkarılmamız için yalvarmalarını salık vermişti.

Güneşin parlak ışınları ile gözleri kamaşmış bulunan bu iki arkadaşımız, Ağa tarafından yedilerek kayığa getirilmiş ve bindirilmişlerdi. Ağa da kayıkta olduğu halde, Paşanın bahçesine doğru yelken açılmış ve küreklere yapışılmıştı.

Bahçeye ulaşılıp karaya ayak basılınca, temsilcilerimiz, Paşanın iki gencin omuzlarına dayanarak bahçeyi gezmekte olduğunu görmüşler. Paşa ise bu iki kara bahtlıyı bu denli kötü bir kılıkta bu denli sefil bir durumda, mezardan çıkmış gibi sıska ve âdeta bir deri bir kemik görünce, onlara büyük bir şaşkınlıkla bakakalmış.

Rahiple hekim, Ağa tarafından Paşaya doğru götürülmüşler. Paşanın yanına varınca, her ikisi de yere kapanarak Paşanın ayaklarını öpmeye başlamışlar.

Bu andan yararlanan Ağa, tutsakların perişan durumlarına Paşanın dikkatini çekmiş, tenbihine uygun olarak rahibin söylevine başlamasını beklemeksizin, onlar adına kendisi söze başlamıştı:

— Ey saadetli Paşa Efendimiz, şu gördüğünüz sefil adamlar vaktiyle gümüş, diba ve kadife giysiler içinde ve bir elçi maiyetinde memleketimize gelmiş, gerek Padişah hazretlerine ve gerek saadetli Paşa efendimize şeref aramağanları sunmuş insanlardır. Şimdi lütuf ve kerem edip bunlara bir bakınız ve görünüz ki, bu kara bahtlılar ne hale gelmişlerdir! Bunların yaşadıklarını ya da birer ölü olduklarını varın bir kıyas eyleyin! Elçiye zeval olmaz.

Üç yıla yaklaşan bir zamandan beri bu bahtsız insanoğulları bu dayanılmaz, karanlık zindanda pranga ve zincirlere vurulmuş olarak, yetersiz ekmek ve su ile yaşamlarını sürdürmeye çalışan şu insanlara, Allah aşkına, Peygamberimiz Muhammet Mustafa yüzü suyu hürmetine merhamet edin! Cenabı Hakkın böyle günahsız, böyle suçsuz kullarını bu kadar uzun süre tutmakla, onlara acı çektirmekle saadete kavuşamayız. Hele bir kerem edin de şu bahtsızlara bir nazar eyleyin. Görün kim, bunlar yaşayan insanlar mıdır, yoksa birer gölge midirler? Ve emin olun ki, saadetli huzurunuza gelebilen bu iki zavallı ötekilere kıyas edilirse, içlerinde en sağlam olanlarıdır.

Ağamızın bu sözlerine İbrahim Paşa şu yolda cevap vermişti:

— Ağa, sen pekâlâ bilirsin ki ben şu anda Veziri Azam değilim. Yalnız onun vekili yani kaymakamıyım. Mademki kudretli Sinan Paşa Efendimiz, bunların hapsedilmelerini emretmiştir, ben nice onun buyruğuna aykırı davranışta bulunabilirim? Allah böyle aykırı bir iş yapmaktan beni korusun! Fakat Paşa efendimizin afiyetle sefer dönüşünde kendisine bu adamlar için şefaatte bulunacağımı ve onların mahpusluk durumlarının giderilmesine çalışacağımı vaad ederim. Ve eğer Cenabı Hak benim Veziri Azam olmamı mukadder kıldı ise o zaman hemen bu adamları salıvermekte en ufak bir sakınca görmeyeceğim.

İbrahim Paşa bunları söyledikten sonra para kesesine el atmış ve sekiz duka altını çıkarıp temsilcilerimize vermiş ve bunların aramızda bölüşülmesini emretmişti. Temsilcilerimiz, Paşanın bu lütuf ve ihsanına teşekkürlerini sunduktan sonra ayrılmışlardı. Ağa derhal duka altınlarını bozdurmuş ve aramızda eşit olarak bölünmesini sağlamıştı. Bu suretle, herbirimize kırkar akçe düşmüştü.

Elimizde bu kadar para görünce bayram yaptık: Çarşıdan bol ekmek, yemek pişirmek için türlü besin maddeleri, pastırma, yağ, soğan ve başka şeyler aldırdık ve kendimize ziyafet çekerek yüce Tanrı'ya şükürlerimizi arz, İbrahim Paşa'nın sağlığına dualar ettik.

SESİMİZİ PADİŞAHA DUYURUYORUZ

Ağamız bizi teselli ediyor, biraz daha sabretmemizi, Sinan Paşa'nın Transilvanya dönüşünden sonra İbrahim Paşa gibi yakın bir dostun yardımıyla bu menhus zindandan kurtulacağımızı söyleyerek yüreklerimize tekrar yaşama umudu dolduruyordu.

Bir gün bir vesile ile Ağamız, eğer ulu Tanrı'nın yüce yardımına mazhar olup da bu zindandan kurtulabilirsek kendisine, bu dostluğun karşılığı olarak ne verebileceğimizi sormuştu.

Biz ise, meteliksiz olduğumuzu ileri sürerek, herhangi değerli birşey vermekten âciz olduğumuzu ve bundan ötürü bizi mazur görmesini söyledik. Yalnız kurtuluş gününde sahip olduğumuz herşeyi, bütün ördüğümüz çorap, eldiven ve saireyi kendisine bırakabileceğimizi belirttik.

Bu sözlerimize Ağa kahkahalarla güldükten sonra, bizim partal eşyamıza ihtiyacı olmadığını, ama kurtulma işimizi Paşa katında daha iyi izleyip iyi bir sonuca ulaştırması için ve bu sonucu elde ettikten sonra kendisinin bu hizmetlerine karşılık, Hıristiyan tacirlerinden beşyüz altın sağlamayı arzu edip etmediğimizi sordu.

Yıllardan beri özgürlüğün özlemini çeken bizler, bu zindandan sağ ve salim kurtulduğumuz takdirde, 200 duka altını sağlayıp kendisine sunabileceğimize söz verdik. Çünkü bu kadar parayı nasıl olsa, tacirlerden sağlayabileceğimizi kuvvetle umuyorduk.

Bu söz üzerine Dizdar Ağa, İstanbul'a inişlerini ve İbrahim Paşa'nın katına uğrayarak bizim hakkımızdaki konuşmalarını sıklaştırmıştı.

Günün birinde Damat Paşa, Boğaziçi'ndeki bahçelerinde bir şölen düzenleyerek kaynatası olan Hünkârı oraya davet etmişti. Bunu haber alan Dizdar Ağa, âdeti olduğu üzere koşarak aramıza gelmiş ve:

— Müjde Hıristiyanlar, demişti, müjde. Kudretli ve saadetli Padişah efendimiz yarın İbrahim Paşa'nın bahçesine geliyor. Bundan dolayı kuleden selâm topları atılacak. Atışları duyunca, var gücünüzle bağırın ve Hünkâra mutluluk ve düşmanlarına ölüm dileyin.

Bu haberi işitince çok sevinmiş ve Ağanın ellerini ve eteklerini öperek getirdiği sevinçli haberden ötürü kendisine teşekkürler etmiştik.

Ertesi sabah, şerefine atılan selâm toplarının gürültüleri, kıyıda toplanan ve başlarını dizleri hizasına kadar eğmiş bulunan halkın mutluluk ve uzun ömür dileyen haykırışları arasında saraydan büyük bir debdebe ve tantana ile çıkan Padişah, İstanbul'a dört mil uzaklıkta bir yerde yaşayan tarikat adamlarıyla karşılaşınca bir mola vermiş ve bunlarla birçok konular üzerinde sohbet etmişti.

Sonradan öğrendiğimize göre, bu din adamları, Macar ülkesinde birçok Müslüman kanı döküldüğünü, gerek Allah rızası gerekse Peygamberin hoşnutluğunu kazanmak için fukaraya sadaka vermesini, elinde suçsuz esir varsa, bunları salıvermesini tavsiye etmişlerdi. Padişah bu öğütleri aldıktan sonra kendilerinden ayrılmış ve kıyı boyunca denizden muhteşem bir saltanat kayığı içinde Boğaziçi'ne doğru seyrine devam ederek tutuklu bulunduğumuz Kara Kule önünden geçmişti.

Tabii, Hakanın böylece geçişini ve muhteşem saltanat kayığını biz görmüş değildik. Bunları biz, muhafızlarımızın ağzından dinlemiş ve öğrenmiştik.

Hünkâr, Kara Kule önünden geçerken, kulenin tepesindeki ağır toplar onun şerefine gürlemeye başlamış ve başlarında Ağamız olduğu halde bütün Yenihisar halkı eller çaprazlanmış, başlar eğilmiş olarak:

— Allah bağışlasın!

— Allah uzun ömürler versin!

diye haykırarak Padişah'ı selâmlamışlardı.

Selâm topları diner dinmez bütün gücümüzle, hançerelerimizi yırtarcasına bağırarak Padişaha mutluluk diliyorduk. Bu haykırma işinde muhafızlarımız da bize katılarak sesimizin duyurulmasında bize candan yardım etmişlerdi.

Hakan, haykırışlarımızı işitmiş olmakla birlikte, birşey anlayamamıştı Saltanat kayığı Karadeniz rotasını tutmuş olarak kıyı boyunca yavaş yavaş yükselirken, bağırışlarımız da yükseliyor belki bir uğultu halinde Padişahın kulaklarına ulaşıyordu.

Nihayet ardı arası kesilmeyen bu haykırışların ne olduğunu ve nereden geldiğini sormuş. O sırada, ulu Tanrı'nın yardımıyla bir dost belirmiş: Bu dost, Padişahın arkasında ayakta duran ve saltanat kayığının dümenindeki adama arasıra kumanda vererek kayığın rotasını düzenleyen Bostancıbaşı yani Padişah sarayının korunmasıyla görevli askeri gücün komutanı olan kişiydi.

Padişahın işittiği bağrışmaların niteliği hakkındaki sorusuna hemen şu cevabı vermiş:

— Saadetli ve kudretli Sultanım! Bu sesler, şu kulede yıllardanberi kapatılıp güneş ışığı görmeyen bir takım zavallı tutsakların, saadetli Efendimizden merhamet dilenen feryatlarıdır!

Bu cevap üzerine Hünkâr bir lahza durmuş ve bu tutukluların ne türden mahpuslar olduğunu sormuştu. Bunun üzerine, hakkımızda genaken açıklama yapılarak bizlerin saadetli Hünkârın babaları merhum Sultan Murat katına yıllık cizye ve yüksek

değerde armağanlarla Nemçe Çasarı tarafından gönderilen elçinin maiyeti ve uşakları olduğumuzu, elçinin Başkentte geçen bütün olayları kendi kralına bildirmekte olduğunun meydana çıkması üzerine, Veziri Azam Sinan Paşa tarafından hapse atılarak canının cisminden ayrıldığı, maiyetinin ise, suçsuz, günahsız olmasına rağmen, bu kuleye kapatılıp üç yıldan beri zincir ve pranga altında adaletin tecellisini beklemekte olduğumuzu belirtmişlerdi. Kendisine verilen bu bilgi ve yapılan açıklama üzerine Hünkâr:

— Değil mi ki bu adamlar günahsızdır, değil mi ki bize karşı da kılıç çekmediler, bunların böyle bir zindana atılmaları nice uygun bir davranış olur? İmdi iradem budur ki, bu adamlar bu mahpesten çıkarılmak gerektir, diyerek kayığın seyrine devamını buyurmuştu.

PADİŞAHIN BUYRUĞU YETMİYOR

Hünkârın, zindandan çıkarılmamız hakkındaki sözlerini işiten bazı şefkatli Türkler ve muhafızlarımızdan birkaçı, bizim için değer biçilmez nitelikte olan ve bizi yeniden yaşamaya, özgürlüğe ve belki de aziz anayurdumuza kavuşturacak olan bu çok sevinçli haberi bize bir an önce yetiştirmek için birbirini çiğnercesine koşup gelmişler:

— Müjde, müjde! diye haykırmışlar ve ilâve etmişlerdi:

— Müjde isteriz müjde!

Sunulan çok sevindirici bir habere karşılık, haberi getirene bir armağan vermek gerektiğine göre, biz de kendilerine birşey vermeyi vaadettik. Bunun üzerine Hünkârın yukarıda açıkladığım iradesini bildirdiler.

Bu haber bizi çıldırtabilirdi. Yazılarımı okuyanlar, bu sözlerin bizde yarattığı sevincin derecesini tasavvur edemeyecekleri gibi, ben de bunu gereği gibi anlatmaktan âciz olduğumu şuracıkta kaydetmeden geçemeyeceğim İşte bu sonsuz sevincin etkisinin sonucudur ki, artık hiçbir şey düşünmeyerek, kilim gibi, elbise gibi, kap kacak gibi ve ispirtolu içki gibi neyimiz varsa hepsini bir anda müjdeyi getirenler arasında taksim ediverdik. Çünkü sabahla beraber özgürlüğümüzü geri vermiş olacaklarını, yani bu iğrenç zindandan bizi salıvereceklerini sanıyorduk.

Ne yazık ki bu sanımız da boşa çıktı. Zira bizim ülkemizde olduğu gibi bu Osmanlı ülkesinde de bir hükümdar herhangi bir

kişiye herhangi bir iş için bir söz verir ve o adamın da hükümdar sarayında iyi bir dostu olmazsa, bu arada bazı armağanların sunulması ihmal edilirse, o adamın işi mutlaka yüzüstü kalır ve unutulur. İşte biz zavallılar da böyle bir durumla karşılaşmıştık.

Bütün varımızı yoğumuzu sevinçli bir müjde karşılığında vermiş olmamızın sonucu olarak tekrar açlığa, her türlü sıkıntıya katlanmak zorunda kalmıştık. Düne kadar hiç olmazsa altlarımızda birer kilim bulunurken, şimdi ister istemez kuru yerlerde yatmak zorundaydık.

ALMAN CASUS

İşte bu sıralarda Galata'da bir kuyumcu dükkânına sahip olan ve vaktiyle Herr von Hofkirch'in ve daha birçok tutuklunun zindanlardan çıkarılmasında büyük hizmetleri geçen bir Alman tutuklanarak işkenceye tabi tutulmuş ve sonunda da bir sabah tanyeri ağarırken çengele asılarak cezalandırılmıştı. Çünkü bu kuyumcunun yalnız işi gücüyle uğraşan bir adam olmadığı anlaşılmış ve evinin aranması üzerine Avrupa ile haberleşmeyi âdet edindiğine ve elde ettiği önemli haberleri kendi ülkesine ulaştırdığına dair belgeler ortaya çıkarılmıştı. Bu adamla ilişkilerinden kuşkulanılan daha birçok Hıristiyan tacir ise yakalanmış ise de gerek yapılan sıkı kovuşturma sonucunda ve gerek ölüm cezasına çarptırılan Alman'ın bu yakalananlardan herhangi birini suçlayacak bilgiler vermemesi sayesinde bu tacirlerin casusluk işiyle bir ilgileri olmadığı yargısına varılarak hepsi serbest bırakılmıştı.

Valide Sultan bu Alman kuyumcuyu büyük bir sanatçı olmasından ötürü tutar ve onu her suretle korurdu. Kuyumcunun tutuklandığını duyar duymaz üstadın hemen salıverilmesini buyurmuş ise de bu emir yerine varmadan önce, ne yazık ki zavallı adam çengelde can vermişti.

Kara bahtlı sanatçı çok iyi bir adam olmakla tanınmış çevresinde çok sevilen bir kişi olduğu gibi, birçok Hıristiyan esirlerinin azat edilmelerini de sağlamıştı. Yüce Tanrı'nın bu iyi adamın ruhunu seçkin ruhlar arasına katmasını dilerim.

SİNAN PAŞA: YA KUZGUN LEŞE YA DEVLET BAŞA

Sinan Paşa'nın büyük kayıplar vererek zayıflamış bir orduyla İstanbul'a dönmekte olduğuna dair haberler gelmeye başlayınca Paşa aleyhinde bazı dedikodular, öfke ve asabiyet belirmiş ve komutasındaki ordunun bu denli kayıplar vermiş olmasına karşılık hiçbir şey elde edilememiş olmasından ötürü çevrede yakınmalar duyulmuştu. Bundan başka, öteden beri Sinan Paşa'nın eriştiği refahı ve mutluluğu çekemeyen birçok paşalar bu sonuçtan içten içe sevinmişler kendisini yeni Hünkârın gözünden düşürmek için fırsatı ganimet bilmişler ve gereken propagandayı yapar olmuşlardı. Sinan Paşa savaştaki başarısızlığının yanı sıra kıskanç karşıtlarının Hünkâr katındaki sürekli telkinleri ve kışkırtmaları sonucu gözden düşmüş, ölüm cezası ile tehdit edilerek kendisine saraya uğramaması ihtar edilmişti.

Bunca savaş alanlarında ün salmış din ve devlete bunca hizmetler etmiş gazilerin yok olmalarının başlıca nedeni olan bu adam hiçbir veçhile şeref ve takdire lâyık değildir, aksine böyle bir kimse boğdurulsa gerektir denilmişti. Bundan dolayı da saadetli Padişahın gözüne görünmemesi, malikânesine çekilerek çiftliğinden ayrılmaması kendisine sıkı sıkıya tenbih edilmişti.

Büyük düşmanımız Sinan işte böylece yeniden bozguna uğramıştı. Hattâ Türkler arasında söylendiğine göre cellâtın elinde can vermesi işten bile değildi. Bu olasılığın gerçekleşmesini biz bütün yüreğimizle diliyor, bizleri bu acıklı duruma düşüren bu adamın Tanrı'nın en büyük gazabıyla karşılaşması için geceli gündüzlü dua ediyorduk. Fakat çok kurnaz, çok tecrübeli ihtiyar bir tilki olan Sinan uğradığı bu hakaretten dolayı çok üzüntü duymuş ve hemen bir arîze kaleme alarak suçsuzluğunu kanıtlayabilmek amacıyla kendisinin dinlenmesine izin verilmesi için yakarıda bulunmuş ve yalnız hasımlarının sözleriyle bu denli aleyhine gidilmemesini arzeylemişti. Ne var ki bu dilekçe Padişahın eline geçmezden önce ona kin besleyenlerden biri olan yeni Sadrazamın eline geçmiş ve böylece yok olmuştu. Arîzesinin uğradığı akıbeti anlayan Sinan bu kez başka yollardan yürüyerek Saraya girmeyi, Hünkârla her halükârda karşılaşmanın çarelerini araştırmış ve bu çarenin değeri yüksek armağanlar olabileceğini anlamıştı. Bunun üzerine elli katırla, altın, gümüş ve değerli taşlarla işlenmiş çeşit çeşit eşya, halılar ve başka değerli armağanları Valide Sultanla Padişahın en gözde hasekilerinden birine göndermiş ve

bunların Macaristan'dan özellikle kendileri için getirilmiş olduğunu söyletmişti.

İşte bu hile yoluyla yolladığı armağanların çok yüksek değeri yüzü suyu hürmetine en ummadığı bir zamanda Padişah tarafından çağırtılarak huzura kabul olunmuştu. Sinan Paşa Hünkârın elini öperek: Taht-ı âli Osman'da şan ve şerefle hükümran olmasını dilediktan sonra, Türklerin bize sonradan açıkladıklarına göre aşağı yukarı şu anlamda bir söylevde bulunmuş:

— Kudretli ve saadetli Sultanım! Uzun yılların yıprattığı şu ihtiyar vücudumun içinde çarpan kalbim şu anda kan ağlıyor. Çünkü sen, saadetli Hünkârım efendime bu kulları aleyhinde yapılan suçlama gerçekten çok ağırdır. Bu iftira ile velinimetimin bu kullarına karşı olan teveccühlerini gidermişlerdir. Gerçek olan şudur ki bu yıl talih bana güleryüz göstermedi ve savaş alanlarında birçok askerin kanlarının akması önlenemedi. Saadetli efendimizce de bilinir bir gerçektir ki talihin daima bir kişiye gülmesi beklenemez. Bu ihtiyar kulun son Padişah efendimin gençliğinden dolayı bir devleti yönetmedeki tecrübesizliğine acırım. Çünkü görüyorum ki çevreni sarmış olan danışmanların doğru sözlü dürüst kişiler değillerdir Bu düzeyde bir kimsenin sen efendime getirdiği bir haberin gerçekliğinin doğruluğunu araştırmaya lüzum görmeden inanıyorsun. Oysa bir hükümdara lâyık olan kendisine verilen haberin ne denli gerçek olduğunu araştırmaktır. Ben ki kudretli Sultanım Efendimin büyük dedelerine rahmetli babasına hizmet etmiş ve şu saçlarımı bu hizmet yolunda ağartmış, emektar bir vezirim, şahane ülkelerine birçok krallıklar birçok beylikler katmışım. Efendilerimin hakanı bulundukları toprakların sınırlarını bir hayli genişletmişim. Bu uğurda dökülmüş kanım vardır. Tunus'u, Galeta'yı*, Magosa'yı ve geçen yıl da bütün diyarı küfrün anahtarı olan Raab Kalesi'ni fethettim ve bu suretle Viyana yolunu efendime açmış oldum. Şimdi dilersen, buraya varmak ve bütün Nemçe diyarını çiğneyip geçmek senin için kolay bir iş oldu. Böyle bir zafer ne büyük dedelerine ne de cennet mekân babana nasip olmuştur! İmdi, bütün bu fetihlerime ve başarılarıma karşılık Sultanım Efendimin iltifatlarına mazhar olmayı umarken, bütün paşa kullarından üstün işler başardığımdan dolayı sen yüce Padişahımın şükranlarına nail olmayı beklerken, aksine aşağılanmaya uğradım.

---

* *Kuzey Afrika kıyısındaki Halkuvad Kalesi.*

O denli ki efendimin kutsal yüzlerini görmek ve Sarayı Hümayun'da hizmete devam etmekten mahrum edildim. Devleti içten ve dıştan yönetmede bunca tecrübeler edinmiş gençlik çağlarımda senden önceki baba ve büyükbabalarına bunca hizmetler yaparak doksan yaşını aşmış bir vezir olmaklığım dolayısiyle senin saltanatında da aynı yetkiyle hizmet edebilecek ve Sultanım Efendime daha yararlı olacak güce sahip olduğumu ve bütün bugünkü teorübesiz genç vezirlerinden üstün işler görebilecek sadık bir kulun olduğumu arzeylemek dilerim.*

Sinan Paşa bu yoldaki söylevini sona erdirdikten sonra bazı devlet adamlarını densizliklerinden dolayı şiddetle yermiş ve bu yolla tekrar Padişahın gönlüne girmişti. Bu karşılaşmanın sonucunda birçok kişiler makam ve mansıplarını kaybetmişlerdi. Sinan Paşa'nın kinini hayatıyla ödeyenler de olmuştu. Örneğin: Kendisinden birkaç yerde sözettiğim Ferhat Paşa Hünkârla Sinan Paşa'nın arasındaki konuşmanın ertesi günü boğdurulmuş** ve o vakte kadar biriktirdiği servetten birçok milyon değerindeki mallarını hazineye geçirilmesine irade çıkmıştı. Ondan sonra da mührü hümayun tekrar Sinan Paşa'ya tevdi edilerek kendisi Veziriazamlık makamına oturtulmuştu.

GÜNDELİKLERİMİZ KESİLİYOR

Bu olaylardan sonra her birimizin ikişer akçeden ibaret olan gündelik ödeneklerimiz üç ayı aşan bir süre geçmiş olmasına rağmen verilmemişti. Bundan ötürü yaşantımızda yeniden sıkıntılar, zorluklar başgösterdi. Ağamız Kubbe altına giderek ödeneklerimiz hakkında Veziriazam'a söz açmış fakat Paşanın öfkeli cevaplarıyla karşılaşmıştı. Ona göre hepimizin derisi diri diri yüzülerek bunlardan davul yapılması gerekiyordu. Bu haber bize Ağa tarafından büyük bir üzüntüyle bildirildi. Paşanın öfkesinin yatışması için Cenabı Hakka dua etmemiz öğütlendi. Bu sıralarda ge-

---

* *Ne Osmanlı tarihlerinde, ne de Hammer'de böyle bir görüşmeye dair bilgi yok.*

** *Ferhat Paşa'nın öldürülmesi o sırada Karakule'de bulunan yazarın kule muhafızlarından işittiği gibi Sinan Paşa ile Hünkârın karşılaşmasından sonra olmamıştır. Bu hususta Hammer tarihinin yedinci cildinde 200-202. sayfalarında açıklamalar vardır. (Çeviren)*

rek bizimkilerin gerek Transilvanyalıların bazı hisarları geri aldıkları ve Türklerden pek çoğunu yok ettikleri haberi İstanbul'a ulaştı.* Düşmanlarının sınır boylarındaki bu başarılarını haber alarak üzüntüye düşen Türkler hemen savaş hazırlıklarına başladılar ve ülkelerinin her bucağındaki garnizonlardan askerlerini İstanbul'a çekmeye başladılar.

Veziriazam Sinan Paşa da aynı zamanda Serdarıazam yani ordu başkomutanı ilân edildi. Bir yıl öncesi uğradığı talihsizliği kendi lehine çevirmek amacıyla bütün çabasını gösteren Sinan bu kez Padişahın kendisini de Macaristan'daki savaş bölgesine sürükleyip götürmek istiyor ve bu yolda Hünkâr üzerinde etkili olmaya çalışıyor, alttan alta propaganda yapmaktan geri durmuyordu. Örneğin: Yeniçerileri ve Sipahileri ele alarak onların herhangi bir paşanın başlarında bulunmadıkça sefere gitmeyeceklerini, Padişahın yüce buyruğu altında tereddütsüz canla başla gazaya koşacaklarını ve bu uğurda canlarını feda edeceklerini iddia ediyordu Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dayanaklarını oluşturan Sipahi ve Yeniçeri tayfası sözlü isteklerini Hünkâra duyurmakla kalmamışlar, Padişah bir cuma günü camiye giderken kendisine bir de arîze sunarak Padişahlarının Hıristiyanlara karşı savaşa gitmesini ve yüce dedelerinin geçtiği yolları izlemesini yazı ile de belirtmişlerdi.**

Fakat Hakanının savaşa gitmesini arzu etmeyen İmparatoriçe*** gerek Sinan Paşa'nın ve gerek asker tayfasının bu arzula-

---

* *Bozgunluklardan dolayı İstanbul'a her gün şikâyetler gelmekte, Macaristan ve Eflâk sınırlarındaki Osmanlı kumandanları tarafından imdat istenmekte idi. İbrail, Varna, Kilya, İsakçı, İsmail, Silistire, Yergögü, Rusçuk, Bükreş, Akgerman, Cangerman, Tatarhan, Estergon kalelerinin düşmeleri haberleri birbirini izledi (Eylül 1595)* Hammer, Cilt 7, S. 128.

** *Yeniçerilerin de Padişahsız savaşa gitmeyeceklerini söyledikleri doğrudur.* (Çeviren)

*** *Yazarın İmparatoriçe dediği kadın, III. Murat zamanında Haseki Sultan, III. Mehmet devrinde de Valide Sultan sıfatıyle devlet işlerine karışan Safiye Sultandır. Venedik'in aristokrat ailelerinden Bafo ailesinden olan bu kadın, henüz pek genç iken ve Bafa adını taşırken Venedik'ten, babasının vali bulunduğu Korfu adasına giderken bindiği gemi Türk korsanları tarafından ele geçirilmiş ve kendisi III. Sultan Murat'ın şehzadeliğinde onun eline düşmüştü. Şehzade Mu-*

rına aykırı bir davranışta bulunuyor, Kur'an'ın yeni tahta çıkan bir hükümdarın üç yıl geçmedikçe sefere gitmeye zorunlu olmadıklarına dair olan hükümlerini ileri sürerek askerin Sinan Paşa gibi tecrübeli bir Serdar'ın komutasında ve değerlerini savaş alanlarında kanıtlamış komutanların bayrakları altında pekâlâ savaşabileceklerini belirtiyordu:

— Velinimetleri olan Padişahı ve onun ülkesini korumak asker kullarının görevleri değil midir? Hünkâr başlarında olmadıkça küffara karşı kılıç çekmeyecekleri lakırdısını nice ederler? Böylelikle Padişahın ancak bu amaç için kendilerine vermiş olduğu şerefe ve bunca nimetlerine ve ihsanlarına lâyık olmadıklarını açığa vurmuş olmuyorlar mı? diyordu.

Fakat herşeye rağmen, Sinan'ın şiddetle gerekli olduğunu belirtmesi ve ordu yetkililerinin bu yolda ayak diremeleri üzerine Padişah, ordusunun başında Macar seferine çıkma eğilimi gösterdi.

Bunun üzerine Sinan Paşa sefer hazırlıklarına hız vererek büyük bir savaş için gereken her türlü askeri gereçleri tamamlattı. Ülkenin her yönünden gelmekte olan askeri gözden geçirdi, genel bir yoklama yaptı.

SİNAN PAŞANIN ÖLÜMÜ

Ama bütün bu çalışmalar, bu yolda geceli gündüzlü didinmeler kendisini yorgun düşürdü ve ani olarak şiddetli bir dizanteriye yakalanarak yatağından çıkamaz oldu Sonradan söylendiğine göre, Valide Sultan, Sinan'ın hekimini, rüşvetle, göz kamaştırıcı ar-

---

rat'ın haremine giren bu çok güzel Venedikli kız Safiye adını almıştır. Şehzade Murat Safiye'nin o denli etkisinde kaldı ki gerek padişahlığından önce gerekse padişahlığa yükseldikten sonra - kadına çok düşkün olmakla beraber - Safiye'ye olan sevgisi hiç sarsılmamıştır. İşte şimdi Valide Sultan olan bu kadın oğlunu ordunun başında savaşa gitmekten vazgeçirmek için elinden geleni yapmıştı. Safiye Sultan'ın bu yoldaki çabaları savaş talihinin tersine gitmesiyle oğlunun uğrayabileceği zorluklara analık sevgisinin rıza göstermeyeceğinden değil, kendisinin bulunamayacağı bir seferde etkili bir rol oynayamayacağı kaygısından ileri geliyordu. (Çeviren)

mağanlarla kandırarak ona bazı yanlış ilaçlar verdirmiş ve bu suretle sekiz gün içinde paşanın bu dünyadan göçüp gitmesini sağlamıştı.

Sinan'ın ölümü halk arasında çok büyük üzüntü yaratmıştı. Herkes onun ölümüne ağlıyor, ruhunun selâmeti için dualar okunuyor, sadakalar veriliyor ve bu ülke için yaptığı işleri elde ettiği başarıları belirten şiirler yazılıyor ve bu şiirlerde şecaat ve kahramanlık ışığının artık sönmüş olduğu ifade ediliyordu.

Sinan'a yapılan cenaze töreni çok muhteşem olmuştu. Kendisi bizim can düşmanımız olduğu halde ve onun göçüp gitmesinden en çok sevinç duyanlar bizler olmakla birlikte, gerçeği belirtmek gerekirse, bu adam harika denecek kadar yüksek tecrübe sahibiydi ve Osmanlı ülkesinde onunla boy ölçüşebilecek adam yoktu.

Sinan'ın ölüm haberini alır almaz bizim Dizdar Ağa gözlerinde yaşlar boşanarak aramıza gelmiş ve:

— Sizin için, demişti, iyi ve sevinçli ve fakat bizim için çok acı ve keder verici bir haber. Ülkemizin orta direği olan bir vezir, Koca Sinan Paşa bugün öldü. O Sinan Paşa ki bu devlete yıllarca bağlılıkla hizmet etmiş, düşmanlarımızı titretmişti. Onun ele geçirmek istediği hiçbir kale yoktu ki onun azmi önünde dayanmış ve kapılarını kendisine açmamış olsun! Ah ne yazık, bu büyük asker de aramızdan eksildi, bu tecrübeli vezir de sonsuzluğa göç etti. Ama Cenabıhakkın ona takdir ettiği ömür bu kadarmış. Hemen yüce Tanrı ona rahmet eylesin. Artık ne ben ne de benim çocuklarım bu değerde bir adamı bir daha göremeyiz. Şimdi benim size öğüdüm, kendi dininizce dua ederek Cenabıhaktan vaktiyle sizlere sadaka veren İbrahim Paşa'nın Veziriazam olmasını dilemenizdir

Sinan Paşa'nın ölümünden iki hafta kadar geçmiş ve bu süre içinde Veziri Azamlık Makamı için saray kulislerinde birçok entrikalar dönmüş, sonunda da Mühr-ü Hümayun Damat İbrahim Paşa'ya verilmişti.

Bu zamana gelinceye dek bizim Kara Kule'de prangalar içinde aralıksız ıstırap çekmemiz üçüncü yılına girmişti. Bu yüzden, bu sıralarda manen, maddeten çok ezgin ve tam anlamıyla bitkin bir halde bulunuyorduk Yine de hiç birimiz ölmemiştik. Bazılarımızın cildi pislik yüzünden solmuş kokmuştu. Öyle bir koku ki yalnız bizi değil, muhafızlarımızı da rahatsız ediyordu.

Özellikle kış mevsimlerinde, keskin, acı, karayel rüzgârlarının estiği ve bizi hasta düşürdüğü zaman - her ne biçimde olursa olsun - bu zindandan kurtarması için Allaha gözyaşları içinde ne denli yalvarmıştık.

Zindanın ya da bizlerin - pislikten ötürü iğrenç kokusunu - bir dereceye kadar gidermek için muhafızlarımız arasıra defne ya da ardıç dalları getiriyorlardı. Biz bunları yakarak, mevsim kış ise, hem ısınıyor, hem de tütsülenmek suretiyle üzerimizdeki iğrenç kokuyu gidermeye çabalıyorduk. Yeterli besin yokluğundan ötürü bu denli zayıf düştüğümüz, kadit haline geldiğimiz, dayanılmaz, iğrenç kokusu içinde ıstırapla kıvrandığımız bu zindandan artık kurtulma umutlarımızı bütün bütün yitirmiş bulunduğumuzdan bir an önce ölmeyi ve bu maddi manevi işkenceden büsbütün kurtulmayı diliyor, bu mutlu ölümün özlemini çekiyorduk.

Bu uğursuz mahpesten bizi kurtaracak biricik umut, Osmanlı Hakanı ile İmparatorumuz arasındaki savaş haline bir son verilerek, barışın geri gelmesi idi. Oysa, iki imparatorluk arasındaki çatışma olanca hızıyla sürüp gidiyor, mutlu barış güneşinin doğacağına ilişkin en ufak bir belirti görünmüyordu. Kara Kule'ye diriler mezarı denilmesi meğer ne kadar doğru imiş! Çünkü artık bizler, gerek dostlarımız, gerek düşmanlarımız tarafından iyiden iyiye unutulmuş gibiydik. Bizi bu kara zindandan çekip kurtaracak bir yardım eli bir türlü belirmiyordu.

Zindana atıldığımızdan beri gerek bana gerek müteveffa Zahradetsky'ye ve rahip John Winorz'a anayurdumuzdan gönderilmiş bulunan yüzlerce duka altını da bir türlü elimize geçmiyordu. Anayurdumuzdan buraya kadar olan mesafenin uzunluğu sonra bu mesafeyi katetmenin binbir tehlike ile dolu olması, ikincisi tutukluluk yaşantımızın sıkılığı ve sertliği yüzünden bu paralar elimize geçemiyordu Yalnız ilerde anlatacağım veçhile, gönderilen dört bin iki yüz dukadan yüz elli duka altınını alabilmiştim. Tam zamanında yetişen bu para, bu diriler mezarından pek bitkin olmakla birlikte yine de sağlam çıkmamıza yardım etti. Bu paranın böyle en sıkıntılı, en bunalımlı bir zamanda yetişmesi kuşkusuz, tanrısal bir yardım belirtisinden başka birşey değildi. Çünkü Kutsal Kitabın dediği gibi «İnsanoğlunun yardımının güçsüz olduğu yerde, tanrısal yardım belirir.»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİNDANDAN KURTULUŞ VE ANAYURDA DÖNÜŞ

DAMAT İBRAHİM PAŞA SADRAZAM

İşte bizim böyle bütün kurtuluş umutlarımızı yitirmiş olmaktan ileri gelen derin bir yas içinde dokunaklı şarkılar mırıldanarak ölümü özlediğimiz günlerden birinde, sevinçli bir yüzle koşarak aramıza gelen Ağa, «Müjdemi isterim,» dedi. Ağanın gelişi sabahın erken bir saatinde olduğundan henüz uykudaydık. Ama onun böyle erken gelişi, olağanüstü bir şeydi. Bu yüzden, hepimiz, bir anda, sapasağlam insanlar gibi, yatmakta değil, serili olduğumuz yerlerimizden fırlayarak analarının kanadı altında toplanan civcivler gibi, Dizdar Ağayı çevreledik, ellerini, ayaklarını ve eteklerini öperek bu iyi haberi söylemesini rica ettik. İyi yürekli Ağa bizi fazla üzmedi İbrahim Paşa'nın Veziri Azamlık makamına yükselmiş olduğunu söyleyerek bizlere kurtuluş umutlarını sunmuş oldu.

Hiç ummadığımız bir zamanda işittiğimiz bu haber üzerine ellerimizi göğe kaldırarak candan, yürekten ulu Tanrı'ya şükranlar sunduk. Duyduğumuz bu ani sevinçten âdeta şaşırmış bir halde, ne yapmamız gerektiğini Ağamıza sorduk ve bu yolda onun değerli öğütlerini dinledik.

Şurası bir gerçektir ki, sefalet nedir bilmeyen, açlığın, dondurucu soğuğun ya da yakıcı sıcağın acılığını tatmamış, maddi manevi ihtiyaçların ıstırabıyla kıvranmamış, korkunç bir zindanda çile doldurmamış bir kişi insanın bütün sönmüş umutlarını birdenbire yeniden canlandıran bir haber karşısında, o insanın ne hale geleceğini aklından geçiremez. İşte, aşırı sevinçten şaşıran, ne yapacağını bilemez hale gelen bizlere Ağa hemen Paşaya bir dilekçe yazarak kendisine mutluluk, yeni ve yüce görevinde de başarılar, uzun ömür ve düşmanlarına karşı zaferler dilememizi

salık vererek akla uygun öğütlerde bulundu. Güçlü bir kalem sahibine yazdıracağımız dilekçeyi, Paşaya kendisinin ileteceğini ve bu zindandan salıverilmemiz için gereken sözleri söyleyeceğini vaadetti. Ama salıverilmemizin sağlanmasında başarı gösterdiği takdirde, kendisine, tarafımızdan söz verilen iki yüz duka altınını istiyordu.

Dizdar Ağaya, bu konuda bize yol göstermiş olduğu için teşekkür ederek sevinçten tekrar elini eteğini öperek, kendisine ikiyüz değil, daha fazla duka altını vermeye çalışacağımızı belirttik.

Ağanın öğütlerine uyarak, Paşaya sunulacak dilekçeyi bir Türk hocaya ısmarladık Bu iş olup bittikten sonra kâğıdı Ağaya yolladık ve kendimizi önce Cenabıhakka sonra da Ağaya emanet etmiş olduğumuzu bildirdik.

Arizemizi dikkatle cebine koyarak üç çifte kayığına atlayan Ağa, İstanbul yolunu tutmuş, buraya ulaşınca da Vezaret Konağına giderek İbrahim Paşa tarafından kabul edilmişti.

Ağa, Paşayı önce Veziri Azamlık makamına şeref verdiğinden dolayı kutladıktan sonra dilekçemizi kendisine sunmuş ve şöyle demişti:

— Paşa Hazretleri! Boğaziçi'ndeki bahçenizi ziyaret etmek üzere bizim Hisar önünden geçtiğiniz bir gün, bu Hisarın bir kulesinde tutuklu bulunan Nemçelilerin haline acıdığınızı ve bunların kurtarılmasına yardım edeceğinize söz vermiş olduğunuzu hatırlayacaksınız. Ama o sıralarda, bu yüce makamda yalnız Kaymakam sıfatıyla bulunmakta olduğunuzdan, kendilerine acımaktan başka birşey yapılamamıştı. İşte o günden beri bu zavallı tutsaklar Paşa efendimizin Veziri Azamlık makamına yükselmesi için kendi dinsel törenlerine uyarak geceli gündüzlü dua etmekten geri kalmadılar Hiçbir gece, sizin için bir ilahi okumadan uyumadılar. Gayri müslim köpekler olmakla birlikte, yine de Allah'ın yarattığı insanoğulları olmaları dolayısıyla devletli Paşam Efendimin bunlara merhamet buyurmasını diliyorum. Belki de bu biçarelerin duasını kabul eden Cenabıhak, kendilerini bu zindandan kurtarmak için siz efendimizi bu makama getirmiştir.

Siz efendimizin Veziri Azamlık makamına şeref verdiğinizi kendilerine müjdelediğim zaman hepsi ellerini göğe kaldırarak Cenabıhakka şükranlarını sundular. Esasen kudretli Padişah Efendimiz de bu zavallıların salıverilmesine müsaade ve irade buyurmuşlardı, bundan dolayı bu zavallılar şimdi bütün umutlarını siz efendimize bağlamış bulunmaktadırlar. Küçük bir işaretinizle

ya da kısa bir buyruğunuz ile bu Allah'ın bahtsız kullarını bu korkunç zindandan kurtarmış, bunlar suçsuz kişiler olduklarına göre de, Peygamberimiz Efendimizin şefaatini kazanmış olacaksınız!

Paşa dilekçemizi alıp Ağanın sözlerini dinledikten sonra, şu cevabı vermişti:

— Bak Ağa! Elbette bilirsin ki omuzlarıma yükletilen görev pek ağırdır. Bu görevi gereği gibi yapabilmek için çok dikkatli olmaklığım gerekmektedir. Bu yüzden, daha önemli olan işleri yoluna koymadan bu dediğin tutsakların salıverilmeleri konusunda birşey yapamam. Fakat iki üç hafta sonra bana yeniden bu işi hatırlat. Kendilerini de Divana getir. O zaman bu zavallıların özgürlüklerinin sağlanması için elimden geleni yapacağım.

KUBBEALTI DİVANINA GÖTÜRÜLÜYORUZ

Dizdar Ağa, İbrahim Paşa ile yaptığı konuşmadan dönüp de sonucu bize anlattığı zaman sevincimizden çıldıracak gibi olduk. Ve iki haftalık sürenin dolmasını sabırsızlıkla, büyük bir heyecan içinde beklemeye başladık. Şurasını da belirteyim ki, geçmesini beklediğimiz bu iki haftalık süre bize önceleri geçirdiğimiz dört yıllık süreden daha uzun gelmişti!

Gece gündüz bütün düşüncemiz bu iki haftalık sürenin sonunda bu iğrenç zindandan çıkarılıp çıkarılamayacağınız idi. O kadar ki, bu düşüncelerle uyku uyuyamaz olmuştuk.

Nihayet, heyecanla, sabırsızlıkla, ıstırapla bitmesini beklediğimiz uzun - ama pek uzun - süre sona erdi ve Divana götürüleceğimiz gün geldi. Ağa hepimizin zindandan dışarı çıkarılmamızı ve ayaklarımızdaki prangalardan birinin alınmasını emretti. Öbür ayağımızdaki zinciri, kolay taşınsın diye kuşaklarımıza bağlamıştık. Zindandan dışarı çıkarıldığımız zaman birdenbire temiz havayı, daha doğrusu özgürlük havasını içimize çekerken âdeta dünyaya yeniden geldik.

Zindanın zifiri karanlığından birdenbire güneş ışığına çıkınca gözlerimizden elimizde olmayarak yaşlar boşandı. İki yılı aşkın bir süreden beri karanlığa alışık olan gözlerimiz yeniden aydınlığa alışıncaya kadar bir hayli yaş akıttı. Bu sırada Ağa da, bizi İstanbul'a götürecek olan kayığın hazırlanmasını emretmişti. Herşey hazırlandıktan sonra hepimizi şöyle gözden geçiren Dizdar Ağa, bakışlarını daha çok benim üzerimde durdurarak, uzun saç-

larımla, zayıf ve solgun olmakla birlikte, sakalsız yüzümle hepsinin en genci ve belki de en yakışıklısı olduğumu görünce, benim kule dibinde muhafızlarla birlikte kalmamı, aşağı yukarı gezinerek arkadaşlarımı dönüşlerine değin beklememi, aksi halde, gençliğim yüzünden zorla Müslüman yapılabileceğimi ileri sürmüş ve İstanbul'a inmememi öğütlemişti. Ama ben bütün kalbimle İstanbul'u görmeyi arzu ettiğimden, Ağanın elini eteğini öperek Allah aşkına beni arkadaşlarımdan ayırmamasını beni de gittiği yere götürmesi için yalvardım. Ağa:

— Gitmeyi pek arzu ediyorsan, peki, bizimle gelebilirsin. Ancak, yine bizimle birlikte geri döneceğini şimdiden sağlayamam! dedi.

Bu içten sözlerden sonra Dizdar Ağa, kayığa girmemizi işaret etti. Kayık İstanbul'a varınca karaya çıkarıldık. Kentin içine doğru ilerledik. İlerledikçe de çevremizdeki ayak takımı çemberi genişliyordu. Bu arada, birçok sorularla rahatsız ediliyorduk. Nereden gelip nereye gittiğimizi kimler olduğumuzu soruyorlar fakat Ağamız gereken cevapları kendisi veriyor, bizim bir kelimecik bile söylememizi daha önceden tembih etmiş bulunuyordu. Arkadaşlar arasında sakalsız, bıyıksız ve saçları omuzlarına dökülen bir genç olduğum için en çok rahatsız edilen ben oluyordum. Çünkü külhanilerden biri saçlarımı çekiyor, bir ikincisi yüzüme dik dik bakıyor, bir üçüncüsü de konuşmak isteyerek benim kim olduğumu soruyor. Ağa bu halleri gördükten sonra beni Divana kadar götürmekten korkarak, Ayasofya Camiine yöneltti ve orada altında bir miktar kazılmış kireç bulunan bir çatı altında, iki muhafız eşliğinde bıraktı ve benim yere oturmamı, böylece oradan geçebileceklere görünmemekliğimi, muhafızlarıma da bana dikkat etmelerini emretti.

Aynı gün, bir İtalyan dönmesi olan Cağala Paşa da Kubbealtına gittiğinden ben arkadaşlardan ayrıldım. Oraya gittiğim takdirde, büyük bir tehlike ile karşılaşacağım muhakkaktı. Ağa da tedbirli davranmakla aldanmamış oluyordu. Kendisine benim nerede olduğum hakkında sorulan sorulara:

— O çocuk haftalardan beri hasta olarak yatıyor Dönüşte onu sağ bulacağımı ummuyorum. Hem bu çocuğun bedeni öyle çıbanlarla dolu ki insan ona bakmaya iğrenir, diye cevap veriyordu.

Toplantıda bulunan paşalar hep birlikte kalkıp Hünkâr katına gitmişler ve bizlerin tutukluluğunun kaldırılması için ferman buyurulmasını dilemişlerdi. Bu suretle, her iki hükümdar

arasında bir barış sağlanmasına hizmet edilmiş olabileceğini ileri sürmüşlerdi.

Hünkârın huzurundan dönen paşalar nihayet Ağaya, sağ olduğum takdirde, iki hafta sonra benim de Kubbealtına getirilmemi emretmişlerdi. Arkadaşlarım vezirlere teşekkür ettikten sonra çıkmışlar ve tekrar Kara Kule yolunu tutmuşlardı. Ayasofya'dan geçerken de iki muhafızla beni almışlardı. Böylece, bir gün, mutlu özgürlük havasını soluyan bizler yine Kara Kule zindanına kapatılmış ve iki haftalık sürenin son gününü yine ıstırapla beklemeye başlamıştık.

Osmanlı Padişahı III. Sultan Mehmet Eğri Kalesi'ni bizzat kuşatıp ele geçirmeye karar verdikten ve bütün savaş hazırlıklarını sona erdirdikten sonra Fransa Krallığı elçisi ile İngiltere Kraliçesi'nin elçisi İbrahim Paşa'yı ziyaret etmişler ve bu ziyaretlerinden yararlanarak bizlerin de tutukluluğumuzun kaldırılarak yurdumuza geri gönderilmemiz yolunda şefaatte bulunmuşlar, hattâ bizim aracılığımızla Hünkâr ile Nemçe İmparatoru arasında mutlu bir barış antlaşmasının olanağı bulunabileceğini de belirtmişlerdi.

O sıralarda Türkler de savaştan usanmıştı, savaştan çok barış özlemini çektikleri bir gerçekti. Çünkü Osmanlı ordularının çiçekleri geçen yılki Macar seferinde bir hayli yıpranıp, solmuştu.

İkinci iki haftalık sürenin sonunda tekrar İstanbul'a götürüldük. Kubbealtına sokulduğumuz zaman, bir tercüman aracılığıyla: Kudretli ve saadetli Hünkârın bizim zindandan salıverilmemize lütfen ferman buyurmuş olduklarını, bizim bu büyük lütfe şükran karşılığı olarak içimizden hiç birimizin - zinhar - bir daha savaşa kalkışmamamızı, aksi takdirde, yani savaş alanında ele geçtiğimiz takdirde, derhal çengele vurulacağımızı söylediler; yurdumuza döner dönmez dostlarımızın yardımı ile kralımızın Hünkârdan barış dileğinde bulunmasını ve her iki tarafın elinde bulunan tutsakların trampa edilmesinin sağlanması yoluna gidilmesi için çaba göstermemizi öğütlediler.

Bu öğütlerden sonra adlarımızı bir deftere yazıp tespit ettiler. Bunun üzerine hepimiz paşaların ayaklarına kapanıp öpmek istediysek de, onlar bunu hemen önlediler Bize karşı gösterilen bu çok yüksek şefkat duygusundan ötürü şükranlarımızı arz ettikten sonra kendilerine ömrümüz boyunca minnet duyacağımızı, içimizden hiç birinin sağ kaldıkça onlara karşı savaşa kalkışma-

yacağını, onların kudret ve satvetlerini herkesten iyi bildiğimiz için, böyle bir savaş açılmış olsa bile, bizim ölünceye kadar böyle bir çarpışmada yer alamayacağımızı ve yurdumuza varır varmaz elimizden geleni yaparak kralımızın daima barışa yönelmesini sağlamaya çalışacağımızı, yurda dönüp de bu taraftaki şevket ve satveti, ezici bir savaş için yapılmış bulunan hazırlığın büyüklüğünü onlara belirttiğimizde, mutlaka barış konuşmalarına oturulacağını arzeyledik.

Osmanlı Vezirlerinin bu toplantısında ve bizim oturuma kabulümüz esnasında Fransa Kralının ve İngiltere Kraliçesinin elçileri de hazır bulundular. Bu elçiler, Eğri Kalesi üzerine sefer yapacak olan Osmanlı ordusunu izleyeceklerdi. Bu amaçla kendilerine bir zarar gelmemesini sağlamak için de bir Çavuş komutasında yirmi kişilik bir Yeniçeri birliği görevlendirilmişti. Her iki elçi, bize karşı dostluk göstererek zindandan hemen salıverilmemizi, deniz ve Venedik yoluyla ülkemize yollanmamız için şefaatte bulundular. Bu dilek üzerine, elçilerin ve bizim Kubbealtını terketmemiz bildirildi, çıktık. Kısa bir süre sonra İngiliz elçisi tekrar Divana çağrılarak, kendisine sefere gidecek olan saadetli Hünkârı izlemek zorunda olduğunu, bizleri de koruması altına alarak Belgrad'a kadar götürmesini ve yolculuk sırasında besinimizi sağlamasını bildirdiler. Ordu gerisinde uzunca bir kara yolculuğuna çıkacağımız için bize de gerek binmek gerekse yükümüzü taşımak üzere, otuzbeş deve ile dört araba, yürüyüş sırasında herhangi bir yerde çadırlı ordugâh kurulduğu zaman kullanmamız için beş çadırla, korunmamızı sağlamak üzere altı yeniçeri eri verileceği bildirildi Ondan sonra da hemen kuleye dönerek eşyamızı yani partallarımızı alıp İngiliz elçiliğinin emrine girmemizi söylediler.

DİZDAR AĞANIN 200 DUKASI

Kubbealtından çıkıp da kuleye dönerken ne büyük bir sevinç içinde olduğumuzu yazı ile sözle anlatabilme olanağından yoksun olduğumu belirtmek isterim. Yalnız şu kadarcık söyleyeyim ki, yıllardan beri içinde bulunduğumuz sefaleti, çektiğimiz derin elem ve ıstırabı, karşılaştığımız engin felâketi tamamiyle unutmuştuk.

Bizden esirgemediği lütuftan dolayı ulu Tanrımıza derin şükranlarımızı arzederek, yeniden dünyaya gelmiş gibi, sevinç ve neşe içinde pılımızı pırtımızı toplamak üzere - son olarak - Kara Ku-

le'ye gidiyorduk. Kayıkla Kule'ye yaklaşırken, Ağa daha önce kendisine verilen sözü hatırlattı. Bu söz iki yüz duka altının sağlanması ve kurtulmamız konusunda giriştiği çabaların şükran karşılığı olmak üzere kendisine sunulması idi. Bu amaçla hemen içimizden bazılarını, birer ayaklarında prangalar olduğu halde Galata'ya yolladı.

GALATA TÜCCARLARI YARDIM ETMİYOR

Bu arkadaşlar, o semtte yerleşmiş ve ticaret yapmakta olan Hıristiyanlardan ikiyüz duka altını -ödünç olarak- sağlamaya çalışacaklardı Zavallı arkadaşlarımız yaptıkları çalışmlara, yalvarmalara rağmen olumlu bir sonuca varamadılar, bizim engin sefaletimize acıyan tek bir kişiye bile rastlamadılar. Başarısız sonuç Ağaya bildirildi. Bu haberi alan Ağa öfkeden köpürdü, küplere bindi. Bu parayı bulmaya pekâlâ gücümüz yettiği halde, bunu kendisinden esirgediğimiz ve bunu vermeden yakayı sıyırmaya çalıştığımız kanısına kapıldı. Bu yüzden hepimizi tehdite başladı. Kaç yıldır zindanda geçirdiğimiz yaşantının acılarını hafifletmek, dayanılır hale koymak için kendisinin bizler için neler yapmış olduğunu, bize ne kadar şefkat göstermiş bulunduğunu hatırlattıktan sonra:

— Nankör köpekler, hınzır gâvurlar! diyerek daha önce kendisiyle bizler arasında yapılan sözlü anlaşmaya uygun olarak 200 duka altını verilmedikçe bu zindandan bizi hiç kimsenin çıkarmaya gücü yetmeyeceğini, Hünkârın başı üzerine yemin etti. Hemen her iki ayağımıza prangalar ve zincirler geçirilerek zindana atılmamızı hattâ tomruklara zincirlenmemizi emretti. Bizler ise Ağayı gözyaşları dökerek yatıştırmaya çalışıyor, gerçekten bu parayı sağlayamamış olduğumuza yeminlerle inandırmaya çalışıyorduk Ertesi gün, içimizden başkalarının da aynı girişimde bulunmasına izin vermesini rica ettik. Bugün kapalı olduğu anlaşılan talihimizin belki yarın açılacağını belirttik.

Ertesi gün sabah erkenden, ben, şövalye rütbesinde daha üç arkadaş, rahip John ve doktor -prangalarımız ve zincirlerimiz çıkarılmış olarak- bir kayığa bindirildik ve Galata'ya gönderildik. Buraya ayak basınca, bütün Hıristiyan tacirleriyle, özellikle her milletten daha çok olan Venediklilerle iki yüz duka altınının bize ödünç olarak sağlanması yolunda konuşmalara giriştik. Biz bu adamların Hıristiyanlık duygularını tahrik ederek, Hıristiyanlık

üzerhamet ve şefkatinin bizden esirgenmemesini, uzun uzun sürüp giden acı bir tutukluluktan kurtulabilmemiz için bu parayı kendi aralarında toplamalarını, Tanrı ve Oğlu adına bu yolda bize yardım etmelerini diliyor, onlara yalvarıyorduk. Bize, aralarında kolayca sağlayabileceklerinden emin olduğumuz bu parayı, yurdumuza dönünce, en geç yarım yıl içinde, fazlasıyla, elli duka da faiz katarak, Venedik'e yollayacağımızı söylüyor ve bu yolda her türlü sözle teminat vermeye çalışıyor, yeminler ediyorduk. Fakat bütün bu acıklı dil dökmelerimizin sonunda bu adamların içinde Hıristiyanlık sevgisinin bir zerresi, bir kıvılcımı olmadığını gördük ve anladık. Bu dindaşlar, istediğimiz iki yüz dukayı ödünç vermeyi, yalnız reddetmekle kalmadılar, dostça konuşmaya bile yanaşmadılar Derin sefaletimize acımaktan, bize karşı birazcık sempati göstermekten bile uzak kaldılar. Hattâ bazıları, herhangi bir kuşkuyu üzerlerine çekmemek için bizimle konuşmaktan çekindiklerini bile açıkça söylediler. Bu tacirlerle bir iş yapamayacağımızı anlayınca, bir de Venedik Balyozuna başvuralım dedik. Önce kimler olduğumuzu, kendi ülkemizdeki mevkilerimizi ve dostlarımızın halen anayurdumuzda işgal ettikleri mevkileri açıkladıktan sonra bizlere ödünç olarak iki yüz duka altını vermek lütfunda bulunmasını rica ettik. Bu paranın Prag'daki Venedik elçisine ödeneceğini belirttik, arzu ettiği takdirde, faizini de vereceğimizi ve bu yolda istediği biçimde bir senet de tanzim etmeye hazır olduğumuzu yana yakıla anlattık. Ama üzüntüyle belirteyim ki, nasıl tacirlerle yaptığımız konuşma sonucunda birşey elde edemedikse, bu adamla konuşmaktan da yararlı bir sonuç elde edemedik. Balyoz cenapları, yakarışlarımızı dinler gibi göründükten sonra, tuhaf bir şekilde, mazeret olarak fukaralığından söz açmasın mı? Biçare adamın o sırada hiç parası yokmuş Efendileri tarafından gönderilmekte olan dolgun bir paranın günbe gün eline geçmesini beklemekte imiş!

Venedik tacirleri gibi, Balyozundan da bir hayır gelmeyeceğini anlayınca, ne yapacağımızı, nereye gideceğimizi bilemedik. En son Fransız ve İngiliz elçilerine uğrayarak onlara da durumumuzu ve özgürlüğümüzün geri verilmesi yolunda Ağanın ortaya koyduğu engeli ve bu engeli ortadan kaldırabilmek için iki yüz dukaya ihtiyacımız olduğunu belirttik, bize acıyarak bu parayı ödünç olarak vermelerini kendilerinden rica ettik

Ama bu çelebiler de türlü mazeretler belirterek, özellikle ordu gerisinde Hünkârı izlemek zorunda olduklarından bugüne dek birçok harcama yapmış olduklarını ve hattâ bu masrafları kar-

şılamak için kendilerinin de borç almak zorunda olduklarını ileri sürdüler. Bununla birlikte, bize bir iyilik yapmayı arzu ettiklerini, bunun için de - eğer Dizdar Ağa razı olursa - kendisine uygun bir fiyatla iki yüz dukaya ulaşan kumaş gibi, kadife ve mobilya gibi şeyler verebilecaklerini söyleyerek başlarından savdılar. İşte böylece, biz zavallı ve herşeyden bezgin yaratıklar, manen yorgun argın, gözyaşları ve korku içinde, elimiz boş, uğursuz Kuleye döndük.

DİZDAR AĞANIN ÖFKESİ

Ağaya bütün çabalarımız sonucunda, hazır para bulmaya gücümüz yetmediğini, ancak arzu ederse, bazı ticaret eşyasının kendisine armağan edilebileceğini bildirdik. Bildirdik ama, sen misin bunu söyleyen? Ağa öyle kızdı, öyle kızdı ki... Yakınında bulunan Türkler önlemeseydiler elindeki sopayı sırtlarımızda kıracağı besbelliydi. Gözünü yumup ağzını açan hırslı ihtiyar, bize söylemediğini bırakmadı. Artık yalancı mı değildik, neler değildik, neler... Ağa bunları söylerken, bize, şimdiye kadar yaptığı iyilikleri, gösterdiği şefkati sayıp döküyor ve saydıkça da sövüp saymalarını arttırıyor, parayı sağlayamadığımıza asla inanmıyordu:

— Çünkü, diyordu, binlerce Hıristiyan kardeşiniz nasıl olur da size bir yardımda bulunarak bu felâketten, bu işkenceden kurtarmaya yanaşmazlar? Buna nice inanılır? Nasıl korkmadan ve utanmadan bu yalanları bana yutturmaya çabalarsınız? Oysa bunca kardeşiniz, dindaşınız, herbiri birer akçe verseler, iki yüz dukanın birkaç katı parayı birkaç saatte toplamış olurlar. Fakat gerçek olan şu ki, siz alçak köpekler, beni aldatmak istiyorsunuz. Parayı sağlamak için kendinizi sıkmak istemiyorsunuz. Benim şimdiye değin yapmış olduğum iyilikleri unutarak beni atlatmak istiyorsunuz. Bundan sonra size bir köpeğe inandığımdan daha fazla inanmayacağım. Şunun şurasında ben olmasaydım, şefkat gösterip kollamasaydım, sizin akıbetiniz pek korkunç olur, bu zindandan sağ çıkamazdınız. Eh, bundan sonra sizin alacağınız olsun! Allaha ve Resulüne yemin ederim ki, nasıl şimdiye dek bu zindanda sizin en iyi dostunuz olduysam, bundan böyle de en büyük, en amansız düşmanınız olacağım! Bu kuleden çıkmamanız, kurtulmamanız için her türlü çareye başvuracağım. Köpekler... Hainler... Yeminlerinden dönen alçaklar... İmansız herifler...

Size öz babanız kadar şefkat gösteren bir adama böyle mi karşılıkta bulunacaktınız?

Bu sözler üzerine, orada bulunan Türkler huzurunda, Ağanın bu yoldaki dediklerinin doğruluğunu, onun bizim yalnız Ağamız değil, babamız ve bu zindandan kurtarılmamızın başlıca amili, en büyük nedeni kendisi olduğunu doğrulayarak, onun bize yaptığı iyiliklerin, gösterdiği şefkatin karşılığını ölünceye kadar ödemeye gücümüz yetmeyeceğini belirttik. Galata'daki tacirlerden ödünç para sağlayamadığımıza göre, anayurdumuza varınca altı ay içinde kendisine Venedik yoluyla en aşağı beş yüz duka, zarif bıçaklar, büyük çalar saatler göndereceğimize yeminler ediyor ve bu sözümüzü yerine getireceğimize dair canımız, başımız ve bütün kutsal şeyler üzerine ant içiyorduk. Ama bütün bu sözler Ağanın öfkesini yatıştırmaya yetmiyor, ağzından köpük gelinceye kadar ölçüsüz sövüp saymalarına devam ediyordu.

İşte Ağa hazretleri böylece bir hayli söylenip küfürler savurduktan sonra, derhal hepimizin zindirlere vurulmasını ve Kuleye sokulmamızı emretti. Bir yandan da bizi tehdit etmekten geri durmuyordu.

Arkadaşlara, ödünç para sağlayabilmek için yaptığımız çabalardan iyi ve olumlu bir sonuç elde edilememiş olduğunu anlatınca hepsini derin bir yas aldı. Herkes ağlıyor, gözyaşları döküyor, duydukları acıyı yürekten belirtiyordu. Bize karşı bu denli dostça davranmış olan Ağayı da kızdırmış olduğumuza göre, bundan sonra işlerimizi çevirecek, zindandaki yaşantımızı birazcık olsun hafifletecek bir yardımcıdan da yoksun kalmış oluyorduk. Özgürlüğe kavuşma umutlarının böylece bir kez daha yitirilmesi üzerine, kanayan yüreklerimizle çorap, eldiven örme işlerine dönmeye başladık. Kendimiz gibi gönlümüz, ruhumuz da öylesine derin karanlıklar içerisinde kalmıştı ki, o sıralarda gelecek ölümü sevinçle karşılamaya hazırdık. Bizi hertürlü maddi manevi acıdan kurtaracak ve bütün üzüntülerimizi dindirecek olan ölümün özlemini çekiyor, bunu yüce Tanrı'dan diliyorduk.

Son günlerde karanlıkları yırtarak yüreğimizi aydınlatan kurtuluş umudu, bu son olay ile yeniden sönmüş, ruhumuzda sonsuz bir melankoli yaratmıştı. Hele, iki hafta kadar bizlere görünmeyen, zindana uğramayan Ağa bir gün çıka gelip de bize bu Kuleden çıkacağımız hakkında beslediğimiz umutların boş olduğunu, zira Hünkârın, İbrahim Paşa'nın ve Hıristiyan elçilerinin İstanbul'dan ayrılmış olduklarını, oysa iki yüz duka altını ile pekâlâ özgürlüğümüze kavuşmayı sağlamak elimizdeyken, kendimizi bu nimet-

ten yoksun ettiğimizi belirtmesi, içimizdeki elemi, kederi büsbütün arttırdı.

Hünkârın seferden dönüşüne kadar Kara Kule'de kalmak zorunda olduğumuz birçok vesilelerle muhafızlarımız kanalıyla bize iletiliyordu. Doğruluğundan hiç kuşkulanmadığımız bu haber, bizi sonsuz bir korkuya düşürüyor, manen bizi bir kat daha çökertiyordu. Sefaletimizin enginliğine, bahtımızın karalığına ağlıyorduk. Bununla birlikte, tacirlerle para konusu üzerine bir kez daha konuşmamıza izin vermesi için Ağaya yalvarıp yakarmaktan da geri durmuyorduk. Ama bu yakarılarımızı kesin olarak geri çeviren Ağa, bu yolda çok geç kaldığımızı söylüyor, ödünç para bulma çabalarının boş olduğunu belirtiyordu.

İki hafta önce iyiden iyiye beliren özgürlüğümüze kavuşma umudunun bir serap gibi birdenbire beklenmeyen bir anda yok olması, biz zavallı tutsakları ne denli üzmüş, manen bizi ne denli ezmiş olduğunu herkes kolayca tahmin edebilir Bizim o günkü durumumuz, derin bir kuyuya düşüp de, bin zorlukla kuyu duvarını tırmana tırmana yukarı çıkan ve son bir hamle ile bileziği de aşıp kurtulmak üzere iken, birdenbire ellerinin gevşemesiyle tekrar derin kuyunun ta dibine kadar düşen ve bir daha da tırmanma olanağını elde edemeyen bir adamın acıklı durumuna benzetilebilir.

Şimdi şu satırları yazarken, o korkunç geçmişi hatırlıyorum, o günlerde çektiğimiz elem ve acıların korkunçluğunu şöyle bir düşünüyorum da, içimde derin bir üzüntünün kaynaştığını duyuyorum.

Şu anda içimde kaynaşan bu elem ve keder duygusu o denli güçlü ve şiddetli ki, bu konu üzerinde daha fazla yazmaktan beni alıkoyuyor.

Bu kara günleri anımsadıkça, yüreğimin derinliklerinden gelen bir duygu ile hamdü senalar olsun diyorum, o yüce Tanrıya ki beni sonsuz şefkatinin tanrısal bir ihsanına mazhar etti ve beni, içine düştüğüm derin sefalet ve ıstıraptan, içinden sağ salim çıkılmaz sanılan dayanılmaz zindandan çekip kurtardı, anayurduma kavuşturdu, karanlıktan ışığa çıkardı, felâketten mutluluğa eriştirdi.

Son kurtuluş umudunun serap olup bizden uzaklaşmasına bir hayli ağlayıp sızlandıktan sonra tekrar eski işimize, yani çorapçılığa dönmüştük. Bu yoldan hem son iç acılarını dindirmeye

çabalıyor, hem birkaç akçe kazanarak, günlük yiyeceğimize birkaç lokma fazla ekmek katmaya uğraşıyor ve artık hiç kimseden birşey beklemiyor, hiçbir lütuf ummuyorduk ki, yine yüce Yaradanın büyüklüğü belirdi, onun tanrısal yardımı yetişti, geldi.

Galiba bir deniz savaşında Türklerin eline geçerek bir zindana atılan ve bu zindandan çalışma yoluyla kurtularak Galata semtinde evlenip yerleşen ve bizim gerek Tersane zindanında ve gereks Kara Kule zindanında iken ördüğümüz çorap ve eldivenleri bizim için satıveren İspanyol taciri Alphonso di Strada, muhafızlarımızdan biri ile bize haber gönderdi ve ülkemizden gelen mektupları almak üzere benim Zahradotsky ve rahip John Winorz'un, Ağadan izin alarak, gelmemizi bildirdi. Bu arada para sağlama konusunda bazı umutların varlığından da söz ediyordu Ağanın tekrar Galata'ya gitmemize izin vereceğinden umudumuz olmadığı için, bu gelen habere o kadar sevinmedik. Bununla birlikte, mademki böyle bir haber almıştık, ne olursa olsun, bir kez daha Ağanın eteğine yüz sürmeye başladık. Ama onun kanısına göre, zindandan çıkıp şöyle dışarda bir gezinti yapmak için türlü bahaneler yaratıyor ve özellikle para bulma işini ileri sürerek kendisini aldatıyorduk. Daha önce vaktimiz varken para bulma yolunda yeterince çaba harcamadığımızı, şimdi ise, iş işten geçtikten sonra, paçaları sıvadığımızı söylüyordu. Bu cevabı verdikten sonra, bizi bırakıp gitti.

Ama ertesi sabah üçümüzün Kuleden çıkarılmasını emretti ve para bulmayı bütün varlığımızla arzu ettiğimize göre, o gün de dışarı gitmemize izin verdiğini, şimdiye dek kendisini aldatmış olmamızı lütfen bağışlayacağını bildirdi. Bu sözleri duyunca, gözlerimizden yaşlar boşanarak Ağamızın elini öptük ve parasız Kuleye dönmeyeceğimizi, zira bu kez mutlak surette, parayı sağlama umudumuz olduğunu söyledik.

Böylece Dizdar Ağanın iznini bir kez daha elde ettikten yanımıza da dört tane muhafız aldıktan sonra, Galata yolunu tuttuk ve Alphonso di Strada'nın evine damladık.

İlk işimiz, ödünç istediğimiz parayı nereden, kimden ve nasıl bulabileceğimizi sorduk. Kendisinin bu yolda içimizi umutla aydınlatan bir haber göndermiş olduğunu hatırlattık. Strada önce şöyle tasalı tasalı baktı ve:

— Bilmiyorum, dedi. Önceleri dostlarımızdan biri bu parayı size ödünç vermeyi tasarlamıştı. Ama üzüntü ile belirteyim ki, bugün parası olmadığını söylüyor.

Bu cevap üzerine dilimiz tutulmuş, benizlerimiz sararmış bir halde derin bir üzüntü ile yüzüne bakakaldık. Bizim bir anda bu kadar kederlendiğimizi gören Strada, bizim gözyaşlarımıza daha fazla dayanamayarak Karlstein Piskopos Naibi rahip Adam von Winorz'un ve annem soylu Madam Catherine Wratislaw'ın mektuplarını bize sundu.

Bir hamlede mektupları okuduk ve bunlardan Venedik yoluyla bize altı yüz duka altını gönderilmiş olduğunu ve bu paranın Strada eliyle bize verileceğini anladık Alphonso'nun yüzüne baktık. Bakışlarımızla parayı soruyorduk. O da derhal paraları ortaya çıkardı! İşte o zaman, ah, aziz okuyucum, nasıl anlatayım? İşte, o zaman yıllardan beri içimize sinmiş, gönüllerimizin derinliklerinde yer etmiş yas ve keder denilen acı duygular birdenbire, bir anda, altının yüzünü görür görmez, silinip gitmiş, onların yerine, sevinç ve neşe doluvermişti içimize Öyle bir sevinç ki, onu yazı ile anlatmam olanaksız

O büyük sevinçle deli gibi Strada'nın boynuna sarıldık, gözlerimizden şükran dolu yaşlar akıtarak, onu öpücüklere boğduk. Strada'nın sayarak teslim ettiği paraları cebe atar atmaz, onun hazırlattığı yemek ve içkiyi ihmal ederek, tıpkı kafesinden kaçmayı başaran bir kuşun bir dala konup da özgürlüğe kavuşmaktan ötürü duyduğu sevinçle şakıması gibi biz de kendimizi sokağa attık. Artık neşeden kabımıza sığamıyor, bunca yıllık karanlık ve korkunç geçmişin bütün acılarını unutmuş, sevinerek, gülerek zindana gidiyor ve oraya bir an önce varmak için o anda kanatlanıp uçmayı arzu ediyorduk. Bu arada tabii, bütün umutlarımızın artık kesin olarak kırıldığı zamanda tanrısal lütfunu bizden esirgemeyen Cenabıhakka şükranlarımızı sunmayı unutmadık.

Hisar'a varınca, koşa koşa, sevinçle gülümseyen bir yüzle Ağayı görmeye gittik. Bizim önceki Galata dönüşlerimizin tamamen aksine olarak, gözlerimizin sevinçle parlamakta ve yüzlerimizin sevinçle gülümsemekte olduğunu görünce, parayı bulduğumuzu anladı, tabii Bunu nasıl ve nereden bulduğumuzu sordu. Ağanın elini öptükten sonra iki yüz duka altınını içinde bulunduran keseyi Ağanın eteğinin içine attık. Bir daha bizi zindana koymamasını ve öteki arkadaşlarımızın da hemen özgürlüklerinin geri verilmesine müsaade etmesi için yalvardık. Dizdar Ağa altınları birer birer sayıp teşekkürle kabullendikten sonra, eliyle başımızı sıvazladı ve sözümüzü yerine getirmiş olmakla çok iyi bir iş yapmış olduğumuzu bizi her suretle bağışladığını bildirdi ve

prangaların, zincirlerin hemen çıkarılması için gereken emri verdi. Adamlarına verdiği bu emirden sonra ertesi gün de hepimizin zindandan çıkarılarak Galata'daki İngiliz elçisine emanet edileceğimizi vaadetti.

Gerçekten o gün, hem de derhal Çingene demirciler tarafından ayaklarımızdaki prangalar çıkarıldı. Böylece hepimiz zincirlerimizden kurtulduk.

KARA KULE'DEN ÇIKARILIYORUZ

Bütün gece sevinçten ve neşeden gözümüzü yummadık ve daha geceden partallarımızı toplayarak sarıp sarmaladık. Bir kısmını da bizden sonra geride kalacak olan zavallı dört tutsak arasında paylaştırdık Bu zavallı dört felâketzede hem bizim kurtuluşumuza seviniyorlar, hem artık kendileri için bir kurtuluş umudu olmadığından ve daha uzun zaman bu sefaleti çekeceklerinden kuşkuları olmadığı için o günkü ve gelecekteki hallerine acı acı ağlıyorlardı. Bir yandan da, esenlikle anayurda kavuştuğumuz takdirde, Türk tutsaklarıyla trampa yoluyla bu kederle dolu zindandan kurtarılmaları için İmparator hazretleri katında kendi adlarına yalvarmamızı diliyorlardı. Onların bu dileklerini yerine getireceğimize dair kendilerine söz verdik. Bu kötü bahtlı tutsaklar şunlardı: Eğri garnizonundan teğmen Balak Dak İstvan ki, bahtsız adam bu zindanda on dördüncü yılını dolduruyordu. Hüssar Mathias ve hancı Christopher. Bunların üçü Macar, biri Almandı. O da Hırvatistan'daki Wysyne Hisarı'nda teğmen olarak bulunmuştu.

Ertesi gün ki Saint Petro ve Saint Paul yortularına rastlıyordu, bu zindanda daha ne kadar acı çekecek olan bu dört felâketzede ile gözyaşları ile vedalaştık ve içinde gün hesabıyla tam iki yıl, beş hafta kaldığımız bu karanlık Kara Kule'yi terkettik Koyu karanlıktan gün ışığına çıkınca ilk işimiz Ağanın katına gitmek oldu. Gerek kendisine, gerek buyruğundaki bütün muhafızlara, Kulede bulunduğumuz sürece, bizlere karşı göstermiş oldukları şefkat ve insanlık duygularından ötürü her birine ayrı ayrı şükranlarımızı sunduk. Anavatana döner dönmez, kendilerine güzel bıçaklar ve Ağaya da bir çalar saat armağan edeceğimize söz verdik. Bu sözlerimizi sonradan yerine getirdik.

Bundan sonra Ağa bizi doğru Galata'ya, İngiliz elçisinin konağına gönderdi. Elçi tarafından dostça karşılandık. Bizim için

verdiği ilk buyruk, yıkanıp, her türlü pislikten arınmamız için derhal hamamın hazırlanması oldu. Yıkanıp arındıktan sonra, Galata'daki yedi katolik kilisesini ziyaret ettik ve bizi o korkunç zindandan kurtardığı için Cenabıhakka şükranlarımızı sunduk. Yaradana, anayurdumuza esenlikle varmamız için bize yardımcı olması, tanrısal lütuflarını bizden esirgememesi için büyük bir huşu içinde yalvardık.

O sıralarda Osmanlı Hakanı, III. Sultan Mehmet, bütün Kapıkulu denilen askeri, saray erkânı ve muhafızlarıyla birlikte, büyük bir alayla İstanbul'dan çıkmış ve kent dışında kurulan Ordu Karargâhına gitmişti. Padişah, töreye uygun olarak, orada - yani kent dışındaki ordu kampında - günlerce kalmış ve taşradan gelmekte olan askeri birlikleri beklemişti. Çünkü, Mısır, Filistin ve başka denizaşırı eyaletlerden birçok Beylerbeyleri ordularıyla yürüyüş halinde bulunuyorlardı.

Türklerin çadırlı ordugâh kuruluşlarındaki dikkate değer düzeni görüp de hayran olmamak mümkün değildir. Bu düzenli kuruluş öylesine geniş bir alanı kaplar ki, ucu bucağı görülmez. Elli bin kişilik bir Öncü Kolunun komutanı olan Mehmet Paşa bu sefer sırasında, daima gece yarısından bir saat önce yürüyüşe geçiyor ve daima Hünkârdan ve ordunun ana bölümünden bir konak ileride bulunuyor, yürüyüş sırasında yolları da temizletip düzelttiriyordu Ordunun konaklayacağı yere ulaşılınca, hemen bu öncü kolu Padişahın, maiyetinin ve ordunun büyük komutanlarının çadırlarını kuruyor, bu suretle Hünkârın konak yerine varışından önce, istirahat için gerekli herşey hazırlanmış oluyordu.

Padişahın kampı kurulurken düzgün ve ölçülü çadırlar, meydanlar ayrılıyor ve karargâhın her yönü siperleriyle, tabyalarıyla âdeta bir hisar haline getiriliyordu.

Padişahın, mabeyincilerinin ve başka saray ileri gelenlerinin, Hünkâra mahsus at ve arabaların, yüksek komuta heyetini meydana getiren paşaların ve bunların astlarının çadırları karargâhın tam ortasında kuruluyordu. Bu kurulan çadırlar o kadar çok ve kalabalıktı ki, büyük bir kentte olduğu gibi, insan bu ordugâh içinde rahatça yolunu kaybedebilirdi. Çadırların mumlanmış kalın keten bezinden kapıları vardı.

Padişahın karargâhı, saray muhafızları tarafından öyle sıkı bir surette çevrelenmişti ki kimsenin izinsiz Hünkâr çadırına gir-

me olanağı yoktu. Ordunun geçeceği yolların güvenliğinin sağlanması için yukarıda sözünü ettiğim gibi, gece yarısından bir saat önce yürüyüşe geçen Mehmet Paşa'nın elli bin kişilik Kolordusu hiçbir gürültü yapmaz, davullar çalınmaz, sadece askerin gideceği yönü kolayca anlaması için küçük trampetler çalınırdı. Bu öncü Kolordu, bir günlük yürüyüşten sonra istirahate geçmek için çadır kurarken, ertesi sabah yürüyüşe geçmek üzere çadır yıkar ve bunları develere, katırlara yüklerken hiçbir gürültü patırtı duyulmazdı. Bunca insanın görevlerini böylesine bir sessizlik içinde yapmaları karşısında insanın hayranlık duymaması olanaksızdır.

Bizim tarafta, böyle çadır kuran ya da yıkan elli askerin yaptığı şamatayı, sebep olduğu düzensizliği, düşmanın elli bin kişilik ordusu sessiz sedasız yerine getiriyordu. Bu da inanılmaz bir gerçek!

Mehmet Paşa'nın öncü Kolordusundan sonra Hünkârın kendisi ve ordunun ana bölümü yürüyüşe geçerdi. Padişah, yürüyüşe geçen ordunun ana bölümünün ortasında ve Kapıkulu denilen Yeniçeri ve Sipahilerin başında atlı olarak ilerler, kendisini Yeniçeri, Sipahi ve başka askerin komutanları olan, sayıları hayli kabarık paşalar izlerdi.

Ordunun sağ kanadını, atlı ve mızraklarının ucunda sarı flamalar uçuşan oniki bin Sipahi, sol kanadını da yine aynı sayıda ve mızraklarının ucunda bir lale tarlasını andıran kırmızı flamalar uçuşan atlı birlikler oluşturuyordu. Hünkârın önünde oniki bin Yeniçeri yaya olarak yürüyor, ondan sonra Padişah geliyor, Padişahı Paşalar, Paşaları da Osmanlı ülkesinin her bucağından gelen Sancak beyleri izliyordu. Ordu açık araziden geçerken kös denilen büyük davullar sürekli olarak çalınırdı. Hünkârın ardından, sefere katılan bütün saray ileri gelenleri ve hepsinin gerisinde de Müslümanlığı benimsemiş eski Hıristiyanlar yani dönmelerle Cağala Paşa ve başka Türkler geliyordu Cağala Paşa'nın komutası altında onbeş kişilik bir birlik bulunuyordu. Hünkârın çevresinde, silahları ok ve yaylardan oluşan, solak ve kapıcı tabir edilen, Hakanın en yakın özel muhafızları yürürler. Saray mabeyincileri de Hünkârdan uzak değildir. Yürüyüş kolunun düzen içinde gitmesini sağlamak, yürüyüş sırasında olabilecek yanlışlıkları düzeltmek ve uzun askeri yürüyüşte Padişahı eğlendirmek için gereken tedbirleri almak başlıca görevlerindendir. Ordu içinde, her çeşit sporla ilgili hüneri, aklı durduracak bir ustalıkla yapan birçok pehlivan, atlet, binici ve başka cünbüler vardır. Bunlar Padişahın önünde güreşerek, atlayarak, at koşturarak me-

haretlerini gösterirler ve bu yöntemle uzun yolculuk sırasında Padişahın sıkılmasını önlerler. Bu cündilerin atlı olanlarının, gösterdikleri binicilik hünerlerine hayran olmamak elde değildir: Bu delikanlılar, atları dörtnal koştururken eğer üstünde ve ayakta dimdik dururlar, atın altından şimşek gibi dolanıp dönerler, yine at bütün hızıyla koşarken, bir arı çevikliğiyle eğerden yere, yerden eğere atlayıp sıçrarlardı.

Padişahın Ordu ana bölümü ile İstanbul'dan yürüyüşe geçmesinden sonra Rumeli Beylerbeyi* komutasındaki seksen bin kişilik kolordunun karargâhını ayni yerde, yani kent dışında, Hakan otağının kurulduğu sahrada kurdu ve burada iki gün kaldı.

Biz de, İngiliz elçisinin Galata'daki konağında iki gün misafir edildikten sonra üçüncü günü bu seksen bin kişilik kolordu ile birlikte ve büyük bir düzen içinde yürüyüşe geçtik. Geceleri konakladığımız yerler, Ordu ana bölümünün ve başındaki Padişahın bir gece önce konakladığı yerler oluyordu. İşte, böylece Rumeli Beylerbeyinin Kolordusu eşliğinde ve sürekli yol alarak Rum Belgrad'ına ulaştığımız zaman, söylendiğine göre, ordunun insan gücü 500.000 kişiye çıkmıştı. Ama gerçekte, bu denli kalabalık değildi. Olsa olsa, her sınıf savaşçı askerle birlikte, deveci, katırcı, eşekçi v.b. değersiz bazı gruplar da sayıldığı halde, bütün seferi güç 300 000'i ancak bulurdu. Belgrad sahrasında bütün ordunun çadırları kurulduğu zaman bu ordugâh çok geniş bir alanı kapladı. Çadırlı kentin nereden başlayıp nerede bittiğini insan göremez oldu.

Belgrad'a varmış olmakla birlikte, Padişah kentte kalmıyor, ordu içinde kendi otağında konaklıyordu. Burada, orduya, Kırım'dan gelen binlerce Tatar atlı gücü de katıldı. Bu Tatarlar, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan ve Osmanlı koruması altında yaşayan Hıristiyan köylerine de sarkıntılık edip onları yakıp yıkıyor, köylerin koyun, keçi, sığır ve at sürülerini önlerine katıp ordugâha getiriyorlardı. Ordugâha getirilen bu gibi hayvanlar, çok ucuz fiyatla askere satılıyordu. O kadar ki, bir çift ineği 20 - 30 akçeye, bir çift Macar öküzünü bir Macar eküsüne almak mümkün oluyordu. Biz de bu yağmaya uğramış mallardan körpe bir danayı sekiz akçeye alarak bol bol et yedik Türkler bir sığırı kestikten sonra ondan uzun uzun parçalar çıkarıyorlar

* *Sokollu oğlu Hasan Paşa. (Çeviren)*

ve bunları bolca tuzlayıp bir çadırdan öbür çadıra gerilen bir ipe dizerek güneşte kurutuyorlar. Bu Tatar atlıları yalnız hayvan sürülerini değil, bazan da yakaladıkları tutsakları hergün kafile kafile Otağ-ı Hümayun'a getiriyorlardı.

Hünkârın ve dolayısıyla bütün ordunun Belgrad önünde konaklaması iki hafta sürdü. Bu sırada İngiliz elçisi, Veziri Azam İbrahim Paşa'ya bir ziyaret yaparak, özellikle bizim Budin'e gönderilmekliğimizi ve oradan da sınıra ulaştırılarak salıverilmekliğimizi rica etmiş ve kendisinin İmparatorumuza barış hakkında mektup yazmayı ve bu yoldan iki devlet arasında aracı olmayı arzu ettiğini belirtmişti. Böylelikle, bizim de Veziri Azam ve Yeniçeri Ağası taraflarından kabul olunmaklığımızı sağlamıştı. Paşanın otağına girince, herşeyden önce, onun ayaklarına kapanıp öptük, sonra saadetli ve satvetli Hünkâr hazretlerinin Eğri önlerine varmazdan önce, bizlerin sınır başına gönderilerek oradan özgürlüğümüzün elimize verilmesini rica ettik. Çünkü biz sınırı aşıp İmparatorumuz katına ulaşır ulaşmaz, Padişaha elçiler göndererek barış yolları arayacaktık. Bunun üzerine Vezir, bizim, gâvurlara karşı yürüyüşe geçen bu büyük asker kalabalığını, ordugâhın haşmetini görüp görmediğimizi ve böylece Osmanlının askeri gücü hakkında bir fikir edinip edinmediğimizi sordu. Bu soruya cevap olarak, ordunun en gerisinde, develer, katırlar arasında yürüyüşe katıldığımız için ne yürüyüş kolunun büyüklüğü ne de ordunun gerçek durumu hakkında fazla bir bilgi sahibi olamadığımızı bildirdik. Bu cevabımız üzerine Sadrazam, bize hemen bütün ordugâhın gezdirilmesini ve topların gösterilmesini emretti. Paşanın verdiği bu buyruk üzerine, bütün bir gün ordugâhı dolaştık. Düşmanın bütün ağır savaş ve saldırı silahlarını ve araçlarını gördük.

Ertesi sabah yine Sadrazam tarafından İngiliz elçisi ile birlikte çağrıldık. Vezir, kudretli ve saadetli Padişahlarının büyük askeri gücü hakkında bir fikir edinip edinmediğimizi, kendi kralımızın bu denli asker toplayıp toplayamayacağını ve onun toplayacağı askerin bu koca ve yüce güç karşısında savaş için saf bağlayıp bağlayamayacağını sordu. Veziri Azamın bu sorularına da verdiğimiz cevapta: Bütün ordugâhı, bütün savaş araçlarını gezip gördüğümüzü, gerçekten ömürümüz boyunca bu denli kalabalık asker, bu denli güçlü savaş gereçleri görmediğimizi, İmparatorumuzun bu denli çok asker toplama olanağından yoksun olduğunu, kralımızın Osmanlı Hakanının askeri gücünün derecesi hakkında gerçek bilgisi olmadığını, olsaydı derhal barış isteye-

ceğini ve saadetli Hünkâra boyun eğerek onun öfkesini yatıştırmak için armağanlar sunacağını söyledik. Bu nedenle, bizim hemen salıverilmemiz için yüksek buyruğunu dilediğimizi, böylelikle Padişah Hazretlerinin büyük askeri gücü hakkında görgüye dayanan bilgilerimizi İmparatorumuza arzedeceğimizi ve bu konuda bütün Hıristiyanları da aydınlatmış ve uyarmış olacağımızı söyledik. Paşa cevap vererek isteğimizi yerine getireceğini yani bizi salıvereceğini ama bizlere yapılan iyiliği, hakkımızda gösterilen şefkati daima hatırlayarak ülkemizde, geçeceğimiz, gideceğimiz yerlerde kendi satvetleri hakkında sesimizi duyurmamızı ve bu suretle kendilerinin Eğri'ye varışlarından önce Hıristiyanları barışa ikna etmemizi, şayet İmparatorumuz böyle bir barışın konuşulması için içimizden herhangi birimizi saadetli Hünkâr katına gönderecek olursa gelmekten asla çekinmememizi, aksine bu görevi cesaretle, gönüllü olarak kabul ederek böyle bir barışın gerçekleşmesinde yararlı kişi ya da kişiler olmamızı öğütledikten sonra, Hünkârın sakalına yemin ederek, bu takdirde, bize hiçbir zarar gelmeyeceğini, tam tersine bu yolda değerli armağanlara mazhar olacağımızı, güzel giysiler ve atlara sahip olacağımızı ve esenlikle yurdumuza döneceğimize dair bize güvence verdi.

Veziri Azamın arzularına uygun davranacağımıza dair söz verdik. Bunun üzerine, bizlerin azat edilmiş ve yurtlarına dönmelerine izin verilmiş güvenilir kişiler olduğumuza ilişkin elimize bir yazı verildi. Bir yazı da Budin Beylerbeyine yazıldı. Bu yazıda Budin'de bir kulede, elçi efendimizin ölümünden beri kapalı bulunan beş arkadaşımızın da salıverilmeleri ve hepimizin bir gemiye bindirilerek Tuna kıyısında en yakın bir iskeleye gönderilmemiz buyruluyordu. Paşanın büyük lütfuna karşılık, hemen onun ayaklarına kapandık ve şükranlarımızı sunduk. O gün, gerek kendi hakkımızdaki güven yazısını, gerek Budin Beylerbeyine yazılan yazıyı almak bize talihin en güzel lütfu oldu. Zira ileride anlatacağım gibi, eğer o yazıları o gün almamış olsaydık, bu denli sıkıntılar çektikten sonra bir daha yurdumuza, ailelerimize, dostlarımıza kavuşamayacağımız ve belki de parça parça edileceğimiz muhakkaktı.

Padişah bütün Osmanlı ordusunun başında olduğu halde, buradan yani Belgrad'dan tekrar yürüyüşe geçildiği zaman, ilk vardıkları geniş ve güzel bir ovada, ordu ikiye ayrıldı ve her bölümü develeriyle, katır ve atlarıyla, yüzellişer bin eriyle karşılıklı savaş safına bağlandı.

Bu geniş ovada bir savaş manevrası yapmak amacıyla karşılaşan bu askeri güçlerin uçlarını bucaklarını görmek olanaksızdı. Son savaş hazırlıkları başladı. Her iki taraf - gerçekten çarpışıyormuş gibi - birbirine hafif ve ağır ateşli silahlarıyla ateş açmışlardı. Padişahın bulunduğu taraf saldırıyor, Hıristiyanları temsil eden tarafı bozguna uğratma çabasında bulunuyordu. Düşman yandan çevriliyor, cephe yarılıyor, bozguna uğrayan taraf binlerce tutsak bırakarak savaş alanını terkediyordu. Böylece Hünkârın zafer hakkındaki umutları bu manevra ile de güçlendirilmiş oluyordu. Bu manevradan sonra, tekrar ordu birleşiyor, büyük bir düzen içinde Macaristan içlerindeki yürüyüşüne devam ediyordu.

Zolnak Hisarı'na ulaştığımız zaman ordumuzun Hatvan Hisarı'nı Türklerin elinden aldığını ve ordudaki Walloonlar'ın Türk halkına Hıristiyanca değil, köpekler gibi kudurmuşcasına saldırdığını, çok büyük zulümler yaptıklarını duyduk Çocuklar ve anaları kesilmiş, gebe kadınların karınları deşilmiş, bebeler iki parça edilmiş, büyük analar göğüslerinden asılmış, barsakları parçalanmıştı.*

Türklerin işittikleri bu feci haberler üzerine ne denli üzüntü çektiklerini görmek insana hüzün veriyordu. Onların iddialarına göre bu insanlık dışı asıp kesmeleri yapanlar Walloonlar değil, Almanların ta kendisiydi. Bizimkilerin işledikleri bu cinayetler, Türklerin yalnız acı duymasını değil, ayni zamanda öç alma ve ayni vahşi yöntemleri kullanarak, düşmanlarının yaptıklarına karşılık verme arzularını da alevlendirmiş oluyordu. Bu nedenle, onlar daha şimdiden, son günlerde yakaladıkları tutsakları kılıçtan geçirmişler, parça parça etmişlerdi. Bundan başka ele geçirecekleri herhangi bir düşman kalesinde - savaşçı olsun ya da olmasın - rastlayacakları halka, onların yaptıklarının benzerini uygulayacaklarına, ele geçirecekleri Almanı - erkek, kadın, çocuk, genç, yaşlı demeyip - yok edeceklerine ve hattâ Almanlara ait köpekleri bile diri bırakmayacaklarına dair yeminler etmişler, ant içmişlerdi.

İşte asker arasında çok kötü yankılar uyandıran bu gaddarca davranışlara ait haberler ordu ile birlikte bulunan Hıristiyan el-

---

* *Walloonlar Hatvan'da ele geçirdikleri Türklerin derilerini soyarak uzuvlarını parça parça etmişlerdi.*

(Hammer, Cilt 7, S. 215)

çilerin ve özellikle bizlerin kılıçtan geçirilmesi ihtimallerini doğurmuş bulunuyordu. Askerin yüreğinde kaynaşan bu hınç ve öç alma ihtirasının bizim kanımızla sömürülmesine kıl payı kalmıştı. Bereket versin, önce yüce Tanrı bizi korudu, sonra da Veziri Azam İbrahim Paşa ile Yeniçeri Kolordusunun komutanı olan Yeniçeri Ağası derhal tedbir aldılar: Elçilerin ve bizim çadırların etrafı güçlü bir Yeniçeri bölüğü ile çevrildi ve böylece kimsenin çadırlarımıza yaklaşmasına meydan verilmedi. Bize de çadırlarımızdan dışarı çıkmamamız ve kimseye görünmememiz tenbih edildi. Aksi halde ölüm tehlikesi ile karşılaşmamız mukadderdi.

Ordu Zolnak'da yas ve üzüntü içinde üç gün kalmış ve hiçbir yere kımıldamamıştı. Bu süre içinde, bakımımızdan ve korunmamızdan sorumlu olan İngiliz elçisi sık sık çavuşu aracılığıyla Paşaya başvurarak, yüksek vaatlarına uygun olarak bizi Budin'e kadar götürecek olan elli Türk atlısının görevlendirilmesine müsaadelerini rica etti. İngiliz elçisinin bu başvurmaları, son kanlı ve acıklı olaylardan ötürü, çok kızgın ve kırgın olan Paşanın bizi özgür bırakmak yerine hepimizi kılıçtan geçirme tehditleriyle sonuçlandı. Vezirin dediğine göre, babalarımız, amcalarımız büyük ya da küçük kardeşlerimiz Hatvan'da kendi aziz dindaşlarına karşı bu kadar alçakça ve kahpece davranışta bulunursa, onların bu kötülüklerine nasıl olur da bizi salıvermekle karşılık verilebilirdi? Eğer onlar yalnız erkekleri öldürmüş olsalardı, o denli hayret ve hiddet gerekmezdi. Çünkü savaş hali bazan bu gibi kanlı olayların meydana gelmesini önleyememekte idi. Ama böyle masum nisa tayfasını, sabi ve sübyanı bu denli vahşice kesip biçmenin insanlık değil, köpeklik, alçaklık ve işitilmemiş bir davranış olduğunu, eğer Hünkârın bu kanlı olaylardan dolayı kaynayan öfkesini, öteki devlet adamlarının bu yolda duydukları kızgınlıklarını yatıştırmamış olsaydı, şimdi bizlerin kılıç altında parça parça edilmiş olacağımızı söylemiş ve dolayısıyla bu konuda kendisini rahat bırakıp ikide birde rahatsız etmemesini, elçinin, daha kötü bir duruma düşmek istemiyorsa, bu yoldaki aracılığına şimdilik son vermesini bildirdi. İngiliz elçisi, Paşa ile arasındaki bu haberleşmeyi, derin bir acı duyduğunu belirten bir yüzle bize anlattığı zaman hepimiz titredik ve boynumuzu bükerek, sessiz bir köşeye sindik. Elçi, bu insanı titreten haberi verdikten sonra, ulu Tanrı'ya sevgili yurdumuza kavuşturma konusunda tanrısal lütuf ve keremini bizlerden esirgememesi için yalvarmamızı salık veriyordu. Onun, yani elçinin anladığına göre, ordu yürüyüşe geçer geçmez, bizim bazı zorluklarla karşılaşmamız muhakkak gibi görü-

nüyordu. Hattâ kılıçtan geçirilmemiz bile mümkündü. Bundan ötürü, bizim yaşamımızla, esenliğimizle bu denli ilgilenen elçi cenapları bizi Budin'e götürmek üzere, dört köylü arabası kiraladı, yol masrafı olarak bize 100 duka altını ve yolda anlaşmayı sağlamak üzere de maiyetindeki tercümanı, koruma ve savunmamız için de bir Yeniçeri eri verdi. Gerek Budin Beylerbeyine yazılan gerekse kendi hakkımızdaki güven kâğıdı cebimizde bulunduğuna göre, Ordu ve Hünkâr Eğri'ye yöneldiği zaman kendimizi yüce Tanrı'ya emanet ederek, başka bir yoldan Budin yönünü tutmamızın bu son koşullar içinde en akıllıca davranış olacağını açıkladı ve bu yolda bize cesaret verdi.

Ordugâhtan bir çeşit firar halinde ayrılacağımız gece çok tehlikeli bir bölgeden geçmek zorundaydık. Bu geçeceğimiz topraklar, Türk Tatar atlılarının ve bizim hüssarlarımızın gece gündüz düşman durumunu anlama çabaları içinde bulundukları ve bu yüzden çoğu zaman karşılaşıp vuruştukları yerlerdi. Gerçekten, ordugâhta bulunduğumuz sürece hergün bizim taraftan yakaladıkları 'haydutlar'ı yaralı hüssarları ve birçok kesilmiş kafaları getirdiklerine tanık olmuştuk. İngiliz elçisinin, Osmanlı sınırları içinde bulunan bölgelerden geçerken korunmamıza yardımı olsun diye bize verdiği Yeniçeri erinin herhangi bir kuşkusunu önlemiş olmak için, geçtiğimiz yerlerde, Hıristiyan savaşçılarına rastlayacak olursak, kendisine hiçbir zarar gelmeyeceğine dair yeminler ediyor, bu yolda bize güvenmesini diliyorduk. O da buna karşılık, Türk savaşçılarına rastlayacak olursak, korkusuzca yolumuza devam edebileceğimizi, kılımıza bile dokunulmayacağını, Padişahın fermanı cebimizde oldukça, korkulacak birşey olmadığına işaret ediyor, ancak Tatarlarla karşılaşacak ve onların eline düşecek olursak, bize herhangi bir güvence veremeyeceğini söylüyordu. O zaman kendisinin bile bizim uğrayacağımız akıbetle karşılaşabileceğini açıkça söylüyordu. Çünkü, Tatarların rastladıkları yerlerde kendilerinden az ve zayıf buldukları Türkleri bile, hiçbir yasa dinlemeksizin, üzerlerine çullanıp yokettiklerini ve üstlerinde bulduklarını yağma ettiklerini anlatıyordu. Bu nedenle, bize sapa yolları göstermek üzere bir de yerli kılavuz kiraladık Böylece, firar hazırlığımızı tamamladıktan sonra İngiltere Kraliçesi'nin elçisi olan kişi ile vedalaştık ve kendisine, bize karşı gösterdiği yardımseverlikten ötürü şükranlarımızı sun-

duk. Padişah ile ordusu Zolnak'tan yürüyüşe geçerken biz de, büyük korkular içersinde, Budin doğrultusunda yola düzüldük.

Artık kurtulmuş muyduk? Orası daha belli değildi. Zira yolumuza devam ederken, ikide bir yürek çarpıntıları içinde dönüp dönüp arkamıza bakıyor ve acaba izleniyor muyuz diye düşünüyorduk. Ordugâhtan kaçtığımız duyulup da ardımıza asker takılması tehlikesi giderilmiş olsa bile, aslında geçtiğimiz yerler başlı başına korkulu bölgeler sayılırdı. Zira yukarıda yazdığım gibi, buraları Türk, Tatar ve Macar atlılarının birbirlerinin avladıkları topraklar idi ve yerli kılavuzun söylediğine göre, Budin'e varabilmek için başka yol da yoktu. Bundan dolayı, her iki düşman tarafından birbirinin durumunu anlayabilmek göreviyle ileri sürdükleri bir atlı kolu tarafından çevrilip kılıçtan geçirilmek işten değildi Böyle bir şeyi düşünmek bile yüreklerimizi ağızlarımıza getiriyordu. Tanrıya bin şükür, şafakla birlikte başlayıp akşam karanlığı sona erdirdiğimiz korkulu bir yürüyüş sırasında bir tek kula rastlamadık. Ama sular kararmak üzereyken vardığımız büyük bir Macar köyünün bağlarında yüz kadar Tatarın ortalarda dolandığını görmeyelim mi? İşte bu feci bir görünümdü! Tanyeri ağarmadan başlayan ve saatlerce süren bu kaçış sırasında türlü olasılıkları göz önünde tutarak manen bitkin bir duruma düşmüştük. Ve işte sonunda da korktuğumuz başımıza gelmişti. Düşündüğümüz kara ihtimallerden biri gerçekleşmek üzereydi. Buradan geri dönmeyi tasarlayamazdık. Nereye gidebilirdik ki? Bu yüzden, ne olursa olsun, derin bir hendekle çevrili bulunan köye doğru ilerledik ve köylülere, bizi köye alarak Tatarlardan korumalarını rica ettik Bu zavallı adamlar ricamızı geri çevirmediler. Hendeğe küçük bir köprü atarak köye girmemizi sağladılar. Köylülerin yüzlerindeki elem ve kederi okumamak, sezmemek mümkün değildi. Zaten kendileri de bizi köylerine kabul ettikten sonra başlarına gelen felâketi, hele bu Tatarlardan çektiklerini anlatmakta gecikmediler.

Anlattıklarına göre, köylerinin yanıbaşında 500 Tatar atlısı, açık ordugâh halinde bulunuyordu. Bu yüzden, köylüler hiç vakit yitirmeyerek, hemen köy papazını görmemizi ve Tatarların göremeyecekleri bir yere gizlenmemizi öğütlediler. Köylülerin verdikleri bu öğüt üzerine, derhal köy papazına koştuk ve bizi korumasını, kiliseyi bizim için açmasını rica ettik Ricamız geri çevrilmedi. İyi yürekli din adamı, bize kiliseyi açtığı gibi hepimize

birer parça peynir ve ekmek verdi. Kiliseye girince, ilk işimiz Cenabıhakkın merhametini dilenmek ve Tatarlara karşı bizi koruması için yalvarmak oldu. Ondan sonra ne yolda davranmamız gerektiğini bilmediğimiz için, Yeniçeriden bu Tatarlara hesap vermeye hazır olmasını istedik ve Padişahın Azatnamesini ve Budin Beylerbeyine yazılan mektubu ortaya çıkardık. Oysa, biçare Yeniçeri eri de bu Tatarlardan bizim korktuğumuz kadar korkuyordu. Adamcağızın beti benzi bizimkiler kadar sararıp solmuştu. O kadar ki, bizden, kendisine Türkçe hitap etmemizi bile istedi.

Bu arada, Tatarlar köyün ortasında büyük ateşler yakmışlar, kestikleri öküz ya da koyunları, bütün olarak, kızartmakta idiler. Etler kızardıkça, kızaran kısımları kesiyorlar ve aç köpekler gibi yiyorlardı. Atlarımızı yemlemek üzere, kiliseden çıkmıştık ki, bizim köye geldiğimizi haber alan Tatarlardan iki yüz kadarı, etrafımızı sardı ve kim olduğumuzu sordu. Yanımızdaki Yeniçeri eri de dahil olduğu halde, bizler onları Türkçe selâmladıktan sonra saadetli Padişahın yüce buyrukları gereğince Budin'e gitmekte olduğumuzu belirttik, elimizdeki yazıları gösterdik. Ama gel de sen bu Tatarlara lâf anlat! Herifler alaylı bir tavırla bizleri bırakmanın doğru olmayacağını, bu yüzden de bizleri önce kendi komutanlarına götürmek zorunda olduklarını söylemezler mi? Aman Yarabbi? İşte o anda geçirdiğimiz korkuyu ne siz sorun, ey aziz okurlarım, ne de ben anlatayım! Bunların bizi götürmeye kalkışmakla amaçlarının ne olduğunu ancak Tanrı bilir! İşlerin bizim için iyi gitmediğini anlamıştık, artık. Buraya kadar geldikten sonra, şimdi de Tatarların tutsağı, kölesi olacak ya da onların kılıçları altında can verecektik! Bu iki ihtimalden birinin gerçekleşmesini nasıl ve ne ile önleyebilirdik?

Yine yüreklerimizin derinliklerinden ulu Tanrıya yalvarmaya, bizi koruyup esirgemesini dilemeye koyulduk. Bu candan dileklerimiz de Tanrının kabulüne mazhar oldu! Ulu Tanrı'nın yüce kudreti neye yetişmez ki? O ne harikalar yaratmaz ki? Allah'ın büyüklüğüne bakın ki, o gün gökyüzünde tek bulut yokken, güneş olanca parlaklığı ile dünyayı aydınlatır ve ortalığı ısıtırken o sırada şiddetli bir rüzgâr çıkmaz mı? Öyle şiddetli bir rüzgâr ortalığı kasıp kavurmaya başladı ki, ağaçlar secdeye yattı ve bir anda gökyüzünü yoğun kara bulutlar kapladı. Fırtınanın ardından şiddetli bir yağmur başladı. Bu, yağmur değil, Nuh tufanının küçük bir örneği idi. Sanki gökler yarılmış, yeryüzüne sular boşalıyordu. İşte, beklenmeyen bu fırtına ve yağmur, rahim ve şefik olan Allah'ın, kendisine yürekten inananları unutmadığının ka-

nutlarından başka ne olabilirdi? Başkaları için belki göksel bir felâket olan bu birdenbire çıkan fırtına ve yağmur bizim için büyük bir nimet oldu. Çünkü birkaç dakika içinde köyü sel bastı, köy etrafındaki hendekleri doldurup taşırdı ve Tatarların ateşini söndürüp ortalığı zifiri karanlık içinde bıraktı. Tatarlar, bizi kendi halimize bırakarak, atlarının kaygısına düştüler. Bu fırsatı ganimet bilen bizler de, zavallı köylülerin de öğütlerine uyarak, hemen atlarımızı arabalara koştuk ve yanımıza izlemeyi tasarladığımız yoldan başka bir yol göstermesi için köylülerden birini de alarak yola çıktık. Sapa bir yolu tercih etmemizin nedeni, işlek yollarda ve bu yollar üzerindeki köylerde Tatar atlılarının kamplar kurmuş olmaları idi. Gökten, kovadan boşanırcasına yağan bu şiddetli yağmur altında ve korkunç bir karanlık içinde yola çıkmayı göze almak, kuşkusuz, şerlerin en ehvenini seçmek demekti. Çünkü, ıslanmaktan, sırsıklam olmaktan korkup da köyde kalmak, herşeye ve hattâ Osmanlı Padişahının fermanına rağmen, Tatarların tutsakları arasına katılmak ya da onların kılıçları altında can vermek demekti. Bundan ötürü, yağmura, karanlığa ve uzun bir yolculuğun yorgunluğuna rağmen, yürüyüşe geçmeyi göze almış olmamız doğal bir davranış değil miydi? Yağmurun şiddetle yağması gece yarısına kadar sürdü. Bu süre içinde, biz de hiç durmadan yol aldık, arabalarımız ve hayvanlarımız çamura battıkça iterek ve çekerek yardım etmek zorunda kaldık.

Geçtiğimiz yerlerde birçok yanmış, talan edilmiş köyler gördük Zavallı halkın feryatlarını, acı acı ağlayışlarını, yağma edilip götürülen hayvan sürülerinin böğürtülerini işittik. Yağmur, çamur, karanlık ve yorgunluk dinlemeyerek ve bütün maddi manevi gücümüzü harcayarak, ilerliyorduk. Cenabıhakkın da bu hususta gerek hayvanlarımıza gerek bizlere büyük bir direnme gücü verdiğine inanıyorduk.

Tanyerinin ağarmasından üç saat önce bir fundalığa vardık. Burada hayvanlarımıza yem vererek biraz istirahate çekildik. Ama atlarımızın yemlerini bitirmelerine izin vermeden tekrar yürüyüşe geçmek zorunluğunu duyduk. Kılavuzlarımız, gece karanlığında ve şiddetli yağmur altında bizi, ilk tutulan yolun çok dışına çıkarmışlar, nereye getirdiklerini, nerede olduklarını bir türlü kestiremiyorlardı Bu biçareler de bir an önce bizden ayrılmak ve köylerine dönmek kaygısına düşmüşlerdi. Kılavuzların bu kaygılarını farkeden Yeniçeri, gitmelerini engellemek için her ikisini boyunlarından birbirine bağlayarak kendi önüne katmıştı. Yeniçeri arasıra onları sıkıştırıyor, gösterecekleri yolun iyi bir yol

olmasını, aksi halde ikisinin de kafalarını keseceğini söyleyerek adamcağızları korku ile titretiyordu.

Yeniçerinin korkunç tehditlerinden ürken zavallı kılavuzlar, elleriyle yolu yoklayarak bizi âdeta güdüyorlar fakat bu davranışlarıyla doğru yoldan daha da çok uzaklaştırmış oluyorlardı. Tanyeri ağarmak üzereyken, kılavuzlarımız, nerede olduklarını kesin olarak bilemediklerini söylemekle birlikte, at sesleri ve bu arada insan haykırışları da işittiklerinden, bu bölgede dolaşan ve yer yer ordugâh kuran Tatar atlıların eline düşmekten korktuklarını belirttiler Bizi de bir hayli ürküttüler. Kılavuzlar, yere uzanarak bir kulağımızla dinleyecek olursak, sayısı kestirilemese bile, birçok atlının bize doğru yaklaşmakta olduklarını işiteceğimizi söylüyor ve öğütlerini böylece uygulamamızın faydalarını açıklamak istiyorlardı Dedikleri gibi yaptık ve gerçekten kalabalık bir atlı gücünün yaklaşmakta olduğunu anladık ve sonsuz bir korku ile irkildik. Bunun üzerine, yürüyüşe biraz ara vererek ne yapacağımızı birbirimize sorduk. Bu aralık ortalık biraz daha ışımıştı. Bu zayıf ışıktan faydalanarak önümüzde uzanıp gitmekte olan ovanın içinde gözlerimizle bir şeyler görmeye çalışırken bir takım karaltılar gördük. Bu karaltıların ne olduğunu kesin olarak seçmek mümkün olmadığından, oy birliğiyle, bunun ovada yürüyüş halinde olan bir Tatar atlı kolu olduğunu birbirimize ilan ettik. Hattâ içimizden bazıları bu kolun bir de bayrağı bulunduğunu iddia edecek kadar ileri gitti.

Eh, artık hızla yaklaşan amansız bir düşman atlı birliği karşısında ne yapabilirdik ve ne yapmalıydık? Bunu bilmiyorduk. Aldığımız karar şu idi: Hemen dağılmak ve herkesin kendisini -gücü yettiği kadar- gizlemek ve başının çaresine bakmak!..

Nasılsa bu sırada emekliye emekliye ilerleyen arabacılarımızdan biri gördüğümüz karaltının gerçek niteliğini anlamak arzusuna kapılmış ve bir hayli ilerledikten sonra karaltının bir atlı kolu değil, küçük ağaçların oluşturduğu bir koru olduğunu görmüştü.

— O... Hazreti Yesu! diye haykırmış ve bize korkacak birşey olmadığını yükse sesle anlatmıştı. Arabacının böyle Hazreti Mesihin adını zikretmesinden ve sevinçle korkacak bir durum olmadığını söylemesinden, bu kez Hıristiyan atlıların gelmekte olduğunu sanan biçare yeniçeri, hemen atının başını çevirerek kaçmaya yeltendi, ama iki üç arkadaş atın dizginlerine sertçe yapışarak onun kaçmasını önlediler.

Geçirdiğimiz bu korkulu düşten sonra, koruya yaklaştık. Ar-

tük iyice seçtiğimiz ağaçların bizi bu denli paniğe kaptırmış olmasından ötürü birbirimizle alay etmeye başladık. Koruyu geçtiğimizde ortalık iyice ışımıştı. Bir süre sonra da, sabahın pembe sisleri içinde, ovada, kargılarında flamalar dalgalanan otuz kadar Türk atlısının doludizgin bize doğru geldiklerini gördük. Bu hafif süvari kolu, yıldırım hızıyla, «Allah Allah!» sesleriyle üstümüze vardılar. Kargılarının sivri uçlarını göğüslerimize dayayarak yüreğimizi yeniden ağzımıza getirdiler. Bereket yeniçerimiz kendini çabuk toparlayarak onlara Türkçe seslendi. Atlılar bize kim olduğumuzu, nereden gelip nereye gittiğimizi sordular. Yeniçeriden gereken bilgiyi aldıktan sonra, komutanlarının:

— Yürü, bre yürü!

Emriyle bizi bırakıp, atlarını mahmuzladılar, ovanın genişliği içinde gözden yittiler. Bu Türk atlı birliği, Bosna Beylerbeyinin tümenine bağlı bir keşif kolu idi. Hünkârın nerede bulunduğunu ve Eğri üzerine ne vakit yürümek niyetinde olduğunu anlamak üzere ileri sürülmüştü.

Güneş doğmak üzere iken, Budin'den atılan top seslerini işiterek hayret içinde kaldık, çünkü Budin kenti buraya bir hayli uzaktaydı O gün öğleye kadar, sürekli yürüyüşümüz süresince Tanrının bir kuluna rastlamadık. Ama tam öğle üzeri, çok büyük bir atlı askeri gücün, ovada bize doğru yaklaşmakta olduğunu gördük. Yaklaşa yaklaşa, sonunda yüz yüze geldiğimiz bu on bin kişilik atlı ordu, son derece dinç savaşçılardan oluşuyordu. Bosna Beylerbeyinin eyalet askeriydi, Eğri üstüne yürüyen Padişahı desteklemeye gidiyordu. Bütün atlılar uzun mızraklarla silahlandırılmış olup, mızrakların ucunda renk renk bayrakçıklar uçuşuyordu. Aksi yönden bize yaklaşan bu atlı tümen, bizi görür görmez, içlerinden yüz kadarı, mızrakları normal yürüyüş halinde, tümenden ayrılıp, dörtnala kalkarak bizi önlemişlerdi.

Gelenlerin Türk olduğunu gören yeniçerimiz hemen atından atlayarak, onları selâmlamış ve subaylarına bizim kimler olduğumuzu ve bizi nereye götürmekte olduğunu arzetmişti Tercüman da yeniçeri ile birlikte, daha ileri at sürerek Paşa'ya gitti ve elindeki mektupları kendisine göstererek hakkımızda bilgi verdi. Tercüman Hünkâr hazretlerinin, ordunun başında olduğu halde Eğri doğrultusunda yürüyüşe geçmiş olduğunu da ayrıca bildirmişti.

Bosna atlı tümeni yanımızdan geçip gittikten sonra biz de Peç doğrultusunda yürüyüşümüze hız verdik ve güneşin batmasından bir saat önce kente vardık. Yeniçerimiz Kadı'yı ziyaret ede-

rek mektupları kendisine gösterdi ve istirahat edebileceğimiz bir yer gösterilmesini diledi. Yeniçerinin bu dileği hemen yerine getirildi.

Tatar korkusundan kurtulduğumuza sevinmekle beraber, hâlâ, Türklerin ardımızdan ulak koşturarak yeniden tutuklanmamız emrini vermiş olabileceklerinden endişe ediyorduk.

Sabahleyin Paşa kente dönmüştü İlk işimiz, bizlerin en yakın bir Hıristiyan hisarına gönderilmemizi istemek ve Elçimizin ölümünden beri Budin'de tutuklu bulunan beş kişinin de salıverilerek bizlere katılmalarını bildiren mektupları kendisine sunmak oldu. Paşa, mektupları okuduktan sonra yalnız o beş arkadaşın salıverilmesini emretmekle kalmamış, bizlere de bol yiyecek ve içecek verdirmiş ve ertesi gün bizleri 'Towaschow' hisarına götürecek bir kayığın hazırlanmasını buyurmuştu.

Tuna yoluyla, kendi hisarlarımızdan birine bu denli kolaylıkla gönderilebileceğimizi ummuyorduk. Paşa'nın bu son buyruğuna çok sevindik. Hatvan olayından sonra Türklerin duydukları öfkeyi hatırlayarak, her an ardımızdan, tutuklanmamız için emir çıkacağı kaygısı içindeydik. Ulu Tanrı'ya şükrolsun ki böyle bir akıbetle karşılaşmadık.

BU KEZ DE ALMANLAR BİZİ TOPA TUTUYOR!

Ertesi sabah erkenden köylü arabacılarımızı eşyamızla birlikte 'Towaschow' hisarına sürdük Onlardan, hisardaki askerlerimize bizim özgür bırakılmış olduğumuzu, Tuna üzerinden yola çıktığımızı bildirmelerini istemiş, orada kendilerini memnun edeceğimizi vaadetmiştik. Üzüntüyle belirteyim ki bu biçareler Tatarların eline düşüp kılıçtan geçirilmek felâketine uğramışlar. O gün bize ayrılan kayığa binerek Tuna ırmağının akıp geldiği yöne doğru yükselmeye başladık. Tercümanla yeniçerimiz de bize paralel olarak karadan at sürüyorlardı.

Towaschow hisarına yaklaştığımız zaman kaleler ve burçlar üzerinde Alman askerlerinin kaynaşmakta olduğunu gördük. Arabacılarımızın buraya ulaşarak dostlarımıza gelişimiz hakkında bilgi verdiklerinden emindik. Oysa kazın ayağı öyle değilmiş! Üstelik, birkaç gün önce bazı Türkler kadın kılığına girerek bir sandala atlamışlar, yelken kürek ta hisarın dibine sokulmuşlar, orada yakaladıkları iki balıkçı ile bir kadını beri yana Budin'e kaçırmışlar. Bundan dolayı Towaschow'daki askerlerimiz yeni

Türk çapulcularının gelmekte olduğunu, bunların bu kez tutsak rolü yaparak kuleye yaklaşmayı amaçladıklarını sanmışlar. Kıyıdan da yeniçeri ile tercümanın at üstünde ilerlemekte olduklarını görmüşler. Bu düşman kolunu yokedebilmek için kayığın top menziline girmesini sessizce bekliyorlarmış!

Teknemiz hisara yaklaştıkça içimizi tatlı bir heyecan kaplıyor, sevinclmizden ne yapacağımızı şaşırmış, birbirimizi kucaklayıp öpüşüyorduk. İşte tam bu sırada, iki şimşeğin çaktığını gördük, birbiri ardınca iki korkunç top gümbürtüsü işittik. Toplardan biri yeniçeriye biri de bizim tekneye yöneltilmişti! Bereket versin topçu dostumuz biraz kısa nişan almış olmalı ki gülle yanıbaşımızda suya düştü, serpintileri üstümüze geldi.

Eh hani, bu denli mihnet, bunca zorluk, acı çektikten sonra ve bütün bu ıstıraplardan yakayı sıyırdıktan sonra, gelip anayurdun eşiğinde, kendi askerlerimizin top atışlarıyla ölmek! Bundan daha hazin birşey düşünebilir miydiniz?

Bizi getiren Türk kaptan da hemen dümen kırmış, gemiciler çala kürek, Tuna'nın akış yönüne dönmek istemişlerdi, ellerinden kürekleri zorla alarak bunu önledik. Kancanın ucuna şapka geçirerek kaldırdık, Almanca, Macarca kim olduğumuzu dostlara anlatmaya çalıştık Bunu gören kule komutanı Alman Rosenbach, topçulara koşarak, 'ateş kes' emrini vermiş. Yoksa ikinci atışta gülle teknemizi batıracak, Tuna'da boğulacaktık. Gerçekten, topçular ikinci gülleyi tam teknenin içine düşürecek biçimde nişan almışlar. Bunu sonradan anlattılar.

İşte, acıklı-güldürü olarak kapanmasına kıl kalan bu olayı da savuşturduktan sonra, hepimizde bet beniz atmış, Almanca Macarca haykırmaya devam ederek hisarın altına yanaştık. Kim olduğumuzu, hisardakilere anlatmaya çalıştık. Bunun üzerine, her birinde ikişer top bulunan iki gemi bizim teknenin çevresinde yarım daire çizerek arkamıza geçti, kaçmamızı önlemek için ateşe hazır bir durum aldı Sonra, kürek çekerek üstümüze geldiler, içindekiler silaha davranmış olarak kim olduğumuzu yeniden sordular. İnandırıcı cevaplar verince hemen kayığımıza bir çıma attılar, yedeklerine alarak hisarın önüne getirdiler. Karaya çıkar çıkmaz ilk işimiz hep birlikte diz çökerek gözyaşları içinde ulu Tanrı'ya şükranlarımızı sunmak oldu.

Hisar komutanı bizi güler yüzle karşıladı. İçeri alındık. Bize bol yiyecek içecek verildi. Komutana, Tuna'nın öbür yakasında

bir yeniçeri muhafızımızla tercümanımız olduğunu, buraya getirilmelerini rica ettik. Hemen karşı kıyıya bir sandal gitti, bu arkadaşlar getirildi, kasabada istirahatları sağlandı. Biz de geceyi kasabada geçirdik.

Ertesi sabah, bir kayıkla Tuna ırmağı üzerinde Estergon'a* doğru yola çıktık.

Irmak boyunca birçok ölü, yaralı hasta askerin yatmakta olduğunu yüreğimiz sızlayarak görüyorduk. Birazcık gücü olanlar biz geçerken ellerini uzatarak: «Tanrı aşkına bizi de alın!» diye yalvarıp yakarıyorlardı. Bu yalvarışlar bize çok dokunuyordu ama elimizden de birşey gelmiyordu. Yalnız üç hasta askeri kayığımıza almaktan başka bir iyilik yapamadık. Bunların ikisi de götüreceğimiz yere ulaşmadan kayıkta öldü, üçüncüsünü karargâha götürebildik.

Gece karanlığında Gran (Estergon) kasabası yakınında karaya çıkınca 'Swabia' alayının karakollarıyla karşılaştık. Kim olduğumuzu nereden geldiğimizi bildirdik ve burada saatlerce nöbetçi subayını beklemek zorunda kaldık. Nihayet ellerinde çırağlar taşıyan birçok askerle bir subay geldi ve bizi güler yüzle kabul ederek kampa iletti.

Ertesi gün Avusturya Arşidükü Maximilian, şatoda kendisini ziyaret etmemiz için haber gönderdi. Gittik. Arşidük tarafından iyi karşılandık. Birçok sorularını cevapladık. Bu soruların en önemlisi Osmanlı Hakanına aitti. Onun Eğri üstüne yürüyüp yürümediğini öğrenmek istiyorduk. Bu karşılaşmanın sonucunda büyük bir üzüntüyle anladık ki Arşidük cenapları bu konuda tam bir belirsizlik içindedir. Hıristiyanların haber alma yolunda bu denli zavallı olmaları doğrusu bizi hayrete düşürdü. Biz, uygun biçimde herşeyi anlattık, sınırlarımızı aşmak üzere olan Türk askeri gücünün gerçek sayısı hakkında en doğru bilgileri verdik. Verdik ama Arşidük Hazretlerini de büyük bir şaşkınlığa ve üzüntüye düşürmüş olduk. Düşman ordusunun ta içlerinden gelmekte olan bizlerden, yakın gözleme dayanan gerçek bilgileri edinen Arşidük, önceleri kendine verilen yarım yanlış bilgilerden dolayı pek öfkelendi.

Düşmanın yürüyüş doğrultusu, amaçları ve gücü hakkındaki yanlış bilgilerini böylece düzelten komutan hemen Eğri'nin im-

---

* *Elçilik heyeti İstanbul'a gelirken Estergon Osmanlı sınırları içinde idi. İlk uğranılan yer burası olmuştu. Şimdi bu ünlü kaleyi Avusturyalılarda görüyoruz.*

dadına yetişmek üzere yürüyüşe geçilmesini emretti. Ancak üzüntü ile belirteyim ki ordumuz yürüyüşe geçmekte çok geç kalmış, ünlü kalenin Türklerin eline geçmesini önleyememişti.

AİLEME KAVUŞUYORUM

Estergon'da kuzenlerimden Felix Wratislaw ile Albert Wratislaw'a rastladım. Albert Hatvan savaşında dizinden yaralanmıştı. Zavallı bir süre sonra da Estergon'da öldü.

Arşidük hazretleriyle görüşmeden sonra, kendisinden bizim Viyana'ya gönderilmemizin sağlanmasını rica ettik. Çünkü son zorlu yürüyüşle ayaklarımız kabarmış, daha ileri gitme gücümüz kalmamıştı Arşidük Hazretleri ricalarımızı iyi karşıladı ve Viyana'ya ulaştırılmamız için gereken buyrukları verdi.

Viyana'ya ulaşınca Arşidük Maximilian* tarafından kabul edilmek ve elini öpmekle onurlandırıldık. Bu karşılaşmada Osmanlı Padişahının ordusunun başında olduğu halde Eğri üstüne yürüyüş durumunda olduğunu, yol boyunca bütün gördüklerimizi duyduklarımızı açıkladıktan sonra Prag'a gidebilmemiz için paraca yardımda bulunulmasına müsaade buyrulmasını diledik. Dileklerimiz geri çevrilmedi. Arşidük bize para verdiği gibi Graç'ta kardeşi Haşmetli İmparator II. Rudof Hazretlerinin huzuruna çıkarılmamız için gerekli kişilere emirler verdi.

Graç'a vardık, dostlarla karşılaştık Aman Yarabbi, ne sevinç ne sevinç! Bunu yazı ile belirtmek benim için olanak dışı.

İmparator Hazretleri Graç'a döndüğümüzü işitince huzuruna getirilmemiz için irade buyurmuşlar. Majestelerinin katına çıkma onuruna erişen bizler, elini öperek başımıza gelenleri anlattık. Gerek Majesteleri gerek Hıristiyanlık Alemi uğrunda çok büyük acılara katlanmış olduğumuzu alçakgönüllülükle açıkladık. Bundan sonra da yine alçakgönüllülükle, yüce Efendimizden yüksek ihsanlarını bizden esirgememesini rica ettik.

Majesteleri bu ricalarımızı dikkatle dinleyip hepimize şefkatli gözlerle baktı ve Almanca olarak, aynen:

— Wir wollen tuun! Yani, «Yapacağız!» dedi.

---

* *Anılar basılırken burada bir yanlışlığa düşülmüş: Gran şatosunda onları kabul eden Ordu Başkumandanı Arşidük Maximilian'dır. Buradaki Arşidük'ün ise İmparatorun kardeşi Ernest olması gerekir.* *(Çeviren)*

İmparator hazretleri bu üç kelimelik cümleyi söyleyerek görüşmeye son verdi.

Hiç kuşkusuz, aramızda bölüşülmek üzere, yüksek tutarda bir paranın bizlere verilmesi için İmparatorun iradesi çıkmış ise de, bu paranın büyük bölümünün kimlerin ceplerine girmiş olduğunu ancak Tanrı bilir! Çünkü içimizden yabancı olanları memleketlerine ulaştırabilecek kadar, her birine 100-150'şer dolar verilmiş ise de, birçok ricalarımıza karşın biz Bohemyalılara bir kuruş verilmedi. İmparatorluk sarayında bir görev almayı arzu ettiğimiz takdirde, bizlerin başkalarına tercih edileceğimiz yolunda boş vaadlerle savıldık. Ana yurdumuzda da bu düşkırıklığı ile karşılaştıktan sonra, kendimizi yine yüce Tanrı'ya havale ederek ana baba ocağına, dostlarımızın yanına dönmeyi yeğ tuttuk. Onları ne büyük bir heyecanla kucakladığımızı bu yazılarımızı okuyanlar hayal edebilirler! Evlerde düğün bayram oldu, öylesine içten, sevinçle karşılandık. Bizleri sevdiklerimize yeniden kavuşturduğu için, yardımcıların en yücesi, keder anında en büyük teselliyi bahşeden ulu Tanrı'ya şükürler olsun. Sevgili yurdumuza yeniden kavuşma yolundaki tüm umutların söndüğü, bu kurtuluşun gerek Türklere gerek biz Hıristiyanlara olanaksız gibi göründüğü, kısacası özgürlük nimetlerinden tekrar yararlanabileceğimize kimsenin aklı kesmediği bir zamanda, onun yüce iradesi belirmiş, bizi o korkunç, acılı zindandan kurtararak özgürlük nimetlerine, sevgili yurdumuza, ana baba ocağına, herşeyimize kavuşturmuştu.

Yazılarımı sona erdirirken bu öncesiz sonrasız Varlığa şükranlarımı sunmayı bir ödev bilirim.

Baron Wratislaw, 1591 yılında Alman-Avusturya İmparatoru 2. Rudolf'un olağanüstü elçilik heyetiyle İstanbul'a gelmiştir.

İlk iki yılında, kentin en güzel yerlerini, anıtlarını, Galata'nın eğlence yerlerini gezen, törenlere katılan, Avrat Pazarında kadın satışları iie At Meydanındaki cirit oyunlarını inceleyen ve bütün gördüklerini tatlı bir üslûpla anlatan Wratislaw, siyasal durum bozulunca, üç yıl süren forsalık ve Rumelihisarı'nda geçirdiği tutsaklık günlerini de içine yalan dolan katmadan anılarına geçirmiştir.

Çok iyi bir gözlemci olan Baron Wratislaw'ın Anıları, 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yaşamı, heyecanlı bir serüven roman gibi gözler önüne sermektedir.

KAPAK DÜZENİ: F. ERKMAN

200 Lira